

Erik Henningsen
og Nora Gotaas
i samarbeid med Marte Feiring

Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje

Arbeidsmetoder, samarbeid og
dokumentasjonspraksis i oppsøkende
ungdomsarbeid

NIBR

Norsk institutt for by- og regionforskning

Møter med ungdom
i velferdsstatens
frontlinje

Andre publikasjoner fra NIBR:

NIBR-rapport 2007:10

Flerkulturelt barnevern
En kunnskapsoversikt

NIBR-rapport 2005:14

Tett på gjengen
En evaluering av
gjengintervensjons-
prosjektet "Tett På" i Oslo

NIBR-rapport 2004:20

**Voldelige ungdomsgrupper
- intervensjon på
kommunenivå**
Erfaringer fra Kristiansand
2001-2004

NIBR-rapport 2004:11

**Barn og unge som står
utenfor
- aktivisering gjennom
idrettens storbyprogram**
En evaluering av idrettens
storbyprogram

Rapportene koster
kr 250,-, og kan bestilles
fra NIBR:
Postboks 44, Blindern,
0313 Oslo
Tlf. 22 95 88 00
Faks 22 60 77 74
E-post til
berit.willumsen@nibr.no
Porto kommer i tillegg til
de oppgitte prisene

Erik Henningsen og Nora Gotaas
i samarbeid med Marte Feiring

Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje

Arbeidsmetoder, samarbeid og
dokumentasjonspraksis i
oppøkende ungdomsarbeid

NIBR-rapport 2008:2

Tittel:	Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje. Arbeidsmetoder, samarbeid og dokumentasjonspraksis i oppsøkende ungdomsarbeid
Forfatter:	Erik Henningsen og Nora Gotaas i samarbeid med Marte Feiring
NIBR-rapport:	2008:2
ISSN:	1502-9794
ISBN:	978-82-7071-712-5
Prosjektnummer:	O-2458
Prosjektnavn:	Evaluering av utekontaktarbeid i kommunene
Oppdragsgiver:	Rusmiddeletaten, Oslo kommune
Prosjektleder:	Marte Feiring
Referat:	Rapporten beskriver og analyserer arbeidsmetoder, samarbeidsformer og dokumentasjonspraksis i oppsøkende arbeid med ungdom. Gjennom eksempelstudier av oppsøkende tjenester i kommunene Bergen, Tromsø, Modum og bydel Søndre Nordstrand i Oslo diskuteres sentrale tema og utviklingstrekk i fagfeltet oppsøkende ungdomsarbeid.
Sammendrag:	Norsk og engelsk
Dato:	Mars 2008
Antall sider:	174
Pris:	Kr 250,-
Utgiver:	Norsk institutt for by- og regionforskning Gaustadalléen 21, Postboks 44 Blindern 0313 OSLO Telefon: (+47) 22 95 88 00 Telefaks: (+47) 22 60 77 74 E-post: nibr@nibr.no
Vår hjemmeside:	http://www.nibr.no
	Trykk: Nordberg A.S. Org. nr. NO 970205284 MVA © NIBR 2008

Forord

Oppdragsgiver for denne rapporten er Rusmiddelstatens kompetansesenter (RKS), Oslo kommune, med midler fra Sosial- og helsedirektoratet. RKS har en sentral rolle i fagutviklingen i oppsøkende ungdomsarbeid og ønsket en evaluering av denne typen virksomhet gjennom eksempelstudier fra ulike steder i landet. Prosjektet ble startet opp høsten 2006 og hoveddelen av datainnsamlingen gjennomført i 2007. Studien har en økonomisk ramme på kr. 750 000 eks. mva., supplert med midler fra NIBRs strategiske instituttprogram ”Planlegging og organisering for bedre folkehelse”.

Marte Feiring har vært prosjektleder og Nora Gotaas og Erik Henningsen prosjektmedarbeidere. Feiring har skrevet prosjektbeskrivelsen som utkrystalliserte grunnleggende tema for studien og hun har underveis hatt en sentral veilederrolle i skrivearbeidet. Planlegging av studien og opplegg for feltarbeid er utformet av Feiring og Gotaas. Henningsen gjennomførte feltarbeid ved Utekontaktene i Tromsø og Bergen og Gotaas ved Utekontakten i Modum og Barnevernets ungdomsteam i Bydel Søndre Nordstrand.

Rapporten har form av en kvalitativ evaluering hvor Gotaas og Henningsen beskriver og analysere data på bakgrunn av sine respektive eksempelstudier. Det har samtidig vært en målsetting å få frem overordnede tema på tvers av case. Kapittel 1 er skrevet av Henningsen, Gotaas og Feiring i fellesskap. Henningsen og Gotaas har sammen skrevet kapittel 2. Kapittel 4. er skrevet av Gotaas, bortsett fra avsnitt 4.3 og 4.6, som er skrevet av Henningsen. Henningsen har skrevet kapittel 3, avsnitt 5.10, avsnittene 6.1 til 6.2 og kapittel 7. Gotaas har skrevet kapittel 5 og avsnittene 6.3 til 6.5 og deler av avsnitt 7.5.

Vi vil takke ledelse og ansatte ved de fire oppsøkende tjenestene for å ha tatt vel i mot forskerne, lagt forholdene til rette for å følge arbeidet ved virksomhetene og delt erfaringer og betraktninger gjennom intervju og samtaler. En takk til tjenestenes samarbeidspartnere som har stilt opp til intervju. Forsker Bergljot Baklien ved SIRUS har veiledet prosjektet i en

tidlig fase og bidratt til at problemstillinger og tema har blitt atskillig skarpere enn de ellers ville ha blitt.

Oslo, mars 2008

Hilde Lorentzen
Forskningsjef

Innhold

Forord.....	1
Tabelloversikt	6
Figuroversikt.....	7
Sammendrag	8
Summary.....	13
1 Innledning	18
1.1 Mål og arbeidsform i det oppsøkende ungdomsarbeidet ..	19
1.1.1 Etableringen av oppsøkende ungdomsarbeid som fagfelt.....	21
1.1.2 Nye rammebetingelser for oppsøkende ungdomsarbeid ...	25
1.2 Evalueringsperspektiv.....	26
1.2.1 Avgrensninger.....	28
1.2.2 Kriterier for valg av eksempelstudier	28
1.2.3 Metode	30
1.3 Rapportens oppbygging	32
2 Presentasjon av eksempelstudiene.....	34
2.1 Modum - liten utekontakt i landkommune	34
2.1.1 Kort om lokaliteten.....	34
2.1.2 Virksomheten ved utekontakten i Modum	36
2.1.3 Arenaer og aktiviteter	38
2.2 Bydel Søndre Nordstrand – oppsøkende miljøarbeidere i barnevernet.....	39
2.2.1 Kort om lokaliteten.....	40
2.2.2 Den oppsøkende virksomheten ved Barnevernets ungdomsteam.....	41
2.2.3 Arenaer og aktiviteter	43
2.3 Utekontakten i Bergen.....	47
2.3.1 Kort om lokaliteten.....	47
2.3.2 Virksomheten ved Utekontakten i Bergen.....	48
2.3.3 Arenaer og aktiviteter	50
2.4 Utekontakten i Tromsø	52
2.4.1 Kort om lokaliteten.....	53
2.4.2 Virksomheten ved Utekontakten i Tromsø	54

2.4.3	Arenaer og aktiviteter	55
3	Utegåingens ferdighetsregister	57
3.1	Mystifiseringen av feltarbeiderrollen	57
3.2	Å komme i posisjon – voksenkontakt – kartlegging	63
3.2.1	Kveldsøkt i sentrum	64
3.2.2	Feltarbeiderens håndlag	71
3.2.3	Empati og overvåkning	72
3.2.4	Gjenkjennelse av målgruppeungdom	74
3.2.5	På jakt etter gode samtaler	77
3.2.6	Bekymringsblikket	81
4	Former for tilgjengelighet	84
4.1	Minimalisering av terskler	84
4.2	Å komme i posisjon	85
4.3	Åpent hus og aktiviteter på utekontaktene i Tromsø og Bergen	86
4.3.1	Fra hjemmekos til kontor	86
4.3.2	Aktiviteter	88
4.4	Arenaer og aktiviteter - Modum og bydel Søndre Nordstrand	89
4.4.1	Lokaler med og uten terskler	90
4.4.2	Fysisk aktivitet og samfunnsarbeid – profil Modum	92
4.4.3	Aktiviteter og samtalegrupper – profil Søndre Nordstrand	94
4.5	Tillitsbygging og endringsarbeid	96
4.5.1	Endringsarbeid og (u)synlighet	98
4.6	Klientoppfølging	98
4.6.1	Eksempel på oppfølgingsarbeid	99
4.6.2	Å gi slipp på klienten	100
4.7	Formidler, terapeut, kunnskapsprodusent	102
5	Samarbeid	104
5.1	Økt grad av samarbeid	105
5.2	Samarbeid og senmodernitet	107
5.3	Sammenhenger mellom organisering, metodikk og samarbeidsrelasjoner	109
5.4	Barnevern – integrert ungdomsteam eller fristilt utekontakt	110
5.4.1	Søndre Nordstrand: Hjelpapparatets frontpersonale	111
5.4.2	Eksempel på bruk av tiltakskjeden: Råd- og veiledningssamtale	112
5.4.3	Samarbeid og legitimering	115
5.4.4	Modum – strukturell atskillelse mellom utekontakt og barnevern	116
5.5	Skolen som arena, - inkludert helsesøster	119

5.6	Politiet – lokal spesialisering for forebygging	121
5.6.1	Eksempel 1 - Åpne og skjulte arenaer	123
5.6.2	Eksempel 2 - Sammenfallende interesser	124
5.7	Fritidsklubber.....	125
5.8	Voksensamfunnets enhet og ansvar.....	127
5.9	Håndtering av taushetsplikten.....	128
5.10	Tromsø og Bergen	130
5.11	Mot nye samarbeidspraksiser	131
6	Dokumentasjonspraksiser.....	135
6.1	Grunner til skriftliggjøring.....	136
6.1.1	Bruk av feltlogg/feltrapport	137
6.1.2	Treffstatistikk	139
6.1.3	Klientjournal	140
6.1.4	Mangel på egnet dataverktøy	140
6.1.5	Kvalitative kartlegginger.....	141
6.2	Dokumentere – legitimere	142
6.3	Grunner til lite skriftliggjøring	144
6.4	Dokumentasjon og forebyggingsprofil.....	145
6.4.1	MSA-skjema	146
6.5	Modum.....	147
6.5.1	Kvantitativ kartlegging - rusundersøkelse	148
6.5.2	Hva har man bruk for?.....	149
7	Oppsummering og drøfting	151
7.1	Oppsummering av hovedpunkter i kapittel 2-6	151
7.2	Grenser for bekymring.....	154
7.3	Utekontaktens forebyggingsstrategier.....	158
7.4	Refleksiv kunnskapsproduksjon	162
7.5	Diversifisering av arenaer og målgrupper.....	164
	Litteratur.....	167
	Vedlegg 1 - Informert samtykke	173

Tabelloversikt

Tabell 1.1	Antall oppsøkende virksomheter i 2004 gruppert etter antall ansatte.....	24
Tabell 1.2	Utvalgsriterier/sentrale karakteristika ved valg av virksomheter	29

Figuroversikt

Figur 5.1	Ungdomsteamets tiltakskjede (modellen er i store trekk hentet fra BUTs egne presentasjonsnotater)	111
-----------	---	-----

Sammendrag

Erik Henningsen og Nora Gotaas i samarbeid med Marte Feiring

Møter med ungdom i velferdsstatens frontlinje

Arbeidsmetoder, samarbeid og dokumentasjonspraksis i oppsøkende ungdomsarbeid

NIBR-rapport: 2008:2

Rapporten er en studie av kommunal utekontaktvirksomhet/opsøkende ungdomsarbeid. Det tematiske fokuset for rapporten er arbeidsmetoder, samarbeidsformer og dokumentasjonspraksiser i utekontaktens virksomhet. Utekontaktvirksomheten i Norge ble etablert på slutten av 1960-tallet. Utekontaktene har tradisjonelt hatt en uavhengig rolle innenfor det offentlige hjelpeapparatet, og som fagfelt kjennetegnes utekontaktvirksomheten av en lav grad av formalisering. Kunnskap og ferdigheter som er sentrale i utekontaktens virksomhet reproduseres for en stor del gjennom muntlig overføringer og gjennom praksis.

Utekontaktene må i dag i økende grad forholde seg til krav om samarbeid med andre offentlige instanser, til krav om dokumentasjon av virksomheten og til krav om å dreie virksomheten mot forebygging og tidlig intervensjonsarbeid. Innenfor utekontaktfeltet har det nylig blitt tatt initiativer som er ment å bidra til en profesjonalisering av virksomheten, blant annet gjennom etableringen av en høyskoleutdanning i oppsøkende sosialt arbeid med ungdom. Det overordnede formålet med rapporten er å analysere og problematisere ulike sider ved utekontaktens virksomhet, for på denne bakgrunn å gi innspill som kan bidra til faglig utvikling på utekontaktfeltet. Det empiriske grunnlaget for rapporten er eksempelstudier NIBR gjennomførte i 2007 ved Utekontakten i Bergen, Utekontakten i Modum, Utekontakten i Tromsø og oppsøkende miljøarbeidere ved Barnevernets ungdomsteam i bydel Søndre Nordstrand, Oslo kommune. Eksemplene gjenspeiler variasjoner som gjøres gjeldende på utekontaktfeltet, blant annet med hensyn til virksomhetenes størrelse og organisering. Studiene er basert på kvalitative undersøkelsesmetoder som deltagende observasjon, personlige intervjuer, gruppeintervjuer og dokumentstudier.

Kapittel 2 i rapporten gir en presentasjon av de fire utekontaktvirksomhetene studien omhandler. Her redegjøres det for enhetenes historikk, målgrupper de forholder seg til, utdanningsbakgrunnen til de ansatte, organiseringen av enhetene og ulike arenaer som står sentralt i deres virksomhet. I tillegg beskrives sosio-kulturelle trekk ved de fire lokalitetene. Kapitlet viser at utekontaktene opererer under til dels svært forskjellige rammebetingelser, blant annet med hensyn til tilgangen på offentlige arenaer som egner seg for å drive oppsøkende virksomhet. Mens for eksempel feltarbeiderne på Utekontakten i Bergen vier en stor del av arbeidstiden til oppsøkende virksomhet på ulike samlingssteder for ungdom i Bergen sentrum eller i sentrumsområder i bydeler, finnes det få tilsvarende arenaer i Modum kommune som de ansatte på Utekontakten kan forholde seg til.

Kapittel 3 beskriver og analyserer ulike sider ved den oppsøkende virksomheten (eller ”utegåing”), på bakgrunn av empiriske eksempler fra utekontaktene i Tromsø og Bergen. Det oppsøkende ungdomsarbeidet har en uformell innretning og foregår på omskiftelige arenaer. Mye av kunnskapen og ferdighetene som inngår i det oppsøkende ungdomsarbeidet har preg av å være ”taus kunnskap”. Et overordnet mål i kapitlet er å tydeliggjøre kunnskap som er inneforstått blant ansatte på utekontaktene og å problematisere praksiser som bygger på slik kunnskap. Innledningsvis i kapitlet diskuteres holdninger og moraloppfatninger som er knyttet til feltarbeiderrollen, og i forlengelsen av dette problematiserer kapitlet tendenser til mystifisering av feltarbeiderrollen og det oppsøkende arbeidet blant de ansatte på utekontaktene. Kapitlet framhever ulike målsettinger som ligger til grunn for den oppsøkende virksomheten, deriblant ønsket om at feltarbeidere skal ”komme i posisjon” til vanskeligstilte ungdom, ønsket om å fremskaffe kunnskap om livsvilkår blant ungdom i utekontaktens målgrupper og ønsket om å gi ungdom i utekontaktens målgrupper et tilbud om ansvarlig voksenkontakt. Sentralt i kapitlet er en etnografisk beskrivelse av en utegåingsøkt i Tromsø sentrum. Gjennom skildringen av utegåingsøkten framheves ulike dilemmaer og motsetningsforhold som preger den oppsøkende virksomheten, blant annet knyttet til feltarbeidernes ønske om ikke å ”trenge seg på” ungdom eller å bidra til stigmatisering av ungdom. Feltarbeidere som driver oppsøkende virksomhet må mestre omgangsformer og symbolske koder som gjøres gjeldende blant ungdom, samtidig som de i egenskap av ansvarlige voksenpersoner markerer sin forskjellighet fra ungdom. Å mestre denne balansegangen er en vesentlig del av ”håndlaget” som er påkrevd i den oppsøkende virksomheten. I forlengelsen av dette problematiserer kapitlet ulike sider ved praksiser som inngår i den oppsøkende virksomheten, deriblant tendenser til at den oppsøkende virksomheten får preg av overvåkning og feltarbeidernes ervervede gjenkjennelsesevne i

forhold til ”målgruppeungdom”. Kapitlet beskriver og problematiserer praksiser blant feltarbeidere som er knyttet til begrepet om ”gode samtaler”. Begrepet om ”gode samtaler” diskuteres på bakgrunn av andre studier som framhever hvordan fortellinger om personlig elendighet kan utgjøre en ressurs i relasjoner mellom representanter for velferdsstaten og hjelpetrenende og til sosiologiske analyser av samtidens intimitetskultur. Avslutningsvis beskriver kapitlet ”bekymringsblikket”, en tendens blant feltarbeidere til å dramatisere offentlige arenaer og trekk ved ungdom i deres målgrupper, og peker på ulike grunner til at denne forståelsesrammen kommer i stand og vedlikeholdes.

Utekontaktens virksomhet er ikke begrenset til oppsøkende arbeid. Kapittel 4 tar for seg andre arenaer hvor feltarbeidere har direkte kontakt med ungdom i deres målgrupper. ”Åpent hus”-ordninger er en viktig del av virksomheten på noen av utekontaktenhetene som beskrives i rapporten, som en arena for miljøarbeid og som et tilbud om råd- og veiledningssamtaler for ungdom. Rapporten beskriver forskjeller i måten disse ordningene er utformet på og dilemmaet som knytter seg til at dette er en arena hvor yngre ungdommer kan etablere relasjoner til eldre og mer problembelastede ungdommer. En annen viktig arena for kontakter mellom feltarbeidere og ungdom er ulike lavterskels aktivitetstilbud. Disse spenner fra hytteturer, til idrettsaktiviteter som fotball og klatring til yrkes- og til utdanningsrelaterte aktiviteter som filmkurs og arbeidstrening. I denne forbindelse framhever rapporten tre typer av begrunnelser som gis for bruken av aktiviteter på utekontaktene. For det første, er aktivitetene begrunnet i ønsker om å gjøre fritidstilbud tilgjengelige for ungdom som ellers ville vært ekskludert fra dem. Aktivitetene er gratis og lagt opp med tanke på å oppnå en størst mulig grad av tilgjengelighet for vanskeligstilt ungdom. For det andre, er bruken av aktiviteter begrunnet i et ønske om å gi vanskeligstilt ungdom mestringsopplevelser, blant annet med tanke på å styrke deres selvtilit. For det tredje, er bruken av aktiviteter begrunnet i et ønske om å komme i posisjon til ungdom. Kapitlet framhever hvordan felles deltagelse i aktiviteter over tid er velegnet for å etablere tillitsrelasjoner mellom feltarbeidere og ungdom. Avslutningsvis beskriver kapitlet ulike former for oppfølgingsarbeid feltarbeidere driver i forhold til ungdom i deres målgrupper og dilemmaer knyttet til om denne innsatsen skal ha preg av kortvarig formidlingsarbeid eller langvarige terapiaktige relasjoner. I forlengelsen av denne diskusjonen peker rapporten på tre idealmodeller for feltarbeiderrollen som gjøres gjeldende på utekontaktfeltet, ”formidleren”, ”terapeuten” og ”kunnskapsprodusenten”, som igjen kan knyttes til ulike forebyggingsstrategier.

Kapittel 5 analyserer samarbeidsrelasjoner mellom utekontaktene og andre instanser i det offentlige hjelpeapparatet, med eksempler fra

Utekontakten i Modum og oppsøkende miljøarbeidere i Barnevernets ungdomsteam i bydel Søndre Nordstrand. Krav om samordning og samarbeid på tvers av organisasjoner gjøres i dag gjeldende på alle samfunnsområder, som en framherskende produksjonslogikk og som normativt ideal. Innledningsvis i kapitlet drøftes den økte vektleggingen av samarbeid og samordning i velferdsstaten på bakgrunn av samfunnsvitenskapelig teori om framveksten av nettverkssamfunnet. I denne forbindelse pekes det blant annet på at overgangen fra hierarkibaserte styringsformer til nettverksstyring innebærer en nedtoning av formelle regler til fordel for tillit som en grunnleggende forutsetning for samhandling mellom ulike aktører. I forlengelsen av dette, viser kapitlet hvordan veksten i problemdefinisjoner innenfor velferdsstaten fører til nye former for spesialisering og dermed også nye krav om koordinering. Kapitlet beskriver ulike eksempler på samarbeid og fravær av samarbeid mellom utekontaktene og andre offentlige instanser som skole, politi, barnevern og fritidsklubber. I denne forbindelse framheves det hvordan forskjeller i utekontaktens rammebetingelser gir seg utslag i ulikheter i samarbeidsrelasjoner disse har med andre offentlige instanser. I tillegg til størrelse og trekk ved lokalsamfunn, er det av særlig betydning om virksomheten er organisert etter fritidsmodell/ungdomskontakt, barnevern/teammodell eller er en selvstendig enhet innen hjelpeapparatet. Organiseringsformene er knyttet til ulike metodiske orienteringer i arbeidet, noe som gir utslag i forhold til samarbeidspraksis.

Kapittel 6 beskriver ulike dokumentasjonssystemer og dokumentasjonspraksiser ved de fire utekontaktene. Ved utekontaktene i Tromsø og Bergen driver de ansatte en omfattende skriftlig dokumentasjon av ulike sider av deres virksomhet, noe som blant annet skyldes at begge virksomhetene relativt sett er store og har et stort tilfang av ungdom/klienter. Dokumentasjonspraksisene på de to enhetene er begrunnet i flere spesifikke hensyn. For det første, i et ønske om virksomhetsstyring. For det andre, i et ønske om å drive profesjonell klienthåndtering. For det tredje, er dokumentasjonspraksiser begrunnet i ønsket om å drive kunnskapsproduksjon om livsbetingelsene til ungdom i utekontaktens målgrupper. Kapitlet beskriver systemer de to enhetene har for føring av feltlogg/feltrapport, treffstatistikk og klientjournaler og metoder som benyttes i kartleggingsprosjekter. I forlengelsen av dette viser kapitlet at begge enhetene inntil nylig har slitt med å finne et velegnede IT-verktøy for dokumentasjonsarbeidet. Kapitlet relaterer funn fra de to studiene til kritiske analyser av bruken av dokumentasjons- og revisjonssystemer som en del av New Public Management-reformer, og som blant annet framhever at disse systemene produserer målforskryvninger i organisasjoners virksomhet. Kapitlet drøfter videre om statistikkproduksjonen ved utekontaktene er begrunnet i praktiske eller ”seremonielle” hensyn.

De ansatte på Utekontakten i Modum og oppsøkende miljøarbeidere ved Barnevernets ungdomsteam i bydel Søndre Nordstrand dokumenterer langt mindre av virksomheten. En grunn til dette kan være at de to enhetene er langt mindre enn utekontaktene i Tromsø og Bergen. Informasjon om pågående virksomhet kan formidles effektivt mellom de ansatte i muntlig form, og enhetene mangler dessuten ressurser til å drive et omfattende dokumentasjonsarbeid. En annen grunn for at det dokumenteres lite på Utekontakten i Modum og blant oppsøkende miljøarbeidere i Søndre Nordstrand, er at arbeidet på de to enhetene preges av fleksibilitet og uforutsigbarhet med hensyn til arbeidsoppgaver. I kapitlet drøftes også hvordan kartleggingsundersøkelser av ungdomsmiljø i mindre lokalsamfunn har potensial for å virke inn på lokalsamfunns selvforståelse.

Kapittel 7 oppsummerer funn som er beskrevet i rapporten og drøfter disse i lys av framtreddende tendenser innenfor forebyggende ungdomsarbeid. Utekontaktene framstår ikke lenger som ”ungdommens advokater” og som ”motstandere” av andre offentlige instanser, men som formidlere mellom ungdom og det offentlige hjelpeapparatet. Samtidig dreies virksomheten mot yngre målgrupper og i retning av forebyggings- og tidlig intervensjonsarbeid. Den samtidige diskursen om forebyggende ungdomsarbeid preges av et krav om at offentlige instanser må ta moralsk ansvar for å hindre ungdom fra å utvikle problematferd. Rapporten advarer mot at disse tendensene skal lede til en uthuling av utekontaktens tradisjon for å respektere ungdoms autonomi. I forlengelsen av dette beskrives avpolitiserings-tendenser som gjøres gjeldende innenfor det forebyggende ungdomsarbeidet. På denne bakgrunn framhever rapporten viktigheten av at utekontaktene framstår som eksponenter for en ”sosiologisk” forebyggingsstrategi. Rapporten peker videre på behovet for diversifisering av utekontaktens målgrupper og arenaer for samhandling med ungdom. Rapporten peker også på viktigheten av refleksivitet i kunnskapsproduksjonen som drives ved utekontaktene.

Summary

Erik Henningsen and Nora Gotaas, in collaboration with Marte Feiring

Connecting with youths at the margins of the welfare state

Professional practices, collaboration and documentation in outreach youth work.

NIBR Report: 2008:2

The report is a study of municipal outreach youth work. The thematic focus of the report is on professional practices, forms of collaboration and forms of documentation in outreach youth work. Outreach youth work in Norway was established at the end of the 1960s. The outreach service has traditionally had an independent role within the public welfare services and as a field of professional practice it is characterised by a low degree of formalisation. Knowledge and skills that are central to youth outreach work are, to a large extent, reproduced, through verbal communication and through practice. Today, outreach workers must to an increasing degree associate themselves with the demand for collaboration with other public authorities, the demand for documentation of activities and with demands to change the focus of outreach work towards prevention and early intervention work. Recently, initiatives have been undertaken to professionalise outreach youth work, including the founding of an university college study programme in outreach youth work. The principal objective of this report, is to analyse and consider different aspects of outreach youth work and thereby contribute to the development of professional practices. The empirical basis for the report is a series of case studies NIBR have carried out in 2007 at the Outreach Service, Bergen; the Outreach Service, Modum; the Outreach Service, Tromsø; and outreach youth workers from the Youth Team of the Child Welfare Section of Søndre Nordstrand. The different studies reflect variations encountered within the field of outreach work, regarding, among other things, the size and form of organisation of service units. The case studies are based on qualitative research methods, such as participant observation, personal interviews, group interviews, and literature reviews.

Chapter 2 presents the four outreach youth work service units which are featured in the report. Accounts are given of each unit's history, the target groups they relate to, the educational background of their staff members, the units' organisational structures and arenas that are central in their activities. In addition, socio-cultural characteristics of the four locations are described. The chapter shows that outreach workers operate under diverse conditions, e.g. with regards to their access to public arenas that are suitable for outreach youth work. While, for example, the field workers at the Outreach Service in Bergen devote much of its activity to outreach work at different meeting places for young people in Bergen city centre or in central areas of the municipalities, there are few comparable arenas in Modum municipality.

Chapter 3 describes and analyses different aspects of street based outreach youth work, and draws on empirical examples from Outreach Services in Tromsø and Bergen. Outreach youth work is informal in character and takes place in variable arenas. Knowledge and skills associated with outreach youth work often have the form of "tacit knowledge". A principal objective of the chapter is to present an account that renders such forms knowledge explicit and examine professional practices that rest on such knowledge. The first part of the chapter describes attitudes and morality which is invested into the fieldworker role, and the ensuing tendency of mystification of the fieldworker. The chapter underscores three objectives that form the basis of outreach work: the objective of building relations of trust between fieldworkers and marginalised youths, the objective of acquiring knowledge about the living conditions of marginalised youths, and the objective of providing assistance from responsible adults to youths in the target population of the outreach services. Central to this chapter is an ethnographical account of street based outreach work in city centre of Tromsø. The account highlights dilemmas and antagonisms that characterise outreach youth work, including those connected with field workers' wish to avoid intruding on young people or stigmatising young people. Field workers display mastery of social conventions and symbolic codes of youths they interact with. At the same time they signal difference from youths in accordance with their role as responsible adults. The ability to balance these concerns is essential in outreach youth work. The chapter further considers the tendency for outreach youth work to take the form of surveillance, and field workers' acquired recognition skills for the "youth target group". The chapter describes and considers practices among field workers related to the idea of "good conversations". Finally, the chapter describes "the gaze of concern," a tendency among field workers to dramatise public arenas and points to mechanisms that produce and sustain this frame of understanding.

Outreach youth work is not limited to street based forms of work. Chapter 4 describes other arenas where field workers interact on a face to face basis with youths. “Open house” events are an important part of the activities of some of the outreach service providers described in the report. The report describes differences in the way these events are organised, and highlights the dilemma related to the circumstance that younger teens can build relationships with older and more troubled youths on these occasions. Another important arena for contacts between field workers and young people are activities. These range from weekend trips to holiday cabins to sports activities such as football or climbing and occupational and educational activities such as film courses or work training programmes. In this connection, the report emphasises three reasons for the use of activities: First, the activities make leisure pursuits available to young people that would otherwise be excluded from them. The activities are free and organised to achieve an optimal degree of accessibility for troubled youths. Second, the activities are designed to give troubled youths a sense of achievement, to improve their self confidence. Third, the activities provide an opportunity for field workers to build a position of trust and confidence with young people. The chapter emphasises shared participation in activities over time as a way of establishing relations of trust between field workers and youths. In conclusion, the chapter describes different forms of case work with youths. Here, dilemmas related to whether these engagements should be in the form of short term mediations or in the form of long term therapeutic relationships are highlighted. Following this discussion, the report describes three ideal models of the field worker role that are encountered in the field of outreach work: “the mediator,” “the therapist,” and “the knowledge producer,” which in turn can be related to different strategies of prevention.

Chapter 5 analyses collaborative relations between the outreach service providers and other public support services, using the Outreach Service, Modum and The Outreach Service in Nordstrand Municipality, Oslo as examples. Demands for coordination and collaboration across organisations is a pervasive feature of contemporary society, as a dominant logic of production and as a normative ideal. The first part of the chapter considers the increased emphasis of collaboration and coordination in the context of the welfare state, and with reference to theoretical accounts of the evolution of the network society. In this connection, the report notes that the widespread transition from hierarchy to network forms of organisation, serves to heighten the importance of trust as a basis for collaboration between organisations. The chapter notes how the growth in problem definitions within the welfare state leads to new forms of specialisation and hence, new demands for coordination. The chapter describes different examples of

collaboration, and the absence of collaboration, between the outreach services and other public institutions such as schools, the police, child protection agencies and leisure clubs. It emphasises how differences in the outreach services framework conditions influence the differences in collaborative relationships with other public institutions. In addition to the size and characteristics of the local community, of particular importance are whether the provider is organised as a leisure model/youth contact, child protection agency/team model or is an independent unit within the support system. The organisational forms influence choices of methods used in the work, which in turn influences the collaborative relationships.

Chapter 6 describes different practices of documentation at the four outreach service providers. In Tromsø and Bergen, the outreach service workers produce extensive written documentation of different aspects of their activities. Both organisations are relatively large and offer services to a large number of youths/clients. Documentation practices at these two units are rooted in several specific concerns: first, by a need for management control; second, by an ambition to provide professional client services; and third, by an ambition to produce knowledge regarding living conditions for young people within the target groups. The chapter describes systems employed by the two units, such as field reports, client journals and survey methods. The chapter notes how both units until recently have struggled to find IT-tools suitable for their needs. The chapter relates findings from the two studies critical analyses of the use of documentation and auditing systems as a part of New Public Management reforms. The chapter further consider the question whether these practices are motivated by practical or “ceremonial” concerns. Staff at the Outreach Service in Modum and the Outreach Service in Søndre Nordstrand, municipality of Oslo, document significantly less of their activities. One reason for this may be that these two units are much smaller than those in Tromsø and Bergen. Information regarding ongoing activities can be communicated effectively between the workers orally. Further, the units do not have the resources to prioritise extensive documentation work. Another reason why the Outreach Service in Modum and the Outreach Service in Søndre Nordstrand document less is that the work in the two units is more flexible and unpredictable with regard to tasks. The chapter also discusses how surveys of youth environments in small local communities have the potential to influence a local communities’ self understanding.

Chapter 7 summarises findings described in the report and discusses these in the light of emergent trends within the field of preventative youth work. Outreach workers no longer appear as the “advocates” of youths and “opponents” of other public institutions, but rather as mediating agents between youths and the public welfare services. The

activities of the outreach services are increasingly directed at younger target groups, and is moving in the direction of preventative and early intervention work. The report warns against tendencies of erosion of the outreach workers' tradition of respecting young people's autonomy. Further, the chapter describes emergent tendencies of de-politisation within the field of preventative youth work. Based on this, the report emphasises the importance of the outreach workers being exponents of a "sociological" preventative strategy. The report further highlights the demands for diversification of the outreach workers' target groups and arenas for interaction with young people.

1 Innledning

Snart fire tiår etter etableringen av oppsøkende sosialt arbeid med ungdom i Norge, kan det se ut til at dette fagfeltet har trådt inn i en ny fase av sin utviklingshistorie. Etter en periode med nedleggelser på 1980- og 1990-tallet, har antallet utekontakter steget de siste årene, og det er i dag flere slike tjenester i landets kommuner en noen gang tidligere. Parallelt med denne veksten har en profesjonaliseringsprosess blitt satt i verk innenfor fagfeltet etter initiativ fra Rusmiddeletatens kompetansesenter, Oslo kommune. I 2004 ble det første formelle utdanningstilbudet i oppsøkende sosialt arbeid med ungdom etablert på Høgskolen i Oslo. To år senere fulgte utgivelsen av læreboken *Ute | Inne* (Erdal 2006). Disse endringene faller sammen med det som ser ut til å være et generasjonsskifte blant de ansatte på utekontaktene og med skifter i de politiske rammebetingelsene som gjøres gjeldende for virksomhetene.

Denne rapporten beskriver noen av disse endringene, men er også ment å bidra til endring gjennom faglige innspill basert på en samfunnsvitenskapelig betraktningssmåte. Vårt arbeid med rapporten har blitt lagt opp som en kvalitativ evaluering av utekontaktarbeid slik det praktiseres av kommunale enheter i Bergen, Modum, Tromsø og i Søndre Nordstrand bydel i Oslo. Disse eksempelstudiene speiler noe av variasjonene som gjøres gjeldende i utekontaktarbeidet i kommunene med hensyn til størrelsen på enhetene, organisering og tilknytningsform, arbeidsmetoder, samarbeidsrelasjoner og dokumentasjonspraksis. Samtidig gir studien av de fire utekontaktene grunnlag for å identifisere og diskutere temaer og problemstillinger som kan antas å være tversgående på utekontaktfeltet.

Oppdragsgiver ønsket at studien særlig skulle ta for seg tre temaer:

1. Beskrivelse og analyse av idealer og realiteter ved utekontaktens *arbeidsmetodikk og praksis*.¹

¹ Det er et velkjent fra samfunnsvitenskapen at det kan være store forskjeller mellom hva folk sier at de gjør, og hva de faktisk gjør i praksis (Argyris & Schön 1978). Det er også kjent fra sosiologien at det er et spenningsforhold mellom hva som står i lærebøkene (idealene), hva som kan være nedfelt i formelle og

2. Beskrivelse og vurdering av utekontaktens *samarbeidsrelasjoner* til sentrale aktører som foreldre, barneverntjeneste, sosialtjeneste, helsestasjon, ungdomsklubb, psykiatri og politi.
3. Beskrivelse av hvordan utekontaktens rapporterings- og registreringsverktøy fungerer.

I tilknytning til temaene ønsket oppdragsgiver at rapporten skulle belyse viktige deler av virksomhetenes oppgaver som:

- Tillits- og relasjonsbyggende arbeid i utsatte ungdomsmiljøer.
- Kartlegging, analyse, tolkning og formidling av behov og endringer i disse ungdomsmiljøene.
- Endringsarbeid gjennom tiltak, motivering, formidling og nettverksbygging på individ, gruppe og lokalsamfunnsnivå.

Disse temaene var utgangspunktet for studien, og har vist seg fortsatt fruktbare gjennom datainnsamling og analyse. Vi har derfor valgt å organisere den endelige rapporten etter den opprinnelige tematiseringen.

Før vi går nærmere inn på perspektiver og problemstillinger i studien, vil vi gi en skisse av hvordan utekontaktfeltet grovt sett ser ut i dag og hvilke sentrale føringer som har medvirket til å forme fagfeltet.

1.1 Mål og arbeidsform i det oppsøkende ungdomsarbeidet

Det viktigste statlige politikkdokumentet for det oppsøkende ungdomsarbeidet, og det eneste hittil som spesifikt tar for seg denne virksomheten, er NOU 1980: 37 *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid*. Her bestemmes det oppsøkende ungdomsarbeidets mål som følger:

Medvirke til bedring av barn og ungdoms levekår gjennom forebyggende barne- og ungdomsarbeid som tar sikte på å:

- *oppsøke* enkelte og grupper av barn og ungdom som trenger støtte eller hjelp, men som ikke, eller i utilstrekkelig grad, nås av eksisterende organisasjoner og institusjoner,
- *etablere* kontakt med disse på et tidligst mulig tidspunkt,

strukturelle rutiner og hvordan dette faktisk utføres i praktisk arbeid (praksis) (Abbott 1988).

- *motivere* dem for alternativ beskjeftigelse (skole, arbeid, fritid) og i nødvendig utstrekning for annen hjelp eller behandlingstilbud,

- *formidle* alternative beskjeftigelsestilbud og i nødvendig utstrekning andre hjelpe- eller behandlingstilbud, og- *samle viten* om barn og ungdoms levekår og ta initiativ til tiltak som kan forbedre disse”(NOU 1980: 37: 16).

I 1980 sluttet Landskonferansen for oppsøkende virksomheter seg til målene i NOU 37, og tilføyde et mål om at utekontaktene skal ”*lære ungdom* å nyttiggjøre seg det etablerte hjelpeapparatets tilbud og medvirke til at hjelpeapparatet har et mest mulig adekvat tilbud til ungdom”, samt et mål om å ”*forebygge problemutvikling* hos barn og ungdom enten indirekte via miljøfremmende tiltak eller direkte via arbeid i barne- og ungdomsmiljøer”(Lie 1981). Disse målene stadfestes i den nye læreboken *Ute | Inne* (Erdal 2007: 117).

Som det heter i NOU 37: ”Den oppsøkende virksomheten på gata, i kafeer og andre steder barn og unge samles i fritida er utekontaktens viktigste og mest særegne arbeidstlnærming” (1980: 16). Som sådan representerer dette et forsøk på å bringe hjelpeapparatet nærmere hjelpetrengende ungdom, gjennom å bryte ned fysiske, byråkratiske og symbolske barrierer som kan forhindrer dem fra å benytte seg av dets tilbud. I tillegg til prinsippet om at det skal være et lavterskeltilbud, framheves det i NOU 37 at det oppsøkende ungdomsarbeidet skal ta utgangspunkt i de unges egen situasjon og bygge på respekt for deres egenverdi, at det skal være basert på frivillighet, at det skal ha en ikke stoffsentrert holdning og at det skal bidra til ansvarliggjøring av ungdom. Det understrekes flere steder i utredningen at det oppsøkende ungdomsarbeidet ikke må lede til klientifisering og stigmatisering av ungdom.

Utekontaktvirksomheten i norske kommuner er et mangslungent felt, blant annet med hensyn til arbeidsformer. Utekontaktene er særlig forbundet med det oppsøkende ungdomsarbeidet, men dette er på langt nær den eneste arbeidsmåten de benytter seg av, og som vi skal se i fortsettelsen, kunne ”innekontakt” i en del sammenhenger vært en like beskrivende betegnelse på virksomheten deres. Mangfoldigheten på dette fagfeltet gjenspeiles også i en betydelig variasjon i fagterminologi, navn på organisasjonsenheter og stillingsbetegnelser.² Oppsøkende sosialt

² Det finnes i dag en rekke betegnelser både på virksomheten og på utøverne. Den nye læreboka på feltet bruker som nevnt ”opsøkende sosialt arbeid med ungdom” som en samlebetegnelse. Virksomheten er i offentligheten antakelig mest kjent som ”utekontakt”. Foreningen som organiserer de ansatte kaller seg også Landsforeningen for utekontakter (LUK). Andre betegnelser er ”uteteam”,

arbeid som drives i forhold til ungdom på gata, kafeer osv. vil vi vekselvis betegne som *oppsøkende ungdomsarbeid*, *oppsøkende arbeid*, *oppsøkende virksomhet* eller ”*utegåing*”. Virksomhetsenhetene dette arbeidet drives fra vil vi generelt omtale som *utekontakter* eller *oppsøkende tjenester*. Når vi snakker om spesifikke virksomhetsenheter bruker vi enhetens eget navn på seg selv. Ansatte ved slike enheter som driver oppsøkende ungdomsarbeid vil vi referere til som *feltarbeidere*.

1.1.1 Etableringen av oppsøkende ungdomsarbeid som fagfelt

I Norge ble den første offentlige utekontakttjenesten opprettet i Oslo i 1969. Store sosiale og kulturelle endringer i ungdomsgruppene, blant annet voksende narkotikabruk, var en direkte foranledning til dette grepet fra myndighetenes side.³ Samtidig som virksomheten var et svar på disse endringene, ble det oppsøkende ungdomsarbeidet i stor grad selv formet gjennom ideologiske og kulturelle strømninger i ungdoms- og studentopprøret fra slutten av 60-tallet. Innflytelse fra antipsykiatribevegelsen og fra fritidsklubbarbeidet fikk stor betydning for det oppsøkende arbeidet, som framsto som et forsøk på å etablere en antibyråkratisk og antiprofesjonell praksis med ungdommene i sentrum.

I de tidligste fagtekstene om oppsøkende ungdomsarbeid er klasseperspektivet fremtredende og det blir hevdet at tilnærmingen til ungdomsproblemer må ta utgangspunkt i en radikal samfunnsanalyse (Ericsson og Rudberg 1976). Dette perspektivet kom også til å sette sitt preg på utekontaktens virksomhet. Som Gunnar Wiedenstrøm, i et tilbakeblikk på Utekontakten i Bergens historie, skriver om den tidlige fasen av avdelingens eksistenstid:

De ansatte var i fremste rekke mellom de sosialarbeiderne som nå klarere så sammenhengen mellom sosiale problemer og samfunnsmessige forhold. Avdelingens ansatte, som møtte ungdom på gateplan og tok ungdommens parti, lot ikke være å påpeke dette. Både i rapporter, i konkrete tiltak og i forslag til tiltak og i presseoppslag utfordret avdelingen det etablerte

”ungdomskontakt”, ”feltteam”, ”uteseksjon”, ”oppsøkende team”, ”forebyggende/rusforebyggende tjenester”, ”oppsøkende tjenester”, ”ungdomsbase”. Ansatte i virksomhetene kan ha stillingsbetegnelser som ”utekontakt”, ”feltarbeider”, ”oppsøkende miljøarbeider”, ”oppsøkende sosialarbeider”, ”oppsøkere”, ”utegåere”, ”uteseksjonister”, ”døgnkontakter” og ”nettverksarbeidere”.

³ Det finnes også oppsøkende virksomheter som drives av private institusjoner. I denne studien omtaler vi bare de kommunale tjenestene.

maktapparatet, både faglig, administrativt og politisk. I Kroken, der avdelingen hadde sitt lokale, organiserte de beboerne til kamp for egne interesser. Avdelingen organiserte og uteliggerne i Bergen til kamp for dagsenter. Det falt og mange tungt for brystet at avdelingen ikke ville samarbeide med politiet om bekjempelse av narkotikaproblemet (Wiedenstrøm 1993: 5).⁴

Fra starten av sto hegningen om taushetsplikten i forhold til andre offentlige instanser sentralt i de oppsøkende virksomhetene, noe som ble ansett som en avgjørende forutsetning for etablering og vedlikehold av tillitsrelasjoner til utsatt ungdom.

På 1970-tallet ble det etablert utekontakter i en rekke kommuner, først i de store byene og deretter i mindre byer og tettsteder. Som Gro Lie (1981) påpeker, utviklet det seg fra starten av et skille mellom enheter hvor det oppsøkende ungdomsarbeidet tok form av uteseksjonsarbeid, som regel knyttet til helse- og sosialsektoren og dem som la arbeidet opp som feltarbeid, ofte tilknyttet kultur- og fritidssektoren. Uteseksjonsarbeid er i første rekke rettet mot tungt problembelastet ungdom som oppholder seg i sentrumsområder, mens feltarbeid i hovedsak retter seg mot ungdom som oppholder seg i sine nærmiljøer. Mens uteseksjonsarbeidet oftest tar sikte på å hjelpe ungdom på individuelt basis, er feltarbeidet i hovedsak rettet mot grupper og miljøer og målet er gjerne å mobilisere ungdom og ressurser i nærmiljøet for å bedre de lokale oppvekstvilkårene. Som vi kommer tilbake til nedenfor, har denne inndelingen med tiden mistet mye av sin relevans og i læreboka *Ute | Inne* kategoriseres utekontaktarbeidet på andre måter.

I siste halvdel av 1970-tallet og første halvdel av 1980-tallet utkom det som inntil nylig har vært de mest sentrale faglitterære publikasjonene om oppsøkende ungdomsarbeid; Kjersti Ericsson og Monica Rudbergs *På parti med ungdomsgruppa* (1976), Gro Lies *Gatelangs* (1981) og Hans Christian Sørhaugs ”Ungdom, ungdomskultur og ungdomsarbeid” (1984).⁵ I denne perioden utkom også den overnevnte NOU 1980: 37

⁴ Foss (1989) tegner et lignende bilde av Uteseksjonen i Oslos virksomhet på 1970-tallet.

⁵ I følge Haldis Hjort (1988) har utekontaktene hentet teoretisk inspirasjon fra to hold: For det første *klinisk psykologiske teorier* som psykodynamisk forståelsesmåter, kommunikasjonsteori, familieteori og systemisk teori, atferds- og sosial læringsteori, kognitive teorier. Dernest fra *sosialpsykologiske teorier*: fra sosiologi, sosialpedagogikk, sosialantropologi og smågruppe-rolleteorier, nettverksarbeid, antropologisk metode og feltarbeid. Dette kan betraktes som en ”sosialpsykologisk periode.” Det tradisjonelle sosiale arbeidet (*orthodoxi*) ble kritisert og satt inn i en politisk, sosial og marxistisk teoretisk retning (*heterodoxi*). I tillegg ble det sterkt påvirket av antipsykiatri bevegelsen og

Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid. På utekontaktfeltet ble det med dette skapt en forventning om at politikkdokumentet skulle følges opp av en stortingsmelding, men disse forventningene har aldri blitt innfridd. I stedet har oppsøkende sosialt arbeid med ungdom blitt behandlet i en rekke NOUer med utgangspunkt i andre, tilstøtende virksomheter og fagfelt.

I 1980 var antallet utekontaktvirksomheter i kommunene 24 (NOU 1980: 37). Veksten fortsatte på begynnelsen av tiåret og nådde en foreløpig topp i 1985-87 med 65 oppsøkende tjenester. Etter denne ekspansjonsfasen, foregikk det en innstramning og større grad av politisk forhandling om virksomheten fra midten av 80-tallet. Mot slutten av 10-året var trenden at mange utekontakter ble lagt ned, og i 1991 var antallet sunket til 53. I en evalueringsrapport fra 1991 snakker Ole Petter Askheim om at utekontaktens situasjon er krisepreget og om utekontaktens ”vekst og fall”. En grunn til disse svingningene er at oppsøkende arbeid med ungdom aldri har vært lovpålagt. I første halvdel av 80-tallet ble de direkte statlige støtteordningene som ble forvaltet gjennom Sentralrådet for narkotikaproblemer borte. Samtidig ble den økonomiske situasjonen i mange kommuner dårligere. Som Askheim påpeker, kan en annen hovedgrunn til nedleggelse ha vært ”konflikter om utekontaktens arbeidsmetoder eller negativ evaluering av driften. Når økonomien er svak, har en slik misnøye gjort vedtak om nedleggelse lettere” (1991:6). En ytterligere grunn for nedskjæring/nedleggelse kan være endringer i målgruppen selv og i samfunnets syn på ungdomsproblemer og hvordan de best kan håndteres. I henhold til Sundby og Dahlhaug ble de opposisjonelle ungdomskulturene ”mindre synlige og narkotikaproblemet alminneliggjort” utover på 80-tallet (1991:21).

På 1990-tallet har utekontaktfeltet gitt opphav til flere nyvinninger i arbeidsmetoder, slik som ung-til-ung-metodikken knyttet til ”Stopp dopet – ikke dansing”/”Future” prosjektene og New Page tilnærmingen. Med unntak av enkelte utredninger og evalueringer på begynnelsen og slutten av tiåret (Sundby og Dahlhaug 1991, Askheim 1991, Lunestad 2000, Tromsø kommune 2004), var imidlertid tilveksten av faglitteratur om oppsøkende ungdomsarbeid liten i denne perioden.

Rundt årtusenskiftet har man sett både nedleggelse og opprettelse av utekontakter, men samlet sett har antallet igjen steget. En kartlegging fra

psykiatere som David Cooper, Ronald D Laing og Svein Haugsgjerd (Dahlhaug 1991). Samlet sett kan disse karakteriseres som del av et ressursperspektiv (med vekt på ungdommens ressurser framfor mangler) og et myndiggjøringsperspektiv (der ungdommen og ikke hjelperen har kontrollen) (Freire 1973,1977; Antonovsky 1979).

2004 viser at oppsøkende ungdomsarbeid drives i 87 kommuner og bydeler og ytterligere 20 hadde planer om å starte opp slikt arbeid (Pedersen 2006). Som vi har vært inne på ovenfor, har veksten i antall utekontakter falt sammen med initiativer for å profesjonalisere det oppsøkende arbeidet som fag. Etterutdanningsstilbudet som har blitt etablert ved Høyskolen i Oslo er det første høykolestudiet av sitt slag i Europa.⁶

Tilveksten av utekontakter de siste årene har i første rekke bestått av små virksomheter, i små kommuner. Som det fremgår av tabellen nedenfor, har et stort flertall av landets utekontakter fem eller færre ansatte.

Tabell 1.1 *Antall oppsøkende virksomheter i 2004 gruppert etter antall ansatte*

1 stk.	2 stk.	3-5 stk.	5-10 stk.	Mer enn 10 stk.	Sum
25	24	29	5	4	87

Kilde: Pedersen (2006)

Pedersen skiller mellom tre organisatoriske hovedformer i dagens oppsøkende virksomheter. Det han kaller ”utekontakten” er organisert som en selvstendig enhet, oftest innenfor sosialsektoren. I denne ”klassiske” utgaven av virksomheten er oppsøkende arbeid rettet mot ungdom i alderen 13-25 en sentral beskjeftigelse. Blant våre eksempelstudier svarer utekontaktene i Bergen og Tromsø til denne modellen. ”Uteteamet” er til forskjell organisert som en enhet innenfor det lokale barnevernet og driver oppsøkende arbeid i forhold til ungdom i alderen 12-18 på bestilling fra sine oppdragsgivere i barnevernet. I våre eksempelstudier er denne modellen representert ved oppsøkende miljøarbeiderne ved barne- og ungdomsvernet i Søndre Nordstrand bydel i Oslo. ”Ungdomskontakten” er små virksomheter organisert under oppvekst- eller kultursektoren som retter seg inn mot ungdom i alderen 13-20. I dette tilfellet er virksomheten ofte nært knyttet til eller

⁶ I følge Børge Erdal (2006) finnes det internasjonalt to hovedtradisjoner innenfor oppsøkende ungdomsarbeid. ”Outreach work” er tenkt som et binde- og formidlingsledd mellom utsatte grupper og hjelpeapparatet. Oppsøkende arbeid blir et redskap for å gjøre virksomheten så tilgjengelig som mulig og ”skaffe klienter” for hjelpeapparatet. Innenfor den andre hovedtradisjonen ”detached youth work” er det oppsøkende arbeidet heller tenkt som et middel for ungdommen. Sosialarbeiderne går i større grad inn på ungdommens arenaer og lar ungdommene sette betingelser for arbeidet. Fokuset settes ”på ungdommens sosiale og personlige utvikling” (2006:17). Den norske utekontaktradisjonen har ligget nærmest opp til denne modellen, men som Erdal påpeker, preges feltet i dag av begge disse tradisjonene.

overlappende med ungdomsklubbarbeid. Vårt siste eksempelstudie, Utekontakten i Modum, svarer til en slik beskrivelse.

1.1.2 Nye rammebetingelser for oppsøkende ungdomsarbeid

Som gjennomgangen ovenfor indikerer, er oppsøkende ungdomsarbeid et fagfelt som i stor grad er utviklet gjennom praksis. Den skriftlige kunnskapsproduksjonen er samlet sett liten og feltet har en sterk tradisjon for å formidle kunnskap gjennom muntlig overføring.

Gjennomgangen gir også en indikasjon på at rammebetingelsene for den oppsøkende virksomheten i kommunene har endret seg gjennom ulike faser, fra etableringen av fagfeltet og fram til i dag. I rammebetingelser inngår ikke bare økonomiske, organisatoriske og politiske føringer, men også sosiale og kulturelle strømninger som manifesterer seg i utekontaktens målgruppe og i virksomhetens egen rolleforståelse og verdigrunnlag.

I denne forbindelse er det verdt å understreke at rammebetingelsene for det oppsøkende ungdomsarbeidet på langt nær er ensartede på tvers av landets kommuner. Som Askheim (1992) påpeker, har fagdiskusjonen på utekontaktfeltet tradisjonelt vært dominert av et storbyperspektiv. Dette til tross for at et flertall av de oppsøkende virksomhetene opererer i ikke-urbane områder. Det er ikke vanskelig å forestille seg at Utekontakten i Modum kommune, som er et typisk eksempel på en ”ungdomskontakt” (jfr. inndelingen ovenfor), står overfor utfordringer som er vesentlig forskjellige fra dem som gjøres gjeldende på utekontaktene i Bergen. Der Utekontakten i Bergen har omlag tretti ansatte, har Utekontakten i Modum to. På Utekontakten i Modum har feltarbeiderne ikke et bysentrum å forholde seg til, noe som begrenser deres muligheter for å drive klassisk oppsøkende arbeid på gata, og problemer i ungdomsbefolkningen manifesterer seg på andre måter her enn i Bergen sentrum.

Gjennom sin historie har utekontaktene opparbeidet seg et rykte for uavhengig oppreden, men det er verdt å merke seg at de likevel kjennetegnes av en relativ mangel på autonomi sett i forhold til andre tjenester innenfor det offentlige hjelpeapparatet. Siden de oppsøkende virksomhetene ikke er en lovpålagt tjeneste, befinner de seg i en strukturelt utsatt posisjon med hensyn til nedskjæringer eller nedleggelse, noe som kan aktualiseres i forbindelse med økonomiske eller politiske konjunktursvingninger. Dette skulle tilsi at de oppsøkende virksomhetene har et særlig legitimeringsbehov i forhold til sine omgivelser, noe som igjen kan gi seg til uttrykk i reform- og

omstillingsiver. I denne forbindelse vil vi framheve tre omstillingskrav som gjøres gjeldende på utekontaktfeltet i dag.

For det første må de oppsøkende virksomhetene forholde seg til et krav om samarbeid og samordning med andre aktører innenfor hjelpeapparatet. Dette er en politisk føring som gjøres gjeldende i hele helse- og sosialsektoren. Som vi skal komme nærmere inn på i kapittel 5, kan samarbeidskravet forstås som et uttrykk for omseggripende samfunnsmessige endringsprosesser som er summert i begrepet om nettverkssamfunnet.

For det andre stilles de oppsøkende virksomhetene ovenfor krav om å dokumentere ulike sider ved deres virksomhet og ytelser. Dette kan sees som et ledd i utbredelsen av styringsteknikkene som går under fellesbetegnelsen New Public Management i norsk offentlig sektor. Et gjennomgående trekk ved disse reformene er at de søker å ”gjennomslutliggjøre” virksomheter i offentlig sektor gjennom bruken av måleindikatorer og andre dokumentasjonsrutiner.

For det tredje stilles de oppsøkende virksomhetene overfor et krav om å drive forebyggings- eller tidlig intervensjonsarbeid. Den oppsøkende virksomheten har alltid vært omtalt som et forebyggende tiltak, men de siste årene er det en tendens til at innsatsen i økende grad dreies mot en yngre målgruppe med tanke på å foregripe problemutvikling. Dette er i tråd med vektleggingen av tidlig intervensjonsarbeid i gjeldende politikk-dokumenter på rus- og kriminalitetsfeltet (AID 2005, JPD 2005).

1.2 Evalueringsperspektiv

Som en evaluering har denne rapporten en uortodoks form og dette har sammenheng med temaet den omhandler. Evalueringer dreier seg vanligvis om å vurdere virkemåter og virkninger av tidsavgrensede tiltak og prosjekter. I vårt tilfelle dreier studien seg om den pågående driften og bruken av ulike arbeidsmetoder ved forskjellige utekontaktenheter. Dette medfører en særlig utfordring med hensyn til å avgrense problemstillings- og empiritilfanget i undersøkelsen, noe vi skal komme tilbake til nedenfor.

I evalueringsforskningen skilles det mellom hovedtilnærmingene *resultatevaluering* og *prosessevaluering*. Som Baklien (2004) påpeker, genererer disse tilnærmingene ulike typer spørsmål og problemstillinger og egner seg derfor til å produsere ulike typer kunnskap.

Resultatevalueringer søker i første rekke å måle effekter og konsekvenser av et tiltak ut i fra forutbestemte målsettinger, for på denne bakgrunn å si

noe om hvor vellykket det har vært. Vi har i liten grad hatt anledning til å vurdere spørsmål om måloppnåelse hos virksomhetene vi undersøkte. Det er verdt å merke seg at våre eksempelstudier heller ikke har hatt som hensikt å rangere de ulike utekontaktene med hensyn på deres vellykkethet. Dette har vært et premiss for relasjonen vi har hatt til utekontaktene på stedene hvor vi gjennomførte våre studier.

Framfor å avgrense analysen til beskrivelser av utfallene av et tiltak, fokuserer prosessevalueringer mer på spørsmål om ”hvorfør ting blir som de blir” (Baklien 2004). Et overordnet formål med denne typen evalueringer er å dra lærdom av måter prosesser blir gjennomført på. Der resultatevalueringer som regel er basert på kvantitative metoder, benytter prosessevalueringer seg gjerne heller av kvalitative og eksplorerende metodiske tilnærminger. Sentralt i undersøkelser som bygger på denne tilnærmingen er dialogen mellom forskere og aktører som inngår i prosesser undersøkelsen har til hensikt å belyse.

Som Baklien (2004) påpeker, innebærer denne tilnærmingen at problemstillinger og spørsmål genereres underveis i undersøkelsen, for siden å bli tema for dialogen med involverte aktører. I vår studie har denne åpne ”oppdagelseslogikken” stått sentralt. Med utgangspunkt i det overnevnte tematiske fokuset (arbeidsmetoder, samarbeidsrelasjoner, dokumentasjonspraksiser) har vi søkt å gjøre oss kjente med virksomheten på de fire utekontaktene gjennom intervjuer og deltagende observasjon, for på denne bakgrunn å utvikle spesifikke problemstillinger og spørsmål underveis i feltarbeidene.

Hammer (2004) beskriver et ytterligere evalueringsperspektiv han kaller ”kritisk evaluering”. Det er en tilnærming som forutsetter at samfunnsforskning, evalueringsforskningen inkludert, medvirker til å definere virkeligheten og hvor målet om at forskningen skal bidra til kritisk refleksjon står sentralt. Dette forutsetter igjen at forskningen ikke avgrenses til å summere involverte aktørers erfaringer, men foretar en kritisk drøfting av tiltak og praksiser med henvisning til teoretiske perspektiver.

Slik vi har oppfattet oppdragsgiver, er den overordnede målsettingen med evalueringsprosjektet å produsere innspill som kan bidra til læring og utvikling av fagfeltet oppsøkende ungdomsarbeid. I tråd med dette har vi lagt vekt på at rapporten skal invitere til kritisk refleksjon om praksis og dette hensynet har vært styrende for hvilke spesifikke problemstillinger og empiriske eksempler vi tar for oss i rapporten.

1.2.1 Avgrensninger

Som nevnt, er studien vår basert på en åpen og utforskende tilnærming. Det ligger imidlertid utenfor prosjektets rekkevidde og mandat å gi noen helhetlig framstilling av virksomheten ved de fire utekontaktene. Rapporten forsøker heller ikke å gi noen fullstendig framstilling av virksomheten ved utekontaktene innenfor de tre tematiske områdene vi har fokusert på. Vi har snarere valgt å bygge rapporten rundt et sett av empiriske eksempler/etnografiske beskrivelser som vi mener kan være utgangspunkt for analyser av særlig interessante trekk ved utekontaktens virksomhet. Mer spesifikt er utvalget av empiriske eksempler og delspørsmål vi belyser i rapporten basert på vurderinger av at disse illustrerer:

- Kunnskap og ferdigheter som er sentrale i det oppsøkende ungdomsarbeidet, men som i liten grad er beskrevet og problematisert i den eksisterende faglitteraturen
- Sider ved faglige praksiser som det er grunn til å problematisere
- Faglige praksiser som kan framheves som eksempler til etterfølgelse

Utvalget av empiriske eksempler i rapporten reflekterer også at de ulike eksempelstudiene egner seg til å belyse ulike spørsmål. Problemstillinger knyttet til det oppsøkende arbeidet på gata er i første rekke belyst gjennom etnografiske beskrivelser hentet fra eksempelstudiene av utekontaktene i Tromsø og Bergen. Grunnen er at dette arbeidet utgjør en svært viktig del av virksomheten på disse stedene, og i mindre grad på de små utekontaktene. Problemstillinger knyttet til temaet samarbeidsrelasjoner er belyst gjennom eksempelstudiene fra Søndre Nordstrand og Modum fordi samarbeidstemaet er (særlig) sentralt i de mindre utekontaktens virksomhet.

1.2.2 Kriterier for valg av eksempelstudier

I samråd med oppdragsgiver har vi valgt ut fire oppsøkende virksomheter for nærmere studie. Eksempelstudiene ble valgt på bakgrunn av følgende kriterier: Landsdel og region, by/land, størrelse på tjenesten, organisering og tilknytningsform, samt andel flerkulturell befolkning i det område tjenesten skal betjene.⁷ Vi valgte kommunene

⁷ Landsforeningen for utekontakter (LUK) har fordelt sine medlemmer i 6 regioner, Nord, Vest, Sør, Øst, Midt-Norge og Oslo (www.utekontakten.no). Mens det tidligere Rusmiddeldirektoratet er fordelt på 7 kompetansesentra med 2 i region vest.

Tromsø, Bergen, Modum og bydel Søndre Nordstrand i Oslo. Tabellen nedenfor viser hvordan stedene fordeler seg i forhold til utvalgsriteriene:

Tabell 1.2 *Utvalgsriterier/ sentrale karakteristika ved valg av virksomheter*

	Tromsø	Bergen	Bydel Søndre Nordstrand	Modum
Landsdel/Region	Region Nord	Region Vest	Region Oslo	Region Sør
By/Land	Stor by	Stor by	Bydel	Land
Str. på tjeneste, målt i antall stillinger	Mellomstor (9)	Stor (30)	Mellomstor (4)	Liten (2)
Org. form.	Helse og sosial	Helse og sosial	Barnevern	Kultur
Flerkulturell befolkning	I noen grad	I noen grad	I stor grad	Delvis

Grunnen til at bare én landkommune er valgt, er først og fremst at oppdragsgiver ønsket at undersøkelsen tar for seg hvordan ulike praksisformer er knyttet til metodebruk og fagutvikling på feltet. Det ble antatt at de større virksomhetene vil ha bredere faglig basis og større mulighet for å drive faglig utvikling og utarbeide metoderedskap og praksisformer, for eksempel gjennom bruk av egne dokumentasjons-systemer.

En mulig svakhet ved utvalget er at ingen av virksomhetene kan beskrives som nedleggingstruete. Som nevnt, har nedlegging/nedskjæringsproblematikk vært et tema for oppsøkende tjenester siden andre halvdel av 1980-tallet. Underveis i undersøkelsen oppdaget vi at oppsøkende tjenester i flere av naboområdene til "våre" utekontakter nylig hadde vært, eller var, i svært usikre posisjoner. Dessverre har det ikke vært mulig å kartlegge disse nabovirksomhetene innenfor rammen av prosjektet. Samtidig vil vi fremheve at en analyse av virksomheter som ikke er truet av nedskjæring/nedleggelse, nettopp kan vise hvilke betingelser som "beskytter" virksomhetene og forankrer dem i tjenesteapparatet og lokalsamfunnet.

1.2.3 Metode

I innsamlingen av materiale har vi benyttet tre hovedkilder: Intervju og samtaler, ulike grader av deltakende observasjon samt dokumentstudier.

Et viktig formål med evalueringen har vært å fange trekk ved virksomhetens arbeidsmetodikk og praksis. Vi har derfor lagt vekt på å få til *feltarbeidsliknende undersøkelser* i de oppsøkende tjenestene. Disse feltarbeidsøktene har artet seg ulikt de fire eksempelstedene, både med hensyn til tidsaspekt og intensitet.

Feltarbeidene i Bydel Søndre Nordstrand og Modum ble påbegynt våren 2007 og strakk seg til oktober samme år. Av praktiske og ressursmessige årsaker oppholdt vi oss i lokalsamfunnene en dag eller to i strekk med jevnlig besøk spredt utover et langt tidsrom. I Tromsø og Bergen oppholdt forskeren seg i sammenhengende, konsentrerte perioder høsten 2007: Først to uker sammenhengende i Tromsø og deretter 2 x 1 uke i Bergen. Det betyr at i lokalsamfunnene har vi gjort et ”dryppvis” feltarbeid gjennom noen måneder, i de store bysentraene har vi fulgt virksomhetene tett og intenst over en kortere periode.

I Bergen og Tromsø har større deler av feltarbeidet hatt preg av deltakende observasjon hvor forskeren har fulgt arbeidsrytmen gjennom uka, deltatt på en rekke utegåingsøkter, oppholdt seg i utekontaktens lokaler og derigjennom hatt en rekke uformelle samtaler med både ansatte og ungdommer. Forskeren har fulgt ”flyten” i virksomheten og fått tilgang til et forholdsvis bredt spekter av uformelle praksiser.

I Modum og Søndre Nordstrand har feltarbeidet i større grad vært rettet inn mot å delta eller observere bestemte situasjoner: Enkelte utegåingsøkter, kvelder utekontakten bruker lokalene til ungdomsklubb- og kafé og formelle møter med samarbeidspartnere. I Søndre Nordstrand disponerer ikke oppsøkende miljøarbeidere egen arena hvor de gjør seg tilgjengelig for ungdom, det har derfor vært færre muligheter for ”å henge rundt” og ha uformelle samtaler med ungdom. En viktig grunn til å innrette feltarbeidet som ”dryppvis” datainnsamling, er den permanente uforutsigbarheten og fleksibiliteten som preger de små tjenestene. Det er få ansatte å fordele oppgaver på og planene for arbeidsuka blir jevnlig endret. For å unngå dødtid i feltarbeidet, var det nødvendig å blinke ut og bekrefte avtaler kort tid i forveien. Det dryppvise feltarbeidet over en lengre periode har på den annen side gjort det mulig å være til stede i en rekke samarbeidsfora der oppsøkende tjenester og ulike samarbeidspartnere møtes.

Feltarbeidene har således i noen grad frembrakt ulike typer data, noe som reflekteres i rapportens organisering: Feltarbeidene i Tromsø og

Bergen ligger til grunn for beskrivelse og analyse av utegåing i kapittel 3. Feltarbeidene i Bydel Søndre Nordstrand og Modum danner grunnlaget for tematisering av samarbeidspraksiser i kapittel 5.

For alle eksempelstudiene gjelder at vi har observert og til dels deltatt i ulike aktiviteter de oppsøkende tjenestene organiserer, først og fremst idrettsaktiviteter, samt aktiviteter som fotballspill og pc-bruk i lokaler tjenestene disponerer. Av personvern hensyn og på bakgrunn av rapportens problemstillinger, har vi ikke vært til stede i samtalegrupper på skolene eller i én til én arbeid overfor ungdom og familier.

Et særtrekk ved vår undersøkelse er at forskerne til dels benytter samme metode som studieobjektet bruker overfor sin målgruppe; vi har lagt en form for antropologisk feltarbeid ”oppå” feltarbeidsmetodikk hos de oppsøkende tjenestene. Vi har gått og kjørt sammen med dem på utegåingsøkter og vært til stede når de oppsøkende ungdomsarbeiderne gjør seg tilgjengelig og nærmer seg ungdommer. Gjennom en etnografisk tilnærming til de ansattes feltarbeidsmetodikk har vi kunnet erfare noen av praksisene og de kroppsliggjorte fremgangsmåtene feltarbeidene benytter seg av, og som sjelden tematiseres verbalt (Sørhaug 2004). I samtaler underveis og i intervju etterpå har vi trukket frem og diskutert disse praksisene med de ansatte. I disse diskusjonene har taus kunnskap blitt mindre taus.

I den forbindelse vil vi kort nevne ungdommenes reaksjoner på forskerne. Vi ble som oftest presentert som ”forsker”, ”student” eller ”praktikant” av utekontaktene. I andre tilfeller hvor vi ikke ble introdusert umiddelbart, kunne ungdommene blant annet kategorisere oss som ”kona til utekontakten”, ”sånn kommunedame” og ”politipaner”. Vårt inntrykk er at ungdommene på den ene siden var nysgjerrige på hvem vi var. På den annen side så ikke vår tilstedeværelse ut til å virke inn på samhandlingen med utekontakter og oppsøkende miljøarbeidere, når ungdommene først hadde fått svar fra oss. I de tilfellene hvor vi følte oss utilpass som et klønete vedheng til de egentlige feltarbeiderne, var det forbausende hvor lett det var å være forholdsvis ubemerket tilstede: ”Oppmerksomhet er et knapt gode, og det vil være mange andre enn feltarbeideren som er ute etter det” (Sørhaug 2004:352).

En viktig datakilde i feltarbeidene er *intervju*. På grunn av begrensede ressurser har vi ikke brukt båndopptaker, intervjuene er skrevet for hånd og bearbeidet elektronisk i etterkant. I tråd med prosjektets oppdagende tilnærming, har vi benyttet semistrukturerte intervju. Forskeren bruker grovmasket intervjuguide for å sikre at sentrale fakta og tema blir belyst. Samtidig er det et mål at intervjuet har en dialogform slik at informantene kan forfølge emner de selv synes er viktig. Denne fremgangs-

måten er sterkt eksplorerende og egnet til å finne nye tema og kategorier og belyse disse fra ulike vinkler (Kaarhus 1999).

Vi har intervjuet de fleste ansatte i de ulike virksomhetene. I Søndre Nordstrand intervjuet vi personene enkeltvis, i Modum de to ansatte samlet, i de store utekontaktene gruppevis. Virksomhetslederne er intervjuet separat. I tillegg har vi intervjuet samarbeidspartnere, først og fremst politi, helsesøster for ungdom, ansatte på skolene som samarbeider med oppsøkende tjeneste (sosialarbeider/rådgiver eller miljøarbeider), representanter for barneverntjenester og ansatte på fritidsklubb. De fleste samarbeidspartnere er intervjuet enkeltvis, i Bergen og Tromsø er samarbeidspartnere intervjuet sammen med de ansatte på utekontaktene i tematisk fokuserte gruppeintervju. I den minste lokaliteten, Modum, har vi intervjuet de fleste sentrale samarbeidspartnere for utekontakten. I Søndre Nordstrand er representanter for alle type instanser intervjuet, men ikke det totale antall tjenester oppsøkende ungdomsarbeidere samarbeider med. For eksempel har vi av ressurs hensyn intervjuet ansatte med tilnytning til to av skolene, mens miljøarbeiderne har et samarbeid med fire ungdomsskoler. I de store virksomheten er færre samarbeidspartnere intervjuet. Vi mener variasjonen i utvalget likevel sikrer et godt datagrunnlag for å beskrive ulike typer samarbeidsrelasjoner.

Underveis i feltarbeidet utarbeidet vi et skjema for *loggføring* av en gjennomsnittlig arbeidsuke som vi la opp til at de ansatte skulle fylle ut. Dette viste seg lite fruktbart i de små virksomhetene. Her var de ansatte enten positive, men fikk sjelden tid til å fylle inn skjemaet, eller de syntes ikke de hadde bruk for malen, og at det muligens liknet for mye på deres egen vaktjournal. Vi har derfor ikke brukt denne datakilden i rapporten.

Den tredje kilden til materiale er *dokumenter og dokumentasjonssystemer*. Vi har gått gjennom relevante dokumenter i de aktuelle virksomhetene i form av vaktjournaler, loggføringsskjema, treffstatistikk, klientjournaler, årsrapporter, elektroniske dokumentasjonssystemer, prosjektrapporter, kartlegginger og lignende. I tillegg kommer ulike type dokumentasjon produsert av sentrale instanser som Rusmiddeletatens kompetansesenter og Landsforeningen for utekontakter. Foruten å gi tilgang til historiske utviklingstrekk, er materialet egnet til å belyse forholdet mellom aktiviteter, kunnskapsproduksjon og redegjørelsespraksiser.

1.3 Rapportens oppbygging

Gjennom rapporten er datamateriale fra de fire eksempelstudiene brukt flere steder for å belyse ulike tema. I kapittel 2 gir vi derfor en samlet innføring og oversikt over de fire tjenestestedene.

I kapittel 3 beskrives og analyseres et av de mest sentrale metodiske grepene i oppsøkende ungdomsarbeid; utegåing. Gjennom en etnografisk ”tykk” beskrivelse av en kveldsøkt i Tromsø sentrum belyses praksisformer og avveininger i denne metodikken. Teoretiske perspektiv er flettet inn i fremstillingen for å få frem hvordan små situasjoner og samtaler er knyttet til større faglige, samfunnsmessige og kulturelle føringer.

I kapittel 4 gir vi en oversikt over aktivitetsprofilen hos de ulike oppsøkende tjenestene og belyser teknikker og aktivitetsformer tjenestene bruker for å komme i kontakt med og følge opp ungdommer.

Organisering og utforming av samarbeid er hovedtema i kapittel 5. Vi diskuterer generelle utviklingstrekk i det senmoderne samfunn som virker i retning av økt samarbeid og nye samarbeidspraksiser. Deretter beskriver vi hvordan samarbeidspraksiser er utformet i forhold til enkelte av oppsøkende tjenesters sentrale samarbeidspartnere. Utekontakten i Modum og oppsøkende miljøarbeid ved Barnevernets ungdomsteam i Søndre Nordstrand er hovedeksempler i denne delen.

Kapittel 6 er viet dokumentasjon. I kapitlet gjennomgås dokumentasjonspraksiser i de fire eksempelstudiene. Ulike dokumentasjonsformer diskuteres på bakgrunn av blant annet redegjørelseskrav knyttet til byråkratisk og politisk styring. Variasjon i dokumentasjonspraksiser knyttes til en drøfting av ulike former for kunnskapsproduksjon og forebyggingsstrategier hos de oppsøkende tjenestene.

Til slutt oppsummeres og drøftes viktige funn og enkelte overordnede tema i kapittel 7. Et gjennomgående tema i rapporten er praksisformer knyttet til ulike strategier for forebygging. I det siste kapitlet løftes særlig dette temaet frem og kobles til historiske utviklingstrekk og fremtidig politikktutforming.

2 Presentasjon av eksempelstudiene

I dette kapitlet vil vi introdusere leseren for de fire utekontakttjenestene hvor vi gjennomførte våre undersøkelser. Disse eksempelstudiene utgjør det empiriske grunnlaget for beskrivelsene og analysene vi framsetter i rapporten.

Som vi påpekte ovenfor, fungerer utekontakttjenestene i landets kommuner under nokså forskjellige rammebetingelser, og dette gir seg utslag i variasjoner i praksis og med hensyn hvilke arbeidsmetoder som vektlegges på de ulike stedene.

I framstillingen som følger vil vi framheve noen trekk ved lokaliteten på stedene hvor vi gjennomførte våre eksempelstudier, måten tjenestene er organisert på og faglige og politiske føringer som har medvirker til å forme virksomheten ved de fire utekontaktene.

2.1 Modum - liten utekontakt i landkommune

Modum er en liten kommune med vel 12.500 innbyggere, og utekontakten her tilhører de små oppsøkende virksomhetene i landet, med to ansatte i to hele stillinger. Utekontakten er organisert i kulturetaten, avdeling for ungdom, idrett og allmenkultur.

2.1.1 Kort om lokaliteten

Modum ligger i midtre del av Buskerud fylket, i det beltet som sammen med Øvre Eiker, Sigdal og Krødsherad går under betegnelsen "Midt-fylket". Kommunen har tre sentra: I nord, ved enden av Tyrifjorden, ligger *Vikersund* hvor det meste av kommuneadministrasjonen er plassert. Ca. 1 mil sydover langs elva, som danner starten på Drammensvassdraget, ligger det gamle industristedet *Geithus* med en del nedlagt treforedlings- og papirindustri. En mil videre sydover har

tettstedet *Åmot* utviklet seg til å bli handelssenter og skolesenter med den eneste videregående skolen i kommunen. De to ungdomsskolene i Modum er fordelt på Åmot og Vikersund, og de fem barneskolene ligger i eller i utkanten av de tre tettstedene. Det er altså omtrent 1 mil mellom hver av de tre sentrene. De nærmeste større stedene utenfor kommunegrensene er byene Hønefoss 3 mils kjøring nordover, og Hokksund 17 km og Drammen ca. 3 mil sydover. Viktigste offentlige transportmiddel er buss. Når barn og ungdom ikke blir kjørt i privatbil, er buss også viktigste transportmiddel mellom de tre kommunesentraene.

Modum er en av de betydeligste jordbrukskommunene i Buskerud, men bare 3,7 % av de sysselsatte jobber i primærnæringer. De fleste er sysselsatt i offentlig forvaltning (27,5) og privat sektor og offentlige foretak (72,5).

Når det gjelder befolkningssammensetning og enkelte indikatorer for levekår, ser vi at kommunen ligger nær gjennomsnittet for Buskerud på indikatorer som gjelder arbeidsledighet og sosialhjelpsmottakere.⁸ Kommunen skiller seg noe ut ved at andel barn 0-17 år som er på barnevernstiltak, ligger litt høyere enn snittet for Buskerud; 4,5 % i Modum, mot 4,0 for fylket. Andelen uførepensjonister er også høyere enn snittet i Buskerud: 11,3 i Modum mot 9,5 i fylket. Når det gjelder innvandrerbakgrunn i befolkningen, ligger Modum derimot lavere enn snittet for fylket: 3,9 % mot fylkets 7,5. Hovedandelen er flyktninger fra Kosovo og Somalia.

Modum har tradisjon for å huse institusjoner rettet mot folkehelse, rehabilitering og idrett. Modum bad, Vikersund Kurbad og Frisklivssentralen er sentrale institusjoner i bygda. Modum betegnes gjerne som en "kulturkommune" med eget kulturhus, den såkalte Kunstnerdalen med blant annet Modum Blaafarveverk, samt en rekke kulturaktiviteter initiert av lag og foreninger. Samtidig sies det at Modum har en sterk tradisjon som gammel industrikommune, og at det har vært problemer i etterkant av nedleggelse og omstilling. Flere informanter trekker frem at mange som mottar sosial stønad bor på Geithus, og at stedet har blitt et "ikke-sted", som én uttrykte det. Det legges også vekt på at mye av arbeidsstrømmen går nedover dalen mot Hokksund og Drammen, og i liten grad motsatt vei. Noe av det samme gjelder ungdomsmiljøene; ungdom drar i noen grad til de nærmeste byene for å feste, også nordover til Hønefoss, mens ungdom fra andre kommuner i liten grad trekker til Modum.

⁸ Andel registrerte arbeidsledige av arbeidsstyrken er 2,3 % og andel sosialhjelpsmottakere 6 (andel sosialhjelpsmottakere (pr. 100 innb. 20-66 år). (SSB indeks for levekårsproblemer og delindekser for enkeltindikatorer, 2007)

2.1.2 Virksomheten ved utekontakten i Modum

Det oppsøkende ungdomsarbeidet i Modum var tidligere lagt til sosialetaten i form av én oppsøkende feltarbeiderstilling knyttet til barnevernet. I 1997 foretok man en omorganisering og opprettet i stedet to stillinger som såkalte ”ungdomskontakter” i kulturetaten. Senere har man gått over til betegnelsen ”utekontakt”.⁹

Omorganiseringen var politisk initiert, og hovedbegrunnelsen for endringen var at man mente feltarbeiderstillingen innunder barnevernet hadde for mye vekt på direkte klientarbeid. Man ønsket i stedet å satse mer på bredere, forebyggende ungdomsarbeid.

Det ble rekruttert to høyskoleutdannede personer til stillingene, en sosionom og en barnevernpedagog. Ingen i kulturetaten hadde erfaring med denne typen virksomhet, og det var åpenbart av stor betydning i oppbyggingsfasen at begge de nyansatte hadde fartstid fra utekontakten i Tromsø. Stillingene har hele tiden vært bemannet med én ansatt av hvert kjønn. Personalet har vært ganske stabilt, med noe utskifting de siste årene. En av de ansatte nå har bakgrunn fra oppvekst i kommunen, den andre fra annet sted i landet. Begge har profesjonsutdanning, den ene som førskolelærer og den andre som barnevernpedagog. Ingen har etnisk minoritetsbakgrunn.

De to utekontaktene rapporterer direkte til avdelingsleder. I hovedsak gjennom regelmessige ”14 dagers møter” hvor man blant annet diskuterer hendelser og utviklingstrekk i arbeidet. To ganger i halvåret er det felles personalmøter mellom utekontakter og ansatte på fritidsklubb og ungdomskafé, samt ved spesielle behov.

Kommunen har en ungdomsklubb som ligger på Åmot, og en ungdomskafé i sentrum av Vikersund. Begge disse virksomhetene er organisert i samme avdeling i kulturetaten som Utekontakten. Utekontakten driver sitt eget tilbud i klubben og kaféens lokaler: På Åmot bruker Utekontakten klubben én kveld og i Vikersund kaféen én kveld i uka. Utekontakten har dermed en egen arena hvor ungdom kan komme og hvor Utekontakten kan gjøre seg tilgjengelig for ungdom.

⁹ Feltarbeiderstillingen gikk under betegnelsen ”utekontakt”. Ved omorganiseringen endret man navnet til ”ungdomskontakt”. Det viste seg etter hvert at den nye betegnelsen var for uklar og ikke fungerte utad. Man gikk derfor tilbake til betegnelsen ”utekontakt”. Et moment i navneendringene var også ulike konnotasjoner knyttet til oppsøkende virksomhet i urbane og rurale områder: ”I utgangspunktet tenkte vi på ”utekontakt” som et byfenomen. Men så kom de to fra Tromsø og sa at de så de samme problemene her som i Tromsø, men i mye mindre grad.” (Intervju med avdelingsleder).

Målgruppa for Utekontakten er ungdom i alderen 13-20 år. Virksomheten er rettet inn både mot et bredt forebyggende arbeid i lokalsamfunnet og mot alle former for problemer eller spørsmål ungdom måtte ha. Utekontakten presenterer seg blant annet slik: ”Vi er tilgjengelig for ungdom med eller uten problemer, og kan kontaktes når du føler behov for det.”¹⁰ Den brede tilnærmingen signaliseres videre:

Vi hjelper ungdom med praktiske og personlige problemer, vi kan hjelpe deg til å finne noe å gjøre på fritiden, vi gir råd og veiledning om skole, arbeid, venner, seksualitet, fritid og annet du måtte lure på. Vi kan være med om du ønsker å ta opp noe du synes er vanskelig med foreldre, venner eller lærer. Vi kan også være med deg til for eksempel lege, politi, og andre om du synes det er vanskelig å gjøre dette alene. Vi er til for ungdom, bruk oss!

I årsrapporten sammenfattes utekontaktens tilnærming på denne måten: ”Vi er opptatt av å ikke være problemfokuserende eller handle på en måte som gjør at ungdom kan bli stigmatisert. Vårt overordnede mål er at ungdom skal få det bedre etter å ha vært i kontakt med oss” (Årsrapport, Utekontakten Modum 2006).

En stor del av utekontaktens arbeid drives i nært samarbeid med skole, helsesøster og forebyggende del av lensmannskontoret. Utekontakten har jevnlig samarbeidsmøter på hver av ungdomsskolene med helsesøster for ungdom og de respektive miljøarbeiderne på ungdomsskolene. Utekontakten er med i tre formaliserte, tverretatlige samarbeidsgrupper, to av dem på kommunalt plan: I arbeidsgruppa for det permanente tiltaket ”Utsatt rusdebut” sammen med representanter for helse- og sosial-, utdannings- og lensmannsetaten. Gruppa ledes av helsesøster for ungdom. I regi av tiltaket har Modum kommune gjennomført tre rusundersøkelser blant alle elever i ungdomsskolen og videregående skole. Utekontakten er også med i et nylig opprettet tverretatlig samarbeidsteam som ledes av helse- og sosialetaten. Forumet favner alle etater som arbeider med ungdom i kommunen og har som formål å bedre den generelle informasjonsutvekslingen mellom instansene. Det siste samarbeidsforumet ”Til arbeid, takk”, er rettet inn mot ungdom som ikke er i videregående opplæring, og som trenger hjelp til å komme inn i arbeidslivet. Samarbeidet involverer blant annet NAV

¹⁰ Fra utekontaktens hjemmesider. På grunn av kapasitetsproblemer er hjemmesiden nå lagt ned. Utekontaktene bruker imidlertid disse formuleringene når de presenterer virksomheten utad i ulike fora.

arbeid og PPOT, omfatter flere nabokommuner til Modum og ledes av det fylkeskommunale Arbeidsinstituttet, avdeling Midt-fylket.¹¹

Kommunen har i mange år vært preget av solid økonomi og blir betegnet som ”en kommune som satser på ungdom”. Et uttrykk for dette er at man i 2007 vedtok å bygge et nytt ungdomshus i tilnytning til ny ungdomsskole på Åmot, hvor fritidsklubb og utekontakt vil få lokaler. Verken utekontakten eller fritidsklubben i Modum har vært nedleggingsstruet. I nabokommunen Øvre Eiker ble utekontakten og fritidsklubb lagt ned i ett år før de ble gjenopprettet. I forbindelse med byggingen av nytt kulturhus er det spørsmål om hvordan man skal organisere og innrette deler av det forebyggende ungdomsarbeidet. Det blir samtidig pekt på at kommuneøkonomien er under større press enn før, noe som også kan endre føringene for oppsøkende virksomhet.

2.1.3 Arenaer og aktiviteter

I en liten bygd som Modum er det få samlingssteder i det offentlige rom. Særlig på vinterstid preges de tre tettstedene av lite aktivitet, biler og noen fotgjengere beveger seg langs hovedgata, og ungdommer samles utenfor bensinstasjoner, kiosker og matbutikker. De få spisestedene og kaféene stenger tidlig. Kjøpesenteret på Åmot er ganske lite og oversiktlig, noen ungdommer samles her, men det er ikke en arena som gir rom for anonymitet. For utekontakten i Modum er følgelig ikke utegåing på gater og kjøpesentra en vesentlig del av arbeidet, til forskjell fra bykommuner som Bergen og Tromsø.

En av de mest sentrale arenaene for utekontakten er ungdomsklubben i Åmot og ungdomskaféen i Vikersund. Særlig klubben er et viktig samlingssted for ungdom i Modum, både de som i liten grad er med i organiserte fritidsaktiviteter, og for mange av de som driver med slike aktiviteter. Det er for eksempel vanlig at noen stikker innom på vei hjem etter fotballtrening. Når utekontakten bruker klubben og kaféens lokaler, gjør de seg tilgjengelig for brede ungdomsgrupper. Samtidig får ungdomsarbeiderne tilflyt av informasjon fra ulike miljøer.

En viktig del av utekontaktens oppsøkende virksomhet er knyttet til skolene. Utekontaktene er til stede i stede i storefri på ungdomsskolene og til dels på videregående og har drevet samtalegrupper for elever på ungdomsskolene. Dette arbeidet er nå dreid mer mot oppfølgingsarbeid av elever som man henter ut til aktiviteter på idretts- og fritidarenaer utenfor skolen. Samarbeidet med miljøarbeidere på ungdomsskolene og

¹¹ PPOT (Pedagogisk-psykologisk tjeneste og Oppfølgingstjenesten) for videregående opplæring er Buskerud fylkeskommunes sakkyndige organ i opplæringsspørsmål.

helsesøster for ungdom utgjør de viktigste samarbeidsrelasjonen for utekontakten.

En stor del av det oppsøkende ungdomsarbeidet i Modum er knyttet til idretts- og friluftaktiviteter, og til deltakelse på ulike arrangementer og hendelser i bygda. En del av disse aktivitetene er knyttet til samarbeid med skolen og i en viss grad lensmannsetaten, for eksempel arrangementet ”Fangene i skogen” som tiltaket ”utsatt rusdebut” (se over) arrangerer hver sommer for alle 10. klassingene. Utekontakten var delaktig i oppstart av trailklubb i kommunen sammen med miljøarbeider på en av ungdomskolene, og har hatt tradisjon for å være med på overnattingsturer skolene arrangerer.

I kapittel 4 omtaler vi mer utførlig hvordan utekontakten i Modum tar i bruk arenaer og aktiviteter for å komme i kontakt med og i posisjon overfor ungdom. Her vil vi fremheve at oppsøkende arbeid ”ute” i betydningen utenfor skole og klubb/kafé varierer mye med årstid. I vår- og sommerhalvåret samles ungdom ved skogsområder og badevann og utekontaktene oppsøker jevnlig disse stedene. I den forbindelse vil nevne at bruken av bil er et viktig arbeidsredskap, som en forutsetning for å være mobil. Samtidig kan en biltur brukes som et skjermet samtalested mellom ungdom og utekontakter i en sosialt oversiktlig bygd, og bilen er også et ”gode” utekontaktene kan benytte for å være på tilbudssiden overfor ungdom ved for eksempel å tilby dem eller foreldrene å bringe ungdommen hjem.

2.2 Bydel Søndre Nordstrand – oppsøkende miljøarbeidere i barnevernet

Fra slutten av 70-tallet og utover på 80-tallet ble det formet en ny bydel i Oslo med utbyggingen av Søndre Nordstrand. Bydelen har hatt den største befolkningsveksten i Oslo i perioden 1994 – 2004. Folketallet ligger nå på vel 34.000, det vil si på størrelse med en middels stor norsk by.¹² Den oppsøkende tjenesten i bydelen er organisert som en del av Barnevernets ungdomsteam (BUT) med 4 stillingshjemler for oppsøkende miljøarbeidere. I 2007 var 3 av disse besatt, mens én stilling var utlånt til andre deler av barnevernet. Barnevernet i bydelen sorterer som eget programområde under funksjonsområdet ”oppvekst”.

¹² SSBs befolkningsdata pr. 31.12.2006

2.2.1 Kort om lokaliteten

Til tross for rask og sterk vekst, ligger befolkningstallet i Søndre Nordstrand under gjennomsnittet for bydelene i Oslo. Det pågår imidlertid fremdeles betydelig boligbygging, og man forventer fortsatt økning i folketallet.

Befolkningens sammensetning karakteriseres av flere særtrekk. For det første har bydelen den største andelen barn og unge i Oslo med en andel på 33,7 % under 20 år. Samtidig er det svært få eldre, bare 1,4 % over 80 år. For det andre har bydelen den største andelen ikke-vestlige innvandrere i Oslo: 38,4 %. Innenfor det som regnes som innvandrerbefolkningen er det en relativ overvekt av yngre og eldre årsgrupper.¹³

Når det gjelder levekårsindekser, vil vi trekke frem følgende: Utdanningsnivået er lavere enn gjennomsnittet for Oslo. Andelen uførepensjonister 16-66 år er 7,9 % mot 6,8 % for Oslo. Andel sosialhjelpsmottakere 20-66 år ligger på 7,1 % mot et gjennomsnitt for Oslo på 5,1%.

Andelen barn i tiltak under barnevernet ligger også høyere enn for gjennomsnittet: 5,2 % mot gjennomsnittet for Oslo 3,8 %. Antallet bekymringsmeldinger til barnevernet har vokst sterkt de siste årene (Oslo kommune 2006:8).

Vi har mer detaljerte levekårsdata for bydelen enn for kommunene i denne studien, fordi byrådet har gjort en særlig innsats med å sammenstille statistikk, som en del av forarbeidet til handlingsplanen for Oslo Sør. Spesielt relevant for vår undersøkelse er data som dreier seg om boforhold: Søndre Nordstrand er et område med store husholdninger; bydelen har tre ganger så høy andel husholdninger med tre eller flere barn i forhold til resten av Oslo. Hoveddelen av bygningsmasser består av store blokkleiligheter og småhus. Trangboddheten er også større: 14 % regnes som trangbodde mot 7 % for Oslo som helhet.

Tallene innebærer at barn og unge har mindre boareal hjemme enn gjennomsnittet for byen. Man kan derfor forvente at en større andel av ungdomsbefolkningen oppsøker offentlige og halv-offentlige arenaer enn tilfellet er i for eksempel nabobydelen Nordstrand, som er preget av

¹³ I innvandrerbefolkningen er andelen under 20 år betydelig høyere enn gjennomsnittet for Oslo (46,2% mot 27,4%), samtidig som andelen i gruppa over 69 år også er langt høyere (10,4% mot 3,9%).

villabebyggelse. Boligenes og familienes størrelse er et moment som miljøarbeiderne også trekker frem i beskrivelse av ungdomsmiljøene.¹⁴

Befolkningens flerkulturelle sammensetning blir trukket frem som et grunntrekk ved bydelen: ”Ingen skiller seg ut fordi alle er forskjellige.” (Oslo kommune 2006:5). Under feltarbeidet la vi merke til at klienter, grupper av ungdommer eller andre deler av befolkningen sjelden ble omtalt i forhold til etnisk eller nasjonal bakgrunn. Kategorier som ”innvandrere”, ”somalier”, ”pakistaner” og lignende fremstår antakelig som mindre relevante når befolkningen som helhet er etnisk og kulturelt svært mangfoldig. Så langt vi kunne observere, reflekterer bakgrunnen til de ansatte i tjenesteapparatet i bydelen i liten grad den kulturelle sammensattheten i befolkningen. Det gjelder også barnevernet. I BUT er det ingen med flerkulturell bakgrunn, på barnevernkontorene er det kun et par ansatte med ikke-norsk bakgrunn.

2.2.2 Den oppsøkende virksomheten ved Barnevernets ungdomsteam

Oppsøkende sosialt arbeid overfor ungdom kom i gang i 1987, da man etablerte et såkalt ”misbrukerteam” innenfor det daværende sosial- og barnevernssenteret. På begynnelsen av 90-tallet søkte man prosjektmidler til flere stillinger og betegnelsen ble samtidig endret til ”opsøkende miljøarbeidere” innenfor Barnevernets ungdomsteam (BUT), som er en del av bydelsbarnevernet. Etter noen år ble stillingene gjort permanente I dag har BUT totalt 11 stillinger, inkludert leder og merkantilt personale, hvorav fire stillingshjemler, som nevnt, er øremerket oppsøkende miljøarbeidere.

Organiseringen har alle hovedtrekk felles med modellen vi har kalt ”Uteteamet” slik den er skissert i Pedersen (2006): Enheten ligger innunder det lokale barnevernet, målgruppen samsvarer med barnevernets primærmålgruppe i ungdomsbefolkningen (12-18 (23)år), og enheten får ”oppdrag og målbestillinger fra sine oppdragsgivere i større grad enn de andre oppsøkende enhetene gjør” (ibid.:38).

Omlag halvparten av de oppsøkende enhetene i bydelene i Oslo har en slik organisering. Særegent for Søndre Nordstrand er at barneverntjenesten består av tre enheter organisert etter ulike type skillelinjer: Klemetsrud barneverntjeneste og Hauketo-Holmlia barneverntjeneste betjener ulike geografiske områder og betegnes som ”det ordinære barnevernet”. Den tredje enheten er BUT, som er

¹⁴ Se Schmidt, Guttu, Gotaas (2005) for en beskrivelse av hvordan boligens størrelse og planløsning gir betingelser for ulike familiemedlemmers hverdagsliv.

bydelsdekkende. Kriterier for å identifisere målgruppa er imidlertid ikke bare alder og problemenes alvorlighetsgrad, men hvordan ungdommens problemer kommer til uttrykk og deretter defineres: Dersom saker antas først og fremst å være knyttet til sviktende omsorg, legges oppfølgingen til det ordinære barnevernet. Dersom problemene derimot gir seg uttrykk som atferdsproblemer hos ungdommen, legges sakene til BUT (dette er et skille som opplagt inneholder vanskelige avveininger og mulige paradokser, ettersom atferdsproblemer naturlig nok kan skyldes omsorgssvikt).

De oppsøkende miljøarbeiderne har et eget kontor i lokalene til BUT. Hauketo-Holmlia barneverntjeneste holder til i etasjen under. Innad i BUT er det tett kontakt mellom de oppsøkende miljøarbeiderne og barnevernkonsulentene. Foruten at felles lokaler bidrar til hyppig uformell kontakt, har man ukentlige teammøter og også forholdsvis stor grad av samarbeid mellom barnevernkonsulenter og miljøarbeidere om enkeltsaker.

Barnevernkonsulentene er barnevernspedagoger eller sosionomer. Miljøarbeiderne er barnevernspedagoger og ufaglært (med betingelse om at vedkommende tar utdanning). Oppsøkende enhet bruker i stor grad studenter, enten ved at de tar deler av praksisperioden sin i BUT, eller ved at de jobber på timebasis og fyller opp vakante stillinger.

Hovedmålsettingen til BUT er formulert slik:

Arbeide etter lov om barneverntjenester for å forhindre at ungdom i bydel Søndre Nordstrand utvikler og/eller opprettholder atferdsvansker.

Målgruppe: Ungdom i alderen 12-18 (23) år, med rusproblemer, med kriminalitetsproblemer, med omfattende skoleproblemer, som vagabonderer.

Målsetting: Komme tidlig i kontakt med, gi rett hjelp på rett nivå, mobilisere nettverk, gi hjelp til selvhjelp (internt notat 2004).

Hele ungdomsteamet arbeider etter MSA- metoden: Multisystemisk arbeid. Teamet har selv utviklet tilnærmingen, med utgangspunkt i MST: Multi Systemic Therapy. MSA kan betegnes som en pragmatisk tilpasning av MST-programmet til arbeid på lokalt nivå.¹⁵ Teamet la om

¹⁵ Multi Systemic Therapy (MST) er et atferdsprogram utviklet i USA som har fått sterkt fotfeste i Norge. Det er etablert fylkeskommunale MST-team med terapeuter som på oppdrag av det lokale barnervernet arbeider intensivt med familier i en avgrenset periode på 3-5 måneder. En viktig forskjell mellom MST og MSA er at MST er direkte behandlende, mens MSA er en intervenserende,

til denne arbeidsformen i 2000.¹⁶ En del av begrunnelsen for omleggingen var at man så et behov for å jobbe mer systematisk med nettverket rundt ungdommene for derigjennom å påvirke ungdommens atferd. Metoden tar utgangspunkt i systemisk tenkning og vektlegger ressursperspektiv, styrking av foreldremyndighet og prinsippet om ansvarliggjøring av alle involverte. BUT søker å legge til rette for at ”Foreldrene skal ha et ”eierforhold” og et ansvar for endringsarbeidet med deres sønn/datter (...) Jobben vår er å skape et rom hvor foreldrene får regien, og gis mulighet til å utøve sine foreldreoppgaver” (internt notat, 2004). Metoden er med andre ord rettet inn mot å intervensere slik at familiene styrkes og myndiggjøres til selv å løse sine problemer.

I dette inngår et bredt samarbeid mellom BUT og ulike aktører og instanser som omgir klientene. BUT benytter i tillegg ART-metoden og elementer fra LØFT, sosial læringsteori og kognitiv psykologi.¹⁷ Teamet har gjennom utvikling av MSA-metoden med inkorporering av elementer fra ulike metoder utviklet en felles faglig plattform. Denne plattformen bevirker integrasjon innad – mellom oppsøkende miljøarbeidere og barnevernkonsumenter – og gir føringer for integrasjon utad, overfor samarbeidspartnere.

2.2.3 Arenaer og aktiviteter

Søndre Nordstrand består av boligområdene Holmlia, Hauketo, Prinsdal, Lofsrud, Mortensrud, Dal, Brenna, Bjørndal og Gjersrud/Stensrud. En karakteristisk trekk ved bydelen er at mange av områdene oppleves som geografisk atskilt både fordi det er store grøntområder mellom

men ikke behandlende tilnærming (Feiring 2003). - Metodens teoretiske forankring er bla.systemteori, systemisk inspirert psykoterapi, strategisk familierterapi, strukturell familierterapi m.m. (ibid.). Et grunnleggende prinsipp er at ungdom hjelpes best gjennom å hjelpe foreldrene og familien deres (<http://www.atferd.unirand.no/mst.htm>).

¹⁶ Med prosjektmidler fra KVABA - Kvalitetsutviklingsprosjektet for bydelsbarnevernet (Feiring 2003).

¹⁷ ART (Aggression Replacement Training) er et kognitivt program utviklet for sinnemestring (se 4.4.3). LØFT (Løsningsfokusert tilnærming) er en metode innen familierterapi som også har fått gjennomslag innen organisasjons- og ledelsesarbeid. Metoden er nettverksorientert, basert på bla. systemteori, kognitiv teori og sosial læringsterori. Et grunnpremiss er at individer og familier er eksperter på sin egen situasjon. Gjennom en ressurs- og målorientert tilnærming søker klient og behandler sammen å finne frem til gode løsninger fremfor å fokusere på problemer og bakenforliggende årsaker. LOS (Løsningsorienterte samtaler) er et mer spesifikt verktøy i tilknytning til LØFT (Gotaas og Højdahl 2006).

boligområdene, jernbanen og hovedveiene deler bydelen på langs, og kollektivtilbudet på tvers i bydelen er lite utviklet. Mye av trafikken gjennom bydelen går sør-nord, i retning Oslo sentrum.¹⁸ Det innebærer at ungdom i stor grad søker til arenaer og aktiviteter i nærheten av eget boligområde, eller drar til et av de to kjøpesentrene, som er lokalisert på Holmlia og Mortensrud. Kollektivtilbudet gjør det lett å reise inn til Oslo sentrum. Inntil Bjørnholt skole ble tatt i bruk høsten 2007, har ungdom fra Holmlia måttet gå på videregående skole i andre bydeler. I noen grad drar ungdom fra Holmlia til nabobydelene på kveldstid.

Bydelen har hatt få felles samlingssteder for befolkningen utenom kjøpesentraene, noe som endrer seg nå med etableringen av kveldsåpen videregående skole. Flere vi intervjuet mente at bortsett fra ulike idrettsstilbud, er tilbudet av fritidsaktiviteter for barn og unge i bydelen foreløpig forholdsvis smalt. Sammen med mangelen på offentlige møteplasser og trangboddhet i mange familier, gjør dette fritidsklubbene og andre åpne arenaer til særlig viktige samlingssteder for ungdom. Bydelen har tre kommunale fritidsklubber, på Mortensrud, Seterbråten og Lerdal i Prinsdal, i tillegg til et par private.¹⁹ Åpningstidene og aktivitetsnivået på de ulike stedene varierer. De viktigste arenaene for BUT er de kommunale fritidsklubbene og Mortensrud Røde Kors ressurscenter. Sistnevnte er en åpen arena med vekt på aktiviteter og leksehjelp for ungdom.

De oppsøkende miljøarbeiderne ha et regelmessig samarbeid med fritidsklubbene og ressurscenteret på Mortensrud. Dette foregår i noen grad på lederplan gjennom ulike tverretatlige samarbeidsfora, men først og fremst ved at miljøarbeiderne er innom de av fritidsklubbene som er åpne når de har oppsøkende kveldsøker. Det dreier seg både om å komme i kontakt med og snakke med ungdommene, og utveksle inntrykk og informasjon med de ansatte.

¹⁸ Bydelen fikk sin første videregående skole høsten 2007 med åpningen av Bjørnholt skole. Dette er landets første kombinerte ungdomsskole og videregående og vil komme til å ha 1400 elever. Etablering av skolen medfører nye kollektivtilbud i bydelen.

¹⁹ I tillegg kommer tiltak som Osloungdommens motorsenter ved Hvervenbukta og Bjørndal aktivitetshus, som har aktiviteter for alle aldersgrupper. Privatdrevne tiltak er blant annet Mortensrud Røde Kors Ressurscenter, Søndre Holmlia aktivitetssenter som drives av en nærmiljøstiftelse, en ungdomsklubb nylig startet opp av Holmlia kirke og en frivillighetssentral på Mortensrud drevet av Kirkens bymisjon. Søndre Ås gård og miljøcenter er et viktig tilholdssted for barn og unge i bydelen. Det kan i tillegg nevnes at Anti-rasistisk senter, som driver Agenda X (et flerkulturelt ressurscenter for ungdom innen kunst og kultur) med lokaler i Oslo sentrum, har hatt en del aktiviteter i Søndre Nordstrand. Blant annet ble det i 2007 gitt ut en bok med tekster skrevet av ungdom fra Holmlia.

Til forskjell fra både Tromsø, Bergen og Modum, disponerer ikke den oppsøkende enheten i BUT en form for arena hvor ungdom kan oppsøke miljøarbeiderne. Som vi skal komme tilbake til i kapittel 4, er begrunnelsen blant annet at man ikke ønsker å skape arenaer med likhetstrekk til fritidsklubbene.

Bydelens geografi og bebyggelsesstruktur gjør at miljøarbeiderne kjører mye bil når de skal jobbe oppsøkende. En vanlig fredagskveld er mønsteret at de er innom fritidsklubbene på Mortensrud og Lerdal, Senter Syd på Mortensrud og eventuelt Holmlia senter. Miljøarbeiderne drar ofte innom offentlige og halvoffentlige arenaer hvor ungdom samles som steder i skogen og bestemte hus, de tar et overblikk over bensinstasjonen og gatekjøkkenet når de kjører forbi og svinger innom ulike borettslag. De kjører sakte på veiene mellom boligområdene for å se hvem som er ute. I løpet av en kveld kan miljøarbeiderne også oppsøke områder i nabobydeler hvor ungdom fra deres egen bydel samles, og ta en tur innom Oslo Sentralstasjon. Som i Modum, varierer det med årstidene hvor ungdommen oppholder seg og om de samles inne eller ute. Bruk av bil er en forutsetning for å ha oversikt. Bilen fungerer også som en skjermet arena for de oppsøkende miljøarbeiderne hvor de fortløpende utveksler informasjon og evaluerer arbeidet. Som i Modum, kan bilen i noen tilfeller brukes til å kjøre enkeltungdommer hjem.

På Oslo sentralstasjon er miljøarbeiderne først og fremst på utkikk etter ”egen ungdom”. Området gir langt større mulighet for anonymitet enn de lokale kjøpesentrene. Etter å ha gått en runde, finner miljøarbeiderne utkikkspunkter hvor de kan betrakte besøkende uten å vekke oppmerksomhet. Dersom lokal ungdom befinner seg på området uten spesielt formål, betraktes det som bekymringsverdig av miljøarbeiderne. BUT har et samarbeid med Gatepatroljen ved Grønland politistasjon. Politiet kontakter BUT dersom de påtreffer ungdom de er bekymret for og som er hjemmehørende i bydelen.

Kjøpesentrene i Søndre Nordstrand er viktige samlingspunkt for ungdommer. De oppsøkende miljøarbeiderne tar seg god tid når de går gjennom lokalene og uteområdene, hilser på og snakker eventuelt lenger med ungdom de kjenner. Også etter stengetid er uteområdene til sentrene mye brukt som møteplass og miljøarbeiderne kan ofte ta en ny tur senere på kvelden. De oppsøkende miljøarbeiderne er med på møte med natteravnene og politiet i eget lokale på kjøpesentrene hver fredag kveld.

På dagtid er ungdomsskolene en sentral arena for de oppsøkende miljøarbeiderne. Bydelen har 4 ungdomsskoler og 10 barneskoler. Som vi skal komme tilbake til i kapittel 5, har BUT et formalisert samarbeid med

rådgivere/sosiallærere på skolene og med helsesøster og politiet. Oppsøkende miljøarbeidere holder ART-grupper og samtalegrupper for elever på ungdomsskolene, til dels i samarbeid med helsesøster. Miljøarbeiderne gjør seg også tilgjengelig for ungdom ved å besøke skolene i friminutt. BUT ser det som viktig å delta på foreldremøter og arrangementer hvor de kan gjøre seg kjent for elever og foreldre.

BUT har gjennom flere år drevet prosjektet ”Idrett og utfordring” med midler fra Oslo idrettskrets. Prosjektet har som formål å introdusere grupper av ungdom for ulike idrettsgrener, for derigjennom å gi dem økt trygghet til å begynne med organisert idrett. De oppsøkende miljøarbeiderne arrangerer også ulike type dagsturer i skolenes ferier.

En vesentlig del av aktivitetsprofilen til de oppsøkende miljøarbeiderne har form av direkte oppfølgingsarbeid overfor enkeltungdom. Dette kan ha form av råd- og veiledningssamtaler med foreldre og barn og oppfølging overfor skole og politi. Oppsøkende miljøarbeidere kan i noen tilfelle bistå i gjennomføring av tiltak overfor ungdom hvor det er opprettet sak, for eksempel følge ungdom til frivillig urinprøvekontroll eller ta med en ungdom på en aktivitet.

BUT inngår i et bredt nettverk av samarbeidsrelasjoner. Enheten har som sagt formaliserte samarbeidsrelasjoner med politiet, skolene og helsesøster. Deltakelse i SALTO – samarbeidet i bydelen utgjør et viktig forum.²⁰ I tillegg kommer ikke-formaliserte møter med ulike instanser ved behov. Leder av BUT har sett det som svært viktig å utvikle samarbeidsrelasjoner og har hatt en pådriverrolle i å få i stand samarbeid med ulike instanser.

Både aktivitetsprofil og samarbeidsrelasjoner vil vi diskutere nærmere i kapittel 4 og 5. Her vil vi kort fremheve at bydelen, med sin raske vekst og sammensatte befolkning, har vært gjenstand for særlig oppmerksomhet knyttet til befolkningens velferd og levekår. Av særlig relevans for oppsøkende ungdomsarbeid kan nevnes utprøving av SLT-samarbeid (forløper til SALTO), tilføring av psykiatrimidler og fattigdomsmidler og igangsetting av en egen Handlingsplan for Oslo Sør. Foruten å bidra til dynamikk i samarbeidet mellom bydelens ulike instanser, har tilføring av

²⁰ I Oslo har samarbeidsmodellen SLT (Samarbeid om lokale kriminalitetsforebyggende tiltak) fått navnet SALTO (Sammen lager vi et trygt Oslo). Tiltaket er et samarbeid mellom Oslo kommune og Oslo politidistrikt. Bydel Søndre Nordstrand var først med i et to-årig SLT-forsøk i 7 bydeler i 2004/05. Fra og med 2006 er ordningen gjort permanent og gjelder alle bydeler i Oslo. Det er ansatt en SALTO-koordinator i hver bydel og barnevernkonstulenter ved hver politistasjon (Manglerud politistasjon dekker Søndre Nordstrand bydel).

midler gitt BUT rom for å engasjere seg i et videre forebyggingsarbeid enn det trange barnevernbudsjett gir mulighet til.

2.3 Utekontakten i Bergen

Utekontakten i Bergen er blant de største og eldste i landet. Enheten har i dag tjue ni ansatte. Foruten ledelsen, feltarbeidere og merkantilt ansatte, innbefatter dette ansatte i flere prosjekter som Utekontakten driver i samarbeid med partnere fra offentlig og frivillig sektor. De ansatte har utdanning som sosionomer, barnevernpedagoger og samfunnsvitere. Utekontakten i Bergen er en resultatenhet under byrådsavdeling for helse og omsorg, knyttet til fagseksjonen for sosial- og barneverntjenesten.

2.3.1 Kort om lokaliteten

Bergen er landets nest største bykommune med et innbyggertall på snaut 245 000, og med det som i en norsk målestokk kan beskrives som et stort og pulserende bysentrum. Av kommunens innbyggere er omlag 28 400 ungdom i alderen 16-24 år, mens antallet barn/ungdom i alderen 7-15 er på 27 900. Befolkningen er fordelt på de åtte bydelene Bergenhus, Årstad, Fyllingsdalen, Åsane, Laksevåg, Fana, Arna og Ytrebygda.²¹

Bergen kommune utmerker seg ikke i den ene eller andre retningen på nasjonale målinger av levekårsproblemer. På Statistisk sentralbyrås indeks for levekårsproblemer får Bergen kommune i 2007 verdien 5,3, som er nært landsgjennomsnittet på 5,5.²² Til sammenligning har bydelen gamle Larvik i Larvik kommune, som kommer dårligst ut i landet, verdien 9,7 mens bydelen Vestre Aker i Oslo har verdien 2,0. Målingen tyder på at det er betydelige forskjeller i omfanget av levekårsproblemer mellom bydelene i Bergen. Ytrebygda får verdien 3,0, og Fana 3,7 mens Åsane, Fyllingsdalen, Arna og Bergenhus har verdier fra 4,7 til 5,7. Bydelene som kommer dårligst ut på målingen er Årstad med 6,5 og Laksevåg med 7,0. Når det gjelder ungdom spesielt, var andelen sosialhjelpstilfeller blant innbyggere i alderen 18-24 år på 8,5 % i Bergen i 2006, mot landsgjennomsnittet på 8,0 %. Andelen av befolkningen i alderen 0-17 år med barneverntiltak var i samme år på 3,9 %, mens landsgjennomsnittet var 3,8 %. 1,9 % av kommunens innbyggerer i

²¹ Fra 2004 eksisterer det ikke noen bydelsadministrasjon i Bergen kommune.

²² Indeksen er basert en sammenstilling av frekvensen av sosialhjelpstilfeller, uføretrygdede, attføringspengetilfeller, overgangsstonad, arbeidsledige og dødeligheten i kommuner og bydeler.

alderen 16-24 år var registrerte arbeidsledige eller på tiltak. Her var landsgjennomsnittet 2,3 %.

2.3.2 Virksomheten ved Utekontakten i Bergen

Som en respons på tiltagende stoffmisbruk blant byens ungdom opprettet Bergen kommune i 1972 Oppsøkende avdeling, etter modell fra Uteseksjonen i Oslo. De første tiårene av avdelingens levetid bar preg av de ansatte feltarbeidernes radikale politiske engasjement. Avdelingen satte fokus på de samfunnsmessige betingelsene for de sosiale problemene de avdekket gjennom sitt arbeid, og inntok en aktivistrolle på vegne av marginaliserte grupper i byen. Den radikale profilen og stadige medieutspill gjorde Oppsøkende avdeling omstridt i kommunens politiske ledelse, noe som ga seg utslag i tilbakevendende trusler om nedskjæringer eller nedleggelse. I en periode på 1970-tallet lå driften av avdelingen nede.

På starten av 1990-tallet var støynivået rundt avdelingen lavere, og spørsmål om nedleggelse sto ikke lenger på den lokalpolitiske agendaen (Wiederstrøm 1993). Atten feltarbeidere var på dette tidspunktet ansatt ved avdelingen.

I 2000 skiftet avdelingen navn til Utekontakten i Bergen. Enheten har siden dette gjennomgått flere organisatoriske og faglige endringer. I 2002 innførte Utekontakten en organisasjonsmodell som introduserte et tydelig skille mellom feltarbeidere og ledelsen på tre nivåer (leder, nestleder og teamledere). Tidligere var feltarbeiderne organisert i små team og flere av disse var lokalisert i bydeler, hvor de i praksis hadde stor grad av uavhengighet med hensyn til å utforme virksomheten. Fra 2002 har feltarbeiderne vært organisert i større team, og virksomheten er samlet i Utekontaktens lokaler i Strømsgaten i Bergen sentrum.

Tradisjonelt jobbet Utekontakten primært med etablerte rusmisbrukere og opererte ikke med noen øvre aldersgrense for sine tjenester. På 1990-tallet startet Utekontakten Straxhuset, et tilbud om helsetjenester og sosiale tjenester for stoffavhengige over 18 år. I forbindelse med etableringen av Straxhuset som et selvstendig tiltak på starten av inneværende tiår, avgrenset Utekontakten sin målgruppe til ungdom i alderen 13-25 og dreiet virksomheten mot forebyggende arbeid. Unntaket fra dette er den delen av virksomheten som retter seg motprostituerte, hvor arbeidet hovedsaklig dreier seg om skadereduksjon og omsorg og hvor målgruppen ikke har en øvre aldersgrense.

I et internt styringsdokument fra 2007 heter det at Utekontaktens mandat er å:

(F)orebygge problemutvikling og medvirke til bedring av livssituasjonen til ungdom, unge voksne i risikoutsatte miljøer og personer som selger seksuelle tjenester. Gjennom oppsøkende arbeid skal Utekontakten:

- Kartlegge og samle viten om målgruppens levekår og livssituasjon og foreslå relevante tiltak.
- Etablere kontakt med utsatte grupper, motivere for og formidle hjelpe- og behandlingstilbud.

Kjernen i Utekontaktens virksomhet utgjøres av de tre feltarbeiderteamene. Av disse er *Oppsøkende team* det største med sine ti feltarbeidere. Teamet driver oppsøkende virksomhet i Bergen sentrum blant ungdom i alderen 13-25 år. Feltarbeiderne i Oppsøkende team er inndelt i to grupper. Den minste, som består av tre feltarbeidere, har ansvaret for oppsøkende virksomhet rettet mot ungdom i målgruppen som er over 18 år, hovedsaklig rusmisbrukere tilknyttet miljøet i Nygårdsparken. De øvrige feltarbeiderne driver i hovedsak oppsøkende virksomhet blant yngre ungdom på ulike samlingssteder i Bergen sentrum.²³

Prosjekt/bydelsteam gjennomfører kartleggingsprosjekter og driver oppsøkende virksomhet i bydeler blant ungdom i alderen 13-22 år. Teamet skal etter planen konsentrere sin virksomhet om enkelte bydeler i treårige perioder, basert på forespørsler og behov. Inntil nylig var Prosjekt/bydelsteamet ansvarlig for Future, et prosjekt for ung til ungdommidling, som nå er nedlagt. Teamet har seks ansatte feltarbeidere.

Prostitusjonsteamet har fire ansatte feltarbeidere som driver oppsøkende virksomhet blant kvinner som selger sex i Bergen sentrum. I tillegg driver teamet ProFemmes, som er et sosialmedisinsk tiltak for kvinner som selger sex. ProFemmes er lokalisert i Strandgaten i byens prostitusjonsstrøk og har åpningstider tre kvelder i uken. Som nevnt dreier prostitusjonsteamets virksomhet seg i hovedsak om skadereduksjons- og omsorgsvirksomhet. To av de ansatte på teamet er sykepleiere.

Utekontakten i Bergen har i tillegg ansvaret for gjennomføringen av flere kommunale prosjekter. ”Der Ungdommen Er” (DUE) er et samarbeidsprosjekt mellom Bergen kommune og Bufetat. Prosjektet har til formål å tilrettelegge tiltak for ungdom i nærmiljøet som et alternativ til institusjonsplassering. Prosjektlederstillingen og en stillingsdel som prosjektmedarbeider er lagt til Utekontakten. Feltarbeidere på utekontakten har dessuten blitt frikjøpt som koordinatorene for ungdom som er innlemmet

²³ Fra 1. februar 2008 er medlemmene av Oppsøkende team som jobber med ungdom over 18 år overført til prostitusjonsteamet.

i DUE-prosjektet. Utekontakten er også arbeidsgiver for prosjektlederstillingene i to prosjekter Bergen kommune prøver ut med familieråd og nettverksrådslag. Familieråd er en beslutningsmodell/metode der barneverntjenesten gir klienters familie og nettverk mulighet til å finne løsninger på deres livssituasjon gjennom et organisert møte. Nettverksrådslag er en overføring av den samme metodologien til langtidsmottagere av sosialhjelpstjenester. Dette prosjektet utføres i samarbeid med Høyskolen i Oslo. I tillegg har Utekontakten nylig startet et statlig finansiert prosjekt om innendørs prostitusjon i samarbeid med Røde kors. Her er prosjektleder ansatt i Utekontakten, og knyttet til prostitusjonsteamet, mens en stillingsdel som prosjektmedarbeider er ansatt i Røde kors.

I rapporten vil vi se bort i fra virksomheten knyttet til prostitusjonsteamet og de overnevnte prosjektene. Dels gjør vi dette av praktiske og kapasitetsmessige grunner. Dels er det fordi disse aktivitetene kan sies å ligge utenfor kjernevirksomheten ved Utekontakten i Bergen.

2.3.3 Arenaer og aktiviteter

Nygårdsparken er det mest sentrale samlingsstedet for etablerte rusavhengige i Bergen. På Flagghaugen i parken foregår det åpenlys omsetting og bruk av tunge narkotiske stoffer og som sådan kan stedet sies å ha mange likhetstrekk med "Plata" i Oslo. Dette er hovedarenaen for gruppen i Oppsøkende team som har ansvar for ungdom over 18 år. I en oppsummering av Oppsøkende teams observasjoner i 2006 fremgår det at det pleier å være 25-35 personer tilstede på Flagghaugen under utegåingsøktene, og at blant disse pleier gjennomsnittlig fem personer å være i teamets målgruppe, det vil si 25 år eller yngre. Nygårdsparken er en arena som mange antakelig vil oppleve som tøff å forholde seg til. De siste årene har feltarbeidere ved flere anledninger deltatt i gjenoppliving av personer her som følge av overdoser og feltarbeidere har også blitt utsatt for voldstrusler av personer i miljøet.

Bergen Storsenter har siden 2005 vært hovedarenaen for den oppsøkende virksomheten til Oppsøkende team. Kjøpesentre er en viktig arena for utekontaktene og det kan være verdt å knytte noen generelle bemerkninger til denne typen steder. Sosiologiske analyser av kjøpesentre understreker deres betydning som et ledd i en pågående privatisering av det offentlige rom (Berman 1986, Sennet 1990). Blant de ulike aktørene som benytter seg av dette rommet framstår "byvanker"-ungdom ofte som representanter for en "opposisjonell væremåte". Som kunder bidrar byvankerne lite til inntjeningen på sentrene. I tillegg kommer at:

De slåss, bråker, stjeler, plager vaktene og irriterer andre kunder. Slik sett er dette også et eksempel på en type handlingsmønster der man ikke reagerer passivt på den materielle strukturen et kjøpesenter er, men tar den i bruk på sin måte og i strid med det meningsinnholdet som designerne av kjøpesentrene legger i dem (Holsen 1996: 49).

Det bør legges til at kjøpesentre ikke er et ensartet form for offentlig rom, hvert enkelt av dem har sin egen historie og særegne atmosfære. I så måte framstår Bergen Storsenter som et travelt og ”urbant” sted. Senteret er tilknyttet byens bussterminal og togstasjon og strømmen av kunder og reisende som passerer gjennom senteret gir det ofte et hektisk og støyende preg. Som sådan danner dette en ramme av anonymitet om samtaler mellom feltarbeidere og ungdom som henger på senteret.

Ungdom som tidligere pleide å samles på Torgallmenningen, flyttet i løpet av 2005 tilhold til Bergen Storsenter. I den overnevnte oppsummeringen av Oppsøkende teams observasjoner i 2006 framgår det at 20-30 ungdommer i alderen 13-18 år pleier å henge rundt inngangspartiet på senteret. De fleste av disse er hjemmehørende i andre bydeler enn sentrum og de fleste av dem er eller har vært brukere av barneverntjenesten. Et særlig fokus for Utekontakten i 2006 og 2007 har vært koblinger mellom det tungt belastede rusmisbrukermiljøet fra Nygårdsparken og ungdom som samles i og rundt Bergen Storsenter. Utekontakten har registrert et betydelig innslag av eldre rusmisbrukere blant ungdommen som samler seg ved senterets inngangsparti og antar at det omsettes narkotika og medikamenter her.

Den tredje hovedarenaen for Oppsøkende team er Torgallmenningen og de tilgrensende kjøpesentrene Xhibition og Galleriet. I tråd med at mange byvankere har flyttet tilholdssted til Bergen Storsenter, har denne arenaen blitt mindre sentral i teamets arbeid. Feltarbeidernes inntrykk var at i 2006 fungerte disse arenaene mer som møteplasser for ungdom enn som oppholdssteder.

Skoler er en annen arena for teamets oppsøkende virksomhet. For tiden fokuseres denne innsatsen mot Årstad videregående skole, hvor feltarbeiderne driver utegåing på skoleområdet, samtalegrupper med elever og individuell rådgivning for elever. I samarbeid med Bergensklinikkene driver Utekontakten et prosjekt for ung-til-ungformidling (”To do or not to do”), hvor elever fra Årstad videregående skole trenes til å drive rusforebyggende informasjonsvirksomhet på ungdomsskoler.

Hovedarenaen for den oppsøkende virksomheten til Prosjekt/bydels-team har de siste tre årene vært Åsane, som er Bergens største bydel i

folketall (ca. 38 000). Etter først å ha forsøkt å spre den oppsøkende virksomheten på ulike steder i bydelen, valgte teamet å konsentrere seg om Åsane senter/Arken senter som er en sentral møteplass for ungdom i bydelen. Her samles ofte ungdom ved senterets utganger og ved bussterminalen like i nærheten. Åsane senter er stort i areal, men har en mindre travel atmosfære enn Bergen Storsenter. Støynivået og tettheten av besøkende inne på senteret er lavere enn den ofte er på Bergen Storsenter. Som det ble påpekt av en feltarbeider fra Prosjekt/bydelsteam, risikerer en her at samtaler de har med ungdom kan bli overhørt av slektninger eller av bekjente av ungdommenes foreldre. Av denne grunn legger feltarbeiderne på teamet vekt på å være diskrete og mindre pågående i forhold til ungdom enn man ellers ville vært.

Da vi gjennomførte vår undersøkelse var Prosjekt/bydelsteam i ferd med å avslutte engasjementet i Åsane og å velge en ny bydel hvor det skal konsentrere sin innsats. For å opprettholde kontakt med miljøet i Åsane, har teamet etablert en informantgruppe med ungdom herfra.

En viktig del av Prosjekt/bydelsteams virksomhet er kartleggingsprosjektene det har gjennomført de siste årene. I 2002 utviklet Utekontakten i samarbeid med Stiftelsen Bergensklinikkene et kartleggingsverktøy bygget på Verdens helseorganisasjons ”Rapid Assessment and Response. Guide for drugs and vulnerable young people”, med det norske navnet Hurtig Kartlegging og Handling (HKH). Teamet har siden 2003 utført fire slike kartlegginger av sosiale problemer i ungdomsmiljøer i bydeler og en om innendørs-prostitusjonsmarkedet i Bergen. Oppsøkende team har nylig utarbeidet en rapport om skoleskulk som delvis bygger på den samme tilnærmingen.

I tillegg til den oppsøkende virksomheten er Rådgivningstjenesten en viktig arena for direkte kontakt mellom feltarbeiderne og ungdom på Utekontakten i Bergen. Dette er et lavterskels råd- og veiledningstilbud til ungdom som Utekontakten har drevet gjennom lang tid. Rådgivningstjenesten er lokalisert i Utekontaktens lokaler i Strømgaten.

Som vi skal komme nærmere inn på i senere kapitler, utgjør oppfølgingsarbeid i forhold til klienter og aktiviteter en viktig del av virksomheten til feltarbeiderne ved Utekontakten i Bergen.

2.4 Utekontakten i Tromsø

Utekontakten i Tromsø er en avdeling innenfor den kommunale resultatenheten for Rus og psykiatri, som er underlagt helse og omsorgskomiteen i kommunestyret. Avdelingen har i dag sju fast ansatte. Universitetssykehuset i Nord-Norge (UNN) er arbeidsgiver for to av

stillingene, mens de øvrige er ansatt i Tromsø kommune. I tillegg kommer stillinger som er finansiert gjennom opptrappingsplanen for psykisk helsevern. Etter planen skal det etableres et ambulerende team på dette fagområdet i Tromsø kommune, som skal tilføres ytterligere stillinger i årene som kommer. De ansatte på Utekontakten har utdanningsbakgrunn som sosionomer, barnevernpedagoger, samfunnsvitere, pedagoger og vernepleier. Avdelingen er lokalisert i et eget hus i Grønnegata i Tromsø sentrum.

2.4.1 Kort om lokaliteten

Tromsø er den største byen i Nord-Norge og administrasjons- og kunnskapssenter i landsdelen. Her finnes blant annet administrasjonen i Troms fylkeskommune og landsdelens regionsykehus og universitet. Kommunen har i overkant av 64 000 innbyggere. Av disse er om lag 8000 i alderen 7-15 og 7300 i alderen 16-24. Brorparten av befolkningen er bosatt på Tromsøya, på Kvaløysletta vest for Tromsøya og i bydelene Tromsdalen og Kroken på fastlandet øst for øya. Kommunen er stor i geografisk utstrekning og i tillegg til de nevnte bydelene omfatter den flere tettsteder og bygder på fastlandet og på de omkringliggende øyene.

Sentrum befinner seg på østsiden av Tromsøya og er konsentrert rundt havna og den langsgående hovedgata Storgata. Området består av handlegater, offentlige kontorer, kulturinstitusjoner, hoteller og kjøpesentre. Tromsø er kjent som en utelivsby og det er en høy tetthet av restauranter og serveringssteder i sentrum.

På SSBs indeks for levekårsproblemer får Tromsø kommune verdien 5,7. Bydelen Kvaløya nord har den beste verdien på 4,3. Tromsøya sør og Tromsøya nord skårer henholdsvis 5,0 og 5,2, mens bydelene Tromsdalen og Kvaløybyen begge har verdien 5,8. Verst ut kommer bydelen Kroken-Lunheim med verdien 7,5. I 2007 var 2,9 % av innbyggerne i alderen 16-24 arbeidsledige eller på sosiale tiltak. Andelen sosialhjelpstilfeller blant ungdom i alderen 18-24 var i samme år på 7,5 %. Blant barn i alderen 0-17 var det 3,9 % med barnevernstiltak.

På bakgrunn av en undersøkelse utført blant 9. og 10. klasselever i kommunen i 2001, konkluderer Sletten (2001) at bruken av illegale rusmidler var på nivå med ungdom i andre norske byer, og at det var lite som tydet på et spesielt hardt rusmiljø i Tromsø. I den samme undersøkelsen plasserte Tromsø-ungdom seg i det øvre sjiktet i landet, og høyere enn for eksempel Oslo, når det gjaldt kriminalitet og voldsopplevelser.

2.4.2 Virksomheten ved Utekontakten i Tromsø

Utekontakten i Tromsø ble etablert i 1972 på initiativ fra Åsgård sykehus, som et hjelpetilbud for den voksende gruppen av ungerusmisbrukere i byen. I 1978 inngikk Tromsø kommune, Fylkeslegen og Åsgård sykehus en samarbeidsavtale om drift av Utekontakten. Avtalen har senere blitt revidert flere ganger, og driften av Utekontakten er i dag basert på et samarbeid mellom Rus- og psykiatritjenesten i Tromsø kommune og Barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk ved UNN.

Utekontakten i Tromsø har gjennomgått en historisk utvikling med hensyn til organisering, målgrupper og arbeidsmåter som har mange likhetstrekk med den vi har beskrevet for Utekontakten i Bergen ovenfor. Også i Tromsø var virksomheten i avdelingen fra starten av preget av sosialarbeidernes radikale samfunnsengasjement og av at de inntok en advokatrolle, ”på ungdommens parti” mot politiet og andre offentlige instanser. Denne rollen fant gjenklang i tilløpene til ungdomsopprør som gjorde seg gjeldende i Tromsø på 1970- og 1980-tallet. I denne perioden mobiliserte ungdom i Tromsø til kamp for et selvstyrt ungdomshus, og det utspant seg gateslag i byen mellom politi og ungdom som sympatiserte med anarkistiske ideer.

Fram til slutten av 1990-tallet opererte ikke Utekontakten med noen øvre aldersgrense for brukere av tjenesten. I 1997 ble Utekontaktens målgruppe bestemt til å være ungdom i alderen 13-25, og siden dette har avdelingen hatt liten befattning med tungt belastede rusmisbrukere. Det kommunale hjelpetilbudet til denne gruppen kanaliseres nå gjennom blant annet Sosialmedisinsk senter (SMS).

De siste par årene har Utekontakten i Tromsø lagt vekt på å nå de yngste gruppen innenfor den definerte målgruppen, det vil si ungdom som befinner seg i overgangen ungdomsskole-videregående skole og nedover i alder. I Utekontaktens årsmelding for 2006 fremgår det at avdelingen kom i kontakt med 274 nye ungdommer i løpet av året, og at nærmere 90 % av disse var under 19 år.

I samtaler vi hadde med avdelingsleder og ansatte ved Utekontakten ble det lagt vekt på målsettingen om at avdelingen skal drive sekundærforebyggende arbeid og tidlig intervensjon blant ungdom. Dette stadfestes i årsmeldingen hvor den primære målgruppen for Utekontakten fastsettes som ”unge som er i faresonen for å utvikle problemer slik at deres sosiale eller mentale funksjonsevne er truet; f.eks. ved arbeidsledighet, boligmangel, familie-, skole-, fritids- eller rusproblemer”, ”problembelastet ungdom som ikke har etablert kontakt med det ordinære hjelpeapparatet” og ”problembelastet ungdom som har etablert kontakt med det øvrige hjelpeapparat, men som trenger

Utekontaktens innsats som supplement til det øvrige”. I årsmeldingen heter det også at Utekontakten skal drive oppsøkende virksomhet fortrinnsvis i sentrumsområdet, at avdelingen skal motta ungdommer i egne lokaler og at den skal samle kunnskap om unges levekår.

Fram til 2003 praktiserte Utekontakten en ordning med rullerende lederskap på månedlig basis. I 2003 ble det opprettet en stilling som permanent avdelingsleder. Avdelingen må likevel kunne sies å ha en relativt flat struktur. Administrative og faglige beslutninger tas på ukentlige fellesmøter med staben og avdelingsleder deltar selv i oppsøkende arbeid og annet faglig arbeid med ungdom.

Etter forespørsel fra kommunestyret gjennomførte Tromsø kommune i 2004 en evaluering av Utekontakten. Evalueringen, som var gjennomgående positiv, pekte på behovet for en tydeligere integrering av Utekontaktens virksomhet i det øvrige kommunale hjelpeapparatet for barn og unge og at avdelingen burde etablere rutiner for dokumentasjon og evaluering av sin virksomhet.

2.4.3 Arenaer og aktiviteter

Tradisjonelt har Utekontaktens virksomhet i første rekke vært knyttet til miljøarbeid (”stuetid”) og aktiviteter i avdelingens lokaler i Tromsø sentrum, og dette utgjør fortsatt et viktig omdreingspunkt i virksomheten. I tråd med vektleggingen av å nå ut til den yngste delen av ungdomsbefolkningen har avdelingen de siste to årene trappet opp den oppsøkende virksomheten i sentrum og på ungdomsskoler og skåret noe ned på ”stuetiden”. I henhold til avdelingsleder ved Utekontakten i Tromsø, er det tenkelig at ”stuetiden” som kolliderer med skoletiden kan bli ytterligere redusert på sikt.

De ansatte på Utekontakten driver oppsøkende arbeid i Tromsø sentrum på dagtid mandag til fredag og på kveldstid to ganger i uka. Tromsø sentrum er lite og kompakt og feltarbeiderne kan uten problemer rekke å besøke de ulike samlingsstedene for ungdom til fots i løpet av en økt med varighet på en til to timer.

Utekontaktens lokaler befinner seg i den sørlige enden av sentrum, nær Nerstranda kjøpesenter som er en av hovedarenaene for det oppsøkende ungdomsarbeidet. Senteret er mindre enn Bergen Storsenter, men preges ofte av en lignende travel atmosfære. Ungdom i skolealderen samles ofte på senteret, hvor de forflytter seg mellom inngangspartiene og kafeene i første og tredje etasje.

Den andre hovedarenaen for det oppsøkende arbeidet er veikrysset mellom Storgata og Fr. Langes gate, som kalles Tempohjørnet. Dette er

starten på gågatestrekningen i Storgata og en sentral holdeplass for busstrafikk som går via Tromsø sentrum og på dagtid er stedet ofte folksomt. Det pleier å henge ungdom utenfor Narvesen-kiosken på det ene gatehjørnet på dagtid og om kvelden. Etter hvert som sentrum tømmes for mennesker på kveldene, får stedet mer og mer preg av å være et ungdomsterritorium.

Fra Tempohjørnet går feltarbeiderne gjerne videre gjennom Storgata over Stortorget til Domuskaia. Her pleide ungdom inntil nylig å samles i oppgangen til en spillehall, men etter at sikkerhetsvakter startet med å vise dem vekk fra stedet er det sjelden å treffe på noen her. Ofte legger feltarbeiderne også turen innom Veitasenteret, et mindre kjøpesenter i den nordre delen av sentrum.

Siden 2006 har Utekontakten i Tromsø hvert halvår gjennomført et prosjekt kalt Natt og Dag, hvor feltarbeiderne driver oppsøkende arbeid intensivt på dag- og kveldstid i en uke for å kartlegge ulike problemer i ungdomsbefolkningen og for å få en oversikt over ungdom som oppholder seg i sentrum. Etter planen skal dette være et fast innslag i virksomheten ved Utekontakten i Tromsø.

De siste to årene har Utekontakten også drevet oppsøkende arbeid på flere ungdomsskoler. For tiden gjelder dette ungdomsskolene Tromstun og Langnes. Foruten oppsøkende arbeid i skolegården, individuell rådgivning og samtalegrupper, driver feltarbeiderne rådgivning og erfaringsutveksling med lærere på ungdomsskolene.

3 Utegåingens ferdighetsregister

I dette kapitlet vil vi se nærmere på den oppsøkende virksomheten, eller ”utegåing”, slik den ble praktisert på de ulike stedene hvor vi gjennomførte våre studier. Oppsøkende virksomhet er utekontaktens særegne arbeidsmåte og framheves ofte som tjenestens berettigelsesgrunnlag innenfor det offentlige hjelpeapparatet. Til tross for dette er det ikke umiddelbart klart hva oppsøkende virksomhet innebærer som arbeidsform eller metode. Det finnes sparsomt med litteratur som gir anvisninger og råd om hvordan oppsøkende arbeid skal bedrives og den eksisterende litteraturen framstiller ofte det oppsøkende arbeidet og feltarbeiderrollen i generelle vendinger, slik som at det foregår på ungdommens egne arenaer og at det er basert på tillitsforhold mellom feltarbeidere og ungdom. Feltarbeidere vi kom i kontakt med gjennom våre studier fant det ofte vanskelig å beskrive arbeidsmetoden i nærmere ordelag enn dette. I denne forbindelse ble det gjerne vist til at det oppsøkende arbeidet i stor utstrekning er basert på ”taus kunnskap” (Strømfors 2004), det vil si kunnskap og ferdigheter som tilegnes gjennom og er virksomme i situerte praksiser, uten å gå veien om språklige læresetninger eller språket overhodet. Som en feltarbeider med lang fartstid fortalte oss, ble hun som nyansatt på Utekontakten forklart av sine kolleger at hun nok måtte være på avdelingen et par år før hun fikk forståelsen av hva arbeidet egentlig gikk ut på. I det hele tatt så kan det ofte virke som om det oppsøkende arbeidet er basert på en form for esoterisk kunnskap, som kun er tilgjengelig for dem som allerede er innvidd i fagets hemmeligheter. En overordnet målsetting i dette kapitlet er nettopp å sette ord på noen av de ferdighetene, kunnskapene og forståelsesrammene som er inneforståtte blant aktørene som opererer på dette feltet.

3.1 Mystifiseringen av feltarbeiderrollen

I samtaler vi hadde med ansatte på utekontaktene ble det understreket at det oppsøkende arbeidet er svært personavhengig. I denne sammenheng ble det blant annet pekt på at feltarbeidere ofte er markante og følsomme

personer med et sterkt engasjement for arbeidet, og at framgangsmåter og samhandlingsstil ”i felten” varierer fra person til person. En feltarbeider forklarte for eksempel at hun i læretiden på Utekontakten hadde forsøkt å merke seg hvordan erfarne kolleger hun fulgte med på utegåing opptrådte. Etter hvert plukket hun opp ulike elementer fra kollegenes samhandlingsstiler som ”passet henne som person” og gjorde dem til deler av sin egen arbeidsmåte. Slik måtte det være, forklarte hun, siden alle feltarbeidere legger sin egen unike personlige stil til grunn for det oppsøkende arbeidet. I tråd med denne forståelsesmåten ble det påpekt av ledelsen og ansatte ved utekontaktene i Tromsø og Bergen at en av målsettingene som ligger til grunn ansettelsespolitikken på avdelingene er å oppnå en god variasjonsbredde i feltarbeiderstaben, med hensyn på kjønn, etnisitet, seksuell orientering og persontyper. Med et rikt utvalg av persontyper å forholde seg til, vil ungdom forventelig kunne ha lettere for å finne en feltarbeider de liker eller identifiserer seg med og som de derfor vil kunne knytte seg til.

Vektleggingen av det personlige har dels å gjøre med det oppsøkende arbeidets uformelle og ubyråkratiske karakter: Det foregår på fysiske arenaer (gata, kjøpesenteret osv.) som er fjernt fra kontorets orden og oversiktighet og det stiller krav til feltarbeiderens evner å kommunisere uanstrengt med ungdom på deres eget ”språk”. De fleste ansatte på utekontaktene er unge voksne, og klesstil og være- og talemåter blant feltarbeiderne bærer som regel preg av ungdommelig uformalitet. Det er i så måte betegnende at da en av oss ledsaget feltarbeidere på utegåing i Bergen, ble han beskyldt for å være sivilpoliti av ungdom på et kjøpesenter, formodentlig på grunn av hans ”streite” klesstil og en væremåte som ikke var fullt så uanstrengt som feltarbeidernes.

Dels har vektleggingen av det personlige å gjøre med at feltarbeidere gjennom deres arbeid nettopp forsøker å etablere nære og personlige relasjoner til ungdom de kommer i kontakt med. Det er for så vidt ikke noe uvanlig i at yrkesutøvere stilles overfor krav om å utvise nærhet og empati som en del av jobben deres. Dette er for eksempel et kjennetegn ved mange yrker innenfor helse- og omsorgssektoren. Sosiologen Arlie Russel Hochschild (2003) har beskrevet hvordan det ”emosjonelle arbeidet” som er forbundet med nære og private relasjoner i tiltagende grad omdannes til en profesjonell ytelse innenfor dagens kommersielle serviceyrker. Den varme vennligheten og omsorgsfullheten som for eksempel en flyvertinne framviser for passasjerer er i så måte å betrakte som en ressurs som er gjenstand for iherdig regulering (kursing, kundetilfredshetsmålinger osv.) fra arbeidsgiverens side. Hochschild er opptatt av hvordan vedvarende misforhold mellom det indre følelsesregisteret og det som framvises utad, det hun kaller for følelsesmessig ”dissonans”, kan gjøre personer i slike jobber avstumpede og utbrente. Mens nærheten ansatte i slike yrker forventes å framvise i arbeidet kan

arte seg som en rolle de spiller med varierende grad av innlevelse i flyktige møter med kunder, er kravene til emosjonelt arbeid feltarbeideren stilles overfor av en mer dyptgående art. Feltarbeiderrollen forventes blant annet å danne grunnlag for langvarige relasjoner til ungdom feltarbeidere kommer i kontakt med. En feltarbeider vi intervjuet understreket for eksempel at ”empati” på langt nær var tilstrekkelig som en beskrivelse av egenskapene som er påkrevd i det oppsøkende arbeidet. Det som etter hennes syn gjorde henne egnet for jobben var at hun var ”ekte og autentisk” i møte med ungdom, at hun ”våget å vise nærhet” og å ”være seg selv” overfor dem. Feltarbeiderrollen skal med andre ord ikke være noen rolle, men et spontant og ekte uttrykk for feltarbeiderens person. Slik vedkommende så det, krever feltarbeiderrollen en sammensmeltning av det profesjonelle og det private selvst.

I forlengelsen av dette momentet kan vi notere oss at feltarbeiderrollen ofte utrustes med en egenartet moralsk glans blant de ansatte på utekontaktene. På stedene hvor vi gjennomførte våre studier, hendte det at de ansatte fleipet med den politiske radikalismen og overmodige ambisjoner om å endre grunnleggende samfunnsstrukturer som kjennetegnet utekontakten på 1970- og 80-tallet. Dagens feltarbeidere ser i mindre grad ut til å være motivert av et uttalt ideologisk program, men det er mye som tyder på at deres moralske engasjement på vegne av ungdom ikke står tilbake for forgjengernes. Et slående trekk ved flere av avdelingene vi studerte, var nettopp inderligheten og den aktivistiske holdningen feltarbeidere la for dagen. I intervjuer og samtaler vi hadde med feltarbeidere ble det ofte pekt på at utekontaktens lavterskelinnretning og gatenærhet gjør at den står i en særstilling innenfor hjelpeapparatet, som et ”sikkerhetsnett”, ”sisteinstans” eller ”nultelinje”. Med dette ble det siktet til at de ansatte på utekontakten kommer i kontakt med ungdom som er ”svikket både i hjemmet og av det offentlige”, dem som ”faller mellom alle stoler”, eller dem som er ”kasteballer i hjelpeapparatet”. Denne forståelsen av utekontaktens oppdrag og målgruppe gjør det nærliggende at feltarbeiderrollen ikke bare utrustes med krav om å yte en helhjertet innsats for vanskeligstilt ungdom, men om at denne innsatsen skal ha preg av et personlig offer.

En ansatt på en utekontakt vi intervjuet beskrev i tråd med dette feltarbeidere som henholdsvis ”ildsjeler” eller ”folk som bare gjør jobben de er satt til å gjøre”. Vedkommende var bekymret over at økte krav til blant annet hurtig formidling av ungdom med hjelpebehov til andre instanser i hjelpeapparatet kunne føre til en ”standardisering” og ”mekanisering” av feltarbeiderrollen, og at dette i sin tur ville føre til at ildsjelene – de ”egentlige” feltarbeiderne etter vedkommendes syn – ville komme til å flykte fra yrket. I tråd med denne forståelsesmåten dreier ikke feltarbeiderrollen seg så mye om samtale- og samhandlingsteknikker

og sosialfaglig kunnskap, som det å ha et oppriktig moralsk engasjement på vegne av marginalisert ungdom, om å vie seg til hjelpearbeidet som et personlig kall.

I boka *Respect. The Formation of Character in an Age of Inequality* (2003) diskuterer sosiologen Richard Sennet betingelsene for hvordan personer og grupper som er avhengig av hjelp fra velferdsstaten samtidig kan oppnå respekten de har krav på. Et hovedpoeng for Sennet i denne sammenheng er at hjelpeapparatet må tilkjenne autonomi til dem som er avhengige av velferdsstatens ytelser. Sennet framhever hvordan oppfatninger om at sosialt arbeid må være tuftet på medfølelse og personlig offer kan føre med seg en nedverdiggelse av mottagerne av hjelpen. Offeret stadfester sosialarbeiderens moralske verdighet og samtidig ulikheten mellom hjelper og hjelpetrengende.²⁴ Nøkkelen til å løsrive solidaritet og omsorg fra medynk og medfølelse ligger i henhold til Sennet i en vektlegging av de håndverksmessige og byråkratiske sidene av sosialt arbeid og av arbeidets faktiske nytteverdi. Derigjennom kan sosialarbeideres engasjement og yrkesstolthet knyttes til en ytre oppgave og målsetting, snarere enn til deres indre godhet.

Når vi i fortsettelsen vil nedtone betydningen av moralske og rent personlige kvaliteter i det oppsøkende arbeidet og heller forsøke å beskrive det som en form for håndverk som kan læres og overføres fra person til person, er det ikke fordi vi ønsker å benekte at feltarbeiderrollen stiller store krav til personlig egnethet: Noen voksne har utvilsomt bedre forutsetninger for å lykkes med denne typen arbeid enn andre, i kraft av for eksempel deres evner til å kunne ”snakke” med ungdom eller deres evner til å forholde seg nærgående til ulike former for menneskelig elendighet. Ei heller ønsker vi å underslå at moralsk engasjement kan være en viktig, og kan hende nødvendig, forutsetning for utøvelsen av dette yrket. At arbeidet oppfattes som noe mer enn en økonomisk transaksjon mellom ansatt og arbeidsgiver er her – som i mange andre yrker – opplagt en viktig forutsetning for trivsel og for opplevelsen av å

²⁴ Som Hans Christian Sørhaug påpeker, påtar sosialarbeideren som gir seg fore å ”redde” en ungdom, en oppgave som ofte er av en umulig og uendelig karakter – overtakelsen og løsningen av en annen persons problemer. En form for ”løsning” på dette dilemmaet består av det Sørhaug kaller for det ”profesjonelle martyrium”: Sosialarbeideren ”gir alt” for klienten, som regel uten å få noen form for takk tilbake og ofte uten å se noen resultater av arbeidet. Men i en viss forstand kan mangelen på takknemmelighet og resultater forsterke verdien på offeret. Som Sørhaug påpeker har martyriet ikke bare en teologisk, men også en indre psykologisk logikk: ”Jo større lidelse offeret medfører, jo større verdi får det. (...) Offeret er ikke primært en gave til de som mottar den, fordi offerets verdi er uavhengig av om det blir mottatt. Verdien tilfaller derfor den som gir, martyren (...) Martyren bekrefter først og fremst seg selv og gir andre ikke-martyrer en negativ selvbekreftelse” (Sørhaug 1984:60).

ha en meningsfull arbeidshverdag. Samtidig er det klart at vektleggingen av det unikt personlige bidrar til en mystifisering av det oppsøkende arbeidet og av feltarbeiderrollen. Den bidrar til å vedlikeholde oppfatninger om at feltarbeiderrollen er tuftet på en form for naturbegavelse eller særegen moralsk verdighet. Slike forestillinger kan være viktige som bestanddeler i feltarbeideres identitetsbærende fortellinger, og derigjennom fungere som en kilde til selvaktelse og trivsel i arbeidet. Men de kan også danne grunnlaget for selvutbytting og (unødvendige) opplevelser av utilstrekkelighet i arbeidssituasjonen.

Mystifiseringen av feltarbeiderrollen utgjør ikke minst et hinder for faglig utvikling og profesjonalisering. At feltarbeiderrollen er uformell betyr ikke nødvendigvis at det oppsøkende arbeidet er uten form. Gjennom studiene vi har gjort av utekontakter på ulike steder i landet har vi tvert om erfart at det oppsøkende arbeidet er belagt med konvensjoner og regulariteter. Som vi skal se, knytter det seg et særegent vokabular og begrepsapparat til det oppsøkende arbeidet. Feltarbeiderrollen reproduseres og gjøres gjenkjennelig som en rolle gjennom et sett av typiske gjøremål, vurderingsmåter og være- og handlemåter. Mye av disse kunnskapene og ferdighetene kan med rette beskrives som "taus kunnskap". Dette gjelder imidlertid også for de fleste andre former for manuelt eller intellektuelt arbeid som ikke alene består av mekaniske operasjoner, som krever et "håndlag" i en eller annen form. Å påvise at det oppsøkende arbeidet er basert på "taus kunnskap" er ikke i seg selv noe argument for at kunnskapen bør forbli "taus". Vi understreker dette poenget fordi en del ansatte på utekontaktene syntes å trekke nettopp en slik konklusjon. Faglig utvikling kommer i stand som et resultat av endringskrav og kritikk og dette må nødvendigvis gå veien om språket. Som sosiologen Pierre Bourdieu (1977, 1991) har vist, er ikke-verbalisert kunnskap og ferdigheter – det han kaller habitus – framfor alt en konservativ og konserverende kraft i sosialt liv. Fordi den er ikke-språklig, krever den "tause kunnskapen" ingen begrunnelse ut over opplevelser av at den virker, eller at den ganske enkelt er. Derfor unndrar disse kunnskapsformene seg også for en stor del krav om endring og forbedring.

Når oppsøkende virksomhet kalles for en metode, forutsettes det at praksisene som faller inn under begrepet kan beskrives som "rasjonelle". I dette ligger det et krav om at praksisene skal være systematiske og ikke-vilkårlige, og dette forutsetter igjen at de kan språkliggjøres og begrepsfestes. Det ligger i den oppsøkende virksomhetens natur at den aldri kan bli noen rigorøs "objektiv" metode. Siden den dreier seg om etablering og vedlikehold av mellommenneskelige relasjoner og utspiller seg på omskiftelige arenaer, kan oppsøkende virksomhet aldri la seg fullt ut fange i en standardisert oppskrift eller manual. Men dette fritar ikke utøverne av faget fra kravet om å etterstrebe systematikk, både med

hensyn til teknikker og praktiske framgangsmåter og med hensyn til det begrepsmessige fundamentet for disse praksisene. For å forsvare betegnelsen metode, må den oppsøkende virksomheten kunne la seg beskrive løsevet fra de konkrete individene som utøver den og la seg kategorisere som momenter i det som i prinsippet er en gjentakbar prosedyre.

Denne rapportens bidrag til metodeutvikling på dette området består i første rekke i å beskrive etablerte praksiser vi ble gjort kjent med gjennom deltagende observasjon på oppsøkende virksomhet, slik dette praktiseres ulike steder i landet. Derigjennom vil vi identifisere og framheve ulike spenninger og motsetningsforhold som gjør seg gjeldende i dette arbeidet. Dette vil i sin tur danne et grunnlag for vurderinger og drøftinger av hvordan den oppsøkende virksomheten kan og bør utformes innenfor utekontaktens gjeldende rammebetingelser, noe vi vil komme tilbake til mot slutten av rapporten.

Beskrivelse og kategorisering av det oppsøkende arbeidet kan av noen oppleves som en form for oppsmuldring og trivialisering av praksiser som er erfart å utgjøre meningsbærende helheter, og dermed gi opphav til den formen for ubehag eller vemod som sosiologen Max Weber (1992) kalte ”avfortrylling av verden” (jfr. bekymringen over standardiseringen og mekaniseringen av feltarbeiderrollen vi nevnte ovenfor). Men dette er ikke nødvendigvis den eneste reaksjonen de avfører: Et av de mest slående inntrykkene fra studiene vi gjennomførte, var begeistringen de ansatte på Utekontakten i Tromsø uttrykte over bruken av et nytt registreringsverktøy for det oppsøkende arbeidet. Som vi har vært inne på ovenfor, har den oppsøkende virksomheten blitt viet større oppmerksomhet hos Utekontakten i Tromsø de siste par årene i takt med at målsettingen om å drive sekundærforebyggende arbeid har fått en mer framtrødende plass i organisasjonen. I denne forbindelse har introduksjonen av en feltlogg som klassifiserer og stykker opp dette arbeidet som et sett av navngitte handlinger og observasjoner spilt en avgjørende rolle. Ansatte med lang fartstid på Utekontakten fortalte at det oppsøkende arbeidet tidligere hadde lav prioritert på avdelingen, blant annet fordi det ble opplevd som nokså plan- og formålsløst. Som vi ble forklart pleide utegången stort sett å begrense seg til at de ansatte: ”Tok oss en kort tur på byen for å hilse på de kjente (ungdom som allerede var brukere av Utekontakten) og for å dele ut utekontaktenkort”.²⁵ Med innføringen av feltloggen opplevde feltarbeiderne at de ble mer bevisste på hva de gjør når de er ”ute” og på hvorfor de gjør det de gjør. Det ble for eksempel naturlig å spørre seg hvorfor de ikke tok

²⁵ Mens de driver oppsøkende arbeid pleier feltarbeiderne å ha med seg små løpesedler med informasjon om Utekontakten, som de deler ut til ungdom de kommer i kontakt med.

kontakt med visse ungdommer de til stadighet observerte i sentrum. Som en følge av dette oppleves det oppsøkende arbeidet å ha blitt langt mer systematisk og målrettet. En av de ansatte snakket i denne forbindelse om at hun og kollegene nå ”slapper mer av ute”, at de med andre ord er blitt mer komfortable og selvsikre i feltarbeiderrollen enn de pleide å være. Det ble endog snakket om at bruken av feltloggen hadde ”revolusjonert” utegåingen.

3.2 Å komme i posisjon – voksenkontakt – kartlegging

For enkelhets skyld vil vi referere til de ulike formene for kunnskap og kyndighet som inngår i det oppsøkende arbeidet som ”utegåingens ferdighetsregister”. Dette ferdighetsregisteret knytter an til særlig tre målsettinger som gjøres gjeldende i det oppsøkende arbeidet.

For det første, dreier det oppsøkende arbeidet seg om at feltarbeidere søker ”å komme i posisjon” eller, med andre ord, etablere personlige tillitsrelasjoner til ungdom som av ulike grunner antas å være hjelpetrengende. Som nevnt er det et viktig prinsipp for utekontaktene at relasjoner mellom feltarbeidere og ungdom skal være basert på frivillighet snarere enn på tvang. I denne forbindelse er det også verdt å nevne at utekontaktene ikke er en leverandør av rettighetsbaserte ytelser. Like lite som utekontaktene har anledning til å bruke tvang overfor ungdom, har ungdom anledning til å fremme formelle krav om støtte til Utekontakten. Som en feltarbeider bemerket til oss ”forvalter vi ikke noen pengepung. Det eneste vi har å gi dem (ungdom) er oss selv”. Etableringen og vedlikeholdet av tillitsbaserte relasjoner til ungdom framstår i mange sammenhenger som den mest sentrale og vanskeligste utfordringen i det oppsøkende arbeidet. *For det andre*, søker feltarbeidere gjennom det oppsøkende arbeidet å produsere informasjon og kunnskap om ungdoms livssituasjon, både om konkrete individer og om ungdomsmiljøer. Utekontaktens nærhet til ungdommens egne arenaer setter dem i en særstilling innenfor det offentlige hjelpeapparatet med hensyn til å kunne fremskaffe førstehånds kunnskap om problemer og behov som gjør seg gjeldende i denne delen av befolkningen og med hensyn til å kunne fungere som et korrektiv mot ulike former for moralsk panikk vedrørende ungdom som gjør seg gjeldende i offentligheten. *For det tredje*, har det oppsøkende arbeidet som målsetting om å gi ungdom tilbud om ansvarlig voksenkontakt. I tråd med dette oppfylder feltarbeidere en viktig misjon gjennom deres synlige tilstedeværelse og tilgjengelighet på offentlige arenaer hvor ungdom befinner seg. Som sådan representerer de et tilbud om hjelp og ansvarlig rådgivning i miljøer som kan oppleves som dramatiske eller truende av ungdommen selv.

”Å komme i posisjon”, ”kartlegging” og ”voksenkontakt” er viktige bestanddeler i begrepsklyngen som knytter seg til det oppsøkende arbeidet. Det samme gjelder en rekke andre begreper vi har vært inne på ovenfor som ”forebygging”, ”tidlig intervensjon”, ”tillit”, ”frivillighet”, ”taus kunnskap”, ”arena”, ”målgruppe” og ”samarbeid”. I en tekstanalyse av barnevernsjournaler framhever Eivind Engebretsen (2007) nettopp bruken av begrepet ”samarbeid” som et eksempel på det han kaller for en ”tradisjonshandling”. ”Samarbeid” er et hverdagsbegrep som for de fleste av oss har positive konnotasjoner, men det er også et fagbegrep med en mer spesifikk tradert betydning innenfor fagfeltet sosialt arbeid. Gjennom bruken av begrepet beskriver journalforfatteren ikke bare en hendelse i en saksprosess, men skriver også seg selv inn i denne fagtradisjonen. Dermed viser forfatteren ”at hun behersker klientsamarbeidets ferdigheter og rutinene for profesjonelt sosialt arbeid. Slik bidrar hun til å lade journalteksten med autoritet og troverdighet” (Engebretsen 2007: 43).

På tilsvarende vis kan det å snakke om å komme i posisjon eller voksenkontakt regnes som tradisjonshandlinger blant feltarbeidere på Utekontaktene. Ved å benytte seg av slike begreper tillkjenner feltarbeidere sin tilhørighet til og tyngde innenfor fagfeltet oppsøkende virksomhet. Samtidig bidrar de gjennom slike talehandlinger til å reproducere den oppsøkende virksomheten som fagfelt. Den relative mangelen på faglitteratur og formelle utdanningsinstitusjoner gir den muntlige traderingen av kunnskap og forståelsesmåter som finner sted i praksissituasjoner en særlig viktig og konstituerende rolle for fagfeltet oppsøkende virksomhet. For å oppnå en forståelse av fagets sentrale begreper må vi følgelig undersøke begrepsbruken slik den gjøres gjeldende i praksissituasjoner. I tillegg til de overnevnte begrepene skal vi i fortsettelsen merke oss en del andre, som ”treff”, ”målgruppeungdom”, ”motivere”, ”gode samtaler”, ”observasjoner” ”bekymring”, ”stigmatisere”, ”å ikke trenge seg på”, ”å bomme på målgruppen”, som tjener som tradisjonshandlinger på utekontaktfeltet.

3.2.1 Kveldsøkt i sentrum

Hvilke ferdigheter er det som aktualiseres i det oppsøkende arbeidet? På bakgrunn av våre observasjoner ser det ut til at dette framfor alt kjennetegnes av feltarbeidernes *årvåkenhet* og *ioynefallende* tilstedeværelse på offentlige arenaer, og av deres *taktfulle* men samtidig *pågående* holdning til ungdom i målgruppen deres. I det følgende vil vi forsøke å gi mer substans til disse karakteristikkene gjennom en skildring av en konkret utegåingsøkt som fant sted i Tromsø sentrum. Underveis i beskrivelsen vil vi framheve forhold som er typiske eller på andre måter betydnings-

fulle i det oppsøkende arbeidet, og vi vil vise tilbake til beskrivelsen i diskusjoner vi gjør i senere avsnitt og kapitler av rapporten.

På utekontaktene i Tromsø og Bergen innrammes utegåingsøktene av arbeid med feltloggen/feltrapporten. Før feltarbeiderne legger ut på en utegåingsøkt går de gjennom permen med feltlogger fra de siste dagene og økten avsluttes med utfylling av logg. En annen rutine knyttet til utegåingen er overlappingsmøter, hvor feltarbeidere som er i ferd med å gå av vakt informerer de påtroppende kollegene om hendelser som har funnet sted under foregående økter og om enkeltungdommer det er særlig grunn til å være oppmerksomme på. Gjennom disse oppdateringene blir feltarbeiderne også gjort oppmerksomme på hvilke ungdommer kollegaene har snakket med på de foregående øktene, og som man derfor kan hende ikke behøver å forstyrre ytterligere.

Tirsdag kveld i halv åttetida, blir forskeren fra NIBR med Gry på utegåing i sentrum.²⁶ Før vi gir oss av sted sjekker hun permen med feltlogger og noterer seg en merknad om en gutt som har fortalt feltarbeiderne at han skal flytte til en annen kant av landet og starte på skole der, men som likevel har blitt observert i sentrum kun et par dager før skolestart. Dette blir også påpekt i en samtale på kontoret mellom Gry og Kari, som har vært ute tidligere på dagen. I permen med feltlogger finnes også en ”bekymringsliste” over ungdommer det er særlig grunn til å være oppmerksom på, som Gry sjekker. Hver måned fastsetter kollegiet på Utekontakten i Tromsø en målsetting eller fokus for utegåingen. (Fokuset i august var: ”Bekymringslisten. Kartlegge manglende fritidsbehov. Relasjoner unge ungdommer – eldre ungdommer med hensyn til rus”.) I tillegg til månedsfokuset, pleier de to feltarbeiderne som går oppsøkende å bestemme seg for en mer spesifikk dags-målsetting før de legger ut på en økt. I vårt tilfelle blir dette ”å være tilgjengelig for målgruppen” (som er en standard målsettingsformulering både i Tromsø og Bergen) og å være på utkikk etter gutten som har sagt at han skal flytte fra byen og eventuelt forsøke å ta kontakt med han.

Vi følger den vanlige ruten fra huset i Grønnegata og gjennom sentrum, via Nerstranda kjøpesenter og Tempohjørnet i Storgata til spillehallen ”Dark Light” på Domuskaia. Fra Dark Light følger vi den samme ruten tilbake til huset. Dersom utegåingen hadde foregått på dagtid, ville vi mest sannsynlig lagt turen innom Veita kjøpesenter i enden av Storgata også, men nå er senteret stengt.

Det er få ungdommer å se på Nerstranda når vi ankommer stedet. Vi beveger oss en stund rundt på grunnplanet, og tar deretter turen opp til kafeen i tredje etasje, men heller ikke her påtreffer vi noen ungdommer.

²⁶ Navnene som brukes i dette avsnittet er fiktive.

Vi blir stående ved rekkverket på balustraden i tredje etasje noen minutter og speide ut over senteret. Herfra har vi oversikt over store deler av det åpne rommet i de tre etasjene og rulletrappene som går mellom dem. Feltarbeiderne stopper ofte opp her under utegåingsøkter – også i Bergen er det vanlig at feltarbeidere stiller seg opp ved slike ”utkikkspunkter” i kjøpesentrene. Når det er mange ungdommer på senteret, går praten kontinuerlig mellom feltarbeiderne mens de henger ved rekkverket og på diskret vis, uten å peke eller å glo åpenlyst, gjør hverandre oppmerksom på ungdom de får øye på. (”Hvem er han med den blå capsen som kommer sammen med NN i rulletrappa?”, ”Kjenner du til de to jentene NN sitter sammen med”, ”Hvilken farge var det på hettegenseren til den gutten?”) Feltarbeiderne er særlig oppmerksomme på ”nye” eller ”ukjente” ungdommer, og inntil disse er kjent ved navn for Utekontakten, kommuniserer feltarbeiderne om dem på bakgrunn av signalementer. En utfordring i så måte er at ungdommene er relativt uniformerte med hensyn til klesstil og frisyre. Feltarbeiderne prøver derfor å merke seg detaljer i utseendet og klesdrakt som kan gjøre det mulig for kollegene å kjenne igjen ungdommer, slik som ”sølvblank sykkel”, ”D&G -veske” eller ”hettegenser med blå kant”, ”svartfarget langt hår, to piercinger i leppa”. Når vi ledsaget feltarbeidere på travle utegåingsøkter dreide samtalen dem i mellom seg for en stor del om slike signalementer. På noen av øktene, hvor det blir for mange observasjoner til at feltarbeiderne kan huske dem i hodet, trekker feltarbeiderne seg av og til vekk fra ”arenaen” noen minutter for å gjøre notater, for eksempel på en kafé.

På vei ut fra senteret passerer vi en gruppe ungdommer, to jenter og to gutter, alle med svartfarget hår og svarte klær i goth-stil. Gry forteller at en av jentene var en kjenning som hun gjerne skulle hatt en prat med. Da vi nærmet oss ungdommene syntes hun imidlertid å merke at jenta var lite interessert i å snakke med henne, hun unnlot å møte blikket hennes og kroppsholdningen var bortvendt. Kanskje ønsket ikke jenta å vise for vennene sine at hun brukte Utekontakten, undret Gry, men det kunne også være at hun rett og slett ikke hadde sett henne. Slik det falt seg syntes hun det var best å la være å henvende seg til jenta.

Et av kravene til feltarbeiderrollen som de ansatte på utekontaktene ofte fant det lettest å sette ord på, knytter seg nettopp til ambisjoner om ”å kjenne sin besøkestid”, om ikke ”å trenge seg på” eller å bidra til å ”stigmatisere” ungdom de møter på offentlige arenaer. I tråd med dette må feltarbeiderne opparbeide seg evnen til å kunne tyde mer eller mindre subtile signaler ungdom avgir på at de ikke ønsker å ”snakke”, som et avvisende blikk eller tonefall. Her som i andre sammenhenger framhever feltarbeiderne betydningen av samspillet mellom partnerne i det oppsøkende arbeidet, at de er samkjørte nok til å kunne varsle hverandre

med et ord eller et blikk at det er på tide å avslutte en samtale med en ungdom eller at de bør avstå fra å ta kontakt.

Fra Nerstranda beveger vi oss i karakteristisk rusle tempo gjennom byen – ”utekontakten-tempo” som det kalles på avdelingen i Bergen – i retning Tempohjørnet. Den utpregede mangelen på hastverk og det at de går i par, gjør at feltarbeiderne ofte får en iøynefallende framtoning i bymiljøet. Dette understrekes også av deres uvanlige bevegelsesmønster. På Utekontakten i Tromsø framhevet flere av de ansatte at det følger en særegen form for ”årvåkenhet” med utegåingen. Der fotgjengere i travle bymiljøer for en stor del lukker syns- og sanseintrykk ute fra den aktive bevisstheten, innebærer feltarbeiderrollen en veldig utvidelse av synsfeltet og åpenhet for inntrykk. Feltarbeiderne slentrer gjennom byrommet mens de så å si finkjemmer omgivelsene med blikket, og de viser ofte en bemerkelsesverdig evne til å få øye på og gjenkjenne ungdom i et travelt og uoversiktlig gatebilde. Denne ”åpne holdningen” som en av Grys kolleger kalte det for, bidrar til å forsterke feltarbeidernes iøynefallende framtoning. Mens mengden av fotgjengere og kjøpesenterkunder på konvensjonelt vis overser de fleste menneskene de møter på sin vei, er feltarbeiderne åpenlyst kontaktsøkende, de møter blikk, hilser på ungdom de ikke kjenner og er i det hele tatt synlig interesserte i de menneskelige omgivelsene.

Da vi ankommer Tempo-hjørnet sitter det tre gutter og en jente på benken utenfor Narvesen kiosken. Alle er ”målgruppeungdommer” som er godt kjent for Utekontakten. Gry går bort til dem hilser og spør hvordan det står til. Ungdommene svarer fāmælt på noen av spørsmålene hennes og ignorerer andre. For det meste ser de bort mens hun snakker til dem, tydelig ubekvemme med situasjonen. Etter forgjeves å ha forsøkt å få i gang en samtale, tar Gry farvel med dem og sier at de ”kan heller snakke en annen dag”. Da vi har forlatt ungdommene kommenterer Gry episoden med at ungdommene så ut til å være ulykkelige. Hun fikk inntrykk av at noe var galt, at det hadde skjedd noe med dem rett før vi kom til stedet. Senere noterte hun i feltloggen at de tre ungdommene var ”avvisende og tause”, at de ”virket nedstemte” og at det kunne virke som om ”noe hadde skjedd”.

Mens vi beveger oss videre mot Domuskaia konstaterer Gry at å bli avvist slik som dette, er noe man må venne seg til som feltarbeider. På samme tid som feltarbeiderne vektlegger at man skal være varsom og ikke ”trenge seg på”, så ligger det også i jobben deres at de skal være nettopp påtrengende i forhold til ”målgruppeungdom”. I noen tilfeller hvor de ansatte på Utekontakten observerer ungdom over tid i sentrum som de er bekymret for, hender det at de aktivt ”griper fatt i dem”, som de sa, selv om ungdommene er avvisende.

Når feltarbeideren henvender seg til en bestemt ungdom på gata, tilkjennegir hun eller han samtidig en antagelse om at vedkommende er hjelpetrengende. Dette kan oppfattes som en form for ydmykelse eller fornærmelse av ungdommen, særlig hvis det er andre til stede som kan legge merke til det, slik at det får preg av en offentlig utpekning. Gry forteller at da hun var fersk i jobben opplevde hun det ofte som ”forferdelig stigmatiserende” å ta kontakt med ungdom i byen, men at man med tiden venner seg til det.

På Dark Light er det lite aktivitet. Gry hilser på to kjenninger av Utekontakten som passerer oss på andre siden av gata i det vi nærmer oss stedet. Tre gutter henger i trappeoppgangen til spillehallen. De ser ikke ut som typiske ”målgruppeungdom” og Gry gjetter på at de er der fordi de venter på bussen. Hun sier hei til guttene når vi forlater stedet, men finner ikke grunn til å presentere seg som utekontakt for dem. Feltarbeiderne vi kom i kontakt med framviste alle en velutviklet teft for å avgjøre hvilke ungdommer det er grunn til å ta kontakt med på gata. Det hender imidlertid at de ”bommer” og henvender seg til ressurssterk ungdom eller ”skolemestere”, som er utenfor Utekontaktens målgruppe. Under en annen utegåingsøkt vi fulgte med på, tar Gry kontakt med to ungdommer som sitter på en benk på Tempohjørnet. Det viser seg fort at de to er studenter. Gry blir imidlertid stående å prate med dem en stund, blant annet så forklarer hun dem hva Utekontakten driver med. Etter å ha avsluttet samtalen, medgir Gry at hun ”bomma”. Når hun likevel valgte å fortsette samtalen med ungdommene, var det fordi hun mener at det å ”snakke med alle” kan bidra til å gjøre det mindre stigmatiserende for ungdom å ha kontakt med feltarbeiderne.

På turen tilbake fra Dark Light gjennom Storgata støter vi på tre asiatiske flyktninger utenfor Burger King. Gry kjenner to av guttene fra fotballgruppa Utekontakten driver i samarbeid med TUIL. De hilser hjertelig på Gry og introduserer henne for kameraten. Gry blir stående og snakke en god stund med guttene, om blant annet fotballgruppa. Hun spør den ”ukjente” kameraten om han kunne tenke seg å bli med på fotballen, noe han sier han gjerne vil. Det er skolestart etter sommerferien denne uken og dette blir et naturlig tema i de fleste samtaler hun har med ungdommer i løpet av utegåingsrunden. Den ene av kjenningene fleiper først med at han har sluttet på skolen, at det er for slitsomt og at han er lat, men medgir etter hvert at han i likhet med de to andre vennene skal begynne på videregående skole dagen etter. Gry spør guttene ut etter tur om framtidsplanene deres. Hun tar seg særlig god tid til å snakke med den ”ukjente” kameraten. De snakker om hvilken skole og studieretning han skal begynne på og hvilke tanker han gjør seg rundt dette og om hva han har drevet med tidligere. Samtalen har generelt preg av å være en vennskapelig prat, men som Gry senere påpeker, forsøker hun også å legge inn en del ”kartleggingsspørsmål” om boligsituasjonen

og om skole eller arbeid og familieforhold. Samtalen mellom Gry og guttene varer i omlag 15-20 minutter inntil guttene unnskylder seg og sier de må videre.

Et påtagelig trekk ved slike ”treff” er den synlige interessen og innlevelsen feltarbeiderne viser for ungdommene de snakker med, gjennom kroppsholdninger og gjennom deres aktive ”tilstedeværelse” i samtalen. Igjen kan man snakke om et brudd med oppførselskonvensjonene som vanligvis gjøres gjeldende på gata og igjen har dette å gjøre med feltarbeidernes karakteristiske mangel på hastverk. Tilfeldige møter mellom voksne på gata tar ofte form av korte og overfladiske høflighetsutvekslinger, basert på en uttalt overenskomst om at dette ikke er et egnet sted for dyptgående eller langvarig samtale. Til forskjell preges ”treff” mellom ungdom og feltarbeidere som samtaleform av feltarbeidernes fokuserte og informasjonssøkende spørsmålsstilling. Og i så måte fremstår ofte feltarbeiderne som en uuttømmelig kilde til spørsmål og oppfølgingsspørsmål om hva som skjedde i helgen, om hvem som var fulle eller rusa, om hvordan det går på skolen, i hjemmet, med kameratgjengen, osv. Som utenforstående observatører ble vi ofte slått av disse samtalenes ”endeløse” karakter. Vi har vært inne på viktigheten feltarbeidere tilskriver samspillet mellom partnerne i et feltarbeiderteam ovenfor. I denne forbindelse ble det framhevet at en styrke ved dette samarbeidet er at når en av feltarbeiderne leder an i samtalen med ungdom, kan den andre være parat til å komme partneren til unnsetning med spørsmål eller kommentarer når de værers at hun eller han er i ferd med å ”gå seg fast” i samtalen. Som i møtet mellom Gry og de tre guttene, holder feltarbeiderne gjerne samtalen gående til ungdommene selv finner det for godt å avslutte.

Når vi vender tilbake til Tempohjørnet igjen, har det samlet seg flere ungdommer på stedet, deriblant de fire goth-ungdommene vi observerte utenfor Nerstranda kjøpesenter tidligere på kvelden. Jenta som Gry tidligere opplevde som avvisende hilser nå smilende på henne når vi kommer. Vi presenterer oss som representanter for Utekontakten og håndhilser på de tre vennene til jenta. Igjen blir det et langt ”treff”, denne gangen blir vi stående og prate med ungdommene i over en halv time. Gry deler først ut utekontakt-kort og lapper med informasjon om klatretreningen til ungdommene og forteller dem om andre aktivitets-tilbud på Utekontakten. Jenta unnskylder seg til Gry for at hun har forsvunnet fra aktivitetsgruppa hun har deltatt i på Utekontakten uten å gi beskjed. Hun sier at hun gjerne vil komme i gang igjen nå som sommerferien er over. En av guttene viser seg å være en gammel kjenning av Utekontakten. Han forteller at han tidligere har vært involvert i Rockefellerfabrikken med bandet han spiller i, og sier at han godt kunne tenke seg å gjøre dette igjen. Den andre gutten gir også uttrykk for å være interessert i dette tilbudet, men det er vanskelig å si med sikkerhet

hva som er spøk og hva som er alvor i noe av det han sier. Han er full av innfall og prater nesten ustoppelig, ofte i form av høylydte utbrudd eller latter. I løpet av samtalen virker det stadig som han tester Gryes tålmodighet gjennom tilgjort naive spørsmål og kommentarer. Til forskjell fra vennene har han aldri hørt om Utekontakten før. Han stusser over at noen virkelig kan få betaling for å snakke med ungdom på gata, spør om man blir rik av det, og til tross for at Gry avkrefter dette erklærer han at dette er en ”drømmejobb” for han.

Etter å ha snakket om aktivitetstilbudet til utekontakten, penser Gry samtalen over på hva de fire gjør på dagtid (”Hva skal dere gjøre framover da?”). Ungdommene forteller henne etter tur om hvor de skal begynne på skole, alle på det videregående trinnet. Den ”pratsomme” gutten legger ut om linjevalget sitt, og sier han søkte på dette fordi han trodde det var det eneste han hadde sjanser til å bli tatt opp på, at han ikke har peiling på hva slags jobb det kan lede fram til og at hans plan i livet er å gifte seg til penger. Mens vi står og prater med goth-ungdommene, slutter flere andre ungdommer seg til oss. En ”sykkelgutt” (som er feltarbeidernes kallenavn på gutter som pleier å henge i sentrum på sykler) Utekontakten er kjent med, forteller Gry at han gleder seg til å begynne skolen igjen og at klassen har fungert mye bedre etter at de fikk ny lærer i fjor. To av ungdommene som så tydelig avviste Gry på benken utenfor Narvesenkiosken tidligere på kvelden kommer etter hvert over til oss. De snakker med goth-ungdommene, og veksler også noen ord med Gry. En av guttene bærer på en halvfull colaflaske. Han og kameraten snakker høylydt til de andre guttene, men med tydelig adresse til Gry, om det ”sterke” innholdet i flasken, om at det vil ”blåse ut hjernen” deres osv. Gry lar seg imidlertid ikke affisere av noen av de små provokasjonene hun utsettes for. Hun virker hele tiden avslappet og smiler og ler mye mens hun snakker med ungdommene.

Etter å ha tatt farvel med ungdommene på Tempo vender vi tilbake til huset i Grønnegata. På veien dit bemerker Gry at plutselig ble det mange ”treff” på oss. Runden har tatt nærmere en og en halv time og Gry bestemmer at det er for sent til å fylle ut feltloggen. På kontoret noterer hun kjapt navn og signalementer på ungdommer vi har truffet og stikkord om samtaler hun hadde på et ark. Når Gry kommer på jobb igjen neste dag, fører hun opp seksten treff og observasjoner i feltloggen. Hun noterer signalementer på nye ungdommer, forhold som framkom i samtaler vi hadde med dem og andre inntrykk hun dannet seg. Deretter registrerer hun alle treffene i registreringsskjemaet som brukes til å generere statistikk. Utfyllingen av de to skjemaene tar om lag en time og et kvarter, noe som er vanlig i henhold til Gry.

3.2.2 Feltarbeiderens håndlag

I følge Gry var utegåingsøkten vi har beskrevet her nokså typisk, både med hensyn til antall treff vi fikk og selve hendelsesforløpet. Hun forteller at det ofte hender under utegåingen at ungdom først kan være avisende til feltarbeiderne for siden selv å ta kontakt med dem, når dette faller naturlig for ungdommene. Eksempelet kan sies å være typisk også i den forstand at det illustrerer en del av ferdighetene som er sentrale i det oppsøkende arbeidet. Vi har vært inne på feltarbeidernes karakteristiske åpne og iøynefallende væremåte: For feltarbeiderne blir den aktive tilstedeværelsen på gata og kjøpesenteret et prosjekt i seg selv, og gjennom dette bruddet med oppførselskonvensjonene som gjøres gjeldende på disse stedene får feltarbeiderne ofte en iøynefallende og (for andre) lett forvirrende framtoning i det offentlige rommet. Den undrende kommentaren Gry mottok om det å snakke med ungdom på gata virkelig kunne være en form for betalt arbeid, var velkjent for henne og kollegene.

Vi har også sett at feltarbeiderne legger vekt på å utvise taktfullhet i forhold til ungdom, for ikke å "trenge seg på" eller å bidra til å stigmatisere dem, samtidig som det å være påtrengende også er en uunnngåelig og viktig del av det oppsøkende arbeidet. Ved en annen anledning, hvor vi ledsaget feltarbeidere fra Utekontakten i Bergen på en kveldsrunde i sentrum, er en gruppe på 20-30 ungdom samlet utenfor inngangen på Bergen Storsenter. Feltarbeiderne stiller seg i utkanten av mengden, hilser på noen av ungdommene, men for det meste betrakter de bare det som skjer. Vi blir stående slik i om lag ti minutter før vi begir oss videre inn i senteret. Da vi senere vender tilbake til inngangen har de fleste ungdommene forsvunnet. Når feltarbeiderne oppsummerte inntrykkene sine etter endt økt, påpekte den ene av dem at de ble "veldig passive" i møtet med ungdommene utenfor inngangen. Kollegaen var uenig i denne vurderingen. Hun viste til at dette var dagens tredje utegåingsøkt, noe som betyr at mange av ungdommene antakelig var passe lei av å prate med feltarbeidere, og at det derfor var mest hensiktsmessig å gå forsiktig fram.

Denne typen avveininger er tilbakevendende i det oppsøkende arbeidet, og viser hen til noen av virksomhetens iboende motsetningsforhold. Som Askeheim (1991) påpeker, rives ofte feltarbeidere mellom det å innta en rolle som "venn eller vokter" i forhold til ungdom de kommer i kontakt med. Hans Christian Sørhaug peker på en beslektet rollekonflikt, det han kaller "sosialarbeiderens dobbeltrepresentasjon", som oppstår med kravene om at: "På den ene siden skal de representerer klientene overfor samfunnet, og på den andre siden skal de representere samfunnet overfor klienten" (1984: 56). Sørhaug legger til at

ungdomsarbeidere ofte håndterer denne utfordringen på en sofistikert måte. Vi mener det er grunn til å understreke dette poenget. En vesentlig del av feltarbeidernes kompetanse og særegne ”håndlag” består nettopp av denne evnen til å balansere rollen som ansvarlig voksen og representant for velferdsstaten, opp i mot det å framstå som en person som ikke bare viser forståelse og omsorg for ungdom, men som mestrer deres samværskoder og kommunikasjonsform og som i en forstand ”er som” ungdom i deres målgrupper.

I samtalene vi har skildret ovenfor virket Gry hele tiden avslappet og interessert i ungdommene hun snakket med, til tross for at hun til stadighet ble satt på prøve av dem gjennom provoserende handlinger og flåseri. Noen av disse provokasjonene, slik som snakket om colaflassen med det ”sterke” innholdet, valgte hun på tydelig vis å ”overhøre”, mens hun i andre tilfeller tok brodden av provokasjonene gjennom en avvæpnende kommentar eller latter. Som det ble påpekt av ansatte på utekontaktene, er det avgjørende at feltarbeidere framstår som fordomsfrie og ikke henfaller til moralsk fordømmelse av ungdom de kommer i kontakt med. Samtidig utviste de en klar teft for grensen går for hvor ”ungdommelig” subversive de kan være i deres oppførsel. I det hele tatt var det slående hvordan feltarbeiderne evner å unngå å anlegge en formynderisk eller forkynnende tone ovenfor ungdom, uten heller å avgi tegn på anerkjennelse eller oppmuntring når for eksempel en ungdom skrytende la ut om hvor full han var i helgen eller om hvor dum læreren hans er; hvordan de som Gry sa aktivt brukte ”humor som et virkemiddel”, men samtidig passet på å ”ikke bli *for* ironiske” som en av hennes kolleger uttrykte det.

3.2.3 Empati og overvåkning

Håndteringen av denne spenningen er ikke bare karakteristisk for den oppsøkende virksomheten, men for de fleste former for direkte kontakt mellom feltarbeidere og ungdom. Den samme balansegangen mellom ungdommelighet og ansvarlighet gjør seg for eksempel gjeldende i samtaler mellom feltarbeidere og ungdom på åpent-hus aktiviteter på utekontaktene i Tromsø og Bergen. Slik begrepet om ”ansvarlig voksenkontakt” framtrådte for oss gjennom våre studier av de fire utekontaktene, viser det nettopp til evnen til å mestre denne spenningen.

Som sådan viser begrepet om ansvarlig voksenkontakt også til det å utvise respekt for ungdoms autonomi. I den overnevnte boka *Respect. The Formation of Character in an Age of Inequality* (2003) understreker Richard Sennet at personlig autonomi er en prosessuell egenskap, noe vi tilegner oss, opprettholder eller frarøves gjennom våre relasjoner til andre mennesker. Den grunnleggende forutsetningen for autonomi, sier Sennet,

er gjensidig anerkjennelse av forskjellighet. Å tilkjenne autonomi til andre dreier seg ikke bare om å anerkjenne at de er forskjellige fra en selv, men også om å akseptere at de har sider ved seg som er uforståelige og ubegripelige for en selv.

Slike relasjoner kan undergraves gjennom ulike former for selv-overtakelse, som for eksempel hvis feltarbeidere i for stor grad tilstreber å "bli som" ungdommene de gir seg fore å hjelpe. Omvendt kan autonomi-inngående relasjoner undergraves av en mangel på aksept av at det er mange sider ved livene til utsatt ungdom som feltarbeidere ikke kan, eller bør, forstå eller bry seg med. Dette kan gi seg til uttrykk i en overdreven vaksomhet og fotfølging av utsatte ungdommer.

De overnevnte åpent-hus aktivitetene er basert på at ungdom selv oppsøker utekontaktene. Den oppsøkende virksomheten er til forskjell ikke bare et lavterskel-tilbud, men et tilbud som i noen tilfeller nærmest trenger seg på ungdom. Som en feltarbeider forklarte oss, dreier jobben seg om "aktiv rekruttering av klienter".

På stedene hvor vi gjennomførte våre eksempelstudier ble det framhevet at utekontaktene opplevde å ha mye "goodwill" og tillit i ungdomsmiljøene de forholder seg til. Vi finner liten grunn til å tvile på den generelle riktigheten av disse utsagnene. Men siden forestillingen om at utekontaktene har "goodwill" og tillit ikke bare er en virkelighetsbeskrivelse, men også er en identitetsbærende virkelighetsoppfatning i organisasjonene, er det grunn til å anta at den blir utrustet med en stor grad av institusjonell overlevelseskraft og evne til å frastøte seg motstridende forståelser. Skildringen ovenfor gjør oss oppmerksom på feltarbeiderne på utegåing ikke entydig trer inn i en venn og hjelperrolle, men også er inntrengere på ungdommens arenaer og som sådan kan de tidvis bli oppfattet som nokså brysomme og uvelkomne av ungdommen selv.

Dette forholdet tydeliggjøres når det oppsøkende arbeidet retter seg inn mot det yngste og minst problembelastede segmentet i utekontaktens målgruppe. Flere feltarbeidere fortalte oss at de opplevde arbeidet med eldre og tydelig problembelastet ungdom som enklere fordi disse ungdommene som regel er inneforstått med at de er hjelpetrengende. Premisset for relasjoner til ungdom blir dermed, som en feltarbeider forklarte, "at de vet at de trenger hjelp". Til forskjell kan det være langt tyngre å overbevise "en femtenåring som mener hun har rusbruken sin under full kontroll om at hun behøver noen form for hjelp".

Skildringen ovenfor viser hvordan feltarbeiderne veksler mellom i det ene øyeblikket å ha kameratslig samvær med ungdom for i det neste å drive distansert gransking og informasjonssanking om de samme ungdommene. I det oppsøkende arbeidet som retter seg mot den yngste

delen av målgruppen kan denne spenningen, som antakelig løper gjennom alt sosialt arbeid, forsterkes i en slik utstrekning at det fører til en tydelig atskillelse av empatisk innlevelse og overvåking – det å føre kontinuerlig oppsyn med ungdom – som atskilte momenter i arbeidet.

Dette ble for eksempel tydelig på en utegåingsøkt vi deltok på hvor feltarbeiderne støtte på tre ungdommer som dukket fram på gata fra baksiden av et kjøpesenter. Feltarbeiderne undret seg på hva ungdommene kunne ha bedrevet der, og bestemte seg for undersøke saken nærmere. På baksiden av senteret fant feltarbeiderne en utgang for senterets ansatte og sluttet seg til at ungdommer kunne ha begynt å benytte seg av denne. De noterte seg forholdet og brakte informasjonen videre til kollegene på Utekontakten. Både i Bergen og Tromsø pleier feltarbeiderne å legge utegåingsrunder innom steder som av og til brukes av rusmisbrukere for å sette sprøyter; toppetasjen i et parkeringshus i Bergen og en lite brukt utgangskorridor i et kjøpesenter i Tromsø. Begge plassene er utpregede ”gjemmesteder”. Mens noen feltarbeidere ivret for å oppsøke disse stedene, virket andre mer ambivalente, noe som blant annet kom til uttrykk i bemerkninger de kom med på vei inn til disse stedene av typen: ”Hva gjør vi egentlig hvis det viser seg at noen er der?”.

3.2.4 Gjenkjennelse av målgruppeungdom

En annen ferdighet som inngår i det oppsøkende arbeidet som vi har pekt på ovenfor, dreier seg om å evnen til å gjenkjenne ”målgruppeungdom”. Mange av ungdommene feltarbeiderne tar kontakt med under utegåingen er personer som feltarbeiderne kjenner fra før av, brorparten av ungdommene som hang på Tempohjørnet i Tromsø eller ved utgangen på Bergen Storsenter var for eksempel godt kjent for feltarbeiderne på de to utekontaktene, og representerer i så måte ingen utfordring. Men som vi har vært inne på, er feltarbeiderne også på konstant utkikk etter ”nye” ungdommer som melder seg på feltarenaene og det er i denne sammenheng at vurderingsevnen i forhold til ”målgruppeungdom” aktualiseres.

Utekontaktene opererer ut i fra definisjoner av målgruppen som gjerne avgrenser denne til ungdom i alderen 13-25 år som har problemer med for eksempel rusmisbruk, psykisk helse eller skolegang, eller som er i fare for å utvikle slike problemer. Med utgangspunkt i slike formaldefinisjoner kan personer i målgruppen være å finne i alle deler av ungdomsbefolkningen, på tvers av skillelinjer som klasse, kjønn, etnisitet og bosted. Som sådan kan ikke slike personer enkelt identifiseres på grunnlag av ytre kjennetegn. I den oppsøkende virksomheten til feltarbeiderne på utekontaktene antar imidlertid kategorien

”målgruppeungdom” en konkret og lett gjenkjennelig framtoning. Dette gjelder også når vi ser bort i fra ”slitne” rusmisbrukere, som ikke er en del av målgruppen på Utekontakten i Tromsø og som heller ikke hører til den primære målgruppen på Utekontakten i Bergen. Begge steder er det såkalt ”risikoungdom”, dem som står i fare for eller er på vei til å utvikle problemer, som er den primære målgruppen, og begge steder kan feltarbeiderne som regel avgjøre med et blick om en ungdom de møter på gata hører til i denne kategorien eller ikke.

Det er tidlig på dagen og det er få ungdommer å se i Tromsø sentrum. De to feltarbeiderne fra Utekontakten setter seg ned i kafeen i første etasje på Nerstranda kjøpesenter, hvor de har overblikk over folk som går inn og ut av senteret. Mens vi sitter og småprater, blir vi oppmerksomme på en mann i førtiårsalderen på et av nabobordene som kaller til seg en tenåringsjente som kommer gående gjennom senteret. Jenta hilser på mannen og blir stående ved bordet og prate med han et par minutter. Underveis i samtalen gir mannen jenta åpenlyst en hundrelapp. Da vi like etter forlater kafeen forteller en av feltarbeiderne meg at hun ikke trodde det ”var noe spesielt” mellom mannen og jenta. Det virket som de to var slektninger eller sambygdinger. Men det at jenta oppholdt seg på kjøpesenteret på formiddagen kunne tyde på at hun skulket skolen, og dessuten så hun ”veldig ut som en målgruppeungdom”, forklarte feltarbeideren. Derfor var det verdt å merke seg jenta, med tanke på om hun ville bli å observere flere ganger i byen i tiden framover. Etter å ha forlatt kjøpesenteret blir vi gående og diskutere temaet målgruppeungdom. Feltarbeideren nevner at det er viktig å ”ikke skue hunden på hårene”, men sier at det likevel er forbløffende hvor lett gjenkjennelige målgruppeungdommer som regel er. Hun viser til jentas blekede hår, de svarte joggebuksene, hettegenseren, og til at målgruppeungdom ofte ”ikke er så flinke til å ta vare på kroppen” (jenta vi observerte var tydelig overvektig). Partneren legger til at dette er en beskrivelse som kunne passe på nesten alle jenter i målgruppa, bortsett fra en del av dem som har svartfarget hår. Som nevnt ovenfor legger feltarbeiderne av denne grunn vekt på å notere seg detaljer som gjør at man kan skille ungdommene fra hverandre. Ved utfyllingen av feltloggen senere på dagen noteres jentas signalement som følger: ”Halvlangt lyst bleika hår med ettervekst. Kraftig. Svart joggebukse, grå hettegenser, blå og turkisspraglete sekk”.

Målgruppeungdom vi møtte på feltarenaer i Bergen hadde en noe annerledes klesstil og utseende enn i Tromsø, men var også her lett gjenkjennelige for feltarbeiderne. Ved en anledning hvor vi ledsaget to feltarbeidere på utegåing i Bergen passerer vi en gruppe ungdommer med klær i ”sossestil” som sitter på en benk i den øverste etasjen på kjøpesenteret Xhibition. Feltarbeiderne gjør ingen miner til å ville ta kontakt med ungdommene. På spørsmål om hvorfor de ikke henvente

seg til disse ungdommene, svarer den ene feltarbeideren med å si at ”av og til spør jeg meg selv om det samme...”. Partneren sier at det var lett å se på dem at de ikke var ”målgruppeungdom”. Hun forklarer at ungdom i målgruppen ikke bare utmerker seg gjennom utseende og klær, men også gjennom oppførselen sin og hvem de er sammen med. ”Det er ytterst sjelden vi bommer”, sier hun.

I tillegg til feltarbeidernes ervervede gjenkjennelsesevner kan en av grunnene til dette være at ungdom som ikke faller inn under kategorien ”målgruppeungdom” ofte er lite villige til å ha kontakt med feltarbeidere. På Utekontakten i Tromsø kommenterte flere av de ansatte at det var bemerkelsesverdig hvor ”åpne” målgruppeungdommer er. Som en av feltarbeiderne forklarte, pleier ressurssterke ungdommer, eller ”skolelærere”, ofte å bli forfjamsset og unnvikende når feltarbeiderne tar kontakt med dem. De reagerer gjerne med å si ting som: ”Hvorfor snakker dere med oss? Vi har ikke problemer!”. Til forskjell viser ”målgruppeungdom” seg i mange tilfeller å være åpne og enkle å snakke med, forklarte feltarbeideren. Ansatte på Utekontakten i Bergen gjorde lignende refleksjoner i samtaler vi hadde med dem. En feltarbeider vi intervjuet kom inn på et punker-miljø som pleier å henge på Bergen Storsenter ikke langt fra utgangen hvor mye av den oppsøkende virksomheten foregår, men som feltarbeiderne likevel har liten befatning med og kjennskap til. Etter vedkommendes syn var det grunn til å tro at punkerne var like problembefengte som de typiske ”målgruppeungdommene” som henger på senteret, blant annet med hensyn til rusbruk. Punkermiljøet var imidlertid mye mer ”lukka” og vanskelig å komme inn på. En annen feltarbeider pekte på at det var flere innvandrermiljøer i byen som Utekontakten nok burde ha forsøkt å knytte forbindelser til, men som feltarbeiderne visste lite om fordi miljøene var ”lukkede og innadvendte”.

De overnevnte eksemplene og utsagnene tjener til å understreke at det er andre forhold enn kun vurderinger av om en ungdom har problemer eller står i fare for å utvikle problemer som er avgjørende for om vedkommende blir betraktet som ”målgruppeungdom” av feltarbeiderne på utekontaktene. Som en praksiskategori viser ”målgruppeungdom” til en bestemt type ungdom. Eksemplene gir også en antydning om hvilke seleksjons- og selvseleksjonsmekanismer som gjør seg gjeldende i denne forbindelse. Mest opplagt i så måte er seleksjonen som knytter seg til arenaene hvor den oppsøkende virksomheten foregår. Valget av arenaer for den oppsøkende virksomheten er dels basert på vurderinger av om det knytter seg bekymringsverdige forhold til dem, slik som omsetning av narkotika. Som vi har vært inne på innledningsvis i rapporten, kan et annet kriterium for valget av arenaer være at de har tilstrekkelig ”urban anonymitet” til å egne seg for å knytte og pleie kontakter til ungdommer, og til å føre samtaler om problemer de opplever. Som sådan er det

naturlig at den oppsøkende virksomheten i Tromsø og Bergen konsentreres om steder som Nerstrada kjøpesenter og Bergen Storsenter.

Samtidig er det verdt å påpeke at dette kan innebære at utekontaktene i realiteten innsnevrer deres målgruppe til personer med en nokså snever sosial profil og erfaringsbakgrunn. Studier av byvankere viser at et overtall av disse kommer fra familier med lav sosial status. En mulig ytterligere innsnevring av målgruppen som eksemplene peker på, er at feltarbeidere i første rekke kan komme til å rette sin oppmerksomhet mot ungdom som allerede har ”kompetanse” på å fortelle om personlige problemer til sosialarbeidere og andre representanter for det offentlige hjelpeapparatet. Da vi gjennomførte våre studier ble også vi slått av målgruppeungdommers åpenhet, eller mangel på grenser med hensyn til å snakke om personlige problemer til fremmede voksne. Som vi skal komme nærmere inn på i neste avsnitt kan denne formen for grenseløshet i seg selv være et produkt av relasjoner ungdom har til det offentlige hjelpeapparatet.

Vi mener ikke med dette å antyde at utekontaktene skal slutte å operere på sine vante arenaer og heller ikke at de skal velge seg en annen målgruppe. Det vi etterlyser er snarere en problematisering av hvilke typer ungdom målgruppebegrepet i praksis kommer til å favne, og hvordan man eventuelt kan utvide dette til å omfatte flere enn de selvskevne ”målgruppeungdommene”.

3.2.5 På jakt etter gode samtaler

På Åsane Senter pleier feltarbeiderne fra Prosjekt/bydelsteam noen ganger å stille seg ved et av bordene i senterets midtgang eller sette seg på en benk der, slik at ungdom selv kan ta kontakt med dem. Som en av feltarbeiderne fra teamet forklarte, kan dette ofte være mer hensiktsmessig enn at feltarbeiderne skal ”løpe etter” ungdommene. Ved en anledning hvor vi står ved et av bordene kommer en gutt over til oss og hilser på feltarbeideren fra Prosjekt/bydelsteam, som introduserer han for forskeren fra NIBR og for sin kollega, som er en vikar fra Oppsøkende team. Gutten forteller feltarbeideren at det var fest helgen før og at han var full, før samtalen dem i mellom liksom går i stå. Gutten blir stående en liten stund ved bordet uten å si så mye før han gir seg av sted. Da vi senere forlater senteret, kommenterer feltarbeideren fra Prosjekt/bydelsteam episoden med gutten som kom bort til oss ved bordet som litt uheldig. Vi er alle enige om at det virket som om han ønsket å fortelle henne noe, men vegret seg fra å gjøre det. Feltarbeiderne enes om det kan ha blitt ”for voldsomt” for gutten å forholde seg til tre voksne, hvorav to ukjente for han.

Når vi to dager senere er tilbake ved bordet i midtgangen, har vi avtalt at kollegaen og forskeren skal ha en mer tilbaketrukket rolle under treffene. Denne gangen samler det seg mange ungdommer ved bordet, deriblant en jente som forteller at hun var full og sloss helgen før, og noen av dem blir stående sammen med feltarbeideren under store deler av utegåingsøkten. På vei tilbake til kontoret etter endt økt forklarer feltarbeideren at ting fungerte mye bedre denne gangen. Hun hadde fått mange ”gode samtaler” med ungdommene ved bordet.

”Gode samtaler” er et sentralt faguttrykk blant feltarbeiderne på Utekontakten i Bergen. I samtaler vi hadde med feltarbeiderne ble det påpekt at et viktig mål på om samtaler med klienter er gode er om klienten gir uttrykk for tillit til feltarbeiderne. En feltarbeider viste i denne forbindelse til et treff hun hadde hatt dagen før med en gutt som inntil dette hadde vært svært avvisende til henne. Nå hadde han latt seg overtale til å møte feltarbeideren og en kollega over en pizza på Bergen Storsenter. Gutten sa i grunnen svært lite under møtet, forklarte feltarbeideren, men for første gang så hun at han smilte til henne og at han ga andre tegn på å ha tødd opp i forhold til henne. Derfor var dette etter hennes syn et eksempel på en ”god samtale”.

Begrepet om ”gode samtaler” kan med andre ord vise til ulike typer samtaler som har det til felles at de stadfester et tillitsforhold mellom klient og feltarbeider. Men som feltarbeideren forklarte, viser begrepet i første rekke til samtaler mellom feltarbeidere og ungdom/klienter, hvor disse åpenhertig forteller om sine problemer. I sin prototypiske form viser begrepet til en *bekjennende* samtale, det vil si en samtale der klienter/ungdom på sannferdig vis forteller om sine personlige problemer til feltarbeideren og hvor feltarbeideren på sin side bidrar med forståelse, råd og motiverende innspill. Den ”gode samtalen” er dermed en samtale hvor relasjonen mellom feltarbeideren og klienten/ungdommen erkjennes som et hjelper-hjelpetregende-forhold av begge parter. Som sådan er dette et bilde på hva mange feltarbeidere oppfatter som sitt viktigste oppdrag. Et uttrykk for dette er å finne i en intern evalueringsrapport om Utekontakten i Bergens bruk av kartleggingsverktøyet Hurtig Kartlegging og Handling (HKH). I forbindelse med disse kartleggingsprosjektene har feltarbeiderne drevet deltakende observasjon, hvor hensikten var å ”samle informasjon og få tak i målgruppens egne vurderinger” snarere enn å etablere hjelperelasjoner til dem. Rapporten påpeker at feltarbeidere opplevde dette som ”ukomfortabelt” og som en ”utfordring”. Som det heter i rapporten:

I realiteten er ”deltakende observasjon” kanskje feltarbeidernes største styrke. De er eksperter på å etablere kontakt med, bygge relasjoner til og å etablere dialog med målgrupper som er regnet som vanskelige å nå.

Utfordringen var å benytte disse ferdighetene i rollen som kartlegger heller enn i hjelperollen (Utekontakten i Bergen 2007).

Tillitsforhold er ikke det eneste som stadfestes i bekjennende samtaler. Som sosiologen Nikolas Rose viser i boka *Governing the Soul* (1999), er samtaler hvor en person tilkjennegir en ”indre” sannhet om seg selv til autoriteter som presten, terapeuten eller sosialarbeideren framfor alt en stadfestelse av vedkommendes personlige *identitet*. Som nevnt ovenfor ble vi under våre studier av utekontaktene slått av grenseløsheten ”målgruppeungdommer” framviste i deres omgang med de ansatte på utekontaktene. I ett tilfelle startet en ungdom i midten av tjuårene som besøkte Utekontakten, uoppfordret å fortelle en av oss om sitt heroinmisbruk. I en samtale vi hadde med en ungdom på Utekontakten forklarte vedkommende sitt valg av fritidssysler med at dette var noe han ”bare måtte” gjøre fordi han hadde ADHD. Ved andre anledninger igjen, slik som da en feltarbeider tok kontakt med to ungdomsskoleelever som hang på et gatehjørne, kunne det virke som om ungdommene skrøt av problemer. Feltarbeideren spør guttene hvordan det går med dem på skolen. Den ene av dem forteller at det går nokså bra, at han ikke er så ”fæl” lenger, men at læreren likevel misliker han. Feltarbeideren spør hva det kan komme av og gutten forteller at det skyldes brannen han var med på å stifte for to år siden, som hun sikkert kjente til. Han forteller om den lange husarresten og forbudet mot pc-spill han fikk som straff av foreldrene sine og hvordan han likevel fikk sneket seg til å spille. Kameraten var ikke med på brannstiftelsen, men som han forklarer, hadde han helt sikkert vært det dersom de to hadde gått i samme klasse på den tiden.

Disse inntrykkene finner gjenklang i observasjoner Sveinung Sandberg og Willy Pedersen presenterer i boka *Gatekapital* (2006) om hasjselgere langs Akerselva. De to forfatterne finner det påfallende hvordan noen av hasjselgerne de henvendte seg til med forespørsel om intervjuer serverte dem historier om arbeidsledighet og personlig elendighet på det som kunne virke som en innøvd måte. I boka viser Sandberg og Pedersen at hasjselgernes selvforståelser i mange sosiale sammenhenger knytter an til en ”gangsterdiskurs”, hvor de framstår som handlekraftige personer som har kontroll på sin egen livssituasjon. I møter med representanter for hjelpeapparatet gir hasjselgerne derimot ofte uttrykk for en annen selvforståelse som heller knytter an til en ”undertrykkelsesdiskurs”. I lys av denne identitetsfortellingen framstår de som ofre og uten kontroll over egen skjebne. Som Sandberg og Pedersen påpeker, utgjør fortellinger om personlig elendighet (arbeidsledighet, rusavhengighet, osv.) på paradoksalt vis en ressurs for rusmisbrukere i møtet med det offentlige hjelpeapparatet. For å få tilgang på velferdsstatens ressurser er det avgjørende for rusmisbrukerne at de framstår som ofre i slike møter.

Gjennom kontakter de etablerer til hasjselgere som opptrer i denne egenskapen kan også hjelpeorganisasjoner som opererer langs Akerselva høyne sin legitimitet i forhold til bevilgende myndigheter. Som Sandberg og Pedersen viser, kan det dermed oppstå en form for symbiose mellom aktører i hjelpeapparatet og klienter, knyttet til de sistnevntes elendighetsfortellinger.

I forlengelsen av dette kan man spørre om ikke en beslektet elendighetens symbiose gjør seg gjeldende i forholdet mellom utekontaktene og ungdom. Det er grunn til å tro at ”målgruppeungdommens” åpenhet er en egenskap de i mange tilfeller har tilegnet seg som en form for ”oppdragelse” i møter med hjelpeapparatet. Dersom feltarbeidere på et ureflektert vis søker å utøve sin faglighet og oppnå bekreftelse på denne gjennom problemorienterte ”dype” samtaler, kan resultatet være at ungdom de pleier kontakt med lærer at et premiss for relasjonen er at de må bekjenne problemer, og dermed ”oppdras” til en form for offeridentitet.

Kultursosiologer har siden 1970-tallet beskrevet utbredelsen av en intimitetskultur i vestlige samfunn som springer ut av ideen om at nære og bekjennende samværsformer er en forutsetning for utviklingen av sosiale relasjoner og for personlig vekst. I boka *Therapy Culture* (2004) hevder sosiologen Frank Furedi at forestillingene om at det har en helbredende virkning å snakke åpent om ens personlige problemer og at det omvendt er skadelig å ikke gjøre dette, har blitt etablert som en kulturell forståelsesramme i vestlige samfunn. Med dette mener han at kravet om at personer som har hatt vanskelige opplevelser – uansett hva disse består av – har et behov for å ”snakke ut” om disse erfaringene til profesjonelle eksperter ikke lenger trenger å begrunnes. Kravet er blitt selvbegrunnende, en tatt for gitt virkelighetsoppfatning, som ikke minst gjør seg gjeldende innenfor det offentlige hjelpeapparatet.

Furedi og andre sosiologer (Sennet 1973, Lasch 1979) som kritiserer den samtidige intimitetskulturen er ikke nødvendigvis motstandere av samtalerapi som en faglig tilnærming. Kritikken retter seg snarere mot antagelsene om at det i alle sammenhenger er sunt og utviklende å bekjenne personlige problemer og mot oppfatningen at denne formen for nærhet er en nødvendig forutsetning for etablering og vedlikehold av fruktbare mellommenneskelige relasjoner.

I forlengelsen av dette er det grunn til å spørre om i hvilken grad feltarbeidere på utekontaktene bygger sin faglige virksomhet på en uproblematisert antagelse om at det er ”bra” å ha problemorienterte samtaler med ungdom, og at dette i seg selv kan bidra til problemløsning? Hvilken form og innhold bør egentlig ”gode samtaler” mellom feltarbeidere og ungdom ha? Vi mener ikke med dette å antyde at

feltarbeidere bør ha upersonlige relasjoner til ungdom, eller at de ikke skal snakke med ungdom om problemene deres. Vårt poeng er snarere at det finnes flere enn ett svar på spørsmålet om hva en god samtale er. Som vi skal komme tilbake til i avslutningskapitlet av rapporten, mener vi det er grunn til å framheve en mindre nærgående ”kartleggende” samtaleform som et sentralt redskap i det oppsøkende arbeidet.

3.2.6 Bekymringsblikket

På en utegåingsøkt vi fulgte med på syntes en av feltarbeiderne at hun får øye på en kjenning av utekontakten på trappa til politihuset, et stykke unna der vi befinner oss. Hun og kollegaen blir stående og speide opp mot politihuset for å se om det virkelig var gutten de trodde de så, mens de funderer på hva grunnen kan være til at han må møte på politihuset. Mens vi står og kikker bemerkter den ene feltarbeideren at det av og til føles som man ”spaner” når man går oppsøkende.

Ovenfor har vi kommentert feltarbeidernes åpenlyse tilstedeværelse og iøynefallende framtoning på offentlige arenaer. I så måte er det oppsøkende arbeidet grunnleggende forskjellig fra ”spaning”. Men feltarbeiderens bemerkning tjener likevel til å trekke oppmerksomheten mot noe vesentlig. Vi har vært inne på at utegåingen fostrer en særegen årvåkenhet og oppmerksomhet for omgivelsene. Et merkbart trekk ved en del av utegåingsøktene vi deltok på var intensiteten, eller ”nerven”, som knyttet seg til aktiviteten, og denne spenningen kan antakelig gjenfinnes hos for eksempel politispanere på oppdrag. Når feltarbeiderne får øye på ungdommer under utegåingen, fortøner dette seg ofte som en betydningsfull ”oppdagelse” eller ”avsløring”, noe som kom til uttrykk i bemerkninger av typen ”Oi, her var det mange!” eller ”Se der! Er ikke det ...”. Praten om signalementer som ofte går konstant mellom feltarbeiderne understreker følelsen av å være ”på jakt”. Som en feltarbeider forklarte hadde utegåingen gitt vedkommende ”et helt nytt syn på byen!”. En rimelig tolkning av dette utsagnet kan gå ut på å si at vedkommende hadde gjenoppdaget byen som et slags pågående drama.

Det er selvfølgelig ikke noe oppsiktsvekkende i at feltarbeidere er på utkikk etter ungdom når de driver oppsøkende virksomhet. Poenget vi vil fram til, er snarere at denne oppmerksomheten kan slå over i en form for iver etter å identifisere bekymringsverdige forhold, noe som igjen kan avle selvbekreftelsesdynamikker. I sin studie av Oslo-politiet beskriver kriminologen Liv Finstad (2000) et sett av forståelses- og handlemåter hun kaller for ”politiblikket”. Gjennom opplæringen og erfaringene de tilegner seg i jobben, utvikler polititjenestemenn en særegen varhet for tegn på problemer og kriminalitet. Derigjennom kommer polititjenestemenn til å anlegge et mistenkeliggjørende blikk på

omgivelsene, ”normalbefolkningen” inkludert, som ”gjør at det potensielt kriminelle aspektet ved handlinger og personer kommer i fokus”(Sandberg og Pedersen 2005: 29).

På tilsvarende vis kan man tenke seg at feltarbeidere på utekontaktene anlegger det vi kan kalle for et ”bekymringsblikk” på omgivelsene. Dette viser seg i en tendens til dramatisering av enkeltskjebner så vel som i en tendens til dramatisering av offentlige arenaer eller byrommet i sin helhet. Bekymringsblikket gjør at offentlige arenaer får en ”farlig” framtoning som steder hvor ungdom bare gjennom sin tilstedeværelse kan utsette seg for skadelig påvirkning. Bekymringsblikket leder feltarbeideren til aktivt å søke bekreftelse på at ungdom er problembefengte og hjelpetrengende. Derigjennom utrustes observasjoner av utsagn, handlinger og hendelser med en dybde og betydningsfullhet de kan hende ikke gjør krav på. De blir til indisier og vitnesbyrd i en pågående ”etterforskning”.

Det er verdt å understreke at vi her beskriver en tilbøyelighet og tendens som i varierende grad gjør seg gjeldende i det oppsøkende arbeidet, vi mener ikke at denne karakteriserer dette arbeidet som sådan. Vi tror likevel dette er et forhold det er viktig å sette søkelyset på for utekontaktene. Som vi skal komme tilbake til, kan det være grunn til å oppfordre utekontaktene til aktivt å sette ”grenser for bekymring”, ikke minst med tanke på deres rolle som produsenter av kunnskap om ungdoms livsvilkår. I denne sammenheng er det avgjørende at utekontaktene fungerer som et korrektiv til ulike former for moralsk panikk som gjøres gjeldende i forhold til ungdomsbefolkningen.

Bekymringsblikket kan antas å oppstå og vedlikeholdes av flere grunner. Her vil vi peke på tre forhold, som alle er varianter av dynamikken det vises til med uttrykket ”som man roper i skogen får man svar”. *For det første*, er det grunn til å tro at problemfokuset og ”elendighetens symbiose” vi beskrev i forrige avsnitt gir næring til denne forståelsesrammen. Dersom et krav om bekjennelse av problemer blir etablert som et implisitt premiss for samhandling mellom feltarbeidere og ungdom i målgruppen, kan dette innebære at ansatte på utekontaktene stadig vil finne bekreftelser på dramatiserte forståelser av offentlige arenaer og ungdomsmiljøer. I den grad en snever målgruppe er deres eneste inntak til ungdomsbefolkningen, kan dette ytterligere forsterke denne forståelsesrammen. *For det andre*, er det grunn til å tro at den relativt ferske fokuseringen på forebygging og tidlig intervensjon hos utekontaktene kan medvirke til å produsere bekymring, kan hende også overdreven bekymring. I forebyggingsperspektivet kan all ungdom framstå som potensielle ofre. Dertil kommer at det er vanskelig å fremme innvendinger mot praksiser som påberoper seg å være forebyggende. Som Askheim (1994) påpeker, har tanken om

forebyggende ungdomsarbeid et ”overlegent moralsk innhold”. Hvem kan si seg uenig i argumentet om at det er bedre å hjelpe en ungdom til å unngå å bli en rusmisbruker enn å hjelpe vedkommende når det er ”for sent”. I tillegg til det medmenneskelige hensynet kommer det samfunnsøkonomiske argumentet: Satt opp mot kostnadene en rusmisbruker påfører samfunnet i form av trygdeytelser og kriminalitet gjennom et livsløp, er det billig å forebygge. Som sådan kan forebyggingsideen sies å ha karakter av det Jill Loga (2003) kaller for en ”godhetsdiskurs”, et sett av argumenter det er umulig å bestride uten samtidig å framstå som uansvarlig eller kynisk. I den grad kulturen på de ulike utekontaktene ikke inkorporerer faglige og etiske korrektiver til ønsket om å forebygge og foregripe problemutvikling hos ungdom, kan dette tjene til å utruste feltarbeidere med et grenseløst mandat. *For det tredje*, kan bruken av dokumentasjonsverktøy bidra til utviklingen av bekymringsblikket. På utekontaktene i Tromsø og Bergen understreket de ansatte at bruken av feltlogg og journaler ikke har bidratt til at de blir opptatt av å finne ”spennende” observasjoner. Som det ble påpekt, er det like viktig å melde fra om at ”det var ingenting å rapportere” som å ha mange treff og observasjoner. Vi tror likevel disse verktøyene kan ha en slik virkning, ganske enkelt fordi de tilfører en etterforsknings-logikk til utegåingen. Særlig gjelder dette når feltarbeidere står fritt til å registrere utsagn og observasjoner om enkeltpersoner.

4 Former for tilgjengelighet

En grunnleggende målsetting for oppsøkende ungdomsarbeid er å være et lavterskeltilbud. (NOU 1980:37, Erdal m.fl. 2004). Vekt på nærhet og tilgjengelighet utenfor og i randsonen av andre etablerte tjenester, har vært et kjennetegn ved utekontaktens virksomhet.

I forrige kapittel tok vi for oss eksempler på aktivt, oppsøkende arbeid på arenaer i bysentra. Gjennom disse beskrivelsene så vi hvordan utekontaktene bruker seg selv og sin tilstedeværelse i offentlige byrom for å komme i kontakt med ungdom. I dette kapitlet vil vi beskrive og drøfte hvordan aktiviteter og former for samvær på andre type arenaer tas i bruk som teknikk for å etablere relasjoner mellom ungdom og de oppsøkende ungdomsarbeiderne. Foruten å gjøre seg tilgjengelig og komme i kontakt, dreier det seg om motivasjons- og endringsarbeid, og å legge til rette for mestring og sosial læring.

4.1 Minimalisering av terskler

I faglitteratur om sosialt arbeid har den såkalte *terskelteorien* vært mye brukt for å identifisere mulige barrierer klienter må forsere for å få tilgang til relevant hjelp (Dahl Jacobsen m.fl.1982). Klienter må først overkomme en *registreringsterskel* og la seg registrere på et kontor, etter eget initiativ. Neste barriere består av en såkalt *kompetanseterskel* som klienter kommer lettere over hvis de kan formulere sitt problem for en på hjelpeapparatet adekvat måte, og hvor det også er en fordel med kjennskap til systemer og regelverk. Den tredje terskelen som må forseres er *effektivitetsterskelen*. Denne dreier seg først og fremst om ressurser og prioriteringer i hjelpeapparatet og hvordan de ansatte her vurderer at klientens behov passer inn i tilgjengelige tilbud.

Terskelteorien innebærer en kritikk av hjelpeapparatets formelle og byråkratiske innretning, og viser hvordan sosial ulikhet virker inn på tilgang til tjenester.

Teorien refereres til i analyser av oppsøkende ungdomsarbeid (Erdal 2004:16) og blant annet Askheim har lagt vekt på hvordan bortfall av

en slik type tjeneste drastisk hever terskelen for målgruppeungdom inn i det etablerte hjelpeapparatet (1991, 2000). Vi vil påpeke at utekontaktens målsetting og arbeidsform ikke bare dreier seg om å sluse klienter inn i hjelpeapparatet, men i vel så stor grad om å holde ungdom i en fritidssfære *utenfor* eller *i randsonen av* hjelpeapparatet. Slik sett er oppsøkende ungdomsarbeideres oppgave i første omgang ikke å redusere en registreringsterskel, men heller å gjøre det vi kan kalle *kontaktterskelen* så lav som mulig. Det dreier seg om kontakt både i forhold til kollektiver; i form av ulike ungdomsmiljøer, og individuelt; i forhold til enkelt-ungdom. Dreiningen mot yngre målgrupper med mindre uttalte problemer gjør også spørsmålet om hvordan redusere kontaktterskler særlig relevant. I arbeid med eldre rusmisbrukere er hjelpebehov antakelig langt mer erkjent og definert av både ungdom og hjelpeapparat, noe som i større grad aktualiserer hvordan de tre tersklene kan forseres for å få tilgang til bestemte tjenester

Dersom ytelser fra hjelpeapparatet vurderes som nødvendig, kan ungdomsarbeideren få en rolle som formidler til disse tjenestene, og som koordinator og tilrettelegger for bruken av dem. Utekontaktens oppfølgingsarbeid overfor enkeltungdom gjennom samarbeid med andre deler av hjelpeapparatet kan derfor sees som en måte å lede ungdom over både registrerings-, kompetanse-, og effektivitetsterskelen. Vi gir noen eksempler på oppfølgingsarbeid nedenfor. I dette kapitlet skal vi særlig belyse hvordan oppsøkende tjeneste tar i bruk teknikker for å *gjøre seg selv tilgjengelig* for ungdom. Virksomhetene praksis for å *gjøre tjenesteapparatet tilgjengelig* er ellers hovedtema for drøfting av samarbeid i kapittel 5.

4.2 Å komme i posisjon

De oppsøkende virksomhetene bruker et repertoar av ulike teknikker og tilnærminger for å minimalisere mulige fysiske, byråkratiske og symbolske barrierer mellom dem selv og ungdommer, - og til dels foreldre. Det dreier seg om alt fra informasjonsarbeid om at tjenesten finnes (hjemmesider, utdeling av utekontaktkort til ungdom man treffer på gata, deltakelse på foreldremøter o.l.), aktivt oppsøke ungdom der de oppholder seg (utegåing, oppsøkende arbeid på skoler og ulike arrangementer), gjøre seg tilgjengelig slik at ungdom kan komme til dem (åpent hus, drifting av ungdomsklubb, tilrettelegge og sette gang ulike aktiviteter), til å drive mer målrettet endringsarbeid gjennom spesielt tilrettelagte tilbud som samtalegrupper og aktiviteter.

En stor del av dette dreier seg om ”å komme i posisjon”, som er et mye brukt uttrykk blant oppsøkende ungdomsarbeidere (jfr. 3.2). Man kan si

at uttrykket henviser til to deler av arbeidet, eller til to faser i prosesser: Å komme i posisjon til å kunne vurdere/ identifisere hvem som trenger hjelp og hvordan, noe som forutsetter å komme i posisjon i ungdomsmiljøene som helhet. Dernest dreier det seg om å komme i posisjon overfor enkeltungdom slik at man åpner for endringsarbeid gjennom tillit og relasjonsbygging, eventuelt kan identifisere ytterligere hjelpebehov i samarbeid med andre tjenester. På liknende måte som ved kontakt-etablering, rommer uttrykket både en kollektiv og en individuell dimensjon.

4.3 Åpent hus og aktiviteter på utekontaktene i Tromsø og Bergen

Utekontaktene egne lokaler utgjør en viktig arena for virksomheten både i Tromsø og Bergen. Aktivitetene lagt opp med tanke på å skape en størst mulig grad av tilgjengelighet for ungdom med hjelpebehov. Begge steder kan ungdom stikke innom utekontakten uten forhåndsavtale for rådgivningssamtaler. I tillegg til disse løpende henvendelsene har utekontaktene på de to stedene faste aktivitetstilbud i sine lokaler. Dels dreier dette seg om rådgivning og miljøarbeid innenfor rammen av åpent hus-ordninger og dels dreier det seg om ulike aktivitetstilbud.

4.3.1 Fra hjemmekos til kontor

Utekontakten i Tromsø holder åpent hus, eller ”stuetid”, fire dager i uken, to dager på dagtid og to dager på ettermiddags- og kveldstid. Ungdom som benytter seg av dette tilbudet samles i første etasje i Utekontaktens lokaler. Her finnes en sofagruppe, spisebord og kjøkken og en pc med internettkobling ungdommene kan benytte seg av. I lokalet er det også innredet et eget rom for enesamtaler mellom ungdom og feltarbeidere. To feltarbeidere er på vakt i stuetiden. Dersom en av feltarbeiderne blir opptatt med enesamtaler, varsles kollegene på kontoret i etasjen over, slik at en har ansatte i beredskap i tilfelle det skulle bli behov for å ha to feltarbeidere i stua.

Et av Utekontaktens uttrykte formål med stuetiden er å drive relasjonsbygging til ungdom. Et annet er å drive holdningsskapende arbeid, noe feltarbeiderne bidrar til blant annet ved å ta opp ulike temaer til diskusjon med ungdommene. Som et eksempel kan det nevnes at ved en anledning under vårt feltarbeid forsøkte feltarbeideren som var på vakt å dra i gang en samtale mellom ungdommene om hvilke tanker de gjorde seg rundt det nært forestående kommune- og fylkestingsvalget. For det meste dreier stuetiden seg imidlertid om hyggelig sosialt samvær

mellom ungdommene, uten noe bestemt tematisk fokus. Som en feltarbeider bemerket, er ungdommene gjerne mest interessert i å ”drikke kaffe og slarve”.

I samtaler vi hadde med feltarbeiderne om stuetiden ble det lagt vekt på at de forsøker å skape en arena hvor ungdommene kan kjenne seg trygge og inkluderte. I tråd med dette er en av reglene som gjelder for stuetiden at ingen har lov til å baktale andre. Ungdom som bruker tilbudet skal være trygge på at ingen snakker stygt om dem på ”huset” når de selv ikke er tilstede. En annen regel er at ungdommene ikke har lov til å skryte av fester og rusopplevelser i stuetiden.

Som nevnt har ungdom som deltar i stuetiden anledning til å be om ”enesamtaler”, rådgivings- og veiledningssamtaler i enerom med feltarbeidere. Ved en anledning hvor vi var til stede i stuetiden på kveldstid, ventet ungdommer i kø gjennom store deler av åpningstiden på å ha slike samtaler. Som vi ble forklart av ansatte på Utekontakten, har det blitt etablert en kultur for at det ikke oppfattes som flaut av ungdom som deltar i stuetiden å be feltarbeiderne om enesamtaler.

I stuetiden har Utekontakten gjerne fra fem til tjue besøkende ungdom. Besøkstallet er høyest på torsdager når stuetiden foregår på kveldstid. En del av de faste brukerne av dette tilbudet er ungdom over atten år, de fleste av dem med lang fartstid som brukere av Utekontakten. Feltarbeiderne pleier å referere til denne kjernegruppen som ”de gamle”. Overvekten av eldre ungdommer under stuetiden skaper et dilemma i forhold til håndteringen av yngre ungdommer som de ansatte på Utekontakten i økende grad knytter kontakter med gjennom oppsøkende virksomhet. I tråd med etablert praksis på Utekontakten i Tromsø ville det vært naturlig å invitere ungdom feltarbeiderne kommer i kontakt med gjennom oppsøkende virksomhet til stuetiden på huset, for å bli bedre kjent med dem. Men som feltarbeiderne påpekte, kan det være uheldig å introdusere skoleungdommer for det eldre og mer problembelastede miljøet som benytter seg av tilbudet på huset, ettersom dette kan bidra til å forsterke problemene deres. I noen tilfeller velger feltarbeiderne derfor å unngå å invitere ungdom til stuetiden og ungdom under femten år må ha tillatelse fra sine foreldre for å kunne bruke tilbudet.

Rådgivningstjenesten er det tilsvarende tilbudet ved Utekontakten i Bergen, med åpningstid hver dag mellom klokken tolv og tre. Tilbudet drives i egne lokaler i samme bygning som Utekontaktens kontorer. Som i Tromsø betjenes dette tilbudet av to vakthavende feltarbeidere, mens en tredje er i beredskap i tilfelle oppmøtet av ungdommer blir stort. I 2006 lå det gjennomsnittlige besøkstallet på Rådgivningstjenesten på ti ungdommer per dag.

I Rådgivningstjenestens lokaler finnes det sittegrupper, kjøkken, rom for enesamtaler, pc'er med internettkobling og telefon. Stedet har likevel en annerledes framtoning enn i Tromsø. Der lokalene i Tromsø er innredet som en stue i et privathjem og har et hjemmekoselig preg, er det tilsvarende i Bergen innredet mer som et forværelse på et kontor (kontormøbler, sterk belysning, kalde farger på interiøret). Dette gjenspeiler også intensjonene som ligger til grunn for tilbudet. Som vi ble forklart av ansatte på Utekontakten, hadde Rådgivningstjenesten for noen år siden hatt preg av å være en "varmestue for narkomane". Fra ledelsen på Utekontaktens side legges det vekt på at Rådgivningstjenesten ikke skal fungere som et "værested" for ungdom, men heller oppfylle funksjonen navnet tilsier.

Ved flere anledninger observerte vi at feltarbeidere, i tråd med denne målsettingen, huket tak i besøkende ungdommer med tanke på å hjelpe dem til å søke på jobb- eller skoletilbud. Ved andre anledninger åpnet feltarbeiderne opp for et mer ufokusert samvær med de besøkende ungdommene. Dette var også en begrunnet praksis. Brukerne av Rådgivningstjenesten er i første rekke yngre ungdom som pleier å henge på Bergen Storsenter, tvers over gaten for Rådgivningstjenestens lokaler. Som det ble påpekt av feltarbeiderne, anså de det som bedre at ungdommene oppholder seg i trygge omgivelser på Rådgivningstjenesten enn på et sted hvor det foregår omsetning av ulovlige rusmidler.

4.3.2 Aktiviteter

Utekontakten i Tromsø har et bredt aktivitetstilbud for ungdom i avdelingens målgruppe. Noen av aktivitetene, som arbeidstreningsgruppa, er yrkes- og utdanningsrettede. Utekontakten har i lang tid drevet dette tilbudet i samarbeid med NAV, oppfølgingstjenesten og Tromsø kommune Eiendom Drift. Gjennom deltagelse i arbeidstreningsgruppa, hvor en driver forefallende arbeid for kommunen under veiledning av en arbeidsleder, kan ungdommer kvalifisere seg for utplassering på en fast arbeidsplass.

Andre aktiviteter har karakter av fritidstilbud. I samarbeid med Norsk musikkråd driver Utekontakten ulike musikkrelaterte aktiviteter i sine egne lokaler, som bandøving, gitarkurs og hip-hop studio. Her arrangerer Utekontakten også web-kurs og filmkurs, det siste i samarbeid med Institutt for sosialantropologi og visuelle kulturstudier, Universitetet i Tromsø. Utekontakten arrangerer ukentlig klatretrening i en innendørs klatrevegg i samarbeid med Tromsø klatreklubb samt fotballtrening, særlig rettet mot ungdom med innvandrerbakgrunn i samarbeid med Tromsdalens Ungdoms- og Idrettslag. I sommerferiene arrangerer Utekontakten ulike turer og utflukter for ungdom. Utekontakten er også

involvert i Idrett & Utfordring, et tiltak i regi av Troms idrettskrets som gir vanskeligstilt ungdom mulighet til å delta i ulike former for ekstremsport.

Vi skal belyse bruken av aktiviteter blant utekontaktene mer inngående nedenfor med eksempler fra Modum og Søndre Nordstrand. Her vil vi nøye oss med å framheve de viktigste begrunnelsene som gis for satsingen på aktiviteter ved Utekontakten i Tromsø. En grunn for satsingen er at man ønsker å gjøre fritidsaktiviteter tilgjengelige for ungdom som normalt ikke ville hatt råd til å delta eller blitt ekskludert fra aktivitetene av andre grunner. I alle aktivitetene Utekontakten i Tromsø arrangerer legges det vekt på at terskelen for deltagelse skal være lav og at aktivitetene skal være gratis for ungdommer. En annen hovedbegrunnelse for bruken av aktiviteter det ble vist til i denne sammenheng er at deltagelse i aktivitetene kan bidra til å gi ungdom som har lav selvtilit mestringsopplevelser. Endelig framhevet feltarbeiderne at felles deltagelse i aktiviteter ofte utgjør en velegnet ramme for kontaktetablering med ungdommer. Som det ble påpekt, opplever en del ungdommer det mindre beklemmende å møte og samtale med feltarbeiderne i forbindelse med for eksempel fotball- eller klatretrening enn å gjøre dette på gata eller i en enesamtale i Utekontaktens lokaler. Dette kom tydelig til uttrykk på de ukentlige klatretreningene vi deltok på. De fleste ungdommene som møtte opp på treningene brukte tiden vekselvis til å klatre og til å ha samtaler med feltarbeiderne. Noen av ungdommene som var til stede på klatretreningen kom ”bare for å prate”.

Blant feltarbeiderne på Utekontakten i Bergen går begrunnelsene for bruken av aktiviteter langs de samme linjene som hos søsterorganisasjonen i Tromsø. Utekontakten i Bergen driver ikke faste ukentlige aktiviteter for tiden og omfanget av aktivitetstilbudet er mindre enn i Tromsø. Her bruker feltarbeiderne slike tilbud mer på ad hoc basis, ofte som et virkemiddel i forsøk på å komme i posisjon til enkeltungdommer. Aktivitetene spenner fra det å møte ungdommer over en pizza eller ta dem med på kino til klatring eller hytteturer.

4.4 Arenaer og aktiviteter - Modum og bydel Søndre Nordstrand

Som ved utekontakten i Tromsø, legger de oppsøkende tjenestene i Modum og Søndre Nordstrand stor vekt på aktiviteter som del av virksomhetens arbeidsform. De ansatte skiller mellom det spesifikke ”å gå oppsøkende ” eller ”utegåingsøkt” og det bredere uttrykket ”jobbe oppsøkende” i betydningen ”ikke være på kontoret”. Dette innebefatter

blant annet å arrangere eller ta del i ulike aktiviteter sammen med ungdom. Aktivitetsprofilen varierer med tjenestenes rolleoppfatning og tilknytning til fritidssektor eller sosialsektor, noe som gir seg særlig utslag i forhold til om tjenesten ønsker å disponere en egendriftet tilgjengelighetsarena.

4.4.1 Lokaler med og uten terskler

Utekontakten i Modum bruker lokalene til ungdomsklubben på Åmot én kveld i uka, og ungdomskaféen i Vikersund én kveld. Klubben er lokalisert i Folkets hus i utkanten av Åmot sentrum, et gammelt, nedslitt forsamlingshus som skal selges eller rives når kommunen nå bygger nytt ungdomshus i tilknytning til ungdomsskolen i Åmot. Til tross for elendig standard, er huset et populært tilholdssted. Store lokaler med blant annet egen sal til diskotek og arrangementer kombinert med mer intime soner åpner for vekselbruk mellom pc, playstation, biljard, ulike manuelle spill og sofagrupper. I det ene hjørnet er det kjøkkenkrok og salg av kioskvarer. Uteområdet ligger usjenert og tilbaketrukket fra naboer. Utekontaktens kontor, som de deler med de klubbansatte, er et rom med direkte inngang fra klubblokalet. Kontoret er ikke åpent utenom den tida utekontakten bruker klubbens lokaler.

Ungdomskaféen er lokalisert i hovedgata i Vikersund. Lokalet er lite; ett stort rom delt opp i ulike soner med i hovedsak de samme spillene og aktivitetstilbudene som på klubben. Av hensyn til naboer kan kaféen ikke arrangere diskotek og ansamling av ungdom utenfor forstyrrer lett beboerne.

Som hovedregel er begge utekontaktene på vakt når de bruker klubben og kaféen. Begrunnelsen for å være to, er at det alltid er en del å gjøre i form av både å følge opp aktiviteter, sørge for kiosksalg og snakke med ungdommer. Utekontaktene har også erfaring for at en ansatt av hvert kjønn gjør det lettere å følge opp både jenter og gutter. Av og til er det likevel bare én til stede, avhengig av i hvilken grad arbeidsplanen blir omkalfatret av andre oppgaver. – Oppsøkende virksomheter med få ansatte blir stilt overfor store krav om fleksibilitet, et poeng vi kommer tilbake til i kapittel 6.

I følge utekontaktene og klubbleder, bytter ungdom i noen grad på å gå på klubben og kaféen, men i hovedsak ligger det geografiske skiller til grunn for at hoveddelen av brukerne av klubben kommer fra Åmotområdet, og brukerne av kaféen fra Vikersund. Diskotek og store arrangementer på klubben tiltrekker seg ungdom fra hele kommunen. Antall ungdom varierer med ukedager og årstid, fra mellom 10-12 en rolig kveld midt i uka til 50-70 på klubben en fredagskveld med diskotek.

Når utekontaktene bruker klubbens lokaler, er åpningstiden noe kortere og det er færre ungdommer innom enn de andre dagene. Fra Utekontaktens side er dette en fordel fordi det gir bedre anledning til å ta seg av de som kommer: ”Det er en litt annen gruppe de dagene, ofte de som trenger det mer”. På kaféen er åpningstiden lik uavhengig av hvem som drifter de aktuelle kveldene. Gjennomsnittlig besøkstall for Utekontaktens kvelder er 20 på klubben og 30 på kaféen (Årsrapport, Utekontakten Modum 2005).

Målgruppa for klubb og kafé er ungdom fra 8. klasse til fylte 18 år, med hovedtyngden av brukere i ungdomsskolealder. Ungdomskaféen i Vikersund har hatt liknende dilemma som Utekontakten i Tromsø i forhold til å tiltrekke seg yngre og eldre brukere. En periode ble det sett som et problem at ungdomskaféen i stor grad ble brukt av eldre ungdom, hovedsaklig gutter. De ansatte så at de eldre guttene inngikk i relasjoner til langt yngre jenter. Alders- og kjønns sammensetningen skapte et rykte som kunne virke ekskluderende overfor bredere lag av ungdomsmiljøene. Som et resultat av dette, ble den øvre aldersgrensen satt ned fra 19 til 18 år på ordinære kafékvelder, mens Utekontakten beholdt 20 år som øvre grense på sin ukedag (dette samsvarer med øvre aldersgrense for Utekontaktens målgruppe).

Et annet tema i forhold til brukergrupper har dreid seg om en gruppe gutter i ungdomsskolealder/begynnelsen av videregående med kosovoalbansk flyktningbakgrunn som har brukt kaféen hyppig, og som deler av omgivelsene har hatt tendens til å oppfatte som ”gjeng”. I en periode var det ulike oppfatninger mellom et par av de kosovo-albanske guttene og de ansatte på kaféen om kjøreregler for bruk av kaféen, og det har vært en oppryddingsprosess med felles møter mellom ungdommene, ansatte og avdelingsleder i kulturetaten, hvor også utekontaktene har vært med. Disse dilemmaene illustrerer hvordan felles arena med fritidsklubbene stiller utekontaktene overfor mer allmenne avveininger som gjelder fritidsklubber generelt: Det er viktig å få til en balanse mellom brukergrupper slik at stedets profil ikke virker ekskluderende for de målgruppene man ønsker å nå (Vestel og Smette 2007).

De oppsøkende miljøarbeiderne i Søndre Nordstrand disponerer ikke en egendefinert arena hvor ungdom kan oppsøke dem. Miljøarbeiderne har et felles, stort kontor i BUTs lokaler, i et kontorbygg i gangavstand fra Holmlia senter. Av sikkerhetshensyn er dørene til BUT låst, og besøkende må ringe på og låses inn. Som for de andre oppsøkende virksomhetene, er mobiltelefon en hyppig brukt kanal for ungdom som vil ha tak i miljøarbeiderne. Det hender også at ungdom sitter på trappa utenfor og venter slik at de kan få en prat med miljøarbeiderne på vei ut.

Det er et bevisst valg av BUT å ikke lage et eget tilholdssted for kontaktetablering eller aktiviteter. Lederen begrunner i intervju dette valget med at ”vi skal være et supplement til fritidsklubbene, og ikke bli like dem”. Som vi så i kapittel 2, har bydelen et sammensatt tilbud av kommunale og private fritidsklubber samt Oslo Røde Kors ressurscenter. Lokalsamfunnets størrelse og tilgangen på åpne fritidsarenaer legger føringer for hvor og hvordan oppsøkende virksomhet signaliserer egen tilgjengelighet.

Utekontakten i Modum og de oppsøkende miljøarbeiderne i bydel Søndre Nordstrand reflekterer i dette henseende to motsatte posisjoner: Den ene knyttet til fritidssektorens arenaer og praksis, den andre knyttet til hjelpeapparatets arena og praksis.

Det er et vesentlig poeng at de oppsøkende miljøarbeiderne i barnevernet i større grad arbeider direkte med prosesser knyttet til registrering, kvalifiserings- og effektivitetsterskelen. I så henseende kan man si at de selv innehar en posisjon hvor hensikten er å være et redskap for å minimalisere disse tersklene og legge til rette for hjelp ”på rett nivå”. Samtidig er det en viktig målsetting for BUT å holde ungdom i fritidssektoren og/eller på et lavest mulig tiltaksnivå og derigjennom bidra til minst mulig grad av klientifisering (se kap.5).

4.4.2 Fysisk aktivitet og samfunnsarbeid – profil Modum

Utekontakten i Modum har tradisjon for å drive aktiviteter i utstrakt samarbeid med det organiserte idrettsmiljøet i kommunen og har også vært pådriver for igangsetting av ulike tilbud. Utekontakten er på denne måten, og gjennom bruk av lokalene til ungdomsklubb og - kafé, en aktør i lokalsamfunnets fritidstilbud og inngår i en tradisjon på utekontaktfeltet for å drive samfunnsarbeid (Pedersen 2006).

I samarbeid med Vikersund alpingruppe og Vikersund Alpinsenter og ungdom selv har Utekontakten etablert en årlig konkurranse ”Skie or Die”. Arrangementet er senere overtatt av alpingruppa og alpinsenteret. I samarbeid med ledelsen av senteret har utekontakten også gitt et oppstartingsstilbud til ungdom med lite skierfaring. Utekontakten har vært en av drivkreftene i å starte trailklubb i kommunen og etablere trailkjøring som et tilbud ved ungdomsskolene (i nært samarbeid med miljøarbeider på en av skolene, som har ledet arbeidet). Utekontakten har også hatt en pådriverfunksjon i oppstart av motorcrossklubb i Modum og medvirket til at etablering av motorcrossbane er tatt inn i kommuneplanen.

Utekontakten har hatt praksis med å være med på aktiviteter skolene arrangerer, foruten trailkjøring på dagtid, tiltak som "Åpen gymsal" og ulike overnattingsturer for klassetrinnene, felles gjennomføring av påskefrokost på skolene for ungdomsskolelever og "Fangene i skogen", et arrangement for alle avgangselever i ungdomsskolen (se kap. 2 og 5).

Utekontakten har i perioder arrangert egne overnattingsturer for grupper på 6-12 ungdommer og skaffet eksterne prosjektmidler for å finansiere utstyr. I tillegg kommer utflukter og arrangementer i sommerferien. Virksomheten i Modum har gjennom årene lagt vekt på å etablere relasjoner til ungdom gjennom ulike former for fysisk aktivitet og friluftsliv. De ansatte fremholder at de viktigste begrunnelsene for denne tilnærmingen er å opparbeide tillit og komme i posisjon overfor ungdom, redusere terskler for deltakelse i fysiske aktivitet og organisert idrett og bevirke samhandling mellom ulike deler av ungdomsmiljøer. Ut i fra dette hensynet settes grupper sammen både av "målgruppeungdom" og ungdom utenfor målgruppa, både for at deltakelse ikke skal virke stigmatiserende, og for å fremme sosial integrasjon.

En følge av denne aktivitetsprofilen og et høyt ambisjonsnivå, er at deler av Utekontaktens arbeid blir godt synlig i bygda. Dette virker til å fremme lokal legitimitet, men gjør samtidig en liten utekontakt med få ansatte sårbar for den samme legitimiteten i perioder med svingende personalsituasjon, eller i perioder hvor man velger å prioritere andre, mer usynlige deler av arbeidet, i form av for eksempel individuell oppfølging.

En del av aktivitetsarbeidet til Utekontakten har bestått av samtalegrupper på niende trinn på ungdomsskolene. Deltakerne tilbys å være med i samarbeid med sosiallærer og miljøarbeider (det er de som innhenter samtykke fra foreldre). Gruppene består av 4-6 jenter eller gutter som samles en gang i uka i fire uker. Den kvinnelige utekontakten leder jentegruppene og den mannlige guttegruppene. Ungdommene bestemmer selv hvilke tema gruppene skal ta opp, i hovedsak dreier det seg om rusmidler, alkohol, tobakk og seksualitet. I løpet av et år har man 8-9 jentegrupper med omlag 40 elever og 6-7 guttegrupper med 30-35 elever.

Utekontakten har den senere tid benyttet fysisk trening mer målrettet som en del av oppfølgingsarbeidet overfor enkeltungdom som formidles til dem gjennom skolene. Våren 2007 satte de i gang et prosjekt hvor utekontakten har trent sammen med grupper på 2-4 ungdommer, hovedsaklig gutter. Jentene har utekontakten tatt med på svømming, kafébesøk og handleturer hvor man har å kunne prate uforstyrret. I forhold til noen ungdommer har oppfølgingen vært individuell. Begrunnelsen for denne dreiningen mot mer arbeid med små grupper og enkeltungdom, er at skolen og utekontakten ønsket å få tak i "usynlig"

ungdom som ikke kommer på klubb og kafé, ikke er med i organiserte miljøer og gjør lite av seg, men som trenger oppfølging.²⁷

Utekontakten har også noen aktiviteter knyttet til arbeidstrening. For noen år siden drev de en ”småjobbformidling” rettet inn mot all ungdom i kommunen, i samarbeid med Frivillighetsentralen. Nå har virksomheten dreid mot å hjelpe utsatte grupper inn i arbeidslivet. Prosjektet ”Til arbeid takk” ledes av Arbeidsinstituttet og er samarbeid mellom NAV arbeid, PPOT, koordineringstjenesten og Utekontakten. Formålet er å hjelpe ungdom i alderen 16-19 år som ikke er inne i videregående opplæring, inn i arbeidslivet (se 2.1.2 og kap. 5). Utekontakten står i en posisjon hvor de kan se og følge opp ungdommer utenfor formelle arenaer. I en diskusjon om en ungdom som sliter, foreslår for eksempel utekontakten: ”Han pleier å være innom klubben på torsdager, men har vært en del borte nå, det virker som om holder på med noe. Jeg kan sjekke det opp.” Om en annen ungdom: ”Det er en veldig ålreit gutt, men vanskelig å motivere. Når det gjelder skolearbeid, dette han helt sammen. Men han funker veldig bra i andre sammenhenger, vi ser det når vi har ham med på aktiviteter”. Gjennom å gjøre ting sammen har Utekontakten mulighet for å få et mer sammensatt bilde av ungdommenes ressurser enn andre instanser innenfor det etablerte hjelpeapparatet.

4.4.3 Aktiviteter og samtalegrupper – profil Søndre Nordstrand

Aktivitetsprofilen i bydel Søndre Nordstrand består til dels av liknende elementer som i Modum, med en annen vektlegging og praksis. Aktivitetene er i hovedsak rettet inn mot enkeltungdom i risikozonen og man bruker til dels metodikk hentet fra ulike terapeutiske program.

De oppsøkende miljøarbeiderne ha gjennom flere år drevet prosjektet ”Idrett og utfordring” med midler fra Oslo idrettskrets. I samarbeid med skolene gir BUT et tilbud til 2-3 elever fra hver skole om å delta i en gruppe på 8-10 ungdommer som introduseres til en rekke ulike idrettsgrener. Sammen med miljøarbeiderne oppsøker de en gang i uka ulike aktiviteter; blant annet bryting, dykking, svømming, ridning og bowling. Formålet er å gi ungdommene smakebiter på ulike sportsaktiviteter, fremme mestringsfølelse og sosial læring og virke til at de begynner med organisert idrett. ”Idrett og utfordring” er rettet inn

²⁷ I 2006 fulgte utekontaktene opp 12 ungdommer over en periode på 3 måneder eller mer (Årsrapport 2006, Utekontakten i Modum). Vi har i skrivende stund ikke tall for 2007, etter at Utekontakten intensiverte oppfølgingsarbeidet gjennom skolene.

mot ungdommer i målgruppa og har slik sett preg av individuell oppfølging gjennom gruppeaktivitet. Gjennom dette prosjektet og tidligere prosjekter knyttet til de enkelte idrettslagene i bydelen, har miljøarbeiderne etablert relasjoner til idrettsmiljøene som de kan bruke aktivt i oppfølgingsarbeid.

Miljøarbeidere har gjennom flere år drevet samtalegrupper og ART-grupper på ungdomsskolene. Skolene finner frem til elever de mener trenger ekstra oppfølging og disse får tilbud om å være med i en gruppe på 6-8 elever som møtes en gang i uka over en periode på 8-10 uker. Gruppene kan også være del av tiltak man har kommet frem til gjennom såkalte råd- og veiledningssamtaler med ungdom og foreldre (se kap. 5). ART (Aggression Replacement Training) er et program innenfor kognitiv atferdstilnærming med vekt på utvikling av strategier for å redusere antisosial og aggressiv atferd og styrke sosial kompetanse. Rollespill og bevisstgjøring omkring egen atferd er sentrale element. Samtalegruppene er i mindre grad rettet inn mot en spesifikk problematikk. Gruppene kan blant annet brukes i forhold til mer "usynlige" elever hvor problemer ikke manifesterer seg som aggresjon utad. Samtalegruppene følger et strukturert opplegg med plan for tema til hvert treff (blant annet, selvtillit, vennskap, seksualitet). Felles regler for samværet i gruppene formuleres sammen med ungdommene. Noen av samtalegruppene ledes av helsesøster og miljøarbeider i fellesskap.

Hittil har ART grupper i større grad blitt holdt for gutter og samtalegrupper for jenter.²⁸ Gruppene ledes av to miljøarbeidere som bytter på å lede og å ha en mer tilbaketrukket, observerende rolle. De oppsøkende miljøarbeiderne har etterutdanning på feltet og er godkjente ART-instruktører. Både skole, helsesøster og utekontakt er svært fornøyd med gruppene. Et par av samtalegruppene har blitt forlenget et semester etter sterk oppfordring av deltakerne. I tråd med BUTs vekt på myndiggjøring av foreldre, planlegger de oppsøkende miljøarbeiderne å starte opp en ART-gruppe for foreldre. BUT forsterker nå innsatsen overfor skolene i form av eget prosjekt rettet mot frafallsproblematikk i videregående opplæring.²⁹

BUT ved miljøarbeidene arrangerer utflukter og dagsturer i ferieperioder. Bydelen har blitt tilført ekstra midler gjennom en rekke prosjekter med sikte på å redusere sosiale forskjeller og øke sosial integrasjon, særlig i ungdomsbefolkningen. BUT har aktivt benyttet disse mulighetene til å finansiere turer og aktiviteter det ellers ikke ville vært midler til innenfor stramme barnevernsbudsjett (se 2.2).

²⁸ Det varierer med personalsituasjonen hvilke av skolene man har arbeidet på.

²⁹ BUT har fått midler fra Sosial- og helsedirektoratet og BLD til å starte opp et prosjekt i 2008.

Aktivitetene i Søndre Nordstrand er spesifikt rettet inn mot oppfølging av ungdom som man mener har spesielle behov. En stor andel av aktivitetene har vekt på endringsarbeid gjennom terapeutiske gruppesamtaler. Praksisen reflekterer de oppsøkende miljøarbeidernes metodiske tilnærming situert i hjelpeapparatets ytterkant.

Et spørsmål er hvorvidt vektleggingen også reflekterer kjønns-sammensetning i teamet, hvor det nå bare arbeider kvinner. I Modum har særlig den mannlige utekontakten - i allianse med mannlig miljøarbeider på ungdomsskole – vektlagt aktiviteter i form av fysisk aktivitet. Ulik aktivitetsprofil kan slik henge sammen med kjønns-sammensetningen - og personlige interesser – blant de ansatte. I små virksomheter vil dette kunne gi større utslag enn i store virksomheter som Bergen og Tromsø.

4.5 Tillitsbygging og endringsarbeid

Å arrangere og ta del i aktiviteter er et redskap for oppsøkende ungdomsarbeidere til å minimalisere terskelen for kontakt og for å komme i posisjon overfor ungdommer. Ulik praksis og vektlegging av mengde og type aktiviteter er avhengig av oppsøkende tjenestes fokus på gradvis tillitsoppbygging eller raskere og mer målrettet iverksetting av tiltak.

Når utekontakten i Modum bruker klubben og kaféens lokaler, legger de til rette for at relasjoner til ungdom kan bygges gradvis over lang tid. Ungdommen gis store manøvreringsmuligheter i forhold til å bestemme når og hvordan de vil nærme seg eventuelle problematiske tema. Som én av de ansatte uttrykte det:

Det er lett å registrere når noen ønsker kontakt. De sirkler oss inn. Først er det store sirkler, så blir de mindre og mindre. Det kan ta 1 time, 1 dag, 1 uke, 2 måneder. Det eneste vi er sikre på, er at det kommer til slutt. Plutselig er vi på kjøretur, eller sitter på kjøkkenet. Da kan du stille spørsmål. Men hvis det spørsmålet kommer litt for tidlig, da sperrer det.

I denne prosessen er utekontakten bevisst på hvordan eget bevegelsemønster kan fungere som terskel eller invitasjon:

Hvis ungdommen er samlet rundt et spill, kan du bevege deg litt rundt den ungdommen du ønsker kontakt med (...). I stedet for å stille deg midt blant de andre ungdommene,

stiller du deg litt utenfor sirkelen. Da gjør du deg tilgjengelig.

Et eksempel illustrerer kontaktpunktene mellom arbeidet på klubben, på skolene og individuell oppfølging: En gutt hadde synlige problemer på skolen og et høyt alkoholforbruk på fritiden. Han ønsket ikke å snakke med ansatte på skolen, miljøarbeideren ble enig med utekontakten om at han trengte ekstra oppfølging og utekontakten kjente ham også som bruker på klubben. En gang i uka begynte utekontakten å trene sammen med ungdommen. Han visste at det hadde vært problemer hjemme hos gutten, men forsiktede forsøk på nærme seg temaet ble avvist. Etter 1-2 måneder begynte ungdommen selv å fortelle om vanskelighetene. I samværet tematiserte utekontakten ungdommens bruk av alkohol, og de ble enige om at han skulle redusere ved å kutte ut brennevinet og holde seg til øl. Vi traff ham igjen på en stor ansamling av ungdom ute 16. Mai (se kap.5). Da lyste han opp ved synet av utekontakten, ga ham en stor klem, holdt fram ølflaska og forsikret at sterkere saker drakk han ikke. Senere på kvelden tilbød utekontakten å kjøre gutten hjem.

Å etablere tillit krever tid. Det gjelder i alle type relasjoner. Overfor grupper med erfaringer av brutte relasjoner, vil en slik tillitsoppbygging være ekstra krevende. Ungdom vil ofte prøve ut ungdomsarbeideren en periode før de eventuelt gir vedkommende denne tilliten (Lie 1981). Samvær gjennom aktiviteter gir tid for utprøving og forhandlinger om relasjonens karakter.

Deltakelse i aktiviteter gir ungdom anledning til selv ikke å være objekt for andres endringsarbeid, men et aktivt handlende subjekt. Aktiviteter blir et redskap man ” kan forandre seg med” (Sørhaug 1984:70). Slik sett har bruken av aktiviteter i oppsøkende ungdomsarbeid fellestrekk med tilnærminger i andre deler av sosialt arbeid: Anders Minkens utvikling av virksomhetsteori gjennom drifting av motorsykelklubb for rusmisbrukere er et eksempel (Minken 2000) - som også har tjent som inspirasjon for utekontaktfeltet (Pedersen 2006). Et tilbud om spilling i band for kvinner i og utenfor Bredtveit fengsel, er et annet (Gotaas 2006). Felles for disse er et ressurs- og empowerment-perspektiv hvor man søker å ”forsterke styrke”. Erfaring av mestring gir en plattform for sosial læring og legger til rette for samtaler, dersom deltakerne ønsker. Samtidig endres sosialarbeiderens rolle når relasjonen blir mindre asymmetrisk og samværet mer sammensatt; det åpner opp og gir flere muligheter for ”å komme i posisjon”.

4.5.1 Endringsarbeid og (u)synlighet

Forebyggende arbeid generelt lar seg vanskelig ”måle” og konkrete resultater er vanskelig å påvise. Forebyggende arbeids vellykkethet bedømmes i stor grad ut i fra hva som *ikke* skjer. Et trekk ved oppsøkende miljøarbeidere og utekontakters endringsarbeid overfor enkeltungdom, er at det ofte vil være lite synlig annet enn for nære omgivelser. I eksempelet over er en virkning av individuell oppfølging at ungdommen i første omgang går over fra sterk til svakere alkohol og blir mindre full. I samtalegrupper i bydel Søndre Nordstrand, er virkninger av oppfølgingsarbeid blant annet at ungdommer får større trygghet og økt sosial kompetanse. I en viss grad kan dette manifestere seg som et tydelig ”resultat”, for eksempel fortalte både helsesøster og miljøarbeidere om elever som ble mer aktive i timene og forbedret karakterer etter å ha deltatt i gruppene. ART- gruppene gir antakelig større mulighet for synlighet av arbeidet: Når ungdommer mestrer sinnet sitt bedre, vil omgivelsene merke en endring ved at det blir færre konflikter der ungdommen er involvert.

Virkemidler oppsøkende ungdomsarbeidere bruker for å gjøre seg tilgjengelig og komme posisjon synes ofte ikke utad, og resultatene er av en art som ikke så lett lar seg presentere, annet enn gjennom historier om forløp (noe som antakelig er én grunn til feltets sterke muntlige tradisjon). Det forebyggende arbeidet kan sammenliknes med husarbeid, det blir lagt best merke til når det ikke blir gjort. Dette har også betydning for hvordan oppsøkende tjeneste redegjør for og dokumenterer eget arbeid, et tema vi kommer tilbake til i kapittel 6 og 7.

4.6 Klientoppfølging

Ovenfor har vi drøftet teknikker og praksiser oppsøkende ungdomsarbeidere kan ta i bruk for å senke kontaktterskler og komme i posisjon til å drive endringsarbeid. I forlengelsen av dette er klientoppfølging eller oppfølging av enkeltungdommer en av de viktigste oppgavene feltarbeiderne beskjeftiger seg med på avdelingene hvor vi gjennomførte våre studier. Noen av feltarbeidere vi kom i kontakt med betraktet antakeligvis dette som deres viktigste arbeidsoppgave.

Oppfølgingsarbeidet dreier seg ofte om løpende samtaler mellom feltarbeideren og ungdommen, hvor feltarbeideren søker å kartlegge livssituasjonen til ungdommer, gi råd og veiledning og motivere dem for endring. I denne forbindelse formidler feltarbeidere også ungdommer til andre hjelpeinstanser og hjelper dem til å få utløst sine rettigheter til offentlig støtte gjennom søknadsskriving og deltagelse på møter

ungdommer har med andre offentlige instanser. I så henseende hjelper feltarbeideren ungdommen til å forsere registerings-, - kompetanse-, - og effektivitetsterskler. I noen tilfeller vi fikk beskrevet, påtok feltarbeiderne seg en mer omfattende rolle som ”knutepunkt” i en ansvarsgruppe.

4.6.1 Eksempel på oppfølgingsarbeid

På det tidspunktet vi gjennomførte studien av Utekontakten i Tromsø var en av feltarbeiderne i ferd med å avslutte et slikt oppfølgingsarbeid med en gutt i slutten av tenårene. Da arbeidet startet var ungdommen, som hadde en psykiatrisk diagnose, uten jobb eller et skoletilbud, han hadde ingen inntekt og levde under vanskelige boforhold. Gutten hadde i en periode møtt opp til stuetiden på huset og på aktiviteter i regi av Utekontakten, men uten at noen av feltarbeiderne hadde klart å ”gripe fatt i han”. I en enesamtale feltarbeideren hadde med ungdommen, ble de enige om å forsøke å jobbe sammen for å bedre livssituasjonen hans. I denne forbindelse skrev ungdommen under på et dokument som ga feltarbeideren fullmakt til å kontakte andre hjelpeinstanser om ungdommen og dele og innhente informasjon om han. Feltarbeideren kontaktet skoler gutten hadde vært elev på, hans fastlege og barne- og ungdomspsykiatrisk poliklinikk. Kort tid etter hadde feltarbeideren og gutten et møte med hans fastlege, hvor de ble enige om at han måtte sikres riktig medisinerings og en plan for hvordan han kunne få i stand et meningsfylt dagtilbud, inntekt og bolig. Fastlegen innkalte til et ansvarsgruppemøte med den fylkeskommunale Oppfølgingstjenesten, NAV-arbeid, Sosialtjenesten og Utekontakten. På møtet, som ble avholdt en måned senere, sluttet de andre instansene seg til planen. Feltarbeideren understreket viktigheten av å samle de ulike instansene i hjelpeapparatet, for på den måten å ansvarliggjøre dem, og at de som innkalles til slike møter bør ha vedtaksmyndighet for å sikre at konklusjoner som gjøres følges opp i handling så hurtig som mulig.

I samarbeid med feltarbeideren kontaktet gutten deretter NAV om attføring. Noen uker senere fikk han innvilget yrkesrettet attføring og startet på kurs. Han fikk også medisinerings og en midlertidig inntekt gjennom sosialtjenesten. Etter dette jobbet feltarbeideren og ungdommen videre for at han skulle innlemmes i ordningen Arbeid med bistand, som er et tilbud om tilrettelagt arbeid i offentlige og private bedrifter. Et halvt år etter det første møtet mellom gutten og feltarbeideren ble det fattet vedtak i NAV om opptak i Arbeid med bistand-ordningen. I et møte med NAV, ungdommen og feltarbeideren ble det fastsatt et mål om at han skal komme i fast arbeid i løpet av ti måneder etter at han blir tatt opp i ordningen. Dersom gutten fullfører ti-måneders perioden på en tilfredsstillende måte, vil

oppfølgingstjenesten utstede et kompetansebevis på at han er kvalifisert for den type arbeid han har utført gjennom Arbeid med bistand.

Med dette anså feltarbeideren at Utekontakten var ferdig med ”sin del av prosessen” og derfor kunne trekke seg ut av hjelpearbeidet. To av målene feltarbeideren og gutten satte seg et halvt år tidligere, om å sørge for at gutten fikk inntekt og et dagtilbud var nådd, mens det tredje (bolig) virket å være innen rekkevidde. Som feltarbeideren forklarte hadde dette vært en ”tung prosess” som krevde mye møtevirksomhet og formelle og uformelle kontakter gjennom hele perioden.

4.6.2 Å gi slipp på klienten

At feltarbeideren i eksempelet ovenfor anså sitt arbeid med ungdommen for avsluttet, behøver ikke nødvendigvis bety at ungdommens befatning med Utekontakten opphører. På Utekontakten i Tromsø er det vanlig å beholde kontakten med ungdom, også etter at disse er blitt formidlet til andre instanser i hjelpeapparatet. Dette framheves i avdelingens årsmelding for 2006, hvor det står at: ”I mange saker jobber vi med ungdommen både før kontakt med andre deler av hjelpeapparatet er etablert, som et støttende supplement, og følger opp når andre deler av hjelpeapparatet har avsluttet sitt engasjement. Utekontaktens styrke i forhold til andre er at vi har muligheter til å være fleksible, at vi er lett tilgjengelige, og at vi kan følge opp over tid”. Som de ansatte forklarte, er stuetiden på huset en viktig sosial arena for mange av ungdommene. Utekontakten knytter kontakt med, et sted de har tilhørighet til, i noen tilfeller som et ”hjem”. Noen ungdommer ønsker derfor å fortsette å delta på stuetiden og aktiviteter selv om de ikke lenger er hjelpetrengende. En annen grunn til at denne praksisen opprettholdes, er at feltarbeiderne selv trives med den. Som en av de ansatte påpekte, kan det oppleves som sårt å skulle avslutte relasjonen til en ungdom straks vedkommende er formidlet til en annen hjelpeinstans. Siden feltarbeidere knytter personlige bånd til ungdom de hjelper har de også et ønske om å pleie kontaktene videre og å få vite hvordan det går med dem.

En av ungdommene som var mye til stede under stuetiden i den perioden vi gjennomførte vår studie var en gjenganger som fortsatte å besøke huset selv om han hadde hatt et velfungerende liv i mange år. Når han om kort tid fylte tjueseks år ville han være for gammel til å delta på stuetiden og derfor brukte han nå tilbudet så mye som mulig, mens han ennå hadde muligheten. Som en av de ansatte på Utekontakten bemerket, føles det litt som at ungdommen ”forlater redet” når man avslutter en slik relasjon.

På Utekontakten i Bergen er det en sterkere fokus på hurtig formidling av klienter til andre instanser i hjelpeapparatet. Som vi har vært inne på ovenfor, ble det her lagt vekt på at rådgivningstjenesten ikke skulle fungere som et ”hengested”. En av indikatorene avdelingens ytelse måles på gjennom styringskortet for Bergen kommune er ”klientgjennomstrømning”, slik dette kommer til uttrykk i det halvårlige antallet avsluttede journaler. Fra ledelsens side blir det understreket at Utekontakten ikke bare skal jobbe med klientoppfølging, men også på ”systemnivå” og i et ”samfunnsperspektiv”, noe som innebærer en vektlegging av å melde fra om problemer som gjør seg gjeldende i ungdomsbefolkningen til kommunens administrative og politiske ledelse, og at dette i noen utstrekning skal erstatte den individuelle oppfølgingen av ungdommer. Som et eksempel, forklarte en person i ledelsen at når feltarbeidere avdekker at bostedsløshet er et problem blant unge rusmisbrukere, bør Utekontakten konsentrere seg om å gjøre de relevante offentlige myndighetene kjent med problemet, slik at de kan treffe tiltak, snarere enn å påta seg oppgaven med å hjelpe hver enkelt ungdom som har slike problemer.

En annen indikator Utekontakten måles på er ”utetid”, ut i fra en målsetting om at tretti prosent av feltarbeidernes arbeidstid skal vies til det oppsøkende arbeidet. Fra ledelsens side ble det i denne sammenheng vist til at Utekontakten på ett tidspunkt kun brukte ti prosent av sine ressurser på oppsøkende arbeid, og at når enheten kaller seg en oppsøkende virksomhet forutsetter dette en større innsats på dette området. Målet om tretti prosent utetid er satt på bakgrunn av tilrådninger i Stortingsmelding 1980: 37, og er ment å være normgivende snarere enn et absolutt krav. Som det ble påpekt i denne forbindelse, kan det på sikt tenkes at prosentmålet vil bli justert opp eller ned, avhengig av hvilke erfaringer Utekontakten gjør seg med ordningen. Noen av feltarbeiderne på Utekontakten var kritiske til kravene om klientgjennomstrømning og utetid, som de oppfattet som innskrenkninger av deres faglige frihet, ikke minst med hensyn til deres muligheter til å drive oppfølgingsarbeid i forhold til klienter. En innvending vi ble gjort kjent med knyttet seg til argumentet om at jo mer oppsøkende virksomhet feltarbeidere bedriver, jo mer problemer vil de avdekke. Dette kan i sin tur føre til at feltarbeidere får mer oppfølgingsarbeid, samtidig som de har mindre tid til rådighet for slikt arbeid på grunn av kravet om tretti prosent utetid. En feltarbeider vi intervjuet befant seg etter eget utsagn i en tidsklemme, revet mellom på den ene siden kravet om at en tredel av arbeidstiden skal være utetid og på den andre siden forpliktelsen til å hjelpe klienter vedkommende hadde knyttet til seg. I denne forbindelse ble det vist til at krav om hurtig formidling av klienter/ungdom til andre instanser i hjelpeapparatet kan være urealistiske, fordi dette ofte er tidkrevende og ”tungroddet” prosesser. I eksempelet ovenfor har vi sett

at det tok et halvt år få i stand et tilbud som gjorde at feltarbeideren fant det rimelig å avslutte arbeidet med ungdommen.

Et annet forhold det ble pekt på i denne sammenheng, er at selve prosessen med å etablere fruktbare relasjoner mellom feltarbeidere og ungdom kan være svært tidkrevende. En ansatt på Utekontakten i Bergen vi intervjuet understreket at vellykket motivasjons- og endringsarbeid forutsetter at det etableres en ”allianse” mellom feltarbeider og ungdom, en gjensidig anerkjennelse av hverandres mål og ønsker, og at denne typen relasjoner bare kan komme i stand gradvis over lang tid. Slik feltarbeideren så det, var det nettopp dette personlige og relasjonelle arbeidet, hvor feltarbeidere ”må gi av seg selv”, de tradisjonelt er dyktige på. Vedkommende syntes det var uheldig om feltarbeidere ikke lenger skulle kunne bruke disse relasjonene, men heller henvise klienter til andre hjelpeinstanser så hurtig som mulig. I likhet med enkelte andre ansatte på utekontaktene vi kom i kontakt med, ga denne feltarbeideren uttrykk for at rådgivnings- og motivasjonsarbeidet vedkommende bedrev i forhold til enkeltungdommer var en form for terapi. Som en annen ansatt bemerket til oss, så ”kalles det ikke for terapi, men det er likevel det det er”.

4.7 Formidler, terapeut, kunnskapsprodusent

Dette anskueliggjør at forventninger og krav til feltarbeiderrollen er varierende – og til dels motstridende – innenfor utekontaktfeltet. På bakgrunn av diskusjonen i det foregående avsnittet og rapporten for øvrig kan man beskrive tre ulike idealmodeller for hvordan feltarbeidere skal opptre. En slik rolle, som kan kalles for ”formidleren”, bygger på feltarbeiderens kjennskap til det øvrige hjelpeapparatet og til rettigheter ungdom har til hjelp og støtte fra offentlige instanser. Formidleren informerer ungdom om hvor og hvordan de kan søke hjelp for sine problemer og henviser ungdom til andre offentlige hjelpeinstanser. En annen modell kan kalles for ”terapeuten”. Her gjør feltarbeideren det til en hovedoppgave å identifisere problembelastede ungdommer og etablere nære bånd til disse, for på dette grunnlag å drive langsiktig motivasjons- og endringsarbeid med dem. I tråd med den tredje rollen, som kan kalles ”kunnskapsprodusenten”, gjør feltarbeideren det til en hovedoppgave å tilegne seg kunnskap om ungdoms levekår og livssituasjoner gjennom oppsøkende virksomhet, for på dette grunnlag å informere beslutningstagere om problemer og behov som melder seg i denne befolkningsgruppen.

De tre modellene knytter an til forskjellige forebyggingsstrategier som gjøres gjeldende på utekontaktfeltet. Formidlerrollen vektlegger i så måte å ansvarliggjøre det eksisterende hjelpeapparatet i forhold til ungdoms

behov, og å gjøre dette tilgjengelig for ungdom. Terapeutrollen fokuserer på å identifisere individer som står i fare for å utvikle problemer og å foregripe problemutvikling hos disse gjennom behandling eller behandlingslignende tiltak. Rollen som kunnskapsprodusent er snarere knyttet til en sosiologisk forebyggingsstrategi. Her vektlegges det å fremskaffe kunnskap om sosio-kulturelle prosesser blant ulike segmenter av ungdomsbefolkningen, og å bruke slik kunnskap i forbindelse med politikktutforming. Vi vender tilbake til disse modellene i drøftingen i rapportens avsluttende kapittel.

5 Samarbeid

I våre fire eksempelstudier er det både store forskjeller og store likheter mellom de oppsøkende virksomhetene når det gjelder samarbeid med andre tjenester. Likheten består av at alle samarbeider mye, og at tre instanser peker seg ut som spesielt viktige for alle: Skole, politi og helsesøster for ungdom. De viktigste forskjellene viser seg i hvordan man samarbeider med barnevernet.

Det er særlig tre typer rammebetingelser som ser ut til å virke inn på hva slags form samarbeidsrelasjonene får og hvordan de fungerer:

- Virksomhetens organisering og størrelse
- Virksomhetens arbeidsmetodikk og praksis
- Trekk ved lokaliteten

Disse faktorene er med på å forme virksomhetenes selvforståelse og rolleoppfatning, noe som er avgjørende for hva slags type gjensidighet man etablerer til andre instanser.

Når vi gjennom kapitlet diskuterer samarbeidspraksisene hos de ulike virksomhetene, vil vi legge størst vekt på de to faktorene organisering og praksis/metodikk. Betydningen av lokalitet trekkes vi inn der det har særlig relevans. I tillegg vil vi komme inn på betydningen av de oppsøkende virksomhetenes *størrelse* som en dimensjon ved organiseringsform og en faktor i forhold til lokalmiljøet tjenesten jobber i. Som et utgangspunkt vil vi skissere et teoretisk bakteppe som kan forklare den generelle økningen i og fokuset på samarbeid generelt.

Mens Tromsø og Bergen var hovedeksempler i kapittel 3, er Modum og bydel Søndre Nordstrand hovedeksempler i dette kapitlet. Det er her vi har best data på samarbeidsrelasjoner ved at vi har kunnet være til stede som observatører i ulike samarbeidsfora (jfr. ”dryppvis feltarbeid” beskrevet i kap.1). Formålet er å vise sammenhengen mellom visse typer samarbeidsrelasjoner og visse type rammebetingelser. Som presisert tidligere, dekker fremstillingen derfor ikke bredden og dybden i de samarbeidsrelasjonene virksomhetene inngår i.

5.1 Økt grad av samarbeid

Skolen er mistenksom overfor barnevernet. Barnevernet liker ikke skolen. Barnepsykiatrien liker verken skolen eller barnevernet. Uteseksjonen liker ingen andre og ingen andre liker politiet. (NOU 1985: Tiltak for ungdom med atferdsvansker, referert i Erdal 2006:28).

Dette sitatet fra midten av 80-tallet illustrerer en situasjon som er vesensforskjellig fra dagens bilde. I våre fire eksempelstudier kan vi spore en tydelig endring i grad av og type samarbeidsrelasjoner over tid. Et fellestrekk er at samarbeidet i løpet av en 10-årsperiode har blitt bredere ved at flere type instanser er involvert, samarbeidet foregår mer intensivt, og til dels mer formalisert. I følge Erdal (2006), har den norske utekontaktradisjonen beveget seg fra å være frittliggende enheter til i større grad å bli et formidlingsledd mellom ungdom og hjelpeapparatet. Dette bekreftes i våre eksempelstudier.

I Bergen og Tromsø fremhevet informantene hvordan man har gått fra en posisjon som ”en slags stat i staten” til å legge langt større vekt på å utvikle samarbeidspraksiser. Dette kan sees som uttrykk for en overgang fra en tidligere relativt autonom og frittstående posisjon til en posisjon hvor virksomheten i større grad konstitueres og legitimeres nettopp gjennom samarbeidsrelasjoner (jfr. kap.1 og 2).

Samtidig ser vi at det skjer liknende endringer i de to lokalt baserte virksomhetene i Modum og Søndre Nordstrand. Her forteller informanter at virksomhetene over lang tid har utviklet samarbeidsrelasjoner til andre instanser, men at det har skjedd betydelige endringer i formen og graden av dette samarbeidet. I Modum innebar omorganiseringen i 1997 at oppsøkende ungdomsarbeid ble flyttet fra barnevernet til kulturetaten, med den hensikt å løsrive det oppsøkende ungdomsarbeidet fra saksbehandling og rette ressursene inn mot bredere ungdomsgrupper og mer forebyggende arbeid. Dette førte til utvikling av samarbeid mot mange typer instanser; skole, helsesøster, og fritidssektor (jfr. kap.4). Vi vil omtale dette som en *fritids/ungdomskontaktmodell*.

I Søndre Nordstrand har oppsøkende funksjoner hele tiden vært knyttet til barnevernet. Først i form av misbrukerteamet som en del av det daværende sosial- og barnevernsenteret og fra begynnelsen av 90-tallet i form av oppsøkende miljøarbeidere i Barnevernets ungdomsteam (BUT) (jfr. 2.2). Denne organiseringen omtales her som *barnevern/teammodell*. Sammenlignet med en organisering i oppvekst eller kulturetat er teammodellen tettere koblet til hjelpeapparatet.

Barnevernets ungdomsteam tok i 2000 initiativ til en klargjøring og omfordeling av ansvar i forhold til samarbeidspartnerne. Fra midten av 90-tallet hadde man hatt en samarbeidsavtale med politiet og en etablert samarbeidspraksis med blant annet skoler og helsesøster. Ungdomsteamet erfarte en betydelig arbeidsbelastning ved at samarbeidspartnere i stor grad ”eksporterte” både problemer og ansvar til barnevernet. Da ungdomsteamet tok i bruk metodikken MSA (Multi Systemisk Arbeid), var dette både for å forbedre eget arbeid, men ikke minst bidra til å strukturere arbeidet med samarbeidspartnere. MSA er basert på en form for nettverkstenkning som innebærer at alle som har en rolle overfor enkeltungdommer, foruten foreldre; særlig skole, politi og helsesøster, skal involveres i de konkrete arbeidet rundt den unge. Dermed fordeles også ansvar og oppgaver mellom instanser, og ungdomsteamet får en mer koordinerende rolle. Et par år etter denne omleggingen, inngikk Barnevernets ungdomsteam i et samarbeidsforum initiert fra sentralt hold: SALTO-samarbeidet i bydelen (Sammen lager vi et trygt Oslo, se 2.2.3).

Utekontaktvirksomhetene i de større byene, her representert med Bergen og Tromsø, er karakterisert som *frittstående og selvstendige modeller*. En kan tenke seg at dette har medført at samarbeidet med andre instanser tidligere ikke har vært like nødvendig som for små virksomheter med få ansatte i tettere lokalsamfunn. Det er med andre ord vanskeligere å arbeide isolert i en liten kommune enn i en større by. Våre eksempelstudier viser at det er blitt en sterkere orientering mot samarbeid hos alle virksomhetene innen oppsøkende ungdomsarbeid. Samtidig ser vi at de små tjenestene gikk foran og etablerte et tettere og mer formalisert samarbeid tidligere enn de store. For alle virksomhetene gjelder det at økt grad av samarbeid både er en forventning som kommer utenfra, og et ønske som er drevet frem av virksomhetene selv.³⁰

Vi har her skissert tre ulike organisasjonsmodeller for utekontaktarbeid i norske kommuner: *Fritidsmodell/undomskontakt*, *barnevern/teammmodell* og *selvstendige organisering* innen hjelpeapparatet (se også 1.1.1 og kap.2). Før

³⁰ Det er blitt pekt på at utvikling av samarbeidsrelasjoner alltid har vært langt mer nødvendig for små enn store utekontakter. I små lokalsamfunn er det få fagpersoner å forholde seg til, og man tilstrebet i større grad å bli en del av det eksisterende hjelpeapparatet. På slutten av 80-tallet var temaet sentralt på LUKs landskonferanse. For eksempel fremholdt utekontaktene fra Ringsaker at de følte det var uglesett blant de store byutekontaktene å arbeide etter en slags harmonimodell (Dahlhaug 1991:44). Denne historiske konteksten gjør det desto mer interessant at de store byutekontaktene, som lenge har vært premissleverandører på feltet, har beveget seg mot utstrakt samarbeid. Slik sett har de nærmet seg de lokalt baserte virksomhetene. Ikke med de små som forbilde, men skjøvet fremover av senmodernitetens strukturelle føringer (jfr. neste avsnitt, 5.2).

vi ser nærmere på hva dette betyr for konkrete samarbeidspraksiser, vil vi tegne et bakteppe som viser den økte betydningen av samarbeidsrelasjoner og noen generelle trekk i nye former for samarbeid.

5.2 Samarbeid og senmodernitet

Utviklingen i de fire eksempelvirksomhetene i retning av en rolle som et sterkere binde- og formidlingsledd overfor hjelpeapparatet, ser ut til å gjelde utekontaktfeltet som helhet. Samtidig er økt vekt på samarbeid mellom ulike instanser et trekk som ikke er spesielt for dette feltet, men gjelder offentlige virksomheter generelt. Man ser et ”krav” om at eget arbeid utformes nært opptil og i noen grad flettes inn i andre instansers arbeid. Økt fokus på samordning er et uttrykk for denne vektleggingen (for eksempel i form av NAV-reformen). Hvis *samordning* betegner en strukturell tilpasning mellom enheter initiert ovenifra (i offentlig virksomhet vil slike prosesser antakelig alltid ha form av politiske beslutninger), kan *samarbeid* defineres som etablering og vedlikehold av relasjoner hvor det foregår et konkret bytte til nytte for begge parter. Samarbeidsrelasjoner forutsetter en viss grad av tillit og gjensidighet mellom partene. Vi vil anta at samarbeid – til forskjell fra samordning – ikke trenger å initieres ovenifra, men i større grad vil gro frem nedenifra.³¹

Veksten i samarbeidsrelasjoner henger sammen med nye organisasjons- og kunnskapsformer i senmoderne samfunn. Tydelig avgrensede enheter med tradisjonelle, hierarkiske arbeidsspesialiseringer omformes, i stedet blir ”(...) produksjon og tjenesteyting stadig mer kundedrevet, noe som krever tettere integrasjon mellom virksomheter og omgivelser” (Solheim 2002:131) Organisering i nettverk er et uttrykk for nye produksjonsformer. Dette innebærer at relasjoner *mellom* virksomheter blir like viktig som relasjoner *i* virksomheter (Solheim 2002:133, Sørhaug 1996). Denne omformingen er i stor grad drevet frem gjennom markedsøkonomiske prosesser, men samme type betingelser manifesterer seg i offentlige virksomheter så vel som i sivilsamfunnet. *Governance*, også kalt *nettverksstyring*, er et uttrykk for denne dreiningen.

Vi vil trekke frem et annet poeng som angår rammene for ulike typer samarbeid: Utvikling av nettverksbaserte organisasjonsformer krever mye investering i bygging av tillit (Sørhaug 1996). Størrelsen på nettverket vil ha stor betydning for hva slags type informasjon som kan formidles (om

³¹ Definisjonene av samordning og samarbeid er inspirert av Lauvås og Lauvås (1994).

den er tykk eller tynn)³² og hvor mye tid og relasjonsarbeid som går med til å vedlikeholde tillit: Det vil si at små nettverk er ”kostnadseffektive”, mens store nettverk lett får kostnader knyttet til bytteforholdet/ relasjonsarbeidet:

Små og lokale nettverksbasert økonomier kan ha svært lave transaksjonskostnader (mye informasjon formidles kort og fyldig via navn), men skalaen skal ikke øke mye før kostnadene øker sterkt. Hvis all informasjon må oppnås gjennom langsiktige ansikt - til ansikt relasjoner, blir informasjon en svært knapp ressurs med avgrenset relevans i tid og rom (Sørhaug 1996:121).

Vi vil føye til at krav om utvikling av samarbeidsrelasjoner og nettverksbygging fører til fremveksten av spesialiserte posisjoner som har som oppgave å koordinere funksjoner og legge til rette for samarbeid: Opprettelsen av stillinger som SLT – koordinatorene (Samarbeid om lokale av kriminalitetsforbyggende tiltak) og barnevernskonsulenter på politistasjoner er eksempler på dette.

Et annet viktig aspekt ved økt nettverksbygging og nye samarbeidsformer er den sterke veksten i velferdssamfunnets tjenestetilbud og de mer sammensatte problemene de er satt til å løse. Parallelt med definisjon av stadig nye problemområder (seksuelt misbruk, nye rusmidler, gjengkriminalitet, spiseforstyrrelser, etc.) vokser det frem krav om nye måter å håndtere disse problemene på. En stor del av disse temaene forventes det at kommunene skal ta seg av. Det kan være i form av nye prosjekter, programmer og nye arbeidsmetoder innenfor eksisterende virksomheter, eller i form av nye tjenester, avdelinger eller institusjoner (Carlsson 2002). Denne veksten i problemløsingstiltak betyr at det er flere virksomheter som arbeider med ulike typer sosiale problemer, disse problemene vil til en viss grad overlappe hverandre og flere virksomheter vil arbeide med de samme klientene. Man kan si at virksomhetene vil nærme seg samme ”kjerne” fra ulike ståsted. For eksempel vil sosiallærere/miljøarbeidere på skolene kunne jobbe med de samme ungdommene som helsesøster for ungdom og utekontakt/ oppsøkende miljøarbeider. Disse utviklingstrekkene illustrerer:

(...) en velferdsstat og en velferdskommune som blir stadig mer spesialisert – i form av nye tjenester, tiltak og programmer. God forebygging er faktisk avhengig av hvor gode en er til å spesialisere (...). Men god forebygging er

³² ”Tykke” beskrivelser er beskrivelser av fenomener i en kontekst; det vil si at fenomenet får sin mening ut i fra konteksten. ”Tynne” beskrivelser derimot, søker å redusere og minimalisere kontekster; målinger og tall er tynne beskrivelser (Sørhaug 2004:341).

også avhengig av hvor god en er til å koordinere – å se tiltak og tjenester i sammenheng (Carlsson 2002:292).

Som en oppsummering kan vi si at veksten i problemdefinisjoner har ført til økt spesialisering, som igjen fører til økt behov for koordinering. Sammen med utvikling av nye former for organisering og forvaltning av kunnskap, er dette faktorer som til sammen gir sterke føringer for vektlegging av samarbeid. Det betyr at det ikke er mulig å forvalte samme type tydelige grenser og autonomi mellom enheter som tidligere og at samarbeidsrelasjoner i stor grad forutsettes å konstituere virksomhetene selv.³³

5.3 Sammenhenger mellom organisering, metodikk og samarbeidsrelasjoner

I tabellen nedenfor har vi plassert de tre organisasjonsmodellene som er utledet tidligere: Selvstendig organisering, teammodell og ungdomskontakt. I våre eksempelstudier er de knyttet til ulike avdelinger (helse, sosial, barnevern og kultur). I tillegg vil vi anta at det kan kobles ulike faglige orienteringer til de oppsøkende miljøarbeiderne avhengig av hvor de er organisert og hvilken rolle de anser som den viktigste.

Tabell 5.3 *Organiseringsmodeller og arbeidsorientering i de fire eksempelstudiene*

Organisering	Praksisorientering	Lokalitet
Selvstendig (Helse/sosial)	Samfunnsorientert	Stor/mellomstor by
Teammodell (Barnevern)	Terapeutisk (MSA)	Bydel i storby
Ungdomskontakt/ Fritidsmodell (Kulturetat)	Fritidsorientert/hverdagsliv	Landkommune
Alle modellene	Samfunnsorientert	

³³ Dette argumentet sammenfaller for øvrig med meta-analyser av globaliseringens konsekvenser. Sosiologen Ulrich Beck peker på hvordan autonomi og suverenitet tidligere var sidestilte prinsipper i nasjonalismens tidsalder. Med fremveksten av globaliserte maktforhold blir betingelser for suverenitet – forstått som en enhets evne til å løse egne problemer - ikke lenger autonomi, men samarbeid. Dette innebærer at tap av formell autonomi finner sted parallelt med styrking av det Beck kaller ”implisitt suverenitet” (Beck 2008).

Vi vil presisere at dette er en modell som fremstiller *boveorienteringen* i virksomhetenes praksis og ikke ekskluderer tjenestenes aktiviteter knyttet til andre av praksisorienteringene vi har skissert. Bydel Søndre Nordstrand og landkommunen Modum representerer henholdsvis barnevernets teammodell og fritidsmodellen. Vi har sett i kapittel 4 at ulik organisering har en viss betydning for vektlegging og utforming av aktiviteter rettet mot ungdom. Vi vil videre anta at organisering virker inn på hvordan virksomhetene utformer samarbeidsrelasjoner. Dersom den oppsøkende virksomheten er organisert innunder helse, sosial eller barnevern, kan vi forvente at tjenesten har en mer terapeutisk orientering enn hvis den er organisert innen en kulturretat eller oppvekstavdeling. I Modum fikk oppsøkende tjeneste en større grad av frikobling i forhold til hjelpeapparatet etter at tjenesten ble skilt ut fra barnevernsfeltet og plassert i kulturretaten. Samtidig utviklet virksomheten en bredere og mer fritidsorientert tilnærming til ungdommene. Dette er i tråd med begrunnelsen for denne omorganiseringen (se kap 2). Vi har også plassert de to bykommunene i tabellen. De er begge selvstendige enheter innen henholdsvis sosial- og helsetjenestene.

Alt i alt mener vi å se at samtlige enheter inngår i et økende samarbeid med en rekke instanser og at tjenestene har beveget seg i retning av vektlegging av rollen som binde- og formidlingsledd. Dette betyr at alle virksomhetene driver omfattende samarbeid, men ut i fra ulike posisjoner og til dels innenfor ulike rammer.

I de neste avsnittene diskuteres hvordan organiseringsform og praksisorientering kan virke formende på samarbeidsrelasjoner. Vi legger vekt på sentrale aspekt ved enkelte typer relasjoner som vi mener kan tjene som illustrasjon både av variasjon og mer generelle, felles utviklingstrekk.³⁴

5.4 Barnevern – integrert ungdomsteam eller fristilt utekontakt

Som vist over, varierer de ulike oppsøkende virksomhetene i sin organisasjonsmessige tilknytning til barnevernet. Denne variasjonen kan også sees i ulike arbeidsorienteringer, noe som gir tydelig utslag i forhold til samarbeid med barnevernet. Virksomhetens størrelse og trekk ved

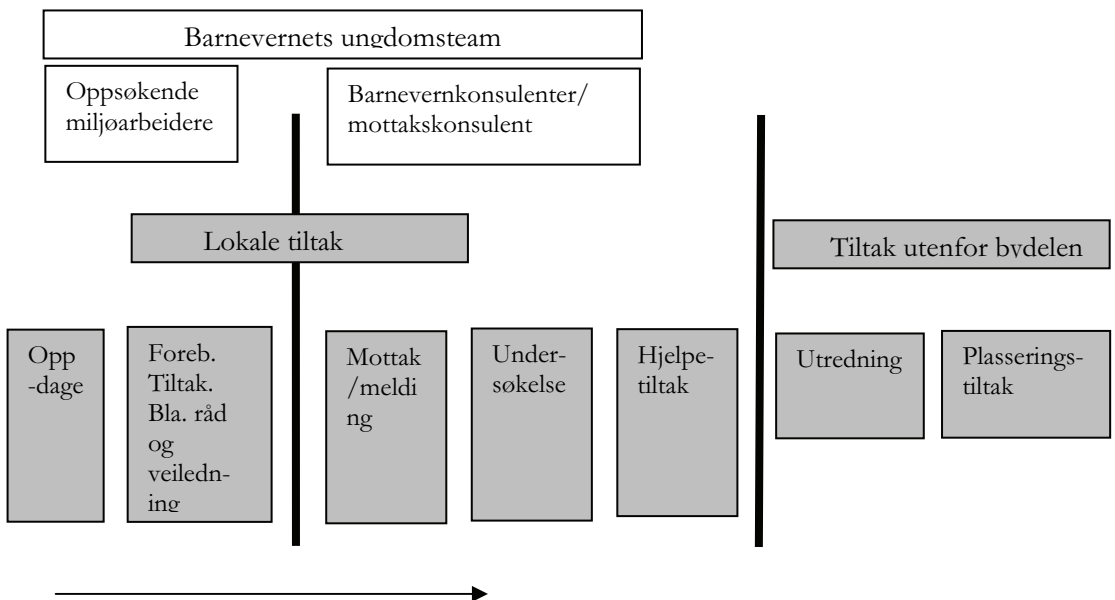
³⁴ I alle eksempelstudiene har oppsøkende virksomhet samarbeid med frivillige aktører som natteravnere, enkelte fritidsklubber/sentra som er private, og deler av idrettsmiljøene. Disse omtaler vi i liten grad her. Blant annet idrettsaktiviteter er omtalt i kap.4.

lokalsamfunnet virker også inn på samarbeidet, dette er faktorer vi trekker inn der det er relevant.

5.4.1 Søndre Nordstrand: Hjelpapparatets frontpersonale

I bydel Søndre Nordstrand er det en viktig faktor at de oppsøkende miljøarbeiderne er organisert sammen med og samlokalisert med barnevernkonsulentene i ungdomstemaet. I tillegg er de to delene av teamet sterkt integrert gjennom felles plattform for arbeidsform og metode. En beskrivelse av arbeidsmetodikken gir også en beskrivelse av forholdet mellom oppsøkende miljøarbeidere og resten av ungdomsteamet: En grunntanke i MSA-metoden er en såkalt ”tiltaksjede”. De grå boksene i modellen nedenfor illustrerer tiltaksjeden, mens de hvite boksene viser organiseringen av BUT i en enhet for miljøarbeidere og en for barnevernkonsulenter. Miljøarbeiderne arbeider først og fremst med de to første leddene i en rekke av mulige tiltak:

Figur 5.1 *Ungdomsteamets tiltaksjede (modellen er i store trekk hentet fra BUTs egne presentasjonsnotater)*

I modellen markerer de to lodrette strekene sentrale ledd i kjeden: Den første viser når noe blir registrert som sak. Dette er et juridisk skille. I det man åpner sak, følger en rekke formelle forhold (tidsfrist for undersøkelsesperiode, osv). Barnevernkonsulentene arbeider med undersøkelser og tiltak på høyre side av dette skillet i modellen. Den andre streken markerer når en sak vurderes som så alvorlig at den går til fylkesnemnda, som fatter vedtak.

Miljøarbeidernes rolle er å være ”spydspisser” i denne kjeden på to måter: Ved å frembringe kunnskap om det generelle ungdomsmiljøet og derigjennom kunne identifisere ungdommer som er i en risikosone, og ved å sette inn ulike forbyggende tiltak overfor enkeltungdommer. Målet er i størst mulig grad å holde ungdommer til venstre i tiltakskjeden/modellen, slik at man unngår tunge og dyre tiltak. Dette innebærer en involvering av nettverk og instanser rundt ungdommen; først og fremst foreldre, skole og evt. politi.

5.4.2 Eksempel på bruk av tiltakskjeden: Råd- og veiledningssamtale

En vanlig prosess i BUTs arbeid overfor enkeltungdom er denne: Politiet eller skolen har vært i kontakt med en ungdom som de vurderer har problemer knyttet til atferd, og sender en bekymringsmelding til BUT (dersom problemene blir definert som omsorgssvikt, blir meldingen sendt til det ordinære barnevernet). Problemer knyttet til atferd kan for eksempel ha form av skoleskulk eller slosskamp på skolen (da er skolen forpliktet til å anmelde til politiet, som igjen sender til BUT), det kan være mistanke om utprøving av rusmidler eller ungdom kan ha blitt tatt for nasking.³⁵

Mottakskonsulenten, som sitter i en nøkkelstilling, vurderer om meldingen er så alvorlig at det skal opprettes sak med en gang, da går den i tilfelle rett til barnevernskonsulentene. Alternativt vurderer vedkommende at forholdet skal undersøkes nærmere. Da henlegger mottakskonsulenten saken. Det innebærer ikke at den blir lagt til side, men at den blir sendt til ”råd og veiledning” hos miljøarbeiderne. De setter i gang arbeidet med å involvere ungdommens nettverk, først og fremst foreldrene. Første steg er at miljøarbeiderne tar en telefon, eventuelt sender et brev til foresatte og tilbyr et møte med ungdommen og foresatte. Hvis foreldrene svarer nei, skjer det ikke mer i første omgang. Hvis responsen derimot uteblir, sender miljøarbeiderne etter ca.

³⁵ Politiet er forpliktet til å sende bekymringsmelding til barnevernet når de har en sak på ungdom under 15 år.

en måned et nytt brev med ny forespørsel om møte.³⁶ Hvis foreldrene sier ja, holdes møtet enten på skolen, i lokalene til BUT eller eventuelt hjemme hos familien. I andre tilfelle kan miljøarbeiderne bli kontaktet direkte av samarbeidsinstanser, uten at det foreligger bekymringsmelding, og bedt om å være med på et møte på skolen omkring en ungdom sammen med ungdommen, sosiallærer, helsesøster og foreldre. I en del tilfeller henvender foreldre seg direkte til BUT med spørsmål om hjelp. I andre tilfeller kan miljøarbeidere ha oppdaget bekymringsverdige forhold og selv ta initiativ til råd - og veiledningssamtale.

Miljøarbeiderne legger vekt på at samtalene er frivillige, og at det er viktig at de oppsøkende er på tilbudssiden overfor foreldre og ungdom:

I dag hadde vi en samtale med en mor, hun kjente oss ikke som personer fra før. Vi snakket litt med henne om hva vi kan tilby, blant annet ART-grupper. Hvis de ønsker seg noe mer, om det kan være aktuelt med støttekontakt, avlastningshjem, eller dagtilbud, hvis ungdommen ikke fungerer på skolen.

Tilbud om støttekontakt osv. er hjelpetiltak som miljøarbeiderne kan informere om, men disse befinner seg i den delen av tiltakskjeden som barnevernskonsulentene håndterer. Miljøarbeiderne bidrar her tydelig til å senke terskelen for ungdom inn i det etablerte hjelpeapparatet (jfr. 4.1).

Dersom foreldre ikke tar i mot tilbudet om råd- og veiledningssamtale, trenger det ikke være et dårlig tegn: ”Noen sier nei til samtale. Det kan være fordi problemet med ungdommen har løst seg eller bedret seg. Det kan selvfølgelig være bekymringsfullt at de sier nei, men ofte er det fordi barna har gitt seg.” Med andre ord, ungdommen har endret atferd.

Det er viktig å være klar over at i denne modellen kan et stort antall henleggelse være et godt tegn. BUT fremholder at de oppsøkende miljøarbeidernes tiltak betyr en kvalitetssikring av henleggelse, noe som ellers er et stort problem i barnevernskontorer uten oppsøkende felt/miljøarbeidere. En melding blir ikke henlagt uten at miljøarbeiderne har tatt et initiativ overfor foreldrene og fulgt opp forholdet:

Det hender det er det greit med flere samtaler. Det kan for eksempel dreie seg om at vi sammen finner fram til: ”Hva er det som skal til for at du skal forandre atferd?” Ofte lager vi kontrakter mellom foreldre, barn og oss, hvor alle

³⁶ Alle bekymringsmeldinger som henlegges oppbevares i ett år før de slettes. Hvis miljøarbeiderne ikke får respons eller foreldrene takker nei til tilbud om møte og det kommer en ny bekymringsmelding i løpet av dette året, plukkes den gamle meldingen fram igjen.

parter skriver under. Da er det lurt med en ”gulrot” i form av lommepenger, eller ting man kan gjøre sammen, for eksempel hvis de innetidene man er blitt enig om, blir overholdt. Ofte er det foreldre som er veldig strenge på innetider, da prøver vi å få dem til å ”strekke det litt”.

De oppsøkende miljøarbeiderne anslår at de har denne typen samtaler relativt ofte, i snitt et par ganger i måneden. I løpet av de 9 første månedene i 2007 kom det 71 bekymringsmeldinger til BUT totalt. Av disse ble 17 saker henlagt til ”råd og veiledning” (av disse kan det være flere samtaler med hver familie).³⁷

Det tette samarbeidet mellom barnevernkonsulenter og miljøarbeidere kommer også til uttrykk ved at miljøarbeidere kan involveres når det er opprettet sak, i noen tilfelle ved for eksempel å følge ungdom til frivillig urinprøvekontroll. De oppsøkende miljøarbeiderne har da en viss rolle i barnevernets tiltak med karakter av ”kontrollfunksjoner”.³⁸ I noen tilfelle kan barnevernkonsulentene be miljøarbeidere om å gjøre aktiviteter sammen med ungdommen.

Integrering mellom barnevernkonsulenter og oppsøkende miljøarbeidere skjer på flere måter: Hele BUT har felles teammøte en gang i uka og felles faglig veiledning en gang i måneden. BUT opptrer også i stor grad samlet utad, i politimøte én gang i måneden deltar hele BUT og hele forbyggende avdeling. På samarbeidsmøtene på skolene møter ofte en barnevernskonsulent og en oppsøkende miljøarbeider sammen. Leder av BUT representerer både barnevernskonsulenter og oppsøkende miljøarbeidere når hun deltar i ulike samarbeidsfora. Samlokalisering gjør at barnevernkonsulenter og miljøarbeidere kan stikke inn på kontoret til hverandre og diskutere en sak. Til sammen er dette faktorer som fremmer felles problemforståelse: Man forvalter og utveksler informasjon, barnevernkonsulenter tilføres mye kontekstkunnskap og miljøarbeidere er oppdatert på hvem som har en ”sak” og ikke. Dette har blant annet betydning når miljøarbeiderne er ute i ungdomsmiljøene.

Vi ser at organisering og felles metodikk vever barnevern og oppsøkende virksomhet tett sammen. De oppsøkende miljøarbeideren betegnes som ”frontpersonale” for barnevernet: ”De fanger tidlig opp problemer og kan sette inn tiltak på et lavt nivå.” (BUT notat om organisering og arbeidsform, 2004). Dette innebærer en mer terapeutisk orientert arbeidsform enn hva vi ser i de andre eksempelstudiene.

³⁷ Tall pr. 02.10.07, muntlig informasjon fra leder.

³⁸ Selv om avtale om urinprøve er frivillig, vil vi klassifisere denne typen tiltak som ”kontrollfunksjon”. Barnevernet innehar en posisjon hvor klienter vet at det er potensial for bruk av makt, selv om dette ikke nødvendigvis manifesterer seg åpent i relasjoner mellom barnevernsansatte og klienter.

5.4.3 Samarbeid og legitimering

Ungdomsteamets metodikk er basert på velutviklede relasjoner med samarbeidspartnere. Slik sett er MSA-metoden et tydelig uttrykk for hvordan nettverkstenkning og økt vekt på samarbeid bygges inn som et grunnpremiss i virksomheters praksis.

Leder av BUT bruker tiltakskjeden som et pedagogisk grep når hun presenterer BUTs organisering og arbeidsform utad, både overfor samarbeidspartnere, administrasjon og politiske myndigheter. Gjennom å tegne og visualisere kjeden, illustreres rolle og arbeidsform til den oppsøkende enheten tydelig. I andre lokaliteter vi har undersøkt, kan det herske mer uklarhet hos enkelte andre tjenester om de oppsøkende virksomhetenes arbeidsform. Fremstillingen virker samtidig til å legitimere miljøarbeidernes posisjon.

Ungdomsteamet driver ikke utstrakt dokumentasjonsvirksomhet utover tallmateriale de er pålagt å produsere til bydel, kommune og fylkeskommune (se kap 6). Muntlige redegjørelser med visualiserte presentasjoner av arbeidsform og praksis spiller en sentral rolle i legitimeringsarbeidet utad. Som det ble påpekt i intervju med leder av BUT:

Denne bydelen har vært i kjelleren økonomisk (...) Men politikerne og bydelsdirektøren her har fått forståelse av at det betyr økonomisk ruin hvis vi legger ned miljøarbeiderne (...) Når jeg tegner tiltakskjeden og politikerne ser dette, ser de at jo mer vi klarer å holde ungdommer til venstre i kjeden, jo billigere blir det.

Dette arbeidet representerer samtidig en form for spesialisering av det oppsøkende arbeidet i betydningen klargjøring og avgrensning av egen og andres rolle i nettverksarbeidet:

Vi skal ikke bli smale, vi skal for eksempel ikke jobbe med psykisk syke barn, - det er BUPs ansvar. I dette ligger det at vi ikke skal være hverandres konsulenter, vi har mange avklaringsrunder på det. Alle skal ha ansvar for sin arena, og et felles ansvar for helheten. Men det er fremdeles saker der alle mener at barnevernet skulle gjort noe, eller at skolen skulle gjort noe.

Definisjonen av egen og andres oppgaver er ikke gjort en gang for alle, men er et tema som stadig må ”reforhandles” og dermed krever et kontinuerlig vedlikeholdsarbeid.

5.4.4 Modum – strukturell atskillelse mellom utekontakt og barnevern

Som en kontrast til oppsøkende miljøarbeidere i ungdomsteamet på Søndre Nordstrand, har forholdet mellom barnevern og utekontakt i Modum lenge vært preget av lite kontakt. Dette kan delvis forklares med at utekontaktene tidligere var organisert sammen med barnevernet og at man senere valgte å skille de to tjenestene. Samtidig sementeres denne atskillelsen ved at det i liten grad er etablert møteplasser hvor et eventuelt samarbeid kan utvikles. Dette gjelder ikke bare mellom utekontakt og barnevern, men i stor grad mellom barnevern og de kommunale instansene som jobber med barn- og unges fritid, det vil si kulturetaten. I tillegg kommer faktorer knyttet til størrelse og arbeidsbelastning, samt trekk ved lokaliteten. Det ser ut til at barnevernet i kommunen opplever seg og blir betraktet som isolert fra flere tilstøtende tjenester, dette gjelder med andre ord i flere relasjoner enn forholdet mellom barnevern og kulturetat.

Det er ikke gitt at barnevern og utekontakt nødvendigvis skal samarbeide tett. Men med fremveksten av nettverkssamfunnet blir det antakelig stadig vanskeligere å *ikke* etablere en viss grad av samarbeid. I et lokalsamfunn vil det særlig være aktuelt å kjenne hverandres arbeidsmetoder og formidle kontekst- og miljøkunnskap om ungdomsmiljøene. Tettheten i et bygdesamfunn gir føringer for at lite samarbeid mellom tjenester og ulik problemforståelse vil manifestere seg i den lokale offentlighet. Kort tid før vårt feltarbeid fant det sted en hendelse som illustrerer dette. Episoden fikk senere karakter av en vandrehistorie og ble referert til i alle intervjuer vi gjorde i Modum:

På et foreldremøte på en av ungdomsskolene kom det frem påstander om rusmisbruk på ungdomskaféen. I løpet av møtet ble det et tema at ansatte i barnevernet og ansatte i andre instanser hadde motstridende oppfatninger om i hvilken grad dette var riktig. Lokalavisen skrev kort om saken, og hendelsen førte til et ad-hoc møte mellom alle relevante etater i regi av sosialetaten (som har ansvar for rusarbeidet i kommunen) med deltakelse av barnevern, politi, helsesøster, sosiallærere, rådgivere, miljøarbeidere og utekontakt. Man ble enige om å etablere et tverretattlig samarbeidsforum som en møteplass om lag en gang i halvåret.

Vi observerte det neste møtet i forumet. Vårt inntrykk fra møtet samsvarer med inntrykk fra intervjuer med flere av instansene: Hendelsen viser først og fremst hvordan barnevernet befinner seg i en forholdsvis avsondret posisjon i forhold til andre instanser.

Barnevernet samarbeider i enkeltsaker mest med helsestasjon og PPT. På avdelingsledernivå er barnevernet med i et ”Tverretattlig tiltaksteam” med

disse instansene, hvor også kulturetaten er representert. Barnevernet har også et tverrfaglig samarbeid med sosialkontor og politi i konkrete saker. Man møtes ikke jevnlig utover håndtering av saker.

Det er imidlertid få bånd direkte til skolene og nesten ingen til kulturetaten, hvor ungdomsklubb, ungdomskafé og utekontakt inngår. Dette gir seg uttrykk i at barnevern og utekontakt har lite kjennskap til hverandres arbeidsformer. Barnevernet mottar stort sett ikke meldinger fra utekontakten, og har aldri henvendt seg til dem for å få informasjon om enkeltungdom. Utekontakten sender ikke bekymringsmeldinger direkte til barnevernet, fordi de aktuelle tilfellene som regel blir diskutert i samarbeidsfora med helsesøster og miljøarbeidere på skolene, og det er disse to instansene som i hovedsak står som melder. Fra barnevernets side ser det imidlertid ut som om utekontakten er sterkt underrepresentert som melder. Utekontakten på sin side etterspør kunnskap om hvordan barnevernet arbeider, ikke minst om tjenesten følger opp enkeltungdom de får bekymringsmelding på. De ansatte synes det ville lettet eget arbeid om de visste om barnevernet var inne med tiltak eller ikke.

Noen måneder før den nevnte vandrehistorien, hadde barnevernet tatt et initiativ til et møte med ansatte i utekontakten, ungdomsklubben og ungdomskaféen. Dette syntes alle parter var positivt. Både utekontakt og barnevern gir i intervju uttrykk for at de ønsker og kunne ha nytte av samarbeid.³⁹

Barnevernets posisjon preges av at de har vært gjennom en omorganisering som har krevd mye oppmerksomhet, og at de har en generelt svært stor arbeidsbelastning.⁴⁰ Lederen fremhever at presset på tjenesten er så stort at ”må - oppgavene” på kontorbasis dominerer, ”vi blir et administrasjonskontor for omsorg”. Tjenesten har behov for folk som kan jobbe lokalt forebyggende ute, men mangler kapasitet:

Vi skulle hatt barnevernsvakt eller noen som er ute etter 16.00 og vet hva som skjer. Etter 16.00 vet vi det ikke! I større kommuner som Drammen, har de sosial vakttjeneste eller barnevernsvakt, de får vite det hvis noe skjer i sentrum. Vi er bekymra for hvilken informasjon vi går glipp av. Slik situasjonen er nå, baseres alt på meldere ute, plus

³⁹ Dette felles ønsket om mer samarbeid sammenfaller forøvrig med funn fra en evaluering av barneverntjeneste og utekontakt i Kristiansand (Agenda 2001). Med den forskjell at i Kristiansand tilhører både utekontakt og bydelsbarnevern samme etat. Samordning garanterer med andre ord ikke for samarbeid.

⁴⁰ Tjenesten ble nylig slått sammen med Krødsherad og er nå lokalisert på Geithus i Modum, med 9 ansatte.

at noen av våre medarbeidere bor her og får noe informasjon om hva som skjer.

Barnevernet mangler både informasjon om konkrete hendelser som angår klientene deres, og mer generell kunnskap om ungdomsmiljøer. Dette blir særlig tydelig ved at saksbehandlere etterspør kunnskap for å vurdere i hvilken grad den informasjonen de får i klientsaker bare angår denne ene saken eller har relevans for andre av sakene de arbeider med. Barnevernet mangler med andre ord kontekstkunnskap for bedre å kunne vurdere informasjon i enkeltsaker.

Andre faktorer enn organisatorisk tilhørighet kan spille inn i relasjonen mellom kulturetat/utekontakt og barnevern: For det første er både barnevern og utekontakt små tjenester og dermed generalister med lite rom for spesialiserte funksjoner. Særlig barnevernet er sterkt presset på ressurser og ser seg ikke råd til å avse tid til samarbeid. Trekk ved lokalsamfunn kan også ha betydning: Flere intervjupersoner fremhever at Modum er en kommune hvor:

Alle sitter på hver sin tue. Man har en stor jobb å gjøre når gjelder tverretatlig samordning. Det er mangel på overblikk over disse funksjonene og mangel på innblikk i hverandres hverdag og rammer. Man kjenner de fleste og vet hvem resten er. Men det betyr ikke at man snakker sammen!

Det er lite tradisjon for å orientere hverandre om hva man gjør og hvordan man gjør det. Samtidig ser det ut til at nettopp fordi kommunen er liten og alle kjenner alle, eller alle tror de kjenner alle, så antar man også at man vet hva ulike instansene gjør. Andre undersøkelser viser at nettopp i lokalsamfunn preget av sammensatte relasjoner, kan det være hensiktsmessig å formalisere samarbeidsforhold (Røe og Vestby, 2004.).

Utekontakten i denne kommunen er en typisk formidlingsaktør og bygger mye av sin virksomhet på samarbeidsrelasjoner med andre instanser som arbeider med ungdom og fritid, mens barnevernet ser ut til ut å ha en ganske "lukket" rolle i forhold til omgivelsene. Utviklingen av nettverkssamfunnet, mer sammensatte problemer hos ungdom og nye måter å løse dem på, på fører til et økt behov for samarbeid på tvers av tidligere grenser. Disse prosessene bygger oppunder de oppsøkende tjenestenes rolle som veiledere overfor ungdommene og som formidlere av kontekst- og miljøkunnskap om ungdomsmiljøer.

5.5 Skolen som arena, - inkludert helsesøster

Et fellestrekk ved Modum og Søndre Nordstrand er at begge mener at ungdomsskolene er deres viktigste samarbeidspartner. Så langt vi kan bedømme, har også utformingen av de lokale samarbeidsrelasjonene store likhetstrekk.

Begge steder har samarbeidet form av både generell informasjonsutveksling om utviklingstrekk i ungdomsmiljøer, og samarbeid omkring enkeltelever. I tillegg brukes skolen mer uformelt som arena for å gjøre seg synlig og tilgjengelig for både ungdom og foreldre. Overfor ungdom ved å være til stede i storefri med jevne mellomrom (en gang i uka eller annenhver uke). Overfor foreldre ved å delta på foreldremøter, særlig 8. trinn, og på enkelte FAU-møter. I Modum har utekontakten hatt tradisjon for å delta på ulike arrangementer og turer i skolens regi (se kap.4).

I begge lokalsamfunnene har tjenestene også kontakt med barneskolene, og i Modum er det jevnlig kontakt med videregående skole.⁴¹ Søndre Nordstrand har ikke hatt egen videregående skole før høsten 2007. Et samarbeid her er under etablering.

Som vist i kapittel 4, blir skolen i begge lokalsamfunn brukt som arena for mer målrettet aktivitet rettet mot enkeltelever. Oppsøkende miljøarbeidere i Søndre Nordstrand har i flere år drevet ART-grupper og andre samtalegrupper i samarbeid med helsesøster på flere av ungdomsskolene (se kap. 4). I samarbeid med skole og helsesøster finner man fram til elever som trenger ekstra oppfølging. Rekrutteringen til ”idrett og utfordring” går også gjennom skolene.⁴²

I Modum ser man mange av de samme utviklingstrekkene. Her har man gjennomført samtalegrupper for grupper av elever på niende trinn på en av ungdomsskolene. Denne skolen har nedfelt samarbeidet med utekontakten i skoleplanen, mens ledelsen ved den andre skolen ikke har

⁴¹ I Modum starter tiltaket ”Utsatt rusdebut” arbeidet med elever inne i mellomtrinnet med fokus på overgang til ungdomsskolen. På Søndre Nordstrand deltar BUT i felles samarbeidsfora hvor representanter fra barneskolene også er med (arbeidsutvalget i SALTO (se kap. 2 og 4). I Modum er utekontaktene jevnlig innom bygdas videregående skole i storefri. Utekontakter og rådgiver møtes i et opprettet felles tverretattlig samarbeidsforum, samt i samarbeidsprosjektet ”Til arbeid, takk”. Det er også en viss kontakt mellom videregående skole og arrangementer i forbindelse med ”Utsatt rusdebut”.

⁴² Samarbeid mellom skole og oppsøkende er nært knyttet til samarbeidet med *helsesøster*. Denne funksjonen sorterer under helse- og sosialetaten, men i begge lokalsamfunn har helsesøster mye av kontortiden sin på ungdomsskolene.

ønsket å ta i mot tilbudet om samtalegrupper. Så langt vi har informasjon, grunner denne ulikheten først og fremst i en generell holdningsforskjell til forebyggings- og miljøarbeid hos de respektive skoleledelsene. Den senere tid har utekontakten flyttet fokus til mer direkte oppfølgingsarbeid overfor enkeltungdommer, eller små grupper av ungdommer, i form av aktiviteter sammen med utekontakten (se kap. 4).

Ulikheter mellom Søndre Nordstrand og Modum kan delvis knyttes til forskjell i organisering og orientering: I Modum er en større andel av samarbeidet med skolene knyttet til gjennomføring av aktiviteter (trail, overnattingsturer, åpen gymsal, påskefrokost for elever, fangene i skogen. Se kap. 4). Dette har antakelig sammenheng både med at utekontakten i Modum i større grad er orientert mot et bredere forebyggende arbeid, og at et tett lokalsamfunn gir føringer for felles gjennomføring av aktiviteter (for eksempel ved at personer kjenner hverandre fra flere roller, vet hvem de kan låne utstyr av, osv.). Samtidig er miljøarbeiderne på skolene i en posisjon som i større grad er orientert mot aktiviteter og miljøarbeid på skolene enn sosiallærere og rådgivere, en rolle som til dels "matcher" utekontaktens tilnærming. ART- og samtalegruppene i Søndre Nordstrand er mer metodisk eksplisitte og har et mer terapeutisk perspektiv. Slik sett er de uttrykk for de oppsøkende miljøarbeidernes posisjon som en del av hjelpeapparatet. Begge steder har skolene en viktig rolle når de gjelder å identifisere og formidle elever til samtalegrupper eller aktivitetstiltak som utekontakt/opsøkende miljøarbeidere driver.

Vi ser at skole/helsesøster og utekontakt/opsøkende miljøarbeidere har felles interesse av et tett samarbeid. Det er imidlertid ikke opplagt at skolene er interessert i å bruke mye tid på utenforliggende instanser. Man har sett en generell utvikling mot at "alle" vil innpå skolens arena, der er all ungdom forpliktet til å være og der er man sikret å få tak i dem: "Skolen betraktes som den viktigste forebyggingsarenaen når det gjelder problemer hos barn og unge" (Sverdrup og Baklien 2002:21). For skolen og lærerne betyr dette i mange tilfelle en overbelastning i forhold til tidsbruk og pedagogiske oppgaver med utdefinering eller halvhjertet satsing på forebyggingsinitiativ utenfra som resultat. Samtidig har skolene interesse av å få konkret hjelp til å avhjelpe og forebygge problemer hos enkeltelever, noe som er særlig tydelig i forhold til den såkalte frafallsproblematikken i videregående opplæring. Det har vært økt oppmerksomhet mot at tiltak og forebyggingsstrategier bør settes inn på ungdomstrinnet (Baklien, Bratt og Gotaas 2004).

Kontakten mellom oppsøkende miljøarbeidere/utekontakt og skolene skjer i dag ved at skolen har opprettet en del spesialiserte stillinger. Dette gjelder skolens miljøarbeidere, sosiallærere og rådgivere. I tillegg kommer

helsesøster, som i stor grad befinner seg på skolearenaen.⁴³ Partene har utviklet et samarbeid med stor grad av gjensidighet, noe som kan bidra til en viss grad av likedanning mellom tjenestene (Di Maggio and Powell 1981). Samtidig har posisjonene en definert forskjellighet ut i fra at de "eier" hver sine arenaer (skole vs. fritid) og arbeider med ungdom ulike tider på døgnet (dag vs. kveld). Vi vil karakterisere oppsøkende tjenestes samarbeid med skolene som et samarbeid gjennom komplementære roller.

5.6 Politiet – lokal spesialisering for forebygging

Både i Modum og Søndre Nordstrand gir utekontakt/opsøkende miljøarbeidere og politiet uttrykk for stor tilfredshet med samarbeidet. Som vi har sett i forhold til skolene, spiller organisasjonsmessige forhold ved oppsøkende tjeneste en begrenset rolle for samarbeidets karakter og form.

Som vi også pekte på i samarbeidet med skolene, foregår store deler av de oppsøkende tjenestenes samhandling med politiet gjennom spesialiserte funksjoner i politiet selv. I begge lokalsamfunn er politiets forebyggende arbeid overfor barn og unge definert i egne stillinger eller enheter, og det er disse utekontakt og ungdomsteamet særlig forholder seg til. Søndre Nordstrand har en egen politipost hvor alle stillingene er øremerket forebyggende arbeid med barn og unge. Modum lensmannskontor har en deltidsstilling stilling spesialisert mot forebyggende barne- og ungdomsarbeid.⁴⁴ Det er særlig den ansatte i denne stillingen utekontakten samarbeider med.

I begge lokalsamfunn foregår samarbeidet mellom små enheter med stabilt personale. Stabiliteten er stor blant de ansatte i forebyggende funksjoner i politiet. Dette bidrar til langvarige tillitsrelasjoner, felles problemforståelse og god kjennskap til hverandres arbeidsmetoder. Størrelsen på de oppsøkende virksomhetene og samarbeidsforumene er såpass små at vedlikehold av relasjonene ikke overgår utbyttet. Som Sørhaug (1996) påpeker, gir små og tette nettverk mulighet for lave

⁴³ Det vil si at utekontakten i Modum først og fremst samarbeider med hver av miljøarbeiderne på ungdomsskolene, og gjennom disse i noen grad med sosiallærere. Den oppsøkende enheten på Søndre Nordstrand samarbeider først og fremst med sosiallærere og rådgivere, men noen steder også med inspektør, på de fire ungdomsskolene. Det pedagogiske personalet treffer utekontakt og miljøarbeidere særlig på foreldremøter, evt. i friminutt når de er innom skolene

⁴⁴ Stillingen inngår i et halvt årsverk som kontoret har satt av til forebyggende arbeid.

transaksjonskostnader og muntlig utveksling av fylldig informasjon (jfr. 5.2). Små virksomheter gjør det også mulig å involvere alle ansatte, og Barnevernets ungdomsteam har månedlig samarbeidsmøte med alle ansatte på politiposten. Dette sikrer spredning av informasjon både mellom og innen enhetene. I Modum er overføring av informasjon mellom de ansatte i utekontakten i større grad innbakt i det daglige, kollegiale arbeidet, ettersom de bare er to personer.

Samarbeidet med politiet er karakterisert ved ansvarsfordeling av geografiske områder og mellom personer: I Søndre Nordstrand har både ungdomsteamet og politiet fordelt skolene mellom seg. Samtidig møtes aktørene jevnlig gjennom tverrfaglige samarbeidsmøter på skolene (som nå er en del av SALTO- samarbeidet). I Modum er det færre skoler og få ansatte å fordele ansvaret på, og samarbeidet i Utsatt rusdebut er preget av at man ”drar lasset sammen”. I hvert av de to lokalsamfunnene er oppsøkende tjeneste og politiet med i samarbeidsfora med likhetstrekk: SALTO og ”Utsatt rusdebut”⁴⁵. Begge har som formål å koordinere forebyggende innsats, det ene mot kriminalitet, det andre mot rus, med til dels liknende type tiltak. Begge steder er samarbeidet forankret både på ledernivå og på mer ”operativt” nivå blant de som jobber tettest mot ungdommen.

Når det gjelder samarbeid mellom oppsøkende tjeneste og politiet ser lokalitet og størrelse på virksomhetene ut til å ha relativt stor betydning. Organisering og arbeidsmetodikk har en viss betydning for samarbeidet mellom politi og oppsøkende ungdomsarbeidere når det gjelder problemforståelse. Noe kan antakelig knyttes til ulikheter mellom de som jobber operativt og de som jobber forebyggende innen politiet (Modum). En annen faktor er i hvilken grad oppsøkende ungdomsarbeidere ser seg selv som en del av hjelpeapparatet (Søndre Nordstrand).

⁴⁵ ”Utsatt rusdebut” er et tverretattlig samarbeid mellom helse- og sosial-, kultur-, og undervisningssetaten og politiet. Samarbeidet ble satt i gang i 2000, som en følge av midler fra psykiatrisatsingen i kommunen. Samarbeidet ledes av helsesøster for ungdom. I arbeidsgruppa, som møtes ca. en gang i måneden, sitter utekontakten, en representant for hver av de fire ungdomsskolene, en samlet representant for barneskolene, og politiet. I tillegg kommer en styringsgruppe bestående av etatssjefene og ledende helsesøster som møtes to ganger i året.

Samarbeidet er retta inn mot å drive rusforebyggende arbeid blant ungdom i alderen 10-16 år. Gruppa har i stor grad selv utviklet og satt sammen de metodene/arbeidsformene de bruker, i kombinasjon med programmet MOT i ungdomsskolen. Politimannen i gruppa har deltidsstilling ved lensmannskontoret i Modum.

5.6.1 Eksempel 1 - Åpne og skjulte arenaer

Fra Modum henter vi et eksempel på at politiet og utekontakten i enkelte sammenhenger kan ha ulike interesser, noe som kanskje henger sammen med ulik vektlegging av strategier i forebyggende arbeid:

For 5-6 år siden hadde det utviklet seg til et ordensproblem at store mengder ungdom samlet seg i Åmot sentrum på kvelden den 16. mai. På morgenen den 17. lå det strødd søppel og glasskår på plassen. Det var mye drikking, man mente mange debuterte med alkohol denne kvelden og begivenheten trakk til seg ungdom fra nabokommunene. I samarbeid med kommunen har politiet de siste årene fysisk sperret av sentrum for å hindre ansamlinger. Samtidig ble det satset på alternative, rusfrie arrangement for ungdom. Disse har man etter hvert sluttet med, fordi de etter hvert fikk lite besøk. Ansamlinger utendørs har i stedet delvis forflyttet seg til den såkalte "Øya", en halvøy i Tyrifjorden rett ved Vikersund sentrum. I 2006 anslo utekontakten at rundt 130 ungdommer var samlet natt til 17. mai. Da vi gjorde feltarbeid, hadde imidlertid politiet tatt noen grep for å hindre en gjentakelse: Det gikk rykter i forkant om at Øya skulle sperres av. Det skjedde ikke, men en parkert politibil ved inngangen til Øya ga et tydelig signal om ordensmaktens nærvær. To politimenn oppholdt seg lenger inn på området og helte ut alkohol av flasker de fant i sekkene til ungdommer. Tonen mellom politi og ungdommer var gemyttlig, og det var trivelige samtaler mellom utekontakter, natteravner og politi. Politibetjentene ga uttrykk for at de syntes dette var bra; rolige forhold, få ungdommer ute og god kontakt med de ungdommene de snakket med. Utekontakten var mer tvilende: "Spørsmålet er, hvor er ungdommen i stedet?" Han uttrykte bekymring for at mange holdt seg hjemme og drakk "usynlig" i privatboliger. Leder av klubben sa det i etterkant enda sterkere: "Politiet har "vaska reint" hele Åmot sentrum. Det er ikke samlingspunkter i Modum lenger."

Eksemplet viser blant annet en spenning mellom ungdoms forsøk på å ta i bruk en type offentlige arenaer på egne premisser, og voksesamfunnets behov for å kontrollere de samme arenaene og ungdommens atferd. Det kan ligge svært legitime hensyn til grunn for de beslutningene man har tatt i Modum, ikke minst når det gjelder hensyn til rekruttering og forebygging. Poenget her er at hendelsene illustrerer en bekymring for at det foregår en generell utvikling hvor ungdom trekker seg tilbake til private arenaer hvor de blir vanskeligere å nå for offentlige ansatte. Dette er en tendens som allerede er referert i Askheim (1992). I dette tilfellet er det en utvikling som er påskyndet av kommunen og politiet og en utvikling som gjør ungdom mindre tilgjengelig for oppsøkende virksomhet. Kommunens forsøk på å tilby alternative, offisielle arrangementer har ikke vist seg som populære alternativer over tid. Man

kan si at politiet i dette eksempelet forebygger ansamlinger, uro og alkoholkonsum i det offentlige rom, mens Utekontakten er usikker på om denne strategien er velegnet til å forhindre at ungdom drikker, hvis resultatet er at det i stedet skjer i privatboliger.

5.6.2 Eksempel 2 - Sammenfallende interesser

En fredag kveld er vi med de oppsøkende miljøarbeiderne på en kveldsøkt i Søndre Nordstrand. Vakten er delvis planlagt inne på kontoret før vi drar ut, og følger en rutine ved å være innom bestemte arenaer, det gjelder særlig de fritidsklubbene som er åpne og kjøpesentrene, samt være med på møte med politi og natteravnere (som ble avlyst akkurat denne kvelden). Vi kjører også langsomt gatelangs og ser hvem som er ute, er innom et boligområde, drar innom en nabobydel og kjører til Oslo sentralstasjon for å se etter ”egen ungdom”. Samtidig er innholdet i økten fleksibel og avhengig av informasjon miljøarbeiderne får underveis, blant annet fra politiet. Denne kvelden kjører miljøarbeiderne en lang tur inn i skogsområder for å se etter ungdom som politiet har tipset om at har aktiviteter som bør sjekkes nærmere, og som miljøarbeiderne på egen hånd har observert i det siste i ulike sammenhenger. Vi finner ingen. Miljøarbeiderne oppsøker på eget initiativ en annen gruppe ungdommer på en halvoffentlig arena hvor 6-7 ungdommer er samlet. Miljøarbeiderne blir tatt vel i mot og har en hyggelig prat med guttene. Etterpå varsler de politiet om at de har sett tegn til hasjbruk.

Da vi etterpå diskuterer hendelsen med miljøarbeiderne, legger de vekt på at de er pliktig til å melde fra til politiet dersom de oppdager ulovlige forhold. Vi problematiserer hvilken virkning det kan ha på tillitsforholdet til ungdommen, dersom de senere får inntrykk av at miljøarbeidere og politi har samarbeidet.⁴⁶

Dette bringer oss tilbake til temaet om betydning av organisering og arbeidsmetodisk orientering. I Søndre Nordstrand er ungdomsteamets bruk av multisystemisk arbeid (MSA) en metode for å fremme felles problemforståelse og håndtering av ungdommene mellom politi og

⁴⁶ Det var slående hvor imøtekommende ungdommen var overfor miljøarbeiderne, selv om de eventuelt hadde noe å skjule. Miljøarbeiderne mener for det første at det ikke er sikkert ungdommen vil koble dem sammen med politiet. For det andre er det avgjørende hvordan de selv nærmer seg ungdommene: Det er viktig å gå langsomt, gi ungdommene og seg selv tid til å se an situasjonen, forsøke å være mest mulig åpne, ærlige, spørrende og ikke fremstå som anklagende på noen måte. For det tredje fremholder miljøarbeiderne at de har ansvar for å handle i forhold til problemer de avdekker.

miljøarbeidere. De oppsøkende miljøarbeiderne i bydelen representerer hjelpapparatets frontlinje og en handlingsrettet praksis for målrettede hjelpetiltak. Denne orienteringen fremmer stor grad av felles problemforståelse med politiet, noe som fortsterkes av det lokale politiets forebyggingsprofil.

I Modum jobber utekontakten med en bredere forebyggende profil, og i mindre grad med hjelpetiltak i barnevernets randsoner. Utekontakten legger stor vekt på tillitsbygging over tid og aktiviteter, noe som gir dem mulighet for ”å komme i posisjon” i forhold til ungdommen (se Kap.4). Deler av politiets operative arbeid som er rettet inn mot å sørge for offentlig ro og orden, kan i noen tilfelle stå i motsetning til utekontaktens vekt på kontaktetablering og informasjonsinnhenting.

I denne sammenheng vil vi føye til et beslektet poeng: Vi antar at dersom utekontakten i større grad definerer seg som ”ungdommens allierte”, får de vite mer om den enkeltes situasjon og om ungdomsmiljøet som helhet. Hvis de oppsøkende miljøarbeiderne i større grad ser seg som ”hjelpapparatets frontpersonale”, kan de sette inn tydeligere hjelpetiltak på bakgrunn av den informasjonen de får i enkeltsaker. Men det er ikke sikkert at de er i posisjon til å få de umiddelbare betroelser om miljøer på bakgrunn av et tillitsforhold bygget opp over lang tid (se Kap. 4). Ulik organisering og ulik praksisorientering vil gi visse føringer for hva slags type informasjon oppsøkende ungdomsarbeidere tilegner seg. Dette vil igjen kunne ha betydning for oppsøkende tjenestes rolle som kunnskapsformidler til andre instanser.

5.7 Fritidsklubber

Både i Modum og Søndre Nordstrand er det utviklet en type samarbeidsrelasjon hvor det ser ut til å være mindre grad av gjensidighet: Felles for klubbarbeiderne vi intervjuet er at de synes de vet for lite om hva utekontakt og oppsøkende miljøarbeidere gjør, særlig overfor enkeltungdommer. Dette kan virke overraskende, ettersom dette er en instans både utekontakten og miljøarbeiderne har hyppig og jevnlig kontakt med: I Søndre Nordstrand er miljøarbeiderne alltid innom klubbene når de jobber oppsøkende på kveldstid, og i Modum bruker utekontakten klubbens og kaféens lokaler egne kvelder i uka. Utekontakten og miljøarbeiderne uttrykker på sin side ikke noen form for utilfredshet den andre veien.

På bakgrunn av et begrenset intervjumateriale, vil vi imidlertid peke på følgende strukturelle forhold: Oppsøkende tjeneste forholder seg til mange av de samme ungdommene som klubbarbeiderne. Begge instanser forholder seg til ungdommenes fritidsarenaer. De oppsøkende tjenestene

er enten innom de fritidsansattes arena, eller de administrerer den selv til bestemte tider. Møtene mellom klubbansatte og de ansatte i oppsøkende er imidlertid enten korte (Søndre Nordstrand), og/eller de dreier seg mest om spørsmål knyttet til praktisk drift (Modum). I begge tilfeller foregår møtene mellom de ansatte med ungdommer tett innpå, noe som begrenser hva og hvor mye man kan meddele.

Det ser også ut til at forholdet mellom utekontakt/opsøkende miljøarbeidere og fritidsklubbansatte er mer preget av asymmetri og mangel på komplementaritet enn de andre samarbeidsrelasjonene oppsøkende tjeneste inngår i. På Søndre Nordstrand uttrykkes dette ved at de klubbansatte synes de gir informasjon, men får lite tilbake. For eksempel skulle de ønske de kunne få noen hint når ungdomsteamet vurderer det som at en ungdom trenger spesiell oppfølging. De mener det ville være enkelt for dem å gi ekstra oppmerksomhet, dersom de vet at det trengs. Medvirkende til denne skjevheten kan være ulik grad av profesjonalisering mellom virksomhetene: Flere av de klubbansatte er deltidsansatte med andre stillinger ved siden av, mens de ansatte i de oppsøkende virksomhetene jobber full tid og i de fleste tilfelle har en profesjonsutdanning. Uansett er inntrykket at man med fordel kunne ha etablert en form for ”skjermet” møteplass hvor de to gruppene kunne utvekslet erfaringer med ungdomsgruppene. Dette illustrerer at treffpunkter i seg selv ikke sikrer informasjonsutveksling.⁴⁷

Et tilleggs poeng kan knyttes til at begge type instanser arbeider i forhold til ungdommers uorganiserte fritid. De er de eneste på dette ”markedet”. Det kan innebære at de føler seg likere hverandre enn de gjør overfor andre samarbeidsinstanser, noe som kan gi føringer for å fremstå som ”de som kjenner ungdomsmiljøene best”. Tjenestene er, som påpekt over, ikke tydelig komplementære på samme måte som oppsøkende ungdomsarbeid er i forhold til politiet og skolene. Dette understreker poenget med å etablere mer tydelige og til dels formaliserte samarbeidsrelasjoner er viktig der arenaene er uformelle.⁴⁸

⁴⁷ I Søndre Nordstrand møtes leder for BUT og representanter for fritidsklubber blant annet i arbeidsgruppa i SALTO-samarbeidet. Men dette er på et høyere nivå, et direkte bytteforhold etableres på bakkenivå. I Modum har de ansatte felles personalmøter to ganger i halvåret. Ved avslutning av undersøkelseperioden ble det lagt opp til at utekontakt og fritidsklubb skal jobbe sammen på klubben noen timer i uka. Begge parter stiller seg positiv til denne ordningen.

⁴⁸ Vestel og Smette (2007) gir et eksempel fra liten kommune hvor utekontakten har flere roller; både som leder av fritidsklubben og som sikkerhetsvakt på det lokale kjøpesenteret. Dette fører til en bred kontaktflate ut i ungdomsmiljøene. Artikkelen problematiserer imidlertid ikke eventuelle konflikter mellom disse

Et moment kan være at de som jobber på fritidsklubbene inngår i få samarbeidsrelasjoner og har få fora hvor de kan redegjøre for og legitimere eget arbeid. Det kan bidra til at klubbene har større behov for å utvikle samarbeidsrelasjoner av legitimeringshensyn enn oppsøkende virksomhet, hvor nettopp samarbeid etter hvert konstituerer store deler av arbeidet. Slik sett kan fritidsklubbene sies å ha overtatt deler av den posisjonen utekontaktene tradisjonelt har hatt, hvor alliansebygging gjennom samarbeid har fremstått som mer prekært (jfr. Askheim 1992).

5.8 Voksensamfunnets enhet og ansvar

Diskusjonen om rolleforståelse og posisjon peker mot et annet tema: Både i Modum og Søndre Nordstrand ble det formulert et behov for at voksen - instansene rundt ungdom har noenlunde lik problemdefinisjon og at de evner å opptre samlet. Ikke bare ut i fra hensynet til samarbeid instansene i mellom, men også ut i fra hensynet til at ungdommen har behov for å møte et slags norm – og holdningsfellesskap. Et fellesskap som signaliserer at det ”tar ansvar”.

I Modum ble dette tematisert gjennom de tre ”rusundersøkelsene” (se 2.12 og kap.6). Hensikten med å gjennomføre disse, har vært å få frem til en tilstandbeskrivelse man kunne handle ut i fra. Underveis har undersøkelsen også tjent som et grunnlag for å forsøke å samle instanser og foreldre om felles virkelighetsforståelse og problemdefinisjon. Foreldremøtet vi omtalte i 5.4.4, hvor det var en konflikt mellom voksensamfunnets instanser, viste at man ikke hadde en felles virkelighetsforståelse. En del av arbeidet i ”Utsatt rusdebut” dreier seg også om å vise ungdommen bredden i de instanser som bryr seg og som kan tilby støtte. I prosjektet ”Til arbeid, takk” samarbeider ulike instanser for å løse ungdom som har falt ut av videregående skole, inn i yrkeslivet. I denne sammenheng blir det blant annet lagt vekt på at voksensamfunnets instanser opptrer helhetlig overfor ungdommene.⁴⁹

I Søndre Nordstrand er MSA- metoden og nettverkstenkningen et grep for å få foreldre og berørte instanser til å trekke sammen overfor ungdom og blant annet gi dem tydelige atferdsregler. BUTs

posisjonene (f. eks. mellom kontrollfunksjonene til sikkerhetsvakten og rollen som tillitsbygger i fritidsklubb og utekontakt).

⁴⁹ Prosjektet ”Til arbeid, takk” er et tverretattlig samarbeidsprosjekt hvor formålet er å hjelpe ungdom i alderen 16-19 år som ikke er inne i videregående opplæring, inn i arbeidslivet. Samarbeidsforumet ble startet opp i 2006. I vår feltarbeidsperiode hadde prosjektet foreløpig ikke fått innvilget midler til egen deltidsstilling som koordinator. Det arbeidet som ble lagt ned i gruppa inngikk derfor som en del av de ulike etatenes daglige arbeid.

rolleforståelse er nært knyttet til at de mener en viktig forskjell mellom deres enhet og for eksempel Uteseksjonen i sentrum av Oslo (som de har mange åpne, faglige diskusjoner med), er at de oppsøkende miljøarbeiderne er i posisjon til praktisk å handle overfor ungdom, og dermed ta ansvar:

Uteseksjonen, de sier ofte at de ikke får opplysninger som er tilstrekkelige til å sende en bekymringsmelding. De har ikke tilgang på å få opplysninger, hvis ikke ungdommen sier ting selv. Det de kan gjøre, er å ta med ungdommen til barnevernsvakta. Men de mener selv at de ikke har mandat til å gjøre det, at det er politiets oppgave.

Et spørsmål i forlengelsen av dette er i hvilken grad det er et mål at voksensamfunnet skal opptre ”samlet”. Temaet er koblet til den generelle utviklingen av utekontaktvirksomheten fra autonome enheter og ”ungdommens allierte” til integrerte samarbeidspartnere for ulike offentlige instanser.

5.9 Håndtering av taushetsplikten

I alle samarbeidsrelasjoner oppsøkende ungdomsarbeid inngår i, er taushetsplikten et tema partene aktivt må forholde seg til. Håndtering av taushetsplikten er også et gjennomgangstema i beskrivelser og evalueringer av utekontaktfeltet. Askheim antyder i sin evaluering at utekontaktens forvaltning av taushetsplikten kan vanskeliggjøre samarbeid fordi utekontaktene må begrense sin åpenhet i forhold til det øvrige hjelpeapparatet (1991). I følge Lunestads evaluering av uteteamet i Drammen, er det åpenhet, diskusjon og bevissthet rundt forvaltning av taushetsplikten, slik at denne ikke har vært til hinder for samarbeid (2004). Våre eksempelstudier støtter oppunder Lunestads generelle funn. Så langt vi har informasjon, ser det ikke ut til at taushetsplikten virker som et hinder for samarbeid.

I Modum og Søndre Nordstrand er de ansatte underlagt ulike lovbestemmelser ut i fra organisatorisk tilhørighet. For utekontakten gjelder Forvaltningslovens § 13, Lov om sosiale tjenester, for BUT gjelder bestemmelsene om taushetsplikt i Lov om barneverntjenester § 6-7.

I Modum er taushetsplikten mellom barnevern og utekontakt i liten grad et tema, ettersom partene har lite direkte samarbeid. I bydel Søndre Nordstrand er håndtering av taushetsplikten ikke et tema mellom oppsøkende miljøarbeidere og barnevernskonsulentene, da begge er underlagt taushetspliktbestemmelsene i lov om barneverntjenester. De

oppsøkende miljøarbeiderne har også tilgang til journaler og registreringssystemer i barnevernkonsulentenes systemer.

Samtidig som oppsøkende miljøarbeidere og barnevernkonsulenter er underlagt de samme taushetspliktbestemmelsene, jobber de etter ulike deler av barnevernloven. Miljøarbeiderne jobber med frivillige tiltak overfor ungdom. Det innebærer at de må innhente skriftlig samtykke fra foreldre til å utveksle informasjon med andre instanser. Dersom ungdommen er over 15 år, skal det innhentes samtykke fra barnet i forbindelse med opplysninger som angår barnets personlige forhold. I det en bekymringsmelding fører til opprettelse av sak, har barnevernkonsulentene adgang til å innhente de opplysningene de trenger fra andre instanser også uten samtykke.⁵⁰ Både politi, skole, helsesøster og andre har en sterk opplysningsplikt til barnevernet. BUT har formelle samarbeidsavtaler med politi, skole og helsesøster hvor lovgrunlaget for de forskjellige instansenes forvaltning av taushetsplikten er spesifisert, og hvor vilkårene for unntak for taushetsplikten mellom instansene er beskrevet. Samarbeidsavtalen inneholder et avsnitt hvor det fremheves at det skal være en lav terskel for å melde bekymring til barneverntjenesten, og at barneverntjenesten skal bidra til å ”gi tilbakemelding til offentlig melder innenfor taushetspliktens rammer”.

I Modum innhentes samtykket oftest av helsesøster eller miljøarbeider på skolene. Meldinger om ungdom som Utekontakten jobber med, formidles også i stor grad av helsesøster eller skole (se 5.4.1).

I de samarbeidsrelasjonene oppsøkende ungdomsarbeidere inngår i, ser det ut til at partene har utviklet en felles forståelse av praktisering av taushetsplikten. Man skiller mellom miljø- og kontekstkunnskap og informasjon om enkeltungdom. Her er det selvfølgelig glidende overganger. Gjennom informasjon og diskusjon om miljøer kan man gi mye kontekstkunnskap om enkeltpersoner, uten å gi sensitive opplysninger: ”Det er mange måter å formidle informasjon på, uten å nevne navn.”

Vi observerte et av møtene i prosjektet ”Til arbeid, takk” i Modum hvor gruppa tok opp situasjonen til fire ungdommer samt et miljø av ungdommer, alle gutter. Man diskuterte trekk ved miljøet. Når det gjaldt enkeltungdom, formulerte deltakerne seg konkret når det gjaldt formelle opplysninger som tilgang på skole- eller praksisplass, men vagt og antydende når det gjaldt å formidle mer sensitiv informasjon: ”Vi ser at han sliter”.

⁵⁰ Man forsøker alltid å innhente samtykke. Dersom klientene ikke samtykker, er barnevernet forpliktet til å informere klientene om at de innhenter informasjon uten samtykke.

Det er stor forskjell mellom BUT og Utekontakten i Modum når det gjelder å skriftliggjøre og formalisere rutiner for håndtering av taushetsplikten overfor samarbeidspartnere. Fra BUTs side har det vært nødvendig å skape samforståelse mellom BUT og samarbeidspartnere for hva slags type informasjon oppsøkende miljøarbeidere kan innhente, og hva barnevernskonsulenter kan og skal innhente. I tillegg reflekterer bevisstheten rundt forvaltningen av taushetsplikten en vektlegging av utstrakt og formalisert samarbeid om enkeltungdom.

5.10 Tromsø og Bergen

Et hovedinntrykk fra undersøkelsene vi gjorde i Tromsø og Bergen er at samarbeid med andre instanser i hjelpeapparatet er et lite kontroversielt tema blant de ansatte på utekontaktene. Begge steder framstår utekontaktene som pådrivere for etableringen av samarbeidsrelasjoner og verken i Tromsø eller Bergen synes det som om taushetsplikten utgjør et betydelig hinder for samarbeid med andre instanser i hjelpeapparatet, heller ikke med utekontaktens tradisjonelle ”motstandere” politi og barnevern. I et intervju med representanter for politiets forebyggende avdeling i Bergen kommune, ble det understreket at politiet har mye nyttig informasjonsutveksling med Utekontakten, og at forholdet mellom de to instansene bygger på en felles forståelse av at Utekontakten aldri vil gi politiet opplysninger om navngitte personer.

På bakgrunn av intervjuer og samtaler vi hadde med ansatte på utekontaktene og samarbeidspartnere, ser denne situasjonen i første rekke ut til å være et uttrykk for en holdningsendring som har funnet sted blant de ansatte på utekontaktene det siste tiåret. På Utekontakten i Tromsø ble det i tråd med dette fremholdt at avdelingen har gått fra å betrakte seg selv som ”ungdommens advokater” til en ”katalysator” innenfor det offentlige hjelpeapparatet, med andre ord en aktør som medvirker til at prosesser blir satt i verk.

Den mest påtagelige forskjellen mellom de to enhetene dreier seg om omfanget av samarbeid de har med barnevernet og sosialtjenesten, og dette har igjen sammenheng med den organisatoriske plasseringen av virksomhetene. I Bergen er Utekontakten tilknyttet fagseksjonen for sosial og barnevernstjenester og regnes som en virksomhetsenhet innenfor sosial- og barnevernområdet. Ledelsen ved Utekontakten deltar på faste møter med virksomhetslederne i barnevernet og på tilsvarende møter for virksomhetsledere i sosialtjenesten. Utekontakten i Tromsø er en avdeling innenfor resultatenheten for Rus og psykiatri. Som vi har sett ovenfor, blant annet i avsnitt 4.1.2, samarbeider Utekontakten i Tromsø med en rekke aktører fra offentlig og frivillig sektor om ulike tiltak for

vanskeligstilt ungdom. Gjennom deltagelse i ulike informasjonskampanjer og SLT-ordningen har Utekontakten kontakflater med blant annet skoler, helsesøstere og politiets forebyggende avdeling. Utekontakten har derimot liten kontakt med barnevernet og sosialtjenesten i kommunen. Dette til tross for at Utekontakten nylig har gjort framstøt for å presentere seg selv for sosialtjenesten og barnevernet med tanke på å styrke båndene til disse instansene. Som det ble påpekt både fra Utekontaktens side og av representanter for sosialtjenesten og barnevernet vi intervjuet, skyldtes ikke mangelen på samarbeid uoverensstemmelser eller interessenmotsetninger, men heller en mangel på felles møteplasser. Dette understreker betydningen av faste formelle møteplasser som en forutsetning for etableringen av samarbeidsrelasjoner.

5.11 Mot nye samarbeidspraksiser

I dette kapitlet har vi tatt utgangspunkt i at det nye nettverkssamfunnet fører til økende samarbeid. Både oppsøkende tjeneste og de fleste instanser de samarbeider med inngår i flere og bredere samarbeidsrelasjoner enn tidligere. I tråd med dette er det tydelig i våre eksempelstudier at samarbeidets form og innhold har endret seg. Vi kan spore en utvikling hvor grensene mellom tjenestene er blitt løsere og mer perforerte samtidig som grenseflatene mellom dem nærmer seg hverandre og til dels overlapper. De oppsøkende tjenestenes rolle som binde- og formidlingsledd passer godt inn i dette bildet.

I analysen tok vi utgangspunkt i fire generelle trekk knyttet til senmodernitetens samarbeidsformer: Økt vekt på samordning og samarbeid et uttrykk for en bevegelse fra hierarkiske organisasjonsformer mot mer *nettverksbaserte strukturer*. Parallelt med utvikling av slike strukturer, flyttes oppmerksomhet fra formelt regelstyrt og lovbasert samhandling mot samhandling basert på *tillit*. Etablering og vedlikehold av tillit er en sentral faktor for gjensidig bytte og nytte. Velferdsstatens ekspansjon gir en *vekst i problemdefinisjoner* og krav om løsninger. Dette medfører økt kompleksitet i form av nye typer tjenester og funksjoner for å håndtere nye oppgaver. Fremveksten av funksjoner som skal håndtere disse problemene fører til nye former for *spesialisering og koordinering*.

I våre eksempelstudier ser vi at den generelle utviklingen mot flatere strukturer og løsere grenser manifesterer seg på ulike måter. Organisering er en viktig rammebetingelse når det gjelder samarbeid med det øvrige hjelpeapparatet og spesielt *barnevernet*:

Organisering av oppsøkende tjeneste i *barnevern/ teammodell* innebærer en strukturell samordning som fremmer tett samhandling innad i teamet og

i barnevernet forøvrig. Utad er barnevernet relativt lukket i forhold til samarbeidspartnere. Dette er basert på formelle betingelser, blant annet er opplysningsplikten fra andre instanser til barnevernet sterk. I Søndre Nordstrand kompenseres denne hierarkiske organiseringen og regelstyringen i stor grad gjennom nettverkstenkningen i multisystemisk arbeid (MSA). De oppsøkende miljøarbeiderne har en grenseoverskridende rolle mellom barnevernet og dets samarbeidspartnere. Denne rollen er delvis terapeutisk og delvis formidlerorientert.

Organisering i *fritidsmodell/ungdomskontakt* plasserer oppsøkende tjeneste i en i utgangspunktet langt mer nettverksbasert posisjon. I Modum har Utekontakten tidligere vært organisert i barnevernet, men er i dag plassert i kulturetaten, med det formål å jobbe bredt forebyggende, noe som er basert på samarbeidsrelasjoner. I dette eksempelstudiet er ikke oppsøkende tjeneste i en overordnet posisjon overfor samarbeidspartnere (muligens med unntak av ungdomsklubb og - kafé), det er heller slik at enkelte andre instanser er overordnede i forhold til Utekontakten (barnevern, politi). I Modum er barnevernet forholdsvis lukket i forhold til samarbeidspartnere, det gjelder også overfor Utekontakten.

Barnevernet har i liten grad etablert formidlingsfunksjoner på tvers av tjenestene, noe som i stor grad kan forklares ved ressursmangelen hos barnevernet. I relasjonen mellom barnevern og utekontakt kan en tilleggsforklaring være at Utekontakten og barnevernet har en forhistorie sammen. Denne mangelen på samarbeid står i kontrast til Utekontaktens samarbeidspraksiser overfor andre instanser, hvor samarbeidet er bredt sammensatt og preges av multiplekse relasjoner i lokalsamfunnet.

I den tredje modellen vi har skissert, er oppsøkende tjeneste organisert som *selvstendig enhet* innenfor helse/sosialestat. I våre eksempelstudier gjelder dette store enheter i bykjerner. Det er grunn til å anta at størrelse og lokalitet har sammenheng med en forholdsvis autonom organisering. I Bergen er Utekontakten samordnet med barnevernet som en egen enhet, i Tromsø er Utekontakten samordnet med resultatenheten for rus og psykiatri i en egen avdeling. Begge tjenester inngår i brede nettverk av samarbeidsrelasjoner. Tjenestene har ulike samarbeidspraksiser i forhold til barnevern og sosialtjeneste, avhengig av hvor i den kommunale strukturen utekontaktene er organisert.

I forhold til *skole og politi* er organiseringen av oppsøkende tjenester overfor ungdom ikke en vesentlig faktor for omfang av samarbeid. Vi ser en viss variasjon i forhold til hva slags type aktiviteter oppsøkende tjeneste legger vekt på overfor skolene; i hvilken grad de er orientert mot friluft- og fritidsaktiviteter eller har et klarere terapeutisk tilsnitt. Denne variasjonen henger sammen med oppsøkende tjenestes aktivitetsprofil, som igjen er knyttet til organisering innenfor kultursektor eller barnevern (se kapittel 4).

I Modum og Søndre Nordstrand går samarbeidet med skole, helsesøster og politi i stor grad gjennom spesialiserte funksjoner hos samarbeidspartnere. Etablering av funksjoner med vekt på forebygging ”matcher” oppsøkende tjenesters rolle. Samarbeidspartneres organisering og oppgavefordeling er med andre ord vel så viktig som organisering av oppsøkende tjeneste. Parallelt med denne formen for spesialiseringsprosesser, ser vi fremveksten av koordinerende funksjoner og bredere fora som SALTO- samarbeidet og prosjekter og tiltak rettet mot samkjørt innsats innenfor bestemte områder (forebygging av rus, integrering av ungdom i arbeidslivet).

Vi kan si at komplementaritet i roller og integrasjon gjennom samarbeid gir føringer for en viss *likedanning* mellom tjenestene. For å samarbeide godt, må man antakelig i en viss grad dele problemforståelse. I bydel Søndre Nordstrand har arbeid for å fremme felles problemforståelse blant annet foregått eksplisitt gjennom BUTs kursing av samarbeidspartnere og klargjøring av egen og andres rolle. I Modum har Utekontakten hatt et omfattende praktisk samarbeid med ulike instanser om arrangementer og holdningsskapende arbeid, særlig knyttet til rusproblematikk. Dette er en samarbeidspraksis som vi antar fremmer felles problemforståelse. I alle eksempelstudiene er samarbeid også sentrert rundt arbeid med enkeltungdom. ”Det er løsningen av konkrete oppgaver (...) som koordinerer og integrerer aktiviteter snarere enn stabile, organisatoriske grenser.” (Sørhaug 1996:118). Slik sett virker arbeid med enkeltungdom i retning av at tjenestene samarbeider tettere og kan nærme seg hverandre fra ulike posisjoner.

Samarbeidet med *fritidsklubbene* er i eksempelstudiene Modum og Søndre Nordstrand preget av en viss mangel på gjensidighet. En årsak er at både oppsøkende tjeneste og fritidsklubbene er virksomheter utenfor velferdsstatens etablerte tjenester og begge retter seg i stor grad mot ungdom i sivilsamfunnets sfærer. Samarbeidet er i mindre grad enn i andre samarbeidsrelasjoner preget av komplementaritet i funksjoner. I denne sammenheng er det et moment at samarbeidet i liten grad er organisert rundt løsning av konkrete oppgaver; man samarbeider blant annet i liten grad om enkeltungdom.

Prosesser knyttet til samarbeid aktualiserer spørsmål knyttet til definisjonsmakt. Innen ethvert kunnskapsfelt pågår det kontinuerlig forhandlinger om hvem som skal definere problemet og avklare hvilke tiltak som skal igangsettes osv. Abbott (1988) betegner dette som myndighetskonflikter eller *forhandlinger om myndighet* innen et felt. I Bydel Søndre Nordstrand krever nettverkstenkningen i MSA- metoden jevnlig forhandlinger om plassering og fordeling av ansvar. I forlengelsen av dette vil vi påpeke at selv om økt samarbeid kan antas å fremme former for likedanning, kan krav om samarbeid også aktualisere uenighet og

konflikt. Forhandlinger om ansvar og bytteforhold kan utfordres ved at mange aktører deltar, og ved at fordeling av myndighet i mindre grad enn tidligere følger hierarkiske linjer.

Avslutningsvis vil vi fremheve at de grunnleggende prinsippene som oppsøkende virksomheten tradisjonelt har basert sitt arbeid med ungdom på, i stor grad samsvarer med nyere samarbeidspraksiser i nettverkssamfunnet: Relasjonsbygging gjennom nærhet og etablering av tillit, vekt på nettverkstenkning og koordinering. Samtidig ser vi at de etablerte, lovpålagte tjenestene som oppsøkende tjeneste samarbeider med, til dels oppretter spesialiserte funksjoner og utvikler praksisformer som har likhetstrekk med de oppsøkende tjenestenes praksisform. Dette gir nye rammebetingelser for oppsøkende tjenestes samarbeid med andre instanser. Askheim (1992) fremholder uklare roller og uklare grenser som et problem i utekontaktens samarbeidsrelasjoner. Slik vi ser det, kan dette også være en fordel. I nettverkssamfunnet er grenser nettopp fleksible og perforerte. Tydeligheten må derfor ligge i en definert kjerne som gir trygghet til å inngå i kontinuerlige forhandlinger om grenser. Under disse betingelsene fremstår det som en styrke at oppsøkende virksomhet videreutvikler sin rolle som en instans med sammensatte og koordinerende oppgaver i grenseflaten mellom velferdsstat og sivilsamfunn.

6 Dokumentasjonspraksiser

I dette kapitlet tar vi for oss ulike dokumentasjons- og redegjørelsespraksiser på utekontaktavdelingene hvor vi gjennomførte våre studier. Skriftlig dokumentasjon av utekontaktens virksomhet og av opplysninger om ungdom/klienter er et omstridt tema innenfor utekontaktfeltet, og på dette området er det en betydelig variasjon i praksiser mellom ulike avdelinger. Som nevnt ovenfor, er bruken av registreringsskjemaer for å dokumentere feltarbeidernes aktiviteter og opplysninger om ungdom de kommer i kontakt med en viktig del av virksomheten ved Utekontakten i Tromsø. Det samme gjelder søsterorganisasjonen i Bergen, og for enkelhets skyld vil vi behandle disse samlet. Begge stedene har man et dokumentasjonssystem som består av feltlogg/feltrapport og registreringsskjema for treffstatistikk. I Bergen har man i tillegg et system med klientjournaler. Et tilsvarende system er under utvikling på Utekontakten i Tromsø, men ennå ikke tatt i bruk. På Utekontakten i Bergen har dokumentasjonsarbeidet vært drevet i lenger tid enn i Tromsø og man har kommet lenger med hensyn til å systematisere disse praksisene.

Barnevernets ungdomsteam i bydel Søndre Nordstrand er underlagt dokumentasjonskravene for barnevernet og driver omfattende rapportering i form av tall oppover til det administrative og politiske system (bydel, kommune, fylkesmann). De oppsøkende miljøarbeiderne produserer ikke denne typen data, men miljøarbeidernes dokumentasjonspraksis er knyttet sammen med saksbehandlingsrutiner for barnevernskonsulentene blant annet gjennom bruk av et egenutviklet skjema for BUT som inngår i MSA-metoden. Den oppsøkende virksomheten har egne systemer for skriftliggjøring i form av loggføring etter utegåingsøkter og i rapportering til internt bruk fra ulike aktiviteter og ART- og samtalegrupper.

Utekontakten i Modum har tradisjon for å skriftliggjøre lite både når det gjelder dokumentasjon av virksomheten og opplysninger om ungdom disse har befattning med. Den faste skriftliggjøringen består av årsrapport og loggføring i permene til fritidsklubb og ungdomskafé de kveldene Utekontakten bruker lokalene. I tilfeller hvor Utekontakten har

prosjektmidler som skal avrapporteres, leveres både økonomi og aktivitetsrapport. I Modum har det blitt gjennomført omfattende, regelmessige kvantitative kartlegginger av rusbruk og holdninger blant ungdomskullene. Utekontakten har vært en pådriver i arbeidet gjennom deltakelse i det tverretatlige tiltaket ”Utsatt rusdebut” (se kap. 4 og 5).

I kapitlet bruker vi først og fremst empiri fra Bergen og Tromsø, ettersom det er her man har lagt mest på utvikling og bruk av dokumentasjonssystemer. Dokumentasjonspraksis i Modum og Søndre Nordstrand behandles i en egen bolk til slutt hvor vi blant annet diskuterer hvordan slike praksiser har sammenheng med virksomhetenes størrelse og arbeidsform.

6.1 Grunner til skriftliggjøring

En opplagt grunn for utekontaktene i Tromsø og Bergen driver skriftlig dokumentasjon av virksomheten er at de, relativt sett, er store organisasjoner og begge har et stort tilfang av ungdom/klienter. I henhold til årsmeldingen for 2006 arbeidet Utekontakten i Tromsø dette året med 487 ungdommer, og drev oppfølgingsarbeid i form av enesamtaler med 126 av disse. I en redegjørelse for virksomheten til Oppsøkende team ved Utekontakten i Bergen for samme år framgår det at teamet hadde 614 klienter og 30 oppfølgingsklienter. Som vi ble forklart av ansatte på Utekontakten i Tromsø, var det enklere å ha kjennskap til hva kollegaene drev med gjennom den uformelle muntlige kommunikasjonen tidligere da det var færre ansatte på avdelingen. Med flere ansatte ble virksomheten mindre gjennomslutlig for den enkelte feltarbeider, noe som skapte et behov for skriftlig dokumentasjon. Dreiningen mot den yngre delen av målgruppen og oppsøkende virksomhet innebar dessuten at feltarbeiderne måtte forholde seg til langt flere ungdommer enn tidligere. Her ser det ut til at en snøballeffekt har gjort seg gjeldende: Som feltarbeiderne forklarte, tok man i bruk feltloggen for å få bedre oversikt over ungdommene man jobbet med, og gjennom etableringen av denne praksisen ble det mulig å forholde seg til et enda større antall ungdommer.

Mer spesifikt er skriftliggjøring av informasjon om virksomheten på utekontaktene begrunnet i tre forhold. *For det første* er dette basert på et ønske om virksomhetsstyring. Statistikk og andre former for redegjørelse for virksomheten på utekontaktene kan gi bilder på deres ytelse og på svingninger i dette over tid, og dermed et grunnlag for å vurdere og eventuelt korrigere praksiser. *For det andre* er dokumentasjonsarbeidet ment å bidra til profesjonell klienthåndtering, og bidra til ivaretagelsen av rettsikkerheten til ungdom som er brukere av utekontaktene. Dersom en

feltarbeider slutter eller av andre grunner må overføre en klient til en kollega, kan nedtegnelser i en journal sikre kontinuitet i utekontaktens arbeid med ungdommen. *Før det tredje* er dokumentasjonspraksiser basert på ønsket om å drive kunnskapsproduksjon om målgruppens livsbetingelser.

6.1.1 Bruk av feltlogg/feltrapport

Som nevnt ovenfor, innrammes den oppsøkende virksomheten på utekontaktene i Tromsø og Bergen av arbeid med feltloggen. Feltloggene på de to avdelingene består av word-dokumenter med standardrubrikker for blant annet utegåingens tidspunkt, feltarbeiderne som deltar, øktens målsetting og rute/arenaer som blir besøkt. Utskrifter av feltloggene samles i en perm som er tilgjengelig for kollegene på kontoret. Før de legger ut på en runde, gjennomgår feltarbeiderne feltlogger fra de foregående øktene og økten avsluttes med utfylling av feltlogg. På Utekontakten i Tromsø forklarte feltarbeiderne at utfyllingen av feltloggen som regel tar fra en halv til en og en halv time. I Bergen har man som regel at det skal avsettes en halv time til slikt arbeid. Ved noen anledninger hvor vi overvar slikt arbeid, tok dette ned mot et kvarter. Andre ganger, når det var mange treff å rapportere om, kunne utfyllingen av feltlogg ta mer enn en halv time. I tillegg kommer tiden som brukes på utfylling av registreringsskjemaer for treffstatistikk og notater til klientjournaler.

Vi har vært inne på at feltarbeiderne ved Utekontakten i Tromsø opplever at innføringen av feltlogg på avdelingen i 2004 bidro til å gjøre den oppsøkende virksomheten mer systematisk og formålsrettet. I tillegg til de overnevnte rubrikkene, inneholdt en tidlig versjon av feltloggen som ble tatt i bruk på avdelingen rubrikker for utfylling av navn/beskrivelser og merknader om kjente ungdommer feltarbeiderne har treff med ("Kjente treff") eller hilser på ("Kjente hils"), en rubrikk for ukjente/nye ungdommer feltarbeiderne har treff med ("Ukjente treff") og en for ungdommer de kun observerer ("Observerte"). Denne feltloggen ble senere erstattet av et mer omfattende skjema som har rubrikker hvor feltarbeiderne beskriver grupperinger av ungdom de observerer, problemer ungdommer presenterer for dem og inntrykk feltarbeiderne danner seg i møte med ungdommer ("Faglige vurderinger/magefølelse"). I beskrivelsen av en utegåingsøkt vi ga i avsnitt 3.2.1 så vi for eksempel at feltarbeideren noterte i feltloggen at noen ungdommer "virket nedstemte" og at det "virket som noe hadde skjedd" med dem før vi kom til stedet. Feltarbeideren noterte også utsagn som framkom i samtaler hun hadde med ungdom, om blant annet deres planer for skolegang i feltloggen, for eksempel at en gutt forklarte linjevalget sitt med at han trodde dette var det eneste han hadde sjanser

til å komme inn på. De ansatte på Utekontakten i Tromsø understreket at det var særlig introduksjonen av slike ”kvalitative” opplysninger i feltloggen som hadde gitt anstøt til utviklingen av det oppsøkende arbeidet som metode. Feltarbeiderne opplever at de gjennom bruken av den utvidede feltloggen har langt større muligheter til å få innsikt i og vurdere livssituasjonen til ungdom som oppholder seg i sentrum. Feltarbeiderne vi diskuterte feltloggen med på Utekontakten i Tromsø ga uttrykk for at de brukte dette verktøyet aktivt i sitt arbeid. Feltloggene gjennomgås i forbindelse med ukentlige oppsummeringsmøter.

Utekontakten i Bergens Oppsøkende team har lenge benyttet seg av feltrapport og tilsvarende skjemaer brukes av de andre teamene og av feltarbeiderne som er ansvarlige for Rådgivningstjenesten. Da nåværende leder for Utekontakten i Bergen ble ansatt for seks år siden, ble det iverksatt en gjennomgang og ”opprydning” i avdelingens dokumentasjonsrutiner. Slik denne ble beskrevet for oss av feltarbeiderne minnet den eldre utgaven av feltrapporten om den som brukes i Tromsø. Som vi ble forklart, pleide feltarbeiderne å registrere mye opplysninger som framkom om klienter/ungdom i løpet av utegåingen, slik at feltrapportene fikk preg av klientjournaler. Den nåværende feltrapporten er et mer nedstrippet skjema og rutinene for registrering av opplysninger om ungdom er i det hele tatt mer restriktive her enn tilfellet er hos søsterorganisasjonen i Tromsø. Foruten opplysninger om feltarbeiderne, ruten, værforhold, tidspunkt og varigheten av feltøkten, ber skjemaet om miljøbeskrivelser av de ulike arenaene feltarbeiderne oppsøker. Dette kan for eksempel dreie seg om karakteristikker av grupperinger av ungdom i målgruppen som observeres på ulike arenaer, forhold disse er opptatt av i samtaler med feltarbeiderne eller spesielle hendelser som finner sted på arenaene. I Utekontakten i Bergens ”Veileder for føring av feltrapport” understrekes det at disse beskrivelsene skal være generelle; personopplysninger, i form av utsagn og observasjoner av navngitte personers handlinger, skal kun registreres i klientjournaler. Feltarbeidere vi fulgte forklarte at det ikke er tillatt for dem å registrere utsagn som fremkommer om tredjepersoner. Dersom feltarbeiderne har samtaler med eller gjør observasjoner av ungdom som de registrerer som et journalnotat, kan de gjøre en merknad i feltrapporten som henviser til journalen. Feltarbeiderne fyller også ut en liste over klienter de har ”treff” med i løpet av økten i feltloggen. Veilederen for føring av feltrapport understreker at ungdom som observeres på arenaene uten å ha kontakt med feltarbeiderne ikke skal registreres i listen.

Teamleder på Oppsøkende team utarbeider månedlig et sammendrag av feltrapportene som redegjør for observerte utviklingstrekk og spesielle hendelser som har funnet sted på arenaene. Her, som i Tromsø, forklarte feltarbeidere at feltrapporten var et viktig verktøy i det oppsøkende

arbeidet som hjalp dem til å holde seg orientert om situasjonen på de ulike arenaene. Som flere feltarbeidere påpekte har det at man ”skriver mindre” i feltrapportene gjort det vanskeligere for dem å holde seg orientert om enkeltungdommer teamet fokuserer på. Dette har man måttet kompensere for gjennom en mer aktiv bruk av overlappingsmøter mellom feltarbeiderne. En annen funksjon feltrapporten har på Utekontakten i Bergen er at den brukes til å generere statistikk over ”utetid”.

En viktig grunn til at Utekontakten i Bergen gikk bort i fra å registrere observasjoner om enkeltpersoner i feltrapporten, er at en juridisk vurdering av den gamle feltrapporten, i forbindelse med den nevnte ”oppryddingen”, viste at denne var i strid med personvernlovgivningen.

6.1.2 Treffstatistikk

I tillegg til feltloggen fyller feltarbeiderne ved utekontaktene i Tromsø og Bergen etter hver feltøkt og andre aktiviteter med ungdom/klienter (stuetid/rådgivningstjenesten, klatring osv.) ut et registreringskjema som brukes til å generere statistikk over treff og observasjoner.

Ungdommer som henvises til som ”klienter” på Utekontakten i Bergen er registrert i en liste over ungdom feltarbeiderne jobber med. I avdelingens Retningslinjer for føring av register/klientstatistikk fremgår det at Utekontakten skal registrere ungdom som oppholder seg på feltarenaene og som er i kontakt med feltarbeidere der, samt dem som deltar på Utekontaktens tiltak og aktiviteter. Feltarbeidere vi fulgte på utegåing forklarte at de som hovedregel venter til de har påtruffet en ungdom i målgruppen på en av sentrumsarenaene to-tre ganger før de registrerer personen. Vedkommende gis da et nummer i Utekontaktens klientregister, og registreres med fornavn, fødselsår, kjønn, nasjonalitet og bydelstilhørighet. Ved utfyllingen av statistikkskjemaet føres det også opp hvilken arena ungdommen påtreffes på (Nygårdsparken, Bergen Storsenter, osv.), noe som gjør det mulig for Utekontakten å observere utviklingstrekk som gjør seg gjeldende over tid med hensyn til for eksempel alderssammensetningen og kjønnsfordelingen blant ungdom som oppholder seg på de ulike arenaene.

Det tilsvarende skjemaet som brukes på Utekontakten i Tromsø har flere poster som spesifiserer typer av kontakter (inne/ute/telefon/e-post) typen problemer som har blitt presentert (arbeid, skole, helse/sex, rus, osv.) og typer oppfølgingsarbeid/enesamtaler (motivering/rådgivning, formidling, samarbeid).

På begge avdelingene pleier man å samle opp de utfylte papirskjemaene for så å overføre opplysningene til et dataprogram i forbindelse med

halvårsrapporter eller årsmeldinger. Dette er en omfattende jobb, men på begge avdelingene ble vi forklart at ordningen med midlertidig lagring av data på papirskjema er den mest hensiktsmessige, da det ville blitt for tidkrevende for feltarbeiderne å føre observasjonene inn på det elektroniske dataprogrammet etter hver uteøkt.

6.1.3 Klientjournal

På Utekontakten i Bergen registreres oppfølgingsklienter normalt med fullt navn, fødselsdato og adresse. Det opprettes en mappe for dem i Utekontaktens klientarkiv – som er et papirarkiv – hvor journal, dokumenter, korrespondanse og arbeidsnotater som vedrører klienten oppbevares. I journalen dokumenteres arbeid og kontakt med klienter fortløpende. Eksempelvis kan feltarbeiderne registrere samtaler de har med en klient på en feltarena i et journalnotat som legges til klientmappen.

Journaler opprettes bare etter samtykke fra klientene og er åpne for innsyn for klientene. Når Utekontakten gir uttalelser om klienter på forespørsel fra andre hjelpeinstanser, eller sender bekymringsmelding på klienter, blir disse på forhånd gitt anledning til å lese og kommentere teksten. I tillegg kan det opprettes mapper i forbindelse med kartlegging av ungdommer i målgruppen som feltarbeiderne ved Utekontakten jobber for å etablere kontakt med. Utekontaktens ”Retningslinjer for dokumentering av individuelt klientarbeid/journal” spesifiserer at en slik kartleggingsfase ikke skal overstige fire uker.

På det tidspunkt vi gjennomførte studien av Utekontakten i Tromsø, var avdelingen i ferd med å utvikle et system for klientjournaler, men dette var ennå ikke tatt i bruk.

6.1.4 Mangel på egnet dataverktøy

Både på Utekontakten i Bergen og Utekontakten i Tromsø er det er en klar frustrasjon blant de ansatte over det som oppleves som tungvinte og utdaterte dokumentasjonssystemer. Begge steder ønsker man seg et dataprogram som kan integrere de ulike systemene for feltrapportering, treffstatistikk og journalføring vi har beskrevet ovenfor. Feltarbeiderne brukte for eksempel mye tid under utfyllingen av feltlogger på å lete fram nummeret til ungdom. Som det ble påpekt av feltarbeidere ville man spart mye tid dersom man istedenfor kunne finne fram til en ungdom gjennom en enkel søkefunksjon i et dataprogram. Det ble også pekt på at feltarbeiderne kunne spart mye tid dersom de kunne fått tilgang på journalen til en ungdom med noen tastetrykk, framfor det eksisterende systemet med papirjournal.

Utekontakten i Tromsø har de siste årene utredet ulike dataprogrammer uten å finne et tilfredsstillende alternativ. På Utekontakten i Bergen har man prøvet ut flere dataprogrammer som har vist seg å være ubrukelige eller utilfredsstillende. En utfordring i så måte, det ble pekt på, er å finne et system som er tilfredsstillende formelle krav til profesjonell journalføring.⁵¹

6.1.5 Kvalitative kartlegginger

I tillegg til produksjonen av feltrapporter, treffstatistikk og klientjournaler utfører utekontaktene i Tromsø og Bergen også ulike kartleggingsprosjekter. De siste par årene har Utekontakten i Tromsø hvert halvår gjennomført et kartleggingsprosjekt kalt "Natt og Dag" som går over en uke. Disse prosjektene retter seg mot ungdomsmiljøet i Tromsø sentrum og kan beskrives som en intensivering av den oppsøkende virksomheten Utekontakten normalt driver på denne arenaen. Informasjonen som fremkommer i prosjektene blir i første rekke brukt av Utekontakten selv, ut i fra et ønske om å få oversikt over ungdomsmiljøet i Tromsø sentrum. Utekontakten i Tromsø jobber med å utvikle rapporteringsformer for ekstern formidling av slik informasjon.

Kartleggingsprosjektene Utekontakten i Bergen siden 2002 har utført ved hjelp av HKH-metoden, framstår til forskjell som aktiviteter som er tydelig atskilt fra den normale oppsøkende virksomheten og er utført på oppdrag fra eksterne instanser. HKH-metoden er utviklet for Utekontakten av kompetansesenteret Bergensklinikkene, etter mal av Verdens helseorganisasjons Rapid Assessment and Response tilnærming. Metoden er et verktøy for kartlegging av definerte problemer i form av handlingsmønstre eller samfunnsforhold, innenfor geografisk avgrensede områder. Utekontakten i Bergen har blant annet kartlagt problemer som bruk av rusmidler, kriminalitet og psykisk helse på denne måten. Kartleggingene Utekontakten har gjennomført har vært knyttet til bydeler eller bestemte områder innenfor bydeler i Bergen.

Slik HKH-prosessen er beskrevet i en evalueringsrapport fra Utekontakten i Bergen (2006), tar den til med en forespørsel om kartlegging av et problem fra en instans i kommunen. Etter en innledende konsultasjon med representanter for ulike samfunnsinstanser på stedet hvor kartleggingen skal utføres, etableres en styringsgruppe eller referansegruppe for prosjektet. Selve kartleggingen består av to hovedkomponenter. Den ene er en kartlegging av problemet prosjektet fokuserer på, som utføres ved hjelp av flere ulike metoder. Metoder som

⁵¹ Fra og med 1. mars 2008 har Utekontakten i Bergen tatt i bruk det elektroniske fagssystemet Socio etter flere år med utviklingsarbeid.

har vært benyttet i denne forbindelse er observasjon eller deltagende observasjon i ungdomsmiljøer, nøkkelinformantintervjuer, intervjuer med ungdommer, fokusgrupper, spørreundersøkelser og bruk av sekundærkilder (forskningsrapporter o.l.). Den andre hovedkomponenten består av en kartlegging av eksisterende tiltak som er rettet seg inn mot problemet hos ulike instanser i hjelpeapparatet.

I den påfølgende analysen sammenstilles viten som er framkommet gjennom de to undersøkelsene. Et overordnet siktemål med analysen er å identifisere "huller" i hjelpeinstansenes håndtering av problemet, noe som igjen danner grunnlag for forslag om nye tiltak. Etter en avsluttende konsultasjon med styringsgruppen/referansegruppen, utarbeides en prosjektrapport som inneholder anbefalinger om tiltak og en handlingsplan. Rapportene som har blitt utarbeidet ved Utekontakten i Bergen har blitt trykket opp og distribuert til de ulike instansene som har vært involvert i prosjektene og til andre kommunale instanser.

6.2 Dokumentere – legitimere

Innføringen av skriftlige dokumentasjonspraksiser på utekontaktene kan betraktes som et ledd i utbredelsen av styringsteknikkene som går under samlebetegnelsen New Public Management som har pågått i norsk offentlig sektor de siste tiårene. Et gjennomgående trekk ved disse reformene er at de søker å gjøre organisasjoners virksomhet til gjenstand for detaljerte kvantitative målinger og kobler slike målinger til tilskudd- og belønningssystemer etter mønster av markedet. New Public Management reformer har vært gjenstand for omfattende kritikk. Noe av dette er basert på en allmenn motvilje mot måling og tallfesting av virksomheter, men det finnes også andre og mer vektige innvendinger mot disse reformene.

Organisasjonsforskeren Michael Power har i flere bøker (Power 1994, 1999) påpekt hvordan den eksplosjonsartede veksten i bruken av måle- og belønningssystemer i organisasjoner de siste tiårene har virket mot hensikten om å fremme effektivitet og tilregnelighet hos tjenesteprodusenter. En grunn til dette er at systemene ofte tenderer mot å bli svært komplekse og arbeidskrevende og i en slik utstrekning at det går på bekostning av virksomheten de skal måle. Et annet problem som knytter seg til slike systemer er at de kan føre til målforskyvninger. Dersom de viktigste oppgavene i en organisasjon er av en art som gjør at de ikke enkelt lar seg fange opp i kvantitative målinger, kan resultatet være at virksomheten vris over på andre aktiviteter, som er mindre viktige men som gir uttelling på målinger. En ironisk konsekvens av slike ordninger kan derfor være at de institusjonaliserer former for uansvarlighet blant

tjenesteprodusenter: I stedet for å tilpasse sine praksiser til krav og behov som melder seg nedenfra, gjennom deres kjennskap til brukergrupper og arbeidsprosesser, tilpasser tjenesteprodusenter sine praksiser til måleregimer de påtvinges fra sentrale administrative instanser.

Denne problematikken kan se ut til å aktualiseres i uenigheten mellom ledelsen og feltarbeidere på Utekontakten i Bergen vi har berørt ovenfor knyttet til kravet om at feltarbeiderne skal bruke tretti prosent av sin arbeidstid på oppsøkende virksomhet. I denne forbindelse ble det vist til at feltarbeidere kan ende opp med å drive oppsøkende virksomhet "bare fordi det tar seg bra ut på statistikken" mens de egentlig har viktigere oppgaver (klientoppfølging) å ta seg av. Personen som hevdet dette mente at det ville vært mer hensiktsmessig om feltarbeiderne sto friere til å prioritere om arbeidstiden skulle brukes på oppsøkende virksomhet eller klientoppfølging. Men i dette tilfellet dreier ikke uenigheten seg så mye om skjevheter som skapes av selve målesystemet (arbeidstid brukt på klientoppfølging lar seg tallfeste like enkelt som "utetid") som av en uenighet om hvordan feltarbeiderrollen skal utformes, og hva Utekontaktens oppdrag skal bestå i. Som sådan understreker dette et annet poeng hos Power, nemlig at fastsettelsen av målekategorier eller indikatorer for virksomheter ofte er et viktig politisk spørsmål.

Som sosiologene Paul DiMaggio og Walter Powell (2004) har vist, er drivkraften som ligger til grunn for organisatoriske reformbølger ikke alltid å finne i kravet om effektivisering av virksomheter, selv om reformene begrunnes ut i fra dette hensynet. Organisasjoner kan implementere reformer ut i fra et legitimeringsbehov og i noen tilfeller kan reformene få en ren seremoniell betydning, som noe organisasjoner viser fram for omgivelsene for å framstå som moderne og tidsriktige, uten ellers å påvirke virksomheten i nevneverdig grad. Det generelle inntrykket fra studien av utekontaktene i Tromsø og Bergen er at feltarbeiderne begge steder bruker mye tid på å telle treff og observasjoner. Det kan derfor være grunn til å spørre om i hvilken grad slike målinger og statistikkproduksjon har en praktisk og faglig begrunnelse og i hvilken grad det har en seremoniell betydning.

Evalueringen som ble gjort av Utekontakten i Tromsø i 2004 pekte blant annet på at Utekontakten burde styrke sine rutiner for dokumentasjon og egnevaluering, og dette ser ut til å ha inspirert avdelingen til å synliggjøre sin virksomhet for omgivelsene gjennom telling og statistikkproduksjon. Det ble kommentert av samarbeidspartnere vi intervjuet at Utekontakten så ut til å bruke mye krefter på å presentere svært detaljerte treffstatistikker for omverdenen i årsmeldinger. I samsvar med dette fortalte flere ansatte at Utekontakten for noen år siden produserte mye statistikk ut i fra et ønske om "å legitimere seg i forhold til politikerne". Men det ble samtidig understreket at Utekontakten hadde

lagt dette bak seg og heller brukte målingene fordi disse hadde vist seg å være nyttige og utviklende som et faglig verktøy. Et uttrykk for dette er at årsmeldingen for 2006 inneholder mindre treffstatistikk enn årsmeldingen for 2005. En samarbeidspartner til Utekontakten i Bergen vi intervjuet antydet at avdelingen for noen år siden hadde gjennomgått en lignende utvikling som Utekontakten i Tromsø. En teamleder vi intervjuet understreket at teamet ikke produserte treffstatistikk ”for noen andre”, men at dette var noe teamet hadde faglig nytte av, blant annet fordi den gjør det mulig å se utviklingstrekk som gjør seg gjeldende på de ulike arenaene.

På Utekontakten i Tromsø ble det påpekt at den kommunale ledelsen i liten grad etterspurte dokumentasjon av avdelingens virksomhet. Utekontakten i Bergens virksomhet måles på ulike indikatorer i enhetens styringskort, som inngår i kommunens system for balansert målstyring.

Vi skal ikke forfølge spørsmålet om hvorvidt produksjonen av treffstatistikk og lignende ved utekontaktene er begrunnet i et nytte- eller legitimeringshensyn videre her. Diskusjonen gir imidlertid grunnlag for å formulere et generelt kritisk spørsmål som kan stilles til statistikkproduksjon ved utekontaktene, nemlig om informasjonen som produseres i første rekke beskriver trekk ved utekontaktens målgrupper og deres levekår eller om den i første rekke gir et bilde av aktivitetene til de ansatte på utekontaktene. Dersom informasjonen faller inn i den siste kategorien, er det grunn til å mene at den bør begrenses til et nødvendig minimum. Vi kommer tilbake til denne problematikken i drøftingen i rapportens avslutningskapittel.

6.3 Grunner til lite skriftliggjøring

I Modum og bydel Søndre Nordstrand skriftliggjør de oppsøkende ungdomsarbeiderne forholdsvis lite sammenliknet med Bergen og Tromsø. Før vi diskuterer dokumentasjonspraksisene nærmere, kan det være verdt å reflektere over denne forskjellen.

Det er åpenbart at tjenestens størrelse har stor praktisk betydning, noe som gir føringer på flere måter: Dokumentasjon er tidkrevende, og vil relativt sett kreve en større andel av ressursene enn tilfellet er for virksomheter med mange ansatte. Dernest kommer at tjenestene med få ansatte preges av større fleksibilitet og uforutsigbarhet i arbeidet enn de med mange ansatte (jfr. 4.4.1). Mindre ritualisering gir lett mindre systematikk i dokumentasjonspraksiser. Ungdomsarbeiderne har alltid planer for hva arbeidsdagene gjennom uka skal brukes til, men vi erfarte gjennom feltarbeidene at planene som regel endres: Man må ta i mot viktige telefoner, forholde seg til hastesaker og bytte om på avtaler (dette

var tydelig i vårt feltarbeid, der avtaler alltid måtte sjekkes dagen før, om de ville bli noe av). Når arbeidet i de små tjenestene er langt mindre ritualisert enn i de store, er kontorarbeidet den oppgaven som lettest kan legges til side. I tillegg kommer at arbeidsdagen for Modums del sjelden avsluttes inne på kontoret. De geografiske avstandene gjør at det ofte er lite hensiktsmessig å ta omveien om kontoret på veien hjem. Et annet moment er at et lite antall ansatte gir føringer for at informasjon overføres muntlig. Tykke beskrivelser og sammensatt kunnskap kan utveksles langt mer raskt og effektivt direkte mellom kolleger enn via dokumenter (Sørhaug 1996). Muntlig informasjonsutvekslingen fungerer også som en refleksiv praksis hvor vurderinger utprøves og justeres de ansatte i mellom.

Et beslektet poeng kan knyttes til forvaltning av samarbeidsrelasjoner. Som vi så i kapittel 5, er både Utekontakten i Modum og oppsøkende miljøarbeidere i Søndre Nordstrand knyttet tett opp til samarbeid med andre instanser. Sentralt i samarbeidsmøtene er muntlige redegjørelser og informasjonsutveksling om ungdomsmiljøer. I en viss forstand kan derfor velutviklede samarbeidsrelasjoner på bakkeplan virke til et mindre behov for dokumentasjon: Partene har umiddelbart større nytte av muntlig informasjonsutveksling i form av tykke beskrivelser. I tillegg kommer at samarbeid med stor grad av gjensidighet innebærer alliansebygging og mindre etterspørsel etter dokumentasjon for å legitimere egen virksomhet utad. Dette kan medvirke til noe mindre behov for skriftlig dokumentasjon som grunnlag for virksomhetsstyring.

6.4 Dokumentasjon og forebyggingsprofil

I forlengelse av inndelingen ovenfor, kan vi skille mellom ulike typer dokumentasjon ut i fra hvilke tre hovedtema man ønsker å produsere kunnskap om: Egen virksomhet, klientdata om enkeltungdom og generelle trekk ved målgruppens levekår og tilpasning (emnene blir selvfølgelig over i hverandre, logg fra utegåing vil for eksempel gi kunnskap om alle tre).

I Modum og Søndre Nordstrand er det ulike vektlegginger av disse tre temaene. Vi kan se en tydelig sammenheng mellom virksomhetenes organisatoriske tilhørighet og arbeidsmetoder, - og hva og hvordan man velger å skriftliggjøre. Modum skriftliggjør - i tråd med en bred forebyggingsprofil - i form av rapportering om egen virksomhet og noe i form av miljø- og kontekstkunnskap. Søndre Nordstrand legger særlig vekt på skriftliggjøring i form av klientdata og målsettinger for oppfølgingsarbeid, i tråd med rollen som en del av hjelpeapparatet. I

tillegg skriftliggjør de oppsøkende miljøarbeiderne erfaringer fra gjennomføringen av ulike gruppeaktiviteter som ledd i egnevaluering.

6.4.1 MSA-skjema

Et sentralt redskap i MSA-metoden er BUTs egenutviklede MSA-skjema. Hele temaet bruker dette dokumentasjonssystemet. Miljøarbeiderne har også tilgang til barnevernets elektroniske saksbehandlingssystem Familia.

Miljøarbeiderne bruker en tilpasset form av MSA-skjemaet som en del av arbeidet med enkeltungdom hvor man gjennomfører råd- og veiledningssamtaler. I denne prosessen innhentes skriftlig samtykke fra foresatte for oppheving av avtaushetsplikt mellom samarbeidspartnere (som regel skole og politi). Hvis det åpnes sak, brukes skjemaet videre av barnevernskonsulentene. Miljøarbeiderne registrerer ellers ikke opplysninger om enkeltungdom, bortsett fra oppmøte i ART- og samtalegrupper og ulike aktiviteter.

MSA-skjemaet består av flere bolker, hvor noen deler er rettet inn mot en kartleggingsfase overfor enkeltungdom og andre deler mot tiltaksfase. Miljøarbeiderne skriftliggjør i de delene av skjemaet som dreier seg om kartlegging og eventuelt lettere tiltak (når det ikke er opprettet sak). Sentralt i skjemaet er identifisering av problemets karakter og omfang, mål og delmål og ressurser og barrierer knyttet til ulike aktører (ungdommen, familie, skole, venner, lokalmiljø, andre) i forhold til gjennomføring av mål- og delmål. Genogram kan brukes som del av kartleggingsfasen.

Formuleringen av eventuelt nye delmål gjøres i stor grad i samarbeid med ungdom og foreldre. MSA-skjemaet har form av en slags ”dynamisk journalføring” ved at mål og delmål endres og reformuleres underveis i klientarbeidet.

Mål og delmål for miljøarbeiderne ligger på et lavere nivå enn for barnevernskonsulentene, fordi miljøarbeiderne jobber med mindre belastet ungdom. Leder av BUT beskriver forskjellen slik:

Barnevernskonsulentene jobber mye mer behandlende enn miljøarbeiderne. Når miljøarbeiderne jobber etter overordnede mål, er de målene mye mindre enn barnevernskonsulentenes mål. Et overordnet mål for Per kan være at han skal være i aktivitet to ganger i uka. For barnevernskonsulentene kan overordnet mål være at Per skal ha et rusfritt liv hvor han ikke begår kriminelle handlinger og ikke er ute på natta.

Skjemaets innretning reflekterer BUTs vinkling av arbeidet mot identifisering av atferdsproblemer hos ungdom og hjelp til styrking av foreldrerollen. Nedtegnelsene av ressurser og barrierer knyttet til ulike arenaer er et redskap for miljøarbeidere og barnevernkonsumenter til å formulere, fordele og koordinere ansvarsområder i nettverket rundt ungdommen.

Miljøarbeiderne har i tillegg egne rutiner for noe skriftliggjøring av egen virksomhet og miljødata. Vaktjournalen er utformet slik at den skal fylles ut etter alle typer vakter, etter utegåingsøkter inneholder den beskrivelser av miljøene på de ulike arenaene miljøarbeiderne har vært innom. Denne kunnskapen brukes i hovedsak som et "historisk arkiv" til internt bruk for miljøarbeiderne. I tillegg kommer intern rapportering og egnevaluering av ART- og samtalegrupper og ulike aktiviteter, samt avrapporteringer av prosjektmidler. Den oppsøkende virksomheten rapporteres ikke i egen årsrapport, men inngår i BUTs korte fremstilling i bydelenes samlede årsmelding.

6.5 Modum

I Modum dokumenterer Utekontakten i noen grad omkring egen virksomhet og bidrar til bredere kartlegginger av målgruppens levekår. Utekontakten har ikke utviklet systemer for å skriftliggjøre informasjon om enkeltungdommer. Den viktigste egenproduserte skriftliggjøringen i Modum er årsrapporten. Her beskrives hovedmål og arbeidsform for Utekontakten, aktiviteter og arrangementer hvor man har deltatt, samarbeidsfora og antall ungdommer man har hatt formelle og uformelle samtaler med og fulgt opp. Rapporten inneholder også i noen grad vurderinger av ungdomsmiljøer og trender, og begrunnelser for hvilke deler av målgruppen og arbeidsformer man vil prioritere fremover. Rapporten redegjør dermed både for egen praksis og gir kontekst-kunnskap om ungdomsmiljøer. Utekontakten har også hatt tradisjon for å levere fylldige rapporteringer til finansieringskilder i forbindelse med bruk av prosjektmidler. Den håndskrevne loggføringen av kveldsvaktene på ungdomsklubben og ungdomskaféen tjener til å holde oversikt internt hos Utekontakt og klubb/kaféansatte over utviklingstrekk over tid, hvor mange og hvilke grupper ungdommer som bruker stedene (her føres ikke navn). Loggen er viktig for å kunne tidfeste konkrete hendelser. Blant annet som grunnlag for muntlige redegjørelser til samarbeidspartnere og foreldre, for eksempel i forbindelse med vandrehistorien om rusbruk referert over. (jfr. 5.4.4).

Dokumentasjonsprofilen i Modum reflekterer hvordan Utekontakten knyttet til kulturretaten arbeider etter en modell med vekt på bredt

forebyggende arbeid. Relasjonen til ungdom bygges gradvis opp over tid, på ulike arenaer, og i stor grad gjennom aktiviteter. Det redegjøres for aktivitetene, informasjon om enkeltungdommer skriftliggjøres ikke. Det er mulig at Utekontakten synes dokumentasjonen blir ivaretatt gjennom samarbeidet med miljøarbeidere og helsesøster, når disse instansene sender meldinger til barnevernet (se 5.4.4). I tråd med forebyggingsperspektivet, dokumenteres i noen grad trekk ved målgruppen. I Modum har dokumentasjon med henblikk på forebygging først og fremst hatt form av omfattende ”rusundersøkelser”.

6.5.1 Kvantitativ kartlegging - rusundersøkelse

Modum har gjennomført tre ungdomsundersøkelser (refereres muntlig alltid som ”rusundersøkelse”) blant ungdomskullene i kommunen, i 2000, 2003 og 2006. Kartleggingene har vært gjennomført av Rogaland A-senter på oppdrag av det tverretatlige samarbeidstiltaket ”Utsatt rusdebut” hvor Utekontakten er deltaker (jfr. 5.). Man har rettet et spørreskjema til alle ungdomsskolelever og alle på videregående for å kartlegge rusbruk - og holdninger, relasjoner til venne – og familienettverk, deltakelse i fritidsaktiviteter og grad av følelsesmessige problemer.

Undersøkelsene ble satt i gang for å etablere et kunnskapsgrunnlag for det forebyggende arbeidet i ”Utsatt rusdebut”. Man har gjentatt undersøkelsene blant annet for å få en indikator på virkningene av dette arbeidet. Resultatene viser en generell forbedring eller stabilitet på de fleste av områdene, med unntak av økt alkoholforbruk blant jenter på videregående. Det blir med humor sagt at ”nå kan vi ikke gjennomføre flere undersøkelser, for det lar seg ikke gjøre å få bedre resultater enn dette!” Samtidig blir det pekt på at resultatene kan være heftet med enkelte metodeproblemer, og at det har vært satt noen spørsmål om gyldigheten av resultatene (undersøkelsen fanger blant annet ikke opp elever som ikke var å skolen den dagen skjemaene ble delt ut).

Vi vil knytte noen kommentarer til denne formen for kunnskapsproduksjon og bruken av den. Det er interessant at den minste lokaliteten i eksempelstudiene har lagt stor vekt på å gjennomføre omfattende kvantitative kartleggingene av rusbruk. Man kan tenke seg at /føringer for/ kvantitative kartlegginger er lettere å gjennomføre i små lokalsamfunn enn kvalitative undersøkelser. Miljøkartlegginger og -beskrivelser vil kreve særlig hensyn til anonymitet, både i metode og analyse. I en urban kontekst kan dette gjøres uten å bidra til stigmatisering. Et annet moment er at funn i kvantitative undersøkelser produsert av utenforliggende instanser lettere fremstå som sanne og udiskuterbare. Dette kan være særlig viktig i lokalsamfunn hvor

problemforståelse og definisjonsmakt i større grad vil være gjenstand for direkte forhandlinger mellom ulike aktørgrupper, både i tjenesteapparatet og sivilsamfunnet, og i større grad angå den lokale offentligheten enn hva tilfellet er i urbane områder. Samtidig har kvantitative undersøkelser større potensial for å vurderes som mindre relevante dersom folk opplever at egen erfaringsbasert kunnskap ikke stemmer med tallene. ”Vandrehistorien” referert over (5.4.4) illustrerer hvordan ulike virkelighetsbeskrivelser kan manifestere seg i lokalsamfunnet og kreve rask mobilisering og brannslukking av tjenesteapparatet. I denne prosessen ble rusundersøkelsen brukt til å sette påstander om utstrakt rusbruk inn i en sammenheng som viser at dette ikke er et utbredt problem.

Kvalitative miljø- og kartleggingsanalyser vil på sin side kunne tilby større mulighet for integrasjon mellom samarbeidspartnere dersom ulike instanser bidrar med kunnskap til beskrivelsene (uten at det er sikkert at det er et mål). Slike undersøkelser gir også mer kunnskap om prosesser og hvorfor mønstre endrer seg.

Rusundersøkelsene gir et kunnskapsgrunnlag å handle ut i fra. I et mindre lokalsamfunn vil slike undersøkelser ha større potensial for å gi virkelighetsbeskrivelser og bli tolket som helhetlige ”diagnoser” av lokalsamfunnet enn i mer urbane områder hvor allmenne forventninger om lokalt fellesskap er svakere. Det betyr at de også vil ha større potensial for å kunne fortolkes og brukes i steds selvforståelse og forhandlinger om hvilke virkelighetsbeskrivelser som skal ha gyldighet (jfr. Eidheim 1993).

6.5.2 Hva har man bruk for?

For de små virksomhetene ser det altså ut til å gjelde at størrelse gir føringer for mindre grad av dokumentasjon både utad og innad. For de store virksomhetene gir størrelse føringer motsatt vei og virker til å øke behovet for dokumentasjon. De ansatte i Modum og Søndre Nordstrand gir uttrykk for at de synes skriftliggjøringen ligger på et greit nivå sett i forhold til ressursbruk, og at de selv ikke har behov for å endre dokumentasjonspraksis. Dette kan tolkes som et uttrykk for at praksisen samsvarer med virksomhetenes profil og arbeidsmetodikk.

Arbeidsformene i Modum og Søndre Nordstrand illustrerer i stor grad det oppsøkende feltets muntlige tradisjon. Feltes ubyråkratiske stil og vekten på relasjonelt arbeid medvirker til at oppsøkende ungdomsarbeid tiltrekker seg folk med profesjonsutdanning som ikke ønsker å ”sitte på kontor”. Som en leder sa det: ”Dette er folk som ikke er byråkrater.” Hun fremholdt at de har sin styrke i andre type ferdigheter.

Det kan likevel være grunn til å vurdere om virksomhetene kan ha grunn til å utvide dokumentasjonspraksisen. For Utekontakten i Modum er det grunn til å utvikle rutiner for å registrere oppfølgingsarbeid overfor enkeltungdom, både av hensyn til behov for kontinuitet i en sårbar personalsituasjon, og ut i fra at slik dokumentasjon i visse situasjoner kan være nødvendig overfor andre instanser (f.eks. kan det være behov for å dokumentere oppfølgingsarbeid overfor barnevernet). Det er enkelte tegn på at kommunen vil etterspørre mer dokumentasjon som grunnlag for virksomhetsstyring fremover, noe som er aktualisert i forbindelse med byggingen av nytt ungdomshus og oppgavefordeling mellom instansene i fritidssektoren. Som en respons på dette var årsrapporten i 2007 fyldigere enn rapporten i 2006.

I bydel Søndre Nordstrand skriftliggjøres lite av miljøarbeidernes kontekstkunnskap om målgruppene. Man kan tenke seg at det ville være en fordel å utvikle denne dokumentasjonen noe, særlig med tanke på å identifisere utviklingstrekk i målgruppen over tid. Denne typen arbeid kan eventuelt legges til SALTO-samarbeidet, hvor det blant annet er planer om å gjennomføre en rusundersøkelse. Samtidig er det grunn til å vurdere om ikke kvalitative beskrivelser vil være vel så nyttige med tanke på å identifisere og beskrive endringsprosesser i ungdomsmiljøene.

7 Oppsummering og drøfting

I det følgende vil vi oppsummere og drøfte noen av funnene vi har presentert i foregående kapitler. Som vi gjorde klart i innledningen av rapporten, er ikke vår framstilling ment å være noen fullstendig beskrivelse av virksomheten ved utekontaktene og heller ikke av de tre tematiske områdene som har stått i fokus for beskrivelsene og analysene vi har presentert i rapporten. Vi har snarere valgt å konsentrere oss om noen trekk og tendenser ved utekontaktens virksomhet som vi mener er særlig interessante å belyse fordi de illustrerer viktige utfordringer og rammevilkår utekontaktene må forholde seg til, sider ved deres praksiser som er verdt å problematisere eller praksiser som kan framheves som eksempler til etterfølgelse.

7.1 Oppsummering av hovedpunkter i kapittel 2-6

Gjennom rapporten har vi sett at utekontaktene opererer under til dels svært forskjellige rammebetingelser, blant annet med hensyn til om de har tilgang på offentlige arenaer som egner seg for å drive oppsøkende virksomhet. Mens for eksempel feltarbeiderne på Utekontakten i Bergen vier en stor del av arbeidstiden til oppsøkende virksomhet på forskjellige samlingssteder for ungdom i Bergen sentrum eller i sentrumsområder i bydeler, finnes det få tilsvarende arenaer i Modum kommune som de ansatte på Utekontakten kan forholde seg til.

Vi har skissert tre ulike modeller for utekontaktarbeid i norske kommuner. De er (i) *barnevern/teammmodell*, (ii) *fritidsmodell* og (iii) *selvstendige organisering* innen hjelpeapparatet. I tilknytning til dette har vi identifisert ulike praksisorienteringer til forebyggende arbeid, henholdsvis terapeutisk, fritidsorientering (eller hverdagsorientering) og det vi kan kalle blandingsformer. De fire eksempelstudiene representerer hver sin type. I Søndre Nordstrand er oppsøkende miljøarbeidere lagt til barnevernet og opererer som en del av ungdomsteamet. Samtidig arbeider de etter det vi vil kalle en terapeutisk orientering gjennom bruk

av en moderert versjon av multisystemisk terapi (MST). I Modum er Utekontakten organisert i kulturetaten sammen med ungdomsklubb og -kafé. Utekontakten i de to øvrige eksempelstudiene er organisert som selvstendige enheter under helse- og sosialetat. De har en noe sterkere innslag av det vi kaller samfunnsorientering og de har i større grad ansatt samfunnsvitere som utekontakter

I kapittel 3 beskrev og analyserte vi ulike sider ved den oppsøkende virksomheten slik dette praktiseres på utekontaktene i Tromsø og Bergen. I denne forbindelse diskuterte vi moralske krav og forventninger feltarbeiderrollen påføres av ansatte på utekontaktene, og vi problematiserte tendenser til mystifisering av feltarbeiderrollen og det oppsøkende arbeidet. Gjennom skildringen av en utegåingsøkt i Tromsø sentrum framhevet vi ulike dilemmaer og motsetningsforhold som preger den oppsøkende virksomheten, blant annet knyttet til feltarbeidernes ønske om ikke å ”trenge seg på ” ungdom eller å bidra til stigmatisering av ungdom. Som vi har vist, må feltarbeidere som driver oppsøkende virksomhet mestre omgangsformer og symbolske koder som gjøres gjeldende blant ungdom, samtidig som de i egenskap av ansvarlige voksenpersoner må markere sin forskjellighet fra ungdom. Å mestre denne balansegangen er en vesentlig del av ”håndlaget” som er påkrevd i den oppsøkende arbeidet. I forlengelsen av dette beskrev vi tendenser til at den oppsøkende virksomheten får preg av overvåkning og vi problematiserte begrepene ”målgruppeungdom” og ”gode samtaler” og praksiser disse er forbundet med. Endelig beskrev kapitlet en tendens blant feltarbeidere til å anlegge et ”bekymringsblikk” på ungdoms tilstedeværelse på offentlige arenaer, og vi pekte på ulike grunner til at denne forståelsesrammen kommer i stand og vedlikeholdes blant feltarbeidere.

Rapporten har vist at utekontaktens virksomhet på langt nær er synonymt med utegåing. I kapittel 4 tok vi blant annet for oss ”åpent hus”-ordninger, som er en viktig del av virksomheten på utekontakt-enhetene i Tromsø og Bergen. Vi pekte på forskjeller i måtene disse tilbudene er utformet på og dilemmaet som knytter seg til at dette er en arena hvor yngre ungdommer kan etablere relasjoner til eldre og mer problembelastede ungdommer. Som vi har sett, har utekontaktene et bredt spekter av aktivitetstilbud for ungdom i deres målgrupper. I denne forbindelse framhevet vi blant annet feltarbeideres erfaringer med at felles deltagelse i aktiviteter er en velegnet måte å komme i posisjon til ungdom på. Vi tok også for oss ulike former for oppfølgingsarbeid feltarbeidere driver i forhold til ungdom i deres målgrupper og dilemmaer knyttet til om denne innsatsen skal ha preg av kortvarig formidlingsarbeid eller langvarige terapiaktige relasjoner. I forlengelsen av denne diskusjonen beskrev vi tre idealmodeller for feltarbeiderrollen som gjøres gjeldende på utekontaktfeltet, ”formidleren”, ”terapeuten” og

”kunnskapsprodusenten”, som vi igjen knyttet til ulike forebyggingsstrategier.

Kapittel 5 beskrev og analyserte samarbeidsrelasjoner mellom utekontaktene og andre instanser i det offentlige hjelpeapparatet, med Utekontakten i Modum og oppsøkende miljøarbeidere i Barnevernets ungdomsteam bydel Søndre Nordstrand som hovedeksempler. Krav om samordning og samarbeid gjøres i dag gjeldende på alle områder innenfor velferdsstaten, som en produksjonslogikk og som normativt ideal. Som vi påpekte i kapitlet, kan dette betraktes som et uttrykk for en omseggripende samfunnsendring som er summert i begrepet nettverkssamfunnet. Dette viser til en overgang fra hierarki til nettverk som en framherskende styringsmekanisme, noe som igjen innebærer at tillit får økt betydning som en grunnleggende forutsetning for samhandling mellom aktører innenfor og på tvers av organisasjoner. I forlengelsen av dette beskrev vi ulike eksempler på samarbeid (og fravær av samarbeid) mellom utekontaktene og andre offentlige instanser, som skole, politi og barnevern, og vi framhevet hvordan ulikheter i utekontaktens rammebetingelser gir seg utslag i ulikheter i samarbeidsrelasjoner disse har med andre offentlige instanser. Som vi påpekte, er små utekontaktenheter, som Utekontakten i Modum, i stor grad avhengige av å vedlikeholde aktive samarbeidsrelasjoner til andre offentlige aktører. Vi har også sett at store og relativt autonome virksomheter som Utekontakten i Bergen og Utekontakten i Tromsø har gjennomgått en holdningsendring, som innebærer at de i dag framstår som pådrivere for samarbeid med andre aktører i hjelpeapparatet.

I Kapittel 6 beskrev vi dokumentasjonspraksiser ved de fire utekontaktene. Som vi har sett, driver de ansatte ved utekontaktene i Tromsø og Bergen en omfattende skriftlig dokumentasjon av ulike sider av deres virksomhet, noe som blant annet skyldes at virksomhetene er store og har et stort tilfang av ungdom/klienter. Kapitlet beskrev systemer de to virksomhetene gjør bruk av for føring av feltlogg/feltrapport, treffstatistikk og klientjournaler og metoder som benyttes i kartleggingsprosjekter. I denne forbindelse påpekte vi at begge virksomhetene inntil nylig har slitt med å finne et velegnede IT-verktøy for dokumentasjonsarbeidet. Vi knyttet utekontaktens dokumentasjonspraksiser an til kritiske analyser som framhever hvordan bruken av dokumentasjons- og revisjonssystemer kan virke til å produsere målforskjvninger, og vi drøftet om statistikkproduksjonen ved utekontaktene er begrunnet i praktiske eller ”seremonielle” hensyn. Som vi også har sett, dokumenteres det langt mindre ved Utekontakten i Modum og ved oppsøkende tjeneste i BUT i bydel Søndre Nordstrand. En av grunnene til dette kan være at de to enhetene er mindre enn utekontaktene i Tromsø og Bergen. Informasjon om pågående virksomhet kan dermed formidles effektivt mellom de ansatte i muntlig

form, og enhetene mangler dessuten ressurser til å drive et omfattende dokumentasjonsarbeid. En annen grunn for at det dokumenteres lite på Utekontakten i Modum og blant oppsøkende miljøarbeidere i Søndre Nordstrand er at arbeidet på de to enhetene preges av fleksibilitet og uforutsigbarhet.

Når vi i den gjenstående delen av rapporten skal ta noen av disse forholdene opp til nærmere drøfting, vil vi forsøke å heve blikket og se dem i sammenheng med prinsipper og utviklingstendenser som gjøres gjeldende innenfor det videre fagfeltet forebyggende ungdomsarbeid.

7.2 Grenser for bekymring

I artikkelen om forebyggende arbeid i norske kommuner, som vi refererte til i avsnitt 5.2, går sosiologen Yngve Carlsson i rette med oppfatninger om at dette feltet stadig gjøres til gjenstand for nedskjæringer. De som hevder slike synspunkter mangler i henhold til Carlsson en forståelse av totaliteten av det forebyggende arbeidet som drives i kommunene. I denne sammenheng viser han til en rekke forhold som de fleste norske kommuner i dag vil definere som problemer, som ikke eksisterte eller var definert som problemer for 30-40 år siden, og til en omfattende liste over tjenester og tiltak, deriblant utekontaktvirksomhet, som kommuner har etablert de siste 25-30 årene for å forebygge slike problemer. Som Carlsson påpeker retter svært mye av den forebyggende innsatsen seg inn mot ulike grupperinger av ”marginaliserte” personer. En følge av dette er at:

De samme menneskene risikerer (...) å bli definert som målgruppe – ikke bare for en enkelt tjeneste, et enkelt program eller holdningskampanje, men for et uttall ”innsatser” som hver for seg har som mål at de skal gjøre endringer i sin tenkemåte, oppdragelsesform eller livsstil. En aktuell problemstilling blir derfor om personer som utsettes for så mange innspill i varierende kombinasjoner av pisk og gulrot og overtalelse, utvikler strategier for å forsikre seg mot ”presset”? (Carlsson 2002: 298-290).

Våre studier gir ikke grunnlag for å gi et entydig og direkte svar på spørsmålet Carlsson reiser om hvorvidt personer i målgrupper for forebyggende arbeid opplever å være utsatt for et ”press” av tiltaksapparatet, men spørsmålet inneholder i seg selv påminnelser som kan være viktig å reflektere over for ansatte på utekontaktene.

I fagdiskusjoner på utekontaktfeltet understrekes ofte viktigheten av det oppsøkende arbeidet på gateplan og av å sikre at tjenestene ikke henfaller

til former for ”innekontakt”. Mindre fremtredende er spørsmålet om hvordan og i hvilken grad utekontaktene bør sette grenser for deres involvering i ungdomsbefolkningen. Dette er i utgangspunktet heller ikke til å undres over, utekontaktens misjon har alltid vært å bryte ned fysiske og symbolske stengsler mellom det byråkratiske hjelpeapparatet og hjelpetrengende ungdom, å bringe hjelpeapparatets tjenester nærmere ungdommen. Men som vi har påpekt gjennom rapporten, er rammevilkårene utekontaktene nå opererer under forskjellige fra hva de var for ti eller tjue år siden. Der utekontaktene tidligere i en del sammenhenger ser ut til å ha opptrådt mer som en interesseorganisasjon for ungdom enn som representanter for offentlige myndigheter, stilles tjenestene nå ovenfor et krav om samarbeid og samordning med det øvrige hjelpeapparatet. Som vi har sett, framstår ikke dette samarbeidskravet som et kontroversielt tema blant de ansatte på utekontaktene der vi gjennomførte våre eksempelstudier, og det er nærliggende å betrakte dette som et uttrykk for et kulturskifte hos utekontaktene. Vi har også påpekt dreiningen som har funnet sted i utekontaktens prioriterte målgrupper i tråd med den politiske vektleggingen av forebyggings- og tidlig intervensjonsarbeid. Våre eksempelstudier viser at utekontakter i dag forholder seg til en yngre og mindre problembelastet del av ungdomsbefolkningen enn hva som har vært vanlig, og som i mindre grad enn den tradisjonelle målgruppen aktivt etterspør hjelp og støtte fra sosialarbeidere. Det er grunn til å anta at denne tendensen gjøres gjeldende på hele utekontaktfeltet.

At utekontaktene ikke lenger opptrer som ”ungdommens advokater” og som motstandere av for eksempel politi og barnevern, men heller søker å være en integrert del av det offentlige hjelpeapparatet er etter vårt syn en nødvendig og fornuftig tilpasning til de rammevilkår de opererer under. Dette gir imidlertid forsterket aktualitet til spørsmål om grensesetting i utekontaktens virksomhet.

Som vi har sett i eksemplene på hvordan den oppsøkende virksomheten drives i Tromsø og Bergen, innebærer dette hyppige kontakter mellom feltarbeidere og enkelte miljøer av byvankende ungdom. I kapittel 3 trakk vi et skille mellom det å innta rollen som ansvarlig voksenperson og rollen som overvåker, hvor det siste innebar å holde ungdomsmiljøer under kontinuerlig oppsyn. Utekontaktens dokumentasjonspraksiser kan knyttes til den samme problemstillingen. Som vi har vært inne på ovenfor, var det for noen år siden få restriksjoner på hvilke typer opplysninger om ungdom feltarbeiderne på Utekontakten i Bergen kunne registrerte i feltrapporter. Slik praksisen ble beskrevet for oss, registrerte feltarbeiderne mange opplysninger om ungdom og i en slik utstrekning at feltrapportene fikk preg av å være klientjournaler. Som nevnt ble denne praksisen droppet etter en gjennomgang av dokumentasjonsrutinene på Utekontakten fordi den ble antatt å være ulovlig.

Det ligger utenfor denne rapportens rekkevidde å gi en vurdering av hvilke former for innhenting og registrering av informasjon om ungdom utekontaktene lovmessig har anledning til å bedrive. Uavhengig av spørsmålet om det juridisk grunnlaget for slike praksiser, mener vi det er grunn til å advare mot unødvendig registrering av informasjon om ungdom og mot å registrere personopplysninger uten at ungdom gir informert samtykke til dette. Mer generelt mener vi det er grunn til å advare mot at utekontaktens virksomhet får preg av overvåking av ungdomsmiljøer.

En mulig implikasjon av pågåenhet fra utekontaktene mot deres målgrupper er at ungdom rett å slett kan gå lei av å måtte forholde seg til feltarbeidere og derfor søker å unngå dem. Dette kan dessuten tenkes å bidra til å frata ungdomsmiljøer opplevelsen av "territoriell" tilknytning til arenaer de forholder seg til som deres "egne". I denne sammenheng er det også verdt å minne om noen av de faglig-etiske verdiene som fra oppstarten av har stått sentralt på utekontaktfeltet, nemlig at det oppsøkende arbeidet skal være basert på et ressursperspektiv, og dermed på en anerkjennelse av ungdom som selvstendige subjekter, og at kontakter med ungdom skal være basert på frivillighet. En annen måte å uttrykke dette på er å si at respekt for ungdoms autonomi, som gruppe(r) og som personer tradisjonelt har stått sentralt i utekontaktens virksomhet. Det er en tradisjon som uttrykker en sterk brodd mot formynderske former for sosialpolitikk.

Ovenfor har vi flere steder vært inne på at feltarbeidere som driver oppsøkende arbeidet stadig må foreta avveininger om hensiktsmessigheten av å ta kontakt med ungdom på gata, blant annet av hensyn til å unngå stigmatisering av ungdom. I mange konkrete situasjoner kan dette arte seg som et spørsmål om å overholde alminnelige høflighetsnormer, om ikke å "trenge seg på" og om å unngå å sette enkeltungdommer i situasjoner som kan oppleves som pinlige. En fare vi har pekt på i rapporten er at utekontaktens virksomhet i overdreven grad blir konsentrert om ungdom med en viss type framtoning og sosial bakgrunn. Kontakt mellom feltarbeidere og ungdom kan i gitte situasjoner innebære en offentlig utpekning av ungdom som problem-belastede eller ressursvake og særlig gjelder dette hvis feltarbeidere rutinemessig og på åpenbare måter søker kontakt med et snevert segment av ungdomsbefolkningen. Spørsmålet om stigmatisering av målgrupper berører dermed viktige prinsipielle forhold. I det nordiske velferdsstatsprosjektet har ambisjonen om at velferdsordninger ikke skal virke stigmatiserende hatt en sentral betydning og dette knytter an til velferdsstatens universalistiske solidaritetsideologi. I tråd med dette idealet skal velferdsordninger være basert på en likeverdstanke, ikke på de bedrestiltes medynk med de vanskeligstilte. Hjelpen er en solidaritetshandling og skal ikke bidra til at den som mottar hjelp

klassifiseres som et annenrangs samfunnsmedlem, eller nedverdiges på annet vis. Igjen kan dette utlegges som en vektlegging av respekt for den personlige autonomien til mennesker som av ulike grunner har behov for hjelp fra det offentlige.

I NOU 1980: 37 understrekes kravet om at utekontaktene må unngå å bidra til stigmatisering og klientgjøring av ungdom på tydelig vis. Disse prinsippene fortsatt sentrale i den samtidige diskursen om forebyggende ungdomsarbeid, men her er det en tendens til at de brytes mot en kommunitaristisk vektlegging av statens rolle som en garantist for det ”varme” og ”trygge” ”fellesskapet/samfunnet”. Kommunitarisme er en form for ideologi som framhever viktigheten av verdibaserte fellesskap, ofte knyttet til en bekymring over at ulike former for individualiseringsprosesser forårsaker sosial oppløsning og disharmoni.⁵² Et uttrykk for denne tenkemåten er statsminister Gro Harlem Brundtlands oppfordring om å gjenreise den vaksomme ”nabokjærringa” som et ledd i kampen mot kriminalitet og sosiale problemer. Et annet og mer ambisiøst uttrykk for tenkemåten er Bondevik-regjeringens verdikommisjon. I en nylig publisert rapport fra Sosial- og helsedirektoratet om tidlig intervensjon på rusområdet, reflekteres det innledningsvis over spørsmålet om hvorfor tidlig intervensjonsarbeid har vist seg vanskelig å få til i praksis. Rapporten peker i denne forbindelse på følgende forklaring:

Kanskje er det slik fordi det å ”gripe inn i” andres livsløp til en viss grad står i motsetning til de individualiserings-tendenser vår tid blant annet ser ut til å være preget av. I tidlig intervensjonssammenheng utfordres vi nettopp som mennesker både når det gjelder vilje og mot til å se og bry oss om våre medmennesker. Tidlig intervensjon bygger slik sett på noen grunnleggende etiske verdier: Ansvar og omsorg for medmennesker. Det handler om å skape et varmt og trygt samfunn (Sosial- og helsedirektoratet 2007: 6).

Det er vanskelig å si seg uenig i de etiske verdiene det her tas til orde for. Samtidig er det verdt å merke seg at sitatet ikke omhandler forholdet mellom privatpersoner, men forholdet mellom privatpersoner og staten. Det er det offentlige hjelpeapparatet (for eksempel representert ved utekontaktene) som her utrustes med en moralsk plikt til å vise ”vilje og mot” til å ta ansvar og vise omsorg for medmennesker. Det er nærliggende å hevde at i dette perspektivet kan hensynet til personvern, ønsket om å unngå stigmatisering og respekten for ungdom som autonome handlende subjekter komme til å bli underordnet sosialarbeideres bekymring for ungdom som av ulike grunner anses for å befinne seg i en risikosone og deres opplevelse av moralsk plikt til å

⁵² Det kommunitaristiske innslaget i norsk politikk diskuteres i Slagstad (2001).

hjelpe disse. Som det også heter i rapporten: ”Risikoen for å stigmatisere må ikke bli en unnskyldning/et hinder for å handle når symptomene på problemutvikling er tydelige” (Sosial- og helsedirektoratet 2007: 20-21). Rapporten legger til at det er viktig med kontinuerlig etisk og faglig refleksjon rundt praksis for å motvirke stigmatisering. Vi mener det er gode grunner til å understreke og utvide nettopp dette poenget.

Vektleggingen av samarbeid og integrasjon i det offentlige tiltaksapparatet, dreiningen mot en yngre og mindre problembelastet målgruppe, og den moralistiske understrømmen i dagens forebyggingsdiskurs er alle forhold som kan bidra til en uthuling av utekontaktens tradisjon for vektlegging av respekt for ungdoms autonomi. For å motvirke dette mener vi det er avgjørende at utekontaktene aktivt søker å pålegge seg selv det man slagordsmessig kan kalle ”grenser for bekymring”, gjennom kritisk refleksjon om mål og midler i deres virksomhet. Som vi skal komme tilbake til nedenfor kan dette mer spesifikt knyttes til utviklingen av strategier for å diversifisere utekontaktens målgrupper og samhandlingsarenaer og til utviklingen av strategier for produksjon og formidling av kunnskap om ungdoms livsvilkår.

7.3 Utekontaktens forebyggingsstrategier

I boka *Forebyggende ungdomsarbeid* (2000) slår Håvard Helland og Tormod Øia fast at:

Forebyggende arbeid beveger seg i et spenningsfelt mellom samfunnskritisk reformisme og produksjon av velferdsgoder. Kjernen i diskusjonen om forebyggingens innhold er derfor av politisk natur (Helland og Øia 2000: 18).

Etter vårt syn er dette en erkjennelse som bør ligge til grunn for diskusjoner om hvordan utekontaktens virksomhet skal innrettes i fremtiden. Det er grunn til å minne om dette perspektivet fordi flere forhold i tiden kan bidra til at det går tapt for aktører på utekontaktfeltet. Ovenfor har vi framhevet den kommunitaristiske vektleggingen av det ”trygge fellesskapet” som en tendens i den samtidige forebyggingsdiskursen. En annen tendens, som av ulike grunner og på ulike måter gjøres gjeldende i denne diskursen, er det som kan kalles for avpolitisering av det forebyggende ungdomsarbeidet. Helland og Øia viser i denne sammenheng til faren for at det forebyggende arbeidet reduseres til en form for symbolpolitikk. Forebygging er et honnørord som mange ulike aktører gjerne påkaller, men som ofte viser seg vanskelig å omsette i praktiske politiske tiltak, og konsekvensen av dette kan være at forebyggingsbegrepet blir et uttrykk for gode intensjoner

alene. Andre forskere, som Stafseng (1994), har snarere pekt på en tendens til at struktur- og samfunnsforståelse skyves i bakgrunnen i det forebyggende ungdomsarbeidet til fordel for en vektlegging av metoder og teknikker. I den overnevnte artikkelen hevder Yngve Carlsson på lignende vis at de politiske og verdimeslige sidene ved ulike forebyggings tiltak i stadig mindre grad er synlige for dagens kommunepolitikere, noe som gjør det vanskelig for dem å være for eller imot slike tiltak annet enn på faglig/vitenskapelig grunnlag. I denne forbindelse merker Carlsson seg også at:

Mange av programmene er hentet fra USA hvor fagfolk trolig enten har gitt opp eller ikke evner å foreslå endringer i de samfunnsmessige og strukturelle forhold som skaper sosiale problemer og kriminalitet, og i stedet er blitt veldig raffinerte i å arbeide systematisk med symptomsiden. Programopptattheten kan føre til mindre opptatthet av de bakenforliggende og strukturelle årsaker til problemene – som fattigdom, sosial eksklusjon m.m. (Carlsson 2002: 289).

En ytterligere form for avpolitisering av det forebyggende ungdomsarbeidet kan således sies å bestå i en omdefinering av sosiale problemer til individuell patologi. I forlengelsen av dette kan det være verdt å reflektere over den store oppmerksomheten medisinske diagnoser som ADHD og Asperger syndrom har fått de siste årene som forklaringer på problematferd blant ungdom. Som vitenskapshistorikeren Ian Hacking (1999) viser, er det ikke nødvendigvis noen motsetning mellom det å akseptere antagelsene slike begreper bygger på som sanne, og det å betrakte dem som sosiale konstruksjoner. I det siste perspektivet setter man spørsmålet om begrepens vitenskapelige sannhet i parentes og spør hvilke historiske, sosiale, ideologiske forhold som gjør dem virksomme, og hvordan de virker. Uavhengig av spørsmålet om for eksempel ADHD-diagnosens objektive gyldighet, synes det rimelig å hevde at en av grunnene for dens popularitet er at den tilbyr ulike aktører (foreldre, skolen, sosialarbeidere, politikere) en håndgripelig årsaksforklaring på det som ellers kan framstå som komplekse og vanskelig avgrensbare problemer, og at forklaringen dessuten er koblet til klare løsninger i form av behandlingstiltak.

En konsekvens av en utvikling hvor sosiale problemer omdefineres til individuell sykdom/mangel innenfor det forebyggende ungdomsarbeidet, er at bakenforliggende strukturelle forhold kan komme til å bli akseptert som naturgitte. Dermed kan det forebyggende ungdomsarbeidet bli tilført en ideologisk systemlegitimerende dimensjon, ved at ansvarlige myndigheter gjennom etableringen av individrettede forebyggings- og behandlingstiltak viser de at de "tar tak i" problemer i ungdomsbefolkningen, samtidig som tiltakene bidrar til å trekke oppmerksom-

heten vekk fra sosiale og strukturelle forhold som medvirker til å produsere problemene. Mer generelt er det verdt å merke seg at den tidsmessige vektleggingen av positivistiske ("evidensbaserte") kunnskapsstrategier i forebyggende arbeid innebærer at sosiale problemer betraktes som selvavgrensede prosesser eller gjenstander. Dette bidrar dermed til å avgrense det forebyggende arbeidet som en sektor frakoblet den øvrige politikken.

Det må understrekes at vi her snakker om tendenser og mulige utviklinger, men dette er likevel forhold vi mener det er viktig at utekontaktene er oppmerksomme på. I kapittel 4 beskrev vi tre idealtypiske versjoner av feltarbeiderrollen, *formidleren*, *terapeuten* og *kunnskapsprodusenten*, som vi igjen knyttet til ulike forebyggingsstrategier. I det ene tilfellet legges det vekt på å forebygge problemutvikling gjennom langvarig motivasjonsarbeid, i det andre tilfellet vektlegges rollen som mellomledd mellom ungdom og hjelpeapparatet og i det tredje tilfellet, rollen som produsenter og formidlere av kunnskap om ungdomsbefolkningens livsvilkår.

Formidleren og kunnskapsprodusenten ligger nær de offisielle målsettingene utekontaktene har på stedene vi gjennomførte våre studier. Men som vi har sett i rapporten, er det likevel forhold som trekker virksomhetene i retning av den terapeutiske strategien. Nærheten ansatte på utekontaktene får til ungdom, blant annet gjennom den oppsøkende virksomheten, gjør det naturlig at de ønsker å yte direkte hjelp til dem. I samtaler vi hadde med feltarbeidere på stedene vi gjennomførte våre studier ble det flere ganger understreket at de opplevde et behov for å vise ungdom de kom i kontakt med at de "bryr seg", "faktisk gjør noe" og ikke er "tilskuere" til deres problemutvikling. Dette var ikke bare begrunnet i feltarbeidernes ønske om å yte hjelp og støtte til ungdom, men også i opplevelsen av at det ellers ville være vanskelig å rettferdiggjøre deres egen tilstedeværelse på ungdommens arenaer. På tross av dette mener vi det er grunn til å stille spørsmål ved hensiktsmessigheten av at feltarbeidere etablerer terapiaktige relasjoner til ungdom, om dette er forenelig med utekontaktens målsettinger og om det ligger innenfor feltarbeidernes kompetanseområde. Som vi har vært inne på i foregående kapitler, kan relasjoner mellom sosialarbeidere og ungdom ta form av avhengighetsforhold som strider med ideen om myndiggjøring. Dette kan særlig antas å gjøres gjeldende i slike tette oppfølgingsrelasjoner.

Men av dette følger ikke nødvendigvis en slutning om at relasjoner mellom feltarbeidere og klienter/ungdom bør ta form av kortvarige "ekspederinger". Som vi har vært inne på i kapittel 4, kan krav om at feltarbeidere skal drive hurtig formidling av ungdom til andre hjelpeinstanser oppleves som problematiske, ikke bare på grunn av

feltarbeideres motvilje mot å ”gi slipp” på klienter/ungdom. En annen grunn er at de kan være urealistiske og i strid med ambisjoner om å drive godt formidlingsarbeid. Eksempelet på oppfølgingsarbeid fra Tromsø illustrerer hvordan det å formidle en ungdom til de rette hjelpeinstanser kan være en omfattende og tidkrevende prosess.

Hjelp som feltarbeidere yter til ungdom i egenskap av å være produsenter og formidlere av kunnskap om deres livsvilkår kan til sammenligning virke distansert og uhandgripelig. Når vi likevel vil framheve viktigheten av å utvikle nettopp denne forebyggingsstrategien, skyldes dette blant annet at den kan tjene som en motvekt til avpolitiseringsstendensene vi har beskrevet ovenfor. Framfor å betrakte sosiale og strukturelle forhold som en utvendig betingelse for problematferd blant ungdom, innebærer denne strategien at man søker å medvirke til endring av slike rammebetingelser. Uten å nekte for at for eksempel rusmisbruk og kriminalitet kan bekjempes gjennom individuelle behandlingstiltak, er det grunn til å understreke at de fleste former for problematferd blant ungdom *også* kan betraktes som uttrykk for de sosiale og strukturelle rammebetingelser de lever under. Etter vårt syn er det avgjørende å opprettholde et fokus på denne typen forhold, ikke minst fordi det bidrar til å knytte det forebyggende ungdomsarbeidet an til det som i vid forstand er offentlig politikk. Utekontaktens særegne arbeidsform og deres historiske rolle som en del av det offentlige hjelpeapparatet skulle nettopp tilsi at de egner seg til å ivareta en slik oppgave.

Vi mener ikke med dette at utekontaktene skal avkreve et radikalt politisk engasjement fra sine ansatte. Derimot mener vi at feltarbeiderrollen bør være knyttet til en ambisjon om å produsere systematisk og velfundert kunnskap om hvordan ulike trekk ved ungdoms nærmiljøer virker inn på deres livssituasjon, om mekanismer som bidrar til å ekskludere ungdom fra ulike samfunnsarenaer og å synliggjøre hvilke konsekvenser beslutninger eller mangel på beslutninger på ulike politikkområder får for ulike segmenter av ungdomsbefolkningen. Gjennom å formidle slik kunnskap og forslag om tiltak til beslutningstagerne i det kommunale systemet, kan utekontaktene yte et viktig bidrag til å forebygge ulike former for problemutvikling blant ungdom. Utekontaktens nærgående kjennskap til ungdomsmiljøer gjør at de dessuten kan oppfylle en viktig oppgave som et korrektiv til ulike former for moralsk panikk knyttet til praksiser i ungdomsbefolkningen som ofte gjøres gjeldende i offentligheten.

Ulike steder i rapporten har vi vist hvordan utekontaktene formidler kunnskap om ungdoms levekår til andre instanser i det kommunale systemet gjennom løpende muntlige og skriftlige orienteringer og gjennom kartleggingsrapporter. I tillegg til disse påvirkningskanalene vi i

denne sammenheng understreke betydningen av at utekontaktene gis en aktiv rolle i ulike former for planleggingsarbeid.

7.4 Refleksiv kunnskapsproduksjon

Vi har framhevet viktigheten av utekontaktens rolle som produsenter av kunnskap om ungdoms livsvilkår. Det ligger utenfor denne rapportens rekkevidde å gi noen fullstendig redegjørelse for dette temaet. Her skal vi nøye oss med noen påpekinger som springer ut av undersøkelsene vi gjennomførte.

Etter vårt syn kan *refleksivitet* tjene som et nøkkelord i den videre utviklingen av kunnskapsproduksjon hos utekontaktene. Med dette sikter vi særlig til to forhold: *For det første*, til behovet for å klargjøre hva som er studieobjekter i de ulike formene for kunnskapsproduksjon utekontaktene bedriver, eller med andre ord, hvem eller hva kunnskapen beskriver. For å oppnå presisjon og grundighet i kunnskapsproduksjonen kreves det at utekontaktene driver kontinuerlig begrepsutvikling med hensyn hvilke kategorier eller grupper ungdom de forholder seg til, så vel som med hensyn til kjennetegnene ved ulike arenaer de studerer. Et inntrykk vi sitter igjen med fra våre eksempelstudier er at kunnskapsproduksjonen på utekontaktene noen ganger preges av en sammenblanding av studieobjekter, slik at det for eksempel blir vanskelig å avgjøre om den beskriver trekk ved ungdomsbefolkningen eller virksomheten til de ansatte ved utekontaktene. Dersom en utekontakt rapporterer om en økning i antall samtaler om rusproblematikk på en arena det siste året i sin årsmelding, så kan dette være et uttrykk for en endring i ungdomsbefolkningen, men det kan også være et uttrykk for at de ansatte på utekontakten har endret arbeidsmåte. Kanskje har økningen i antall treff å gjøre med at de ansatte på utekontakten er opptatt av å synliggjøre innsatsen sin for sine oppdragsgivere. I så fall er den rapporterte økningen et dårlig mål på faktiske endringer i ungdomsbefolkningen.

For det andre, sikter vi til behovet for en bevisstgjøring om hvilke typer situasjoner informasjon om ungdom som feltarbeidere tilegner seg fremkommer i, hvilke interesser den uttrykker og hvordan disse forholdene virker inn på kunnskapens gyldighetsområde. I denne forbindelse tror vi det kan være hensiktsmessig å skille mellom styringsdata, klientundersøkelser og miljø- og arenastudier som ulike typer av kunnskapsproduksjon. Med *styringsdata* tenker vi på de formene for kunnskapsproduksjon som er ment å dokumentere og utekontaktens aktivitets- og ytelsesnivå. Dette kan dreie seg om ulike former for treffstatistikk og om mål på andelen av feltarbeideres

arbeidstid som vies til oppsøkende arbeid. Som vi har vært inne på i rapporten, kan denne formen for kunnskapsproduksjon medvirke til faglig utvikling på utekontaktene da den gir grunnlag for refleksjon over og korrigeringer av praksis. Som vi også har vært inne på, er denne typen kunnskapsproduksjon ofte koplet til utekontaktens virksomhetsmål eller til ønsker om å bygge legitimitet hos oppdragsgivere, og som sådan kan den sies å bære med seg et insentiv for å oppnå høy uttelling på statistikkene.

Klientundersøkelser er kunnskap som fremkommer gjennom hjelperelasjoner mellom feltarbeidere og ungdom. Denne typen kunnskap beskriver i første rekke livssituasjonen til enkeltpersoner utekontaktene etablerer relasjoner til, men hjelperelasjoner er opplagt også en viktig kilde til informasjon om ungdomsmiljøer disse er en del av, eller har kjennskap til. Langvarige hjelperelasjoner gir feltarbeidere muligheter til å få inngående kjennskap til enkeltpersoner og ungdomsmiljøer. Samtidig er det verdt å framheve at i dette tilfellet er ikke studieobjektet uavhengig av utekontakten, da det består av ungdom som kanskje har lite annet til felles enn at de er brukere av utekontakten. Som sådan gir dette et usikkert grunnlag for å generalisere over ungdomsbefolkningen i en kommune. Som vi også har vært inne på i rapporten, kan ungdom av ulike grunner aktivere en offer-identitet i relasjon til feltarbeidere, som kan hende ikke er beskrivende for dem i andre sammenhenger. Dette kan igjen bety at informasjonen som gis til feltarbeidere i slike relasjoner gir et lite dekkende bilde av deres erfaringer.

Det vi her kaller for *miljø- og arenastudier* er kunnskapsproduksjon som beskriver trekk ved ungdomsmiljøer eller arenaer utekontaktene forholder seg til. Dette kan for eksempel dreie seg om kartlegginger av ungdomsmiljøer hvor en gjør bruk av teknikker som deltagende observasjon eller spørreskjemaundersøkelser eller om kontinuerlig statistikkproduksjon, med hensyn til for eksempel antallet jenter eller ungdom under atten år som frekventerer en arena. Denne formen for kunnskapsproduksjon skiller seg fra klientundersøkelser på to måter. Mens studieobjektet i klientundersøkelser er ungdom som av ulike grunner har relasjoner til utekontaktene, tar miljø- og arenastudier sikte på å beskrive studieobjekter som eksisterer uavhengig av utekontaktene. Eksempelvis kan rusmisbrukermiljøet i Nygårdsparken eller ungdomsmiljøet rundt Bergen Storsenter sies å være slike studieobjekter. Mens den erkjennelsesledende interessen som ligger til grunn for klientstudier er intervensjonistisk og basert på ønsket om å yte hjelp og omsorg, er miljø- og arenastudier basert på et ønske om å oppnå størst mulig grad av forståelse av studieobjektet.

Å oppnå forståelse av ulike sider ved ungdomsmiljøer vil i mange tilfeller innebære at feltarbeidere anstrenger seg for å relativisere deres egne erfaringer, for slik å kunne sette seg selv i de studertes sted. For å ta et banalt eksempel, så viser studier av bruken av rusmidler i ulike subkulturer at slike praksiser ofte er en viktig kilde til tilhørighet og sosialt samhold. Siden bruken av rusmidler preges av hemmelighold og esoterisk kunnskap, får den ofte preg av å være en symbolsk grensemarkør mellom innvidde og ikke-innvidde (foreldre, nerder, osv.). Denne formen for innsikter er avgjørende for forståelsen av ulike typer problematferd hos ungdom. Relativiseringen som gjør det mulig å se at det er positive sider knyttet til bruk av rusmidler er en metode for forståelse og kunnskapsproduksjon, og behøver ikke innebære noen moralsk godkjenning av slike praksiser.

Hensikten med denne inndelingen er ikke å antyde at noen av disse formene for kunnskapsproduksjon er ”bedre” eller viktigere enn andre. Alle formene for kunnskapsproduksjon vi har beskrevet er etter vårt syn nødvendige deler av utekontaktens virksomhet. Poenget vi vil fram til er snarere at de egner seg for ulike formål og at de alle er beheftet med begrensninger, og etter vårt syn bør utekontaktene så langt det er mulig søke å holde disse formene for kunnskapsproduksjon atskilt fra hverandre. Som nevnt gir klientundersøkelser et usikkert grunnlag for å drive generalisering om ungdomsbefolkningen, mens miljø- og arenastudier kan være så generaliserte at de gir få holdepunkter med hensyn til hvordan man skal gripe an en enkelt ungdom med hjelpebehov. En fare ved bruken av treffstatistikker er at de kan føre til at feltarbeidere bruker mye tid og krefter på å registrere informasjon om antall ”treff” og ”hils” som sier lite om det egentlige innholdet i deres arbeid, og kan hende også lite om trekk ved ungdomsbefolkningen. I så måte kan ”utetid” sies å være en fornuftig målekategori, da denne utelukkende sier noe om tidsbruken til feltarbeidere og ikke inviterer til overdreven registrering av ”sosialfaglige nikk”.

7.5 Diversifisering av arenaer og målgrupper

Endelig kan det være grunn til å oppfordre utekontaktene til å diversifisere deres målgrupper og areaer for kontakt med ungdom. Diskusjonene om stigmatisering, ”gode samtaler” og om feltarbeideres gjenkjennelse av ”målgruppeungdom” i dette og foregående kapitler tjener til å understreke et viktig forhold: Utekontaktene er en ressurs og et gode for ungdom, men ikke utelukkende et gode. Som vi har vært inne på i rapporten, kan feltarbeidere i noen sammenhenger betraktes som inntrengere eller overvåkere på ungdoms arenaer og relasjoner de har til ungdom kan medvirke til en ”oppdragelse” av ungdommene til en

offerrolle. Når vi har framhevet disse forholdene ulike steder i rapporten er det ikke fordi vi ønsker å framstå som motstandere av utekontaktene eller avvise deres faglige prosjekt, men fordi vi tror slike kritiske påpekninger er viktige og nødvendige for å fremme faglig utvikling på utekontaktfeltet. I forlengelsen av dette, kan det igjen være grunn til å dvele ved stigmatiseringsproblematikken.

Vi har flere steder i rapporten påpekt at kontakter mellom ansatte på utekontaktene og ungdom kan innebære en offentlig utpekning av disse som problembefengte. Vi vil i denne forbindelse særlig advare mot at det etableres forståelser av at utekontaktene er et tiltak rettet mot ungdom med en viss type klassebakgrunn. Dilemmaer knyttet til stigmatisering er et uunngåelig innslag i den oppsøkende virksomheten. Mangelen på enkle løsninger på dette området bør imidlertid ikke forhindre de ansatte på utekontaktene fra å anstrenge seg for å minimere problemet. For å motvirke stigmatisering er det avgjørende at utekontaktene synliggjør for omgivelsene at de er et tilbud som retter seg mot all ungdom med hjelpebehov, uavhengig av deres sosiale eller kulturelle bakgrunn. Dette tilsier at fokuset i den oppsøkende virksomheten ikke bør innsnevres til ungdom som gjennom i kraft av ytre kjennetegn og mangel på personlige grenser framstår som selvsikre ”målgruppeungdommer”. I så måte er det grunn til å tro at det å nærme seg ungdomsmiljøer fra etniske minoriteter utgjør en særlig utfordring mange steder. Vi har ikke behandlet dette temaet annet enn i forbiarten i rapporten. Som vi har sett et eksempel på, kan det oppleves som vanskeligere for feltarbeidere ”å komme i posisjon” og innhente og vurdere kontekstkunnskap i grupper hvor ungdommen bruker språk og kulturelle koder feltarbeideren ikke behersker. I denne sammenheng er det grunn til å fremheve at flere av tjenestene i eksempelstudiene i liten grad har lagt vekt på å utvikle generell kulturkompetanse. Vi vil anta at behovet for kompetanse vil arte seg forskjellig i områder hvor befolkningen er etnisk svært sammensatt og ungdomsmiljøene blandet, og i små lokalsamfunn hvor det er avgrensede miljøer sammensatt av ungdom med lik etnisk bakgrunn, ofte bosatt på bakgrunn av status som flyktninger. Oppsøkende arbeid vil i så måte kunne profitere på å utvikle samarbeid med instanser med slik kompetanse, for eksempel flyktningetaten, og opparbeide noe kompetanse i bruk av tolk (jfr. Gotaas 2007).

Samtidig er det verdt å understreke begrensningene som ligger i det klassiske oppsøkende arbeidet. For det første foregår det i hovedsak på urbane offentlige arenaer hvor ungdom samles, men ikke alle typer av ungdom samles på slike arenaer. For det andre arbeider et stort antall oppsøkende tjenester i små lokalsamfunn hvor det er få slike offentlige arenaer og hvor ”utegåing” store deler av året er en lite egnet arbeidsform.

I denne forbindelse vil vi framheve to arenaer som vi har sett at oppsøkende tjenester har knyttet gode erfaringer til: Gjennom samarbeid med *skolene* får feltarbeiderne både tilgang til ungdom som ikke oppsøker offentlige arenaer og ”de usynlige ungdommene” som kan være hjelpetrengende, men hvor problemer ikke manifesterer seg tydelige for omgivelsene. Skolen som arena gir også mulighet for å innhente miljø- og kontekstkunnskap om hele alderstrinn i ungdomsmiljøene, og gir dermed en ramme å vurdere enkeltungdom i forhold til. Aktiviteter knyttet til skolene gjør feltarbeiderne tilgjengelig for bredden i ungdomsmiljøet, ”allminneliggjør” tjenesten, fremmer en lav terskel for å etablere kontakt og bidrar således til en ikke-stigmatiserende praksis. I tillegg kommer mulighet for å drive systematisk endringsarbeid over tid gjennom samtalegrupper og andre aktiviteter.

Den andre formen for arenaer vi vil fremheve, er aktiviteter. Som vi har sett, har oppsøkende tjenester gode erfaringer med denne typen arbeid. Aktivitetene kan foregå på arenaer tjenestene selv disponerer, eller arenaer knyttet til idrett og friluftsliv (trail, klatring, svømming, turer). I den forbindelse vil vi fremheve betydningen av om tjenestene drifter åpne arenaer hvor de gjør seg tilgjengelig for brede grupper av ungdom, eller om tjenestene ikke har slike egne tilgjengelighetsarenaer. Det siste legger føringer for at deltakelse i aktiviteter i større grad baseres på utslingsmekanismer og har form av tilbud til ”målgruppeungdom”.

I følge Sennet (2003), omtalt i kapitel 5, er det to hovedkilder til selvrespekt; den ene knytter seg til opplevelse av mestring, å ha ferdigheter til å beherske oppgaver og mulighet for ”å få til noe”. Den andre er knyttet til omgivelsenes anerkjennelse av en selv som sosial person. Det innebærer å kunne inngå i relasjoner og delta i sosial samhandling. Bruk av aktiviteter i oppsøkende virksomhet er velegnet for å styrke begge disse komponentene hos ungdom og virke som redskap i endringsarbeid. Dette er et tema i ekstern litteratur, blant annet Minken (2000) og Sørhaug (1984).

I vår fremstilling har vi tillegg fremhevet at aktiviteter er en god måte for feltarbeiderne ”å komme i posisjon” på. Dette er en tilnærming som åpner for tillitsbygging over tid og gir ungdommen stort handlingsrom. Det er også grunn til å fremheve at deltakelse i aktiviteter sammen med feltarbeidere i seg selv innebærer en form for voksenkontakt med ikke-terapeutisk preg, et forebyggings- og endringsarbeid utenfor hjelpeapparatets spesialiserte og behandlende funksjoner. Endelig vil vi peke på bruken av aktiviteter som inngang til bredere og mer sammensatt informasjonstilgang for oppsøkende tjenester. Gjennom samhandling preget av sammensatthet genereres kontekstuell kunnskap, både om enkeltungdom og ungdomsgrupper. Dette bidrar til å justere og forankre feltarbeideres vurderinger av i hvilken grad ungdoms problemer er spesielle eller generelle, og identifisere hvilke ungdommer som trenger oppfølging på ulike måter.

Litteratur

- Abbott, Andrew (1988). *The System of Professions: An Essay on the Division of Expert Labor*. Chicago:University of Chicago Press.
- Agenda utredning og utvikling (2001): *Evaluering av barneverntjenesten og utekontakten. Tjenestenivå og ressursbruk. Endelig rapport*. Kristiansand:Kristiansand kommune
- Antonovsky, Aaron (1979). *Health, stress, and coping*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Argyris, Chris, & Donald A. Schön (1978). *Organizational Learning: A theory of action perspective*. Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub.
- Arbeids- og inkluderingsdepartementet (2005): *Regjeringens handlingsplan mot rusmiddelproblemer 2006-2008*.
- Askheim, Ole Petter (1991): *"Prøver å finne meg sjæl"...En studie av utekontaktarbeid i tre kommuner*. Hamar: Østlandsforskning, rapport nr. 19
- (1992): "Utekontaktens identitetsproblemer – og veier ut av dem". I Waal, Helge og Middelthon, Anne-Lise (red.): *Narkotikaforebygging mot år 2000*. Oslo: Universitetsforlaget
- (1994): "Forebyggingens tapte ære". I *Nordisk sosialt arbeid*. Nr. 4
- Baklien, Bergljot (2004): Følgeforskning. I *Sosiologi i dag*, nr. 4. Oslo: Novus
- Baklien, Bergljot; Bratt, Christopher; Gotaas, Nora (2004): *Satsing mot frafall i videregående opplæring. En evaluering*. Oslo: NIBR-rapport 2004:19

- Beck, Ulrich (2008): Til kamp mot kapitalens globale makt. Syv teser for en kosmopolitisk bevissthet. I *Morgenbladet*, 11. - 17. januar, 2008. Oslo
- Berman, Marshal (1986): "Take it to the streets: conflict and community in public spaces". I *Dissent*
- Bourdieu, Pierre (1991): *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press
- (1977): *Outline of a Theory of Practice*. London: Cambridge University Press
- Carlsson, Yngve (2002): "Forebyggingskjøkkenet": Velferdskommunens problemekspansjon og den internasjonale "programindustrien" - konsekvenser for det lokalt forebyggende arbeidet". I *Nordisk Tidsskrift for Kriminallvitenskap*. København: De Nordiske Kriminallistforeninger
- Dahl Jacobsen, K. m.fl. (1982): Fordelingspolitikken forvaltning. I *Sosiologi i dag*, nr. 3. Oslo: Novus
- Dahlhaug, Tor Erik (1991): *Å arbeide i utekontakt - en introduksjon*. Høgskolen i Sør-Trøndelag
- DiMaggio, Paul and Powell, Walter W. (1981): "The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields". I *American Sociological Review* 48
- Eidheim, Frøydis (1993): *Hva har skjedd i Brumunddal? Bygdesamfunnet i møte med de fremmede og seg selv*. Oslo: NIBR-rapport 1993:20
- Engebretsen, Eivind (2007): *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler*. Oslo: Cappelen
- Erdal, Børge (red.) (2006): *Ute | Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Erdal, Børge (2006): "Prolog". I Erdal (red.): *Ute | Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Ericsson, Kjersti og Rudberg, Monica (1976): *På parti med ungdomsgruppa*. Oslo: Universitetsforlaget

- Feiring, Marte (2003). *Bydelsbarnevernet i Oslo. En studie av lokale tiltak*. Oslo: NIBR notat 2003:106.
- Finstad, Liv (2000): *Politiblikket*. Oslo: Pax
- Foss, Tor (1989): "I ideologiske skyttergraver – mot det etablerte". I Hollie, Erik (red.): *Fjrtårn og redningsbøye. Uteseksjonen i Oslo 20 år*. Oslo: Uteseksjonen i Oslo
- Freire, Paulo (1973,1977). *De undertryktes pædagogik*. København: Christian Ejlers' Forlag.
- Furedi, Frank (2004): *Therapy Culture. Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*. London: Routledge
- Gotaas, Nora (2007): "Bruk av tolk i barnevernet". I Holm-Hansen. Jørn; Haaland, Thomas; Myrvold, Trine: *Flerkulturelt barnevern. En kunnskapsoversikt*. Oslo: NIBR-rapport 2007:10
- (2006): *Rocka stabilitet. En evaluering av prosjektet Musikk i fengsel og frihet. Et tilbud for kvinner i Oslo*. Oslo: NIBR-rapport 2006:8
- Gotaas, Nora og Høydahl, Torunn (2006): *Evaluering av Borbyggerprosjektet. Arbeid overfor unge domfelte menn med somalisk og pakistansk bakgrunn*. Oslo: Samarbeidsrapport NIBR/KRUS
- Hacking, Ian (1999): *The Social Construction of What*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press
- Hammer, Svein (2004): "Hvordan kan vi måle dette?" Et essay om tidsriktige evalueringspraksiser. I *Sosiologi i dag*, Årgang 34, nr. 4/2004, Oslo: Novus
- Helland, Håvard og Øia, Tormod (2000): *Forebyggende ungdomsarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget
- Hochschild, Arlie Russel (2003): *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkley: University of California Press
- Holsen, Terje (2004): *Kjøpesentre. Historikk, trender problemstillinger, forskning*. Norsk institutt for by- og regionforskning. Notat 1996: 104
- Justis- og politidepartementet (2005): *Sammen mot barne- og ungdomskriminalitet 2005-2008*.

- Kaarhus, Randi (1999): "Intervjuer i samfunnsvitenskapene. Bidrag til en videre metodologisk diskurs". I *Tidsskrift for samfunnsforskning*, nr. 1-1999, s. 33-61. Oslo: Universitetsforlaget
- Lasch, Christopher (1979): *The Culture of Narcissism. American Life in an Age of Diminishing Expectations*. New York: W.W. Norton & Company
- Lauvås, Kjersti og Lauvås Per (1994): *Tverrfaglig samarbeid. Perspektiv og strategi*. Oslo: Tano
- Lie, Gro (1981): *Gatelangs*. Oslo: Universitetsforlaget
- Loga, Jill Merethe (2003): "Godhetsdiskursen". I Berge, Kjell L., Meyer, Siri, Trippestad, Tom A. (red.) *Maktens tekster*. Oslo: Gyldendal
- Lunestad, Jorun (2002). *Uteteamet i Drammen: En evaluering av uteteamet i Drammen kommune fra oppstarten i januar 2000*. Drammen: Drammen kommune.
- Minken, Anders [1998] (2000): *Alvorlig moro. Idé og virksomhet ved motorsportstiltaket 2004*. Oslo: Oslo kommune, Rusmiddeletaten
- NOU 1980:37 *Oppsøkende barne- og ungdomsarbeid*
- Oslo kommune (2006): *Notat om Ufordringene i Oslo sør*.
- Pedersen, Henning (2006): "Overblikk anno 2005". I Erdal (red.): *Ute|Inne*. Oslo: Gyldendal
- Power, Michael (1994): *The Audit Explosion*. London: DEMOS
- (1999): *The Audit Society. Rituals of Verification*. London: Oxford University Press
- Rose, Nikolas (1999): *Governing the Soul. The Shaping of the Private Self*. London: Free Association Books
- Røe, Per Gunnar og Vestby, Guri-Mette (2004): *Fortellingen om en stedsutvikling - en sosiokulturell prosess. Evalueringsrapport fra arbeidet med sentrumsutvikling i Eidskog*. Oslo: NIBR-notat 2004:101
- Sandberg, Sveinung og Pedersen, Willy (2006): *Gatekapital*. Oslo: Universitetsforlaget

- (2005): "Rett fra pikerommet, med ransel på ryggen?" *Om ungdom som oppholdt seg rundt Plata*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport nr. 6/05
- Schmidt L., Guttu J., Gotaas N.(2005). *Boligbruk i tre innvandrerfamilier*. Upublisert notat, Oslo: Husbanken
- Sennet, Richard (2003): *Respect. The Formation of Character in an Age of Inequality*. London: Penguin books
- (1990): *The Conscience of the Eye: The Design and Social Life of Cities*. London: Faber and Faber
- (1974): *The Fall of Public Man*. New York: W.W. Norton & Company
- Slagstad, Rune (2001): *De nasjonale strateger*. Oslo: Pax forlag
- Sletten, Mira Aaboen (2001): *Ung i Tromsø. Om problematferd, fritid, framtid og samfunnsengasjement*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Rapport 12/01
- Solheim, Jorun (2002): Kjønn, kompetanse og hegemonisk makt. I Ellingsæter, Anne Lise og Solheim Jorun (red.): *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og moderne arbeidsliv*. Makt- og demokratiutredningen. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Sosial- og helsedirektoratet (2007): *Tidlig intervensjon på rusområdet. Sentrale perspektiver – aktuelle målgrupper og arenaer*. Rapport
- Stafseng, Ola (1994): *Ungdom, etikk, estetikk*. Oslo: Ungforsk-rapport 12/1994
- Strømfors, Gus (2004): *Faglig refleksjon over egen praksis. En metode for å utvikle gode læringsarenaer*. Rusmiddelstaten, Oslo Kommune.
- Sundby, Roar og Dahlhaug, Tor Erik (1991): *Oppsøkende virksomhet mellom kontroll og omsorg*. Sosialhøyskolen i Trondheim
- Sørhaug, Hans Chr. (2004): "Epilog. Teoretisk forståelsesramme for oppsøkende sosialt arbeid" I Børge Erdal (red.): *Ute | Inne. Oppsøkende sosialt arbeid med ungdom*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- (2002): Fetisjerte relasjoner - arbeid, autoritet og kjønn. I Ellingsæter, Anne Lise og Solheim Jorun (red.): *Den usynlige hånd? Kjønnsmakt og*

moderne arbeidsliv. Makt- og demokratiutredningen. Oslo: Gyldendal Akademisk

- (1996): *Om ledelse. Makt og tillit i modern organisering*. Oslo: Universitetsforlaget

- (1984). *Ungdom, ungdomskultur og ungdomsarbeid*. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttene.

Sverdrup, Sidsel og Baklien, Bergljot (2002): *Informasjon, kommunikasjon og forebygging. Evaluering av "Om kultur, kropp, kommunikasjon"*. Oslo: NIBR-rapport 2002:13

Tromsø kommune (2004): *Utekontakten i Tromsø*. Evalueringsrapport

Utekontakten i Bergen og Stiftelsen Bergensklinikkene (2007): *Evaluering av hurtig kartlegging og handling*. Rapport nr. 1/07

Vestel, Viggo og Smette, Ingrid (2007): "Fritidsklubben som forebyggende arena – har den "gått ut på dato"?" I *Tidsskrift for ungdomsforskning* 2007, 7 (1): 77-102. Bergen: Fagbokforlaget

Weber, Max (1992): *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal

Wiedenstrøm, Gunnar (1993): "Oppsøkende avdeling i 20 år – et historisk riss". I Klyve, Arne (red.): *Forbindelser. Oppsøkende arbeid blant utsatt ungdom*. Bergen: Caspar forlag

Vedlegg 1

- Informert samtykke

Informasjon til utekontaktene: ”Informert samtykke”

- Om evalueringen av utekontaktarbeid i kommunene

Oslo, (dato)

(XX kommune) er blitt plukket ut til å delta i en undersøkelse/evaluering omkring/av utekontaktarbeidet i ulike kommuner. NIBR har fått i oppdrag av Rusmiddelstatens kompetansesenter, Oslo kommune, å gjennomføre evalueringen. Undersøkelsen finansieres av Sosial- og helsedirektoratet.

NIBR og RKS har i samarbeid valgt ut fire kommuner hvor man ønsker å studere hvordan utekontaktarbeidet drives. Formålet med evalueringen er å systematisere og vurdere ulike modeller for hvordan tjenesten er organisert og hvordan problemstillinger i det daglige arbeidet håndteres av utekontaktene og av samarbeidende tjenester.

Undersøkelsen vil særlig ta for seg følgende tema:

- Utekontaktens *arbeidsmetodikk og praksis*, og hvordan denne praksisen henger sammen med blant annet organisatoriske rammer.
- Utekontaktens *samarbeidsrelasjoner* til sentrale aktører som foreldre, barneverntjeneste, sosialtjeneste, helsestasjon, ungdomsklubb, psykiatri og politi.
- Hvordan utekontaktens *rapporterings- og registreringsverktøy* er lagt opp og hvordan det fungerer (det dreier seg blant annet om hvilke faste samarbeidsrutiner som er etablert for å systematisere kunnskap om ungdomsmiljøene).

Hovedmaterialet i evalueringsarbeidet vil bestå av kvalitative intervju med utekontaktene og samarbeidende tjenester, evt. noe observasjon og deltakende observasjon av utekontaktens daglige arbeid, samt innsyn i de aktuelle rapporterings – og registreringsverktøyene tjenesten bruker. Evalueringen tar for seg et svært sensitivt felt og krever stor aktsomhet både når det gjelder fremgangsmåte i felten, oppbevaring og behandling av data og fremstillingsform i endelig rapport.

Evalueringsprosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS. Prosjektet følger disse retningslinjene:

Forskerne har taushetsplikt og alle data vil bli behandlet konfidensielt. Opplysninger om tredjeperson vil anonymiseres. Informasjon som forskerne får gjennom observasjon/feltarbeid er underlagt de samme krav til konfidensialitet som intervjumaterialet. Det er frivillig å stille opp til intervju og intervjuet krever informert samtykke fra informanten. Intervjupersonen kan når som helst trekke seg fra undersøkelsen og kreve at den informasjonen som er gitt, ikke blir brukt. Det er ikke nødvendig at du begrunner hvorfor du evt. vil trekke deg. Alle data blir avidentifisert under lagring. Eventuelle navnelister (som oppbevares atskilt fra datamaterialet), vil bli slettet ved prosjektslutt, som er beregnet til høsten 2007. Enkelt personer skal ikke kunne identifiseres i den endelige rapporten. Dersom forskeren ønsker å benytte direkte sitater, skal disse foregges intervjupersonen for godkjenning.

(Navn og adresse til forskere):